

ЖИТТЯ ДЛЯ СПРАВ, ДЛЯ ПОДВИГУ, ДЛЯ ЛЮДЕЙ: СЛОВО ПРО ПРОФЕСОРА
БОРИСА ВАСИЛЬОВИЧА ГОДА

ЖИТТЯ ДЛЯ СПРАВ,
ДЛЯ ПОДВИГУ, ДЛЯ ЛЮДЕЙ:
СЛОВО ПРО ПРОФЕСОРА
БОРИСА ВАСИЛЬОВИЧА ГОДА

Міністерство освіти і науки України
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка

ЖИТТЯ ДЛЯ СПРАВ, ДЛЯ ПОДВИГУ, ДЛЯ ЛЮДЕЙ.

слово про професора
Бориса Васильовича Гога

Полтава - ТОВ «АСМІ» - 2021

УДК 930(477)(092)
Ж74

*Рекомендувала до друку
вчена рада Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка 22 лютого 2021 року, протокол № 9*

**Автор ідеї підготовки меморіального видання –
донька професора Оксана Чорней**

УПОРЯДНИКИ:

- Руслан Басенко**, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри правознавства та фінансів (Полтавський інститут економіки і права);
Наталія Год, кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри всесвітньої історії та методики викладання історії (ПНПУ імені В. Г. Короленка);

РЕЦЕНЗЕНТИ:

- Віра Ільченко**, дійсна членкиня НАПН України, докторка педагогічних наук, професорка (Інститут педагогіки НАПН України);
Ярослав Калакура, доктор історичних наук, професор (Київський національний університет імені Тараса Шевченка);
Тетяна Зузяк, докторка педагогічних наук, доцентка (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського).

Ж74 **Життя** для Справ, для Подвигу, для Людей: слово про професора Бориса Васильовича Года /упоряд. Р. Басенко, Н. Год ; Полт. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2021. – 292, [44] с. іл.

ISBN 978-966-182-632-7

Меморіальне видання присвячено увіковіченню пам'яті відомого українського педагога, ученого, організатора вищої освіти та науки, доктора педагогічних, кандидата історичних наук, професора, академіка НАН Вищої освіти України, заслуженого працівника освіти України Бориса Васильовича Года.

У виданні представлено огляд біографічних, ціннісних та академічних вимірів постаті Б. В. Года, вміщено понад 50 спогадів його друзів, колег, студентів та аспірантів, презентовано здобутки заснованої професором наукової школи, систематизовано науковий набуток, впорядковано бібліографічний покажчик праць.

Видання, яке присвячено 60-літтю з Дня народження Б. В. Года відбиває прагнення рідних, учнів, друзів та колег професора зберегти та передати наступним поколінням пам'ять про видатного майстра добросовісного Слова, відповідального організатора педагогічної Справи, самовіддану та високодуховну Особистість.

УДК 930(477)(092)

© Басенко Р. О., Год Н. В., 2021
© Автори спогадів, 2021
© ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2021
© ТОВ «АСМІ», 2021

ISBN 978-966-182-632-7

ЗМІСТ

Передмова	6
I. Життєвий «спалах» професора Бориса Васильовича Года: біографічні, ціннісні та академічні виміри	9
II. Спогади про Учителя, Друга, Ученого, Колегу	19
III. Наукова школа професора Бориса Васильовича Года	129
IV. Науково-творчий набуток і покажчик наукових праць	173
V. Звання, відзнаки, нагороди	241
VI. Публікації про Бориса Васильовича Года	245

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'BG', enclosed in a thin white rectangular border. The signature is slanted slightly to the right.

До 60-ліття
від Дня народження
професора
Бориса
Васильовича
Года

ПЕРЕДМОВА

Минуле, сьогодення і майбутнє доброчесного розвою Полтавського педагогічного університету нерозривно пов'язане з життєвими долями, самовідданими подвигами і професійно-академічними здобутками його лідерів та організаторів, у славетній когорті яких постать професора Бориса Васильовича Года по-праву займає чільне місце, вибороне праведною, чесною і самовідданою працею. Талановитий і успішний менеджер педагогічної справи, енциклопедичний і красномовний лектор, сміливий і завзятий дослідник, розважливий і чуйний порадник і співрозмовник, патріот і громадянин, високодуховна, колоритна, неординарна, а головне небайдужа особистість – це далеко неповний перелік чеснот, які вияскравлюють портрет багаторічного завідувача кафедри всесвітньої історії та методики викладання історії, декана історичного факультету, проректора з науково-педагогічної роботи університету, доктора педагогічних, кандидата історичних наук, професора, заслуженого працівника освіти України Б. В. Года, з відходу у засвіти якого вже збігло більше року.

«Життєва сила сповнювала серце Мудрого! Тож чи міг він бути без Справ, без Подвигу, без користі для Людей» – ці, вже хрестоматійні рядки, влучно та посутньо відбивають життєвий і творчий шлях Бориса Васильовича. Вибравши для наукових досліджень осмислення педагогічних ідеалів діяльнісного, доброчесного та гармонійного життя, які були обґрунтовані філософами та педагогами європейського Відродження, Борис Васильович сутнісно став їхнім сповідником у сучасному світі. Він сміливо та впевнено йшов по-життю, винятково власним прикладом і небайдужістю навчаючи майбутніх вчителів не лише фаху, а й допомагав пізнавати та сприймати діалектичну сутність життя, не боятися, а перетворювати дійсність.

Людина і людяність були центральним лейтмотивом життя і творчості Бориса Васильовича. Не тільки і не стільки тому, що вчений зосередився на вивченні ренесансної особистості, одним із перших у вітчизняному історико-педагогічному пізнанні здійснив «антропологічний поворот», а насамперед через те, що Борис Васильович щиро любив людей, не уявляв свого життя без піклування про учнів, рідних, колег, без спілкування і творчої співпраці. Здавалося, що в педагогічному університеті зокрема та українській науково-педагогічній громаді загалом немає такої людини та справи, до якої б професору було байдуже, або про які він не мав власної стійкої та впевненої думки. Борис Васильович самовіддано любив людей, був справжнім. Він чесно, сумлінно та правдиво пройшов земний шлях, залишивши світлу та добру пам'ять.

Життєвий посыл Бориса Васильовича давав натхнення кожному, хто хоч раз із ним говорив. Його оптимізм, професійний запал і розважливості дали можливість чимало послужити педагогічній справі. Багатосмислова посмішка, академічна колоритність, небайдужість, щирість, жартівливість, доброта, чесність і правдивість – все це єдиною навколо Бориса Васильовича рясний гурт учнів, друзів, колег і просто співрозмовників. Його просили про пораду, на нього орієнтувалися в науці, освіті, життєвому повсякденні. Він вибудовував власне життя винятково в контексті інших, був не лише дослідником цінностей людиновимірного світу, але й їхнім сутнісним творцем і носієм. Борис Васильович будував справжні та красиві взаємини, а його небайдужість, невичерпна внутрішня енергія та масштабні освітні, наукові та культурницькі ініціативи власне й стояли у витоків справжнього громадянського суспільства на Полтавщині та в Україні.

Без перебільшення можна твердити, що головним інструментом, а, можливо, й сутністю Бориса Васильовича було Слово. Святе Письмо починається рядками про те, що «<...> першим було Слово». Борис Васильович повсякчас залишався Людиною Слова у багатій палітрі вимірів: неперевершений оратор та словесник; учений простого, завершеного та актуального академічного слова; «актор» сценічного слова та народних піснеспівів, адже уречевлений ним фольклор завжди набував виняткового та багатосмислового, справжнього звучання; «людина слова» як обов'язковий, винятково точний, скрупульозний і пунктуальний керівник; організатор науки та освіти, впевнене Слово якого було вагомим та авторитетним...

Це видання є спробою рідних, учнів і колег оформити у словесний текст спогади про Людину Слова. Щиро дякуємо усім, хто відгукнувся на ініціативу опублікувати збірник про життєвий шлях і науково-педагогічну творчість професора Бориса Васильовича Года. Зібраний наратив спогадів та інших матеріалів вкотре свідчить про те, що засіяне Борисом Васильовичем

має своє продовження, його життєтворчість мала глибокий і щирий відгук в серцях багатьох людей, світла пам'ять про професора житиме у започаткованій ним життєвій, науковій та освітній творчості.

Із глибоким сумом, світлою пам'яттю та, водночас, щирою вдячністю і пошаною до учасників збірника

учень – Руслан БАСЕНКО,
кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри правознавства та фінансів Полтавського інституту економіки і права;

дружина – Наталія ГОД,
кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри всесвітньої історії та методики викладання історії Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка;

донька – Оксана ЧОРНЕЙ,
магістерка управління навчальним закладом, інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

I

ЖИТТЄВИЙ
«СПАЛАХ»
ПРОФЕСОРА
БОРИСА
ВАСИЛЬОВИЧА
ГОДА:
біографічні, ціннісні
та академічні виміри

БОРИС ВАСИЛЬОВИЧ ГОД: ПОГЛЯД В ІСТОРІЮ

Більше року минуло з тої миті, як від нас назавжди пішов у засвіти видатний науковець, педагог, організатор вищої освіти і науки Борис Васильович Год. Його ім'я заслужено вписано до когорти видатних учених, які славлять столітню історію Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Борис Васильович Год – одна з непересічних, неординарних і яскравих постатей університету, без якої неможливо уявити минуле й сьогоднішнє закладу. Він – доктор педагогічних наук, кандидат історичних наук, професор, автор 6-ти монографій, 12-ти навчальних посібників, понад 300 наукових і навчально-методичних праць зі всесвітньої історії, історії зарубіжної педагогіки, історичного краєзнавства, теорії та методики викладання історії, керівник та учасник авторських колективів трьох фундаментальних науково-публіцистичних видань.

Народився Б. В. Год 18 серпня 1960 року в місті Бобровиця на Чернігівщині. У 1968–1977 роках навчався у Бобровицькій середній школі № 1. Порівняно рано, сімнадцятирічним, Борис Васильович розпочав свою трудову діяльність. У 1977–1978 роках він працював вихователем Тимківської школи-інтернату Бобровицького району, що на Чернігівщині. До своєї роботи ставився сумлінно, з ініціативою, викликаючи повагу керівництва, колег і учнів. Саме тоді почали простежуватися такі вагомі риси його характеру, як працьовитість, ініціативність, наполегливість, точність і скрупульозність. Борис Васильович був активним у громадсько-політичному житті, уміло організував дозвілля вчителів і учнів.

У 1978 році в житті юнака розпочинається новий етап – він став студентом історичного факультету Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка. Студентські роки загартували його, адже доводилося

не лише навчатися, а й випробовувати свої ділові якості. Уже з першого курсу Борис Год зарекомендував себе енергійним, комунікабельним студентом з аналітичним складом розуму, творчо-поетичними нахилами і великими організаторськими здібностями. Однокурсники говорили, що немає таких справ, які Борис Год, якщо візьметься за них, не доведе до очікуваного результату. Бориса Васильовича студенти обирають заступником секретаря комсомольської організації історичного факультету, із часом – призначають інструктором комітету комсомолу університету. Викладачі відзначали його ерудицію, допитливість, неординарність мислення та універсалізм.

У стінах університету Борис Васильович проходив ще й солідну наукову спеціалізацію. Його науковим розвитком керували відомі вчені, зокрема, докторка історичних наук, професорка Валентина Олексіївна Маркіна, яка спеціалізувалася на проблемах аграрних відносин Лівобережної України XVII–XVIII століть. Вона була авторкою численних фундаментальних монографій та понад 100 наукових статей із проблем вітчизняної і зарубіжної медієвістики, талановитою педагогинєю, до якої постійно горнулася студентська молодь та аспіранти. Борису Васильовичу особливо подобалися її спецкурси з історії культури країн Західної Європи доби Середньовіччя та раннього Нового часу.

Із глибокою вдячністю він згадував спеціальні заняття з історії епохи європейського Відродження та історії соціальних утопій, які проводила вчена зі світовим ім'ям докторка історичних наук, професорка, членкореспондентка АН СРСР Людмила Сергіївна Чіколіні. Саме вона порадила випускникові кафедри історії Стародавнього світу та Середніх віків Борису Году зайнятися вивченням вагомої та практично недослідженої писемної спадщини європейських гуманістів XV–XVI століть.

У 1983 році Б. В. Год із відзнакою закінчив історичний факультет. 1983–1997 роки – надзвичайно насичений період в житті Бориса Васильовича. Його було призначено на роботу до Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка. У вересні 1983 року він став асистентом кафедри загальної історії, де почав читати курс «Нова і новітня історія країн Азії та Африки». Ця дисципліна викладалася студентам-випускникам, тож самостверджуватися молодому педагогові було непросто.

За декілька років Б. В. Год зарекомендував себе здібним і вимогливим викладачем, який глибоко володіє теорією та методологією свого предмета. У серпні 1985 року Бориса Васильовича за конкурсом було обрано на посаду старшого викладача кафедри загальної історії, а з липня 1987 року він почав працювати заступником декана історичного факультету.

Разом із викладацькою і виховною діяльністю Борис Васильович займався й науковою роботою. Розвиваючи свої «київські напрацювання», Б. В. Год пише наукові статті, складає екзамени кандидатського мінімуму,

визначає проблематику майбутньої дисертації. Для дослідження Борис Васильович тоді вибрав історію робітничого руху в Україні за доби Української національно-демократичної революції (науковий керівник – доктор історичних наук, професор С. М. Склярєнко). Із вересня 1988 року до серпня 1990 року Б. В. Год перебував на стажуванні в Інституті історії АН УРСР. У 1991 році у Харківському державному університеті він успішно захистив кандидатську дисертацію.

У травні 1993 року Б. В. Года було обрано за конкурсом доцентом кафедри всесвітньої історії. У цей час йому доводилося виконувати велику кількість різноманітних доручень у деканаті історичного факультету, профкомі інституту, ректораті. Борис Васильович громадську роботу виконував якісно і вчасно, чим викликав до себе заслужену повагу колег і керівництва. Упродовж 1994–1997 років він працював відповідальним секретарем приймальної комісії педінституту. За словами ректора вишу В. О. Пашенка, тоді «<...> робота комісії піднялася на якісно новий рівень», а приймальні кампанії (у дуже складних умовах перших років незалежності України) вирізнялися чіткістю, ефективністю, високим рівнем організації.

Упродовж зазначеного періоду здобутки Б. В. Года не залишалися поза увагою. У листопаді 1987 року його за високий рівень організації в педінституті першої Всесоюзної конференції з історичного краєзнавства було удостоєно Подяки Міністерства освіти УРСР. Принагідно зауважимо, що Борис Васильович брав участь в усіх без винятку краєзнавчих конференціях, що проводилися на загальнодержавному рівні. У січні 1988 року його нагороджено Почесною грамотою Міністерства освіти УРСР, а в грудні 1996 року – знаком «Відмінник освіти України». У жовтні 1997 року – удостоєно Почесної грамоти Управління освіти Полтавської обласної державної адміністрації.

По-справжньому багатогранний талант Б. В. Года проявився тоді, коли влітку 1997 року його обрали на посаду декана історичного факультету. Можливо, це пов'язано з тим, що перед ним постали нові, більш масштабні завдання, а можливо, у житті Бориса Васильовича наступив новий життєвий період. Беззаперечно, зі своїми новими обов'язками він упорався на сто відсотків.

Насамперед декан Б. В. Год активізував виховну роботу на факультеті. Перед кураторами академічних груп було поставлено чіткі завдання щодо взаємодії зі студентами, теж саме стосувалося і нових заступників декана з виховної роботи. На факультеті впродовж навчального року регулярно почали проводитися великі святкові концерти та шоу-програми, зокрема «Знайомтеся, перший курс» (вересень), до Дня вчителя (жовтень), Дня студента (листопад), Міжнародного жіночого дня – 8 Березня, «За сто днів до наказу» (квітень) тощо.

За ініціативи декана у вересні 1998 року на факультеті було створено

чоловічий пісенно-фольклорний гурт «Чебрець», який лише за три роки став відомим далеко за межами Полтави. У «Чебреці» разом зі студентами брали участь і викладачі історичного факультету. Колектив заслужено завоював глядацькі симпатії, став візитівкою факультету і надійною опорою художньої самодіяльності університету.

У цей час на факультеті виникли й інші мистецькі колективи. У 1999 році за ініціативи декана було створено симфонічний оркестр, команду КВК, студентський драматичний театр. На факультеті заохочувалася літературна творчість студентів.

На посаді декана Б. В. Год виявив себе як фаховий, принциповий, вимогливий, подекуди педантичний і навіть суворий керівник. Посилився контроль за організацією і проведенням навчального процесу, станом справ у студентському гуртожитку, почастишали перевірки навчальних аудиторій (їхнього санітарного стану), більш результативними були заходи, спрямовані на боротьбу з неуспішністю, проявами нетактовної поведінки серед студентів тощо.

Активізувалася на факультеті й наукова робота. Було започатковано проведення щорічних студентських наукових конференцій, організовано студентське наукове товариство, під керівництвом викладачів розпочали роботу студентські наукові проблемні групи. У той же час Б. В. Год продовжував займатися краєзнавчою проблематикою, досліджував окремі аспекти теорії та методику викладання історії країн Європи і Америки. До речі, якщо майстерне викладання таких курсів, як «Нова і новітня історія країн Азії та Африки», «Нова історія країн Європи і Америки» було закономірним проявом професіоналізму добре підготовленого спеціаліста, то розробка й викладання на історичному факультеті таких предметів, як «Історія країн Латинської Америки», «Історія Канади», свідчили про глибоку ерудицію, високу методичну підготовку і надзвичайну працьовитість Б. В. Года. Це стосувалося також і проведення на факультеті наукових конференцій, і організації «Тижнів історичного факультету», і гастрольних поїздок гурту «Чебрець» за межі Полтави тощо.

Борис Васильович упродовж багатьох років активно підтримував наукові зв'язки з київською школою краєзнавців і разом із полтавськими дослідниками (академіком В. О. Пашенком, професорами В. Є. Лобурцем, О. О. Нестулею, доцентом О. П. Єрмаком) фактично керував обласним осередком Всеукраїнської Спілки краєзнавців. У 1999 році Бориса Васильовича обрано членом-кореспондентом Академії історичних наук України, а в грудні 2000 року – завідувачем кафедри всесвітньої історії Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Очолюючи кафедру, Б. В. Год прагнув реалізувати основне завдання – спрямувати наукову й навчально-виховну роботу винятково в русло пробле-

матики всесвітньої історії. Це йому вдалося сповна, оскільки кафедра втричі збільшила випуск друкованої наукової та навчально-методичної літератури. Почали регулярно проводитися Всеукраїнські науково-практичні семінари «Актуальні питання всесвітньої історії та методика їх викладання». За підсумками їхньої роботи виходили збірники наукових праць (станом на березень 2019 року світ побачило 11 видань). Окрім того, кафедра суттєво оновилася, з'явилося ціле покоління молодих перспективних викладачів, які наполегливо навчаються майстерності у більш досвідчених колег.

Після того як у лютому 2002 року Борис Васильович залишив посаду декана історичного факультету, у його житті вияскравився наступний етап – науковий. Він розпочав дослідження з історії та теорії виховання особистості в епоху європейського Відродження (середина XIV – початок XVII століття). У грудні 2005 року на спеціалізованій вченій раді Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди Борис Васильович успішно захистив докторську дисертацію з загальної педагогіки та історії педагогіки на тему: «Ідея всебічного й гармонійного виховання особистості в епоху європейського Відродження» (наукова консультантка – докторка педагогічних наук, професорка, член-кореспондентка НАПН України А. Бойко). Оцінюючи дисертацію Б. Гога, перший офіційний опонент доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України М. Євтух наголосив, що «<...> це перше в українському педагогічному просторі дослідження з історії педагогіки, де здобувач наукового ступеня взяв на себе сміливість на основі вивчення багатьох оригінальних історико-педагогічних, філософських та інших джерел здійснити науково-теоретичний аналіз генезису та еволюції ідеї всебічного й гармонійного виховання особистості в європейській педагогічній думці епохи Відродження, розкрити її сутнісний педагогічний зміст, виявити закономірності, суперечності, провідні тенденції та можливості їх розвитку в сучасних умовах модернізації вітчизняної теорії і практики виховання».

Особливо плідними для Бориса Васильовича стали 2004–2010 роки. У цей час побачили світ його наукові праці – «Виховання в епоху європейського Відродження (середина XIV – початок XVII століття)» (2004 рік); «Педагогічна думка доби європейського Відродження (XIV–XVI століття): люди та ідеї» (2004 рік), «Епоха європейського Відродження в особах (історико-педагогічні нариси)» (2006 рік), «Європейське Відродження: історія, політика, педагогічна думка (нариси)» (2008 рік), «Нова історія країн Європи та Америки (навчально-методичний комплекс для студентів історичного факультету)» (2008 рік), «Історія країн Латинської Америки: навчально-методичний посібник для студентів історичного факультету» (2010 рік) та інші.

У 2004–2019 роках відбувалося становлення наукової школи Бориса Васильовича: «Розвиток основних тенденцій ренесансного досвіду освіти й

виховання у вітчизняній педагогічній теорії і практиці». Його учні – Р. Басенко, Н. Токуєва, В. Бондаренко, В. Пилипенко, Д. Кравченко, Д. Лобода та інші досліджували проблему розвитку тенденцій ренесансного досвіду організації освіти і виховання у зарубіжній і вітчизняній педагогічній теорії та практиці. Під керівництвом професора було захищено 5 кандидатських дисертацій. Б. Год брав активну участь в атестації науково-педагогічних кадрів, був головою спеціалізованої вченої ради в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка та членом спеціалізованої вченої ради у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка. У 2009–2014 роках Б. Год працював на посаді проrektora університету з науково-педагогічної роботи.

Борис Васильович – автор 6-ти монографій. У журналах і збірниках наукових праць опубліковано понад 300 його дослідницьких студій. Десять праць побачили світ у виданнях США, Італії, Єгипту та Канади. Серед його наукових здобутків особливо слід відзначити фундаментальні науково-публіцистичні видання, де він очолював авторські колективи. Також Борис Васильович був автором окремих розділів фундаментальних видань.

Так, він очолював авторський колектив, який підготував давно очікувану громадськістю працю «Полтавщина. Історичний нарис» загальним обсягом 75 др. арк. (2005 рік). Борис Васильович керував і авторським колективом видання «Педагогічна освіта і наука в Україні: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Полтавська область» (39 др. арк., 2008 рік). Він – один із авторів першої фундаментальної історії Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, яка побачила світ у 2009 році.

Б. Год – автор і співавтор 12 навчальних посібників для здобувачів вищої освіти та учнів зі всесвітньої історії, історичного краєзнавства, історії європейської педагогічної думки. Борис Васильович був заступником головного редактора наукового збірника «Історична пам'ять», членом редколегії ще десяти фахових видань.

У 2006 році Борису Васильовичу було присвоєно звання професора, а в 2007 році він став лауреатом Полтавської обласної премії імені Панаса Мирного. Крім того, праця Б. В. Гога була відзначена багатьма галузевими та регіональними нагородами, як-от: Почесна Грамота Полтавської обласної державної адміністрації (1995, 2000 роки), Почесна Грамота Полтавської обласної ради з врученням нагрудного знака (2006 рік), Почесна Грамота виконавчого комітету Полтавської міської ради з врученням нагрудного знака (2008 рік), знак Міністерства освіти і науки України «За наукові досягнення» (2008 рік), знак Національної Академії педагогічних наук України «К. Д. Ушинський» (2009 рік). 20 січня 2010 року за вагомий особистий внесок у справу консолідації українського суспільства, розбудову демократичної і правової держави та з нагоди Дня Соборності України Б. В. Году

Указом Президента України присвоєно почесне звання «Заслужений працівник освіти України».

Величезна заслуга професора Б. Года полягала в тому, що він вдало поєднував викладацьку діяльність із науковою роботою. Його дослідження епохи Ренесансу дало вітчизняній науці професійно відтворені, величні образи багатьох геніальних педагогів-гуманістів і мислителів. Борис Васильович вивчав діяльність людей, мав послідовне прагнення відтворити кризу п'ятому століть загальнолюдське в індивідуальному та особистісному.

Борис Васильович брав активну участь в житті територіальної громади міста Полтави та регіону. Його обирали головою Полтавського обласного осередку Української асоціації європейських студій. Починаючи з 1995 року, Б. Год працював науковим керівником Зінківської загальноосвітньої середньої школи № 2 I–III ступенів із ліцейними класами. У 2006 році рішенням Колегії Міністерства освіти і науки України цей заклад було включено до переліку 100 найкращих шкіл України. У вересні 2008 року Бориса Васильовича призначили на посаду наукового керівника Ліцею інформаційних технологій № 30 міста Кременчука. Його учням професор на високому рівні та доступній науковій мові викладав фундаментальний курс «Історія цивілізацій».

Борис Васильович Год віддав Полтавському національному педагогічному університету імені В. Г. Короленка загалом 36 років свого життя. Багато поколінь випускників історичного факультету з великою вдячністю згадують те розумне, добре і вічне, що засіяно Б. В. Годом в їхні душі. Це завжди окриляло його, викликало природну потребу не зупинятися на досягнутому.

«Учителю! Навчи учня, щоб потім було в кого вчитися!». Цей крилатий вислів постійно супроводжував Б. Года, який завжди був щиро вдячний своїм учителям за школу життя та учням, які в нелегких умовах сьогодення чесно й жертовно продовжують та удосконалюють надбання своїх наставників.

Борис Васильович вражав рідкісним сплавом тих рис душі та розуму, професіоналізму, ерудиції, вимогливості та проникливості, глибокого знання людської психології, без яких не буває справжнього Вчителя. Його лекційні курси, особливо з Нової історії країн Європи та Америки, завжди користувалися підвищеним інтересом у студентів і колег, для яких він назавжди залишився взірцем відданості давньогрецькій Клію, принциповості та винахідливості. Посівши в університетському викладанні одне з провідних місць, Борис Васильович докладав усіх зусиль для того, щоб зберегти престиж весвітньої історії і, зокрема, популяризував історію освіти і виховання в епоху європейського Відродження. Саме з ім'ям Бориса Васильовича пов'язана нова сторінка у дослідженнях ренесансного гуманізму, яка з'явилася в українській історико-педагогічній науці.

Людина непересічна, Борис Васильович завжди притягував до себе силою і неповторними рисами свого характеру. Від нього випромінювалася

справжня магія оптимізму, організованості, ерудиції та нестримної енергії. Проте, вражала не лише його ерудиція і творча плідність, а й уміння працювати і знаходити у цьому насолоду.

Борис Васильович належав до тих істориків-педагогів, які задовго до втілення ідей цивілізаційного підходу у вивченні історичного процесу, надавали великого значення духовному чиннику суспільного розвитку. Тому у викладацькій роботі Бориса Васильовича завжди домінував духовний і ціннісний аспекти.

Для професора Б. Года процес історичного пізнання ніколи не зводився до механічного накопичення фактів, а ставав предметом осмислення і пояснення, яких би проблем це не стосувалося. Саме такий підхід дозволяє зрозуміти глибинні закони історії, виявити їхні критерії, розпізнати добро і зло, наблизитися до істини. Це було основою світобачення Бориса Васильовича – історика й педагога, для якого життя суспільства – це єдине ціле, джерелом руху якого є самовіддана, натхненна, незламна та наполеглива життєтворчість.

Юрій ВІЛЬХОВИЙ,

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії та методики викладання історії Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка;

Наталія ГОД,

кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри всесвітньої історії та методики викладання історії Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Віхи професійної діяльності

- ✓ 1977.09.09 – 1978.08.24 – вихователь Тимківської школи-інтернату Бобровицького району Чернігівської області;
- ✓ 1978.08.28 – 1983.09.28 – студент історичного факультету Київського державного університету імені Тараса Шевченка;
- ✓ 1983.09.28 – 1985.08.31 – асистент кафедри всесвітньої історії Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка;
- ✓ 1985.08.31 – 1987.07.01 – старший викладач кафедри всесвітньої історії Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка;
- ✓ 1987.07.01 – 1988.09.01 – заступник декана історичного факультету Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка;
- ✓ 1988.09.01 – 1990.09.01 – стажист-дослідник Інституту історії АН УРСР;
- ✓ 1990.09.01 – 1993.05.07 – старший викладач кафедри всесвітньої історії Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка;
- ✓ 1992.01.15 – диплом кандидата історичних наук;
- ✓ 1993.05.07 – 1997.09.01 – доцент кафедри всесвітньої історії Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка;
- ✓ 1994.05.26 – диплом доцента кафедри всесвітньої історії;
- ✓ 1997.09.01 – 2002.02.04 – декан історичного факультету Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка;
- ✓ 2000.06.16 – диплом члена-кореспондента Української академії історичних наук;
- ✓ 2000.09.01 – 2019.08.11 – завідувач кафедри всесвітньої історії Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (2006.02.07 – кафедру перейменовано на кафедру всесвітньої історії та методики викладання історії);
- ✓ 2006.05.11 – диплом доктора педагогічних наук;
- ✓ 2006.10.19 – диплом професора кафедри всесвітньої історії та методики викладання історії;
- ✓ 2009.10.01 – 2014.09.01 – проректор із науково-педагогічної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка;
- ✓ 2013.12.21 – диплом дійсного члена (академіка) НАН Вищої освіти України;
- ✓ 2016.07.11 – 2019.08.11 – голова спеціалізованої вченої ради Д. 44.053.03 у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка з правом прийняття до розгляду дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) педагогічних наук.

II

СПОГАДИ
ПРО
УЧИТЕЛЯ,
ДРУГА,
УЧЕНОГО,
КОЛЕГУ

Микола СТЕПАНЕНКО,
 ректор Полтавського національного
 педагогічного університету імені В. Г. Короленка,
 доктор філологічних наук, професор,
 заслужений діяч науки і техніки України,
 академік НАН Вищої освіти України

АНГЕЛИ ЙОМУ СПІВАЮТЬ У НЕБЕСАХ

У житті, кажуть, як на довгій ниві, – усього буває. Його прожити – справді-таки не поле перейти. Кожен створює свій світ, вибудовує власний храм, у який іншим або хочеться заходити, або ні. Бо ж різні ми. Комуś удається зробити багато чого за себе й за інших, а когось доля цим не ошедрює. Важливо не чекати милостині від дня сущого, а самому змінювати непрості обставини, знаходити вихід зі складних ситуацій. Це вимагає неабияких зусиль, терпіння, зятятості. Те, що людина робить день за днем, видається звичайною річчю. Але наспівають миті, коли буденне починає сприйматися в іншому світлі, коли настає усвідомлення того, що окремі люди вершать гідний захоплення життєвий подвиг, що їхня діяльність заслуговує на особливе поцінування. Прикро лишень, що такі прозріння осявають нас запізно: шлях земний неординарних особистостей добіг кінця ... Уже тоді, як мовить наш видатний земляк поет Борис Олійник,

Будуть пафосні вірші
 й оклики в збірках!
 Будуть довгі романи
 й поеми, як ринви ...

Але й це усвідомлення, на жаль, швидко губиться в часі, відходить

кудись на узбіччя, а ми знову опиняємося на стезі забуття й одноманітності, переймаємося дрібними клопотами, обростаємо рутинністю й не думаємо про вічне, про своїх предтеч і тих, хто з нами йшов поряд і залишив по собі глибокий слід.

Не встигли ми сказати всіх слів щирої вдячності за величні справи, які важко припасувати до утрадиційнених стандартів, за написані серцем і душею книги, наукові розвідки докторів педагогічних наук, професору Борисові Году. Він мав би почути про себе багато приємного, святкуючи 60-літній ювілей. Та не судилося, не випало такого щастя. У серпні 2019-го пішов за одвічну межу. Сповнений творчих задумів і світлих надій. Не поставив крапки у своєму науковому дискурсі, не попросився з нами, не лишив заповіту. Осиротіла його наукова школа, що саме потужно заявила про себе, знайшла однодумців, прихильників, продовжувачів, а це так важливо для царини вченості. Опечалилася родина, бо втратила дорогого чоловіка, татуся-порадника, засумував онук, бо не встиг наговоритися з дідом-професором, який приурочив йому книгу: «55-літній дід присвячує цю роботу своєму 3-літньому онукові зі сподіваннями на щасливе майбутнє».

Про Бориса Васильовича можна написати грубезний науковий трактат. Певен, це доконечно зроблять ті, кого він вивів на історико-педагогічні простори, навчив шукати істину й себе в ній. Гарним було б неординарним про Бориса Года як звичайну і разом самотньою особистість, котра гуртувала довкруг себе інших – і зовсім юних, і досвідчених, велемудрих, знаходила для кожного прихильне слово, а як треба, то могла й пожури. Робив він це тактовно, невимушено. Після його повчання хотілося ставати кращим і більше не сприкрювати ні себе, ні інших.

Ученого Бориса Года вирізняє широта наукових інтересів. Він історик за фахом, який написав томи праць про минуле й сьогодення України та інших держав, але став ... доктором педагогічних наук. Педагогічна доктрина професора оперта на авторитетне історичне тло. Він поглянув на проблему, яку ретельно досліджував упродовж багатьох років, із видноків історії, розставив знакові часові акценти й цим довів, що є в теорії навчання та виховання вічні істини, які тримають цивілізації, визначають їхній поступ, пріоритети. Бориса Васильовича вельми тішило, що в дослідницькій роботі вдалося гармонійно поєднати дві улюблені науки й на їх помезіви вибудувати власну теорію, яку підхопили маститі вчені, почали цитувати полтавця й цим заохотили його до подальших пошуків і відкриттів.

Професор Борис Год із першого дня роботи й до останнього викладав всевітню історію. Це ремесло нележке, вимагає постійної уваги, студіювання іноземних джерел, які не завжди просто добути, перекласти. До того ж у світі пошквалилися міграційні процеси, набули специфічних форм контакти між окремими країнами, змінилися вектори міждержавної комунікації. За всім

цим учений пильно стежив і долучав його до змісту навчальної дисципліни. Жодні труднощі не лякали його, не відвертали від обраної фахової тактики і стратегії ... Склалося, що захистив кандидатську дисертацію з історії України, а не з усевітньої, якій віддав чимало асистентських зусиль. Однак для обдарованої людини немає перешкод, – тільки етапи творчого сходження з невідминним успіхом, а широчінь пошукового спектра ще більше інтелектуалізує дослідника, додає йому креативності.

Борис Васильович був талановитим ученим і педагогом від Бога. Покоління студентів зберігають у пам'яті його лекції – мов яскраві дійства, мудро зрежисовані для них наставником. Кожен його вихованець, твердо вірив – професор, має іскру таланту, треба вміти її розгледіти й системно плекати. З-поміж його улюблених форм навчання – емоційний, невимушений діалог, суб'єкт-суб'єктні взаємини. Молодь цінувала свого об'єктивного й вимогливого навчителя, дякувала йому за науку, намагалася наслідувати, а у хвилини дозвілля – щирим жартом обігрувала дорогий образ, і це теплом огортало серце викладача, додавало оптимізму. Високий професіоналізм, інтерес до духовного світу людини, яку навчаєш і виховуєш, – ось головні риси його стилю діяльності.

У майбутній книзі про Бориса Гога слід обов'язково зацентувати його шляхетний педантизм у всьому – від зовнішнього вигляду, побуту, ошатності робочого місця, кабінету до наукових публікацій. Такою чеснотою володіють не всі. Яку б посаду він не обіймав – викладача, завідувача кафедри, декана, проректора, – завжди товаришував із сумлінністю й порядком, стояв на сторожі справедливості, був об'єктивним. Хоч, мабуть, таки найбільше опікувався рідною кафедрою, яку очолював багато років, згуртував у міцний, дружний колектив, турбувався про матеріальний стан і душевний спокій кожного колеги, чимало й робив за всіх.

Про велике серце Бориса Васильовича свідчать і його взаємини з мамою. На схилі літ ньєчка потребувала допомоги. Її одинак сповна виконав свій синівський обов'язок і зробив усе можливе, аби підтримати найріднішу людину в складній ситуації. А яким теплом і любов'ю огорнув дідусь Борис онука – своє продовження в цьому світі ...

Ще могла б сяяти ця прекрасна людина добро на землі. Та над усіма нами – Вища Воля. Віримо, що Борисові Васильовичу добре ведеться на Небесах, ангели тішать його своїми співами. Бо за добро воздається добром – і тут, і там, де немає ні смутку, ні болю, ні печалі.

Оксана ЧОРНЕЙ,

*донька, магістерка управління
навчальним закладом, інформаційної,
бібліотечної та архівної справи*

В ЖИТТІ БАГАТО НАПИСАВ, СПОДІВАЮСЯ, ЩО ДОПИШЕТЕ ЗА МЕНЕ ...

Ця фраза пролунала в мене в голові, коли ми обирали для папи ... пам'ятник ... Життя, як виявилося досить не проста, але цікава річ. Народилася, поруч мама і папа. Всі тебе люблять, захоплюються тобою. Ти маленька. Очі папині, кажуть, носик і характер.

Цікаво, але розуміння, що він найвеличніше, що є в світі було з самого дитинства. Він – така могутня велич, сильна непробивна стіна, океан навколо острова. Нічого і ніколи не було мені страшно. Він такий собі папа-друг, папа-порадник, папа-мій секрет.

Але, він був папою не тільки для мене, тому і так рідко бачила його вдома за часи деканства. Там він був, Борис Васильович Год. Ой, скільки всього цікавого та веселого лунало з його вуст за домашньою вечерею ... Ой, скільки радості та бажання бути в житті кожного студента було у Бориса Васильовича.

Так, ще зовсім дитиною переступила і моя маленька нестійка в цьому житті ніжка, педагогічний університет ... Кабінети, кафедри, аудиторії, студенти, лаборанти, професори ... Мої дитячі очі дивилися на все з захопленням та дивовижою. КВК, славетний «Чебрець». Нескінченні потоки студентів-колядників, щедрувальників та і просто гостей приймалися в нашому домі з великою шаною та по-домашньому.

Як складалася доля, доньки вже великого науковця та професора, мабуть знають всі. З цим все було очевидно. Я вступаю до педагогічного університету. Намучився зі мною Борис Васильович: то пару прогуляла, то екзамен не склала. От прийду в кабінет до папи і сиджу, знаю, зараз попросить «зачетку», а страх такий бере, очі на мокрому місті і думаєш куди себе сховати, куди бігти, бо по філософії далеко не 90 балів ...

Тож таке студентське життя, виправдовувала я себе. Він щиро мені посміхався і говорив: «У такого батька і така дитина, ну вже ж моя. Куди я тебе подіну».

Я доросла. Маю сина Богдана, дідова найбільша радість і досягнення. Ті його сльози, коли перший раз побачив онука, не забуду ніколи. Очевидно

одне: папа всіх нас дуже любив та оберігав. Працював і жив заради своєї дружини, доньки та насамперед заради онука.

Говорять, що великі люди помирають рано. Звістка про те, що папи більше немає розділила моє життя на до і після. В одну хвилину маленька Оксанка перетворилася в дорослу самостійну людину, яка відтепер несе відповідальність за маму і за сина ...

Год Борис Васильович – педагог, професор, автор багатьох досліджень, знаний в Україні та далеко за її межами, для мене назавжди залишиться «папа Боря», мій друг, мій наставник, мій провідник по життю.

Роман СІТАРЧУК,

перший проректор Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, доктор історичних наук, професор

СВІТЛІЙ ПАМ'ЯТІ БОРИСА ГОГА

Мої спомини – це лише крапля з того, що ми пройшли спільно з Борисом Васильовичем по життю. Щоб уповні висвітлити їх, потрібно було б розповісти про все прожите й пережите, але це нереально та, мабуть, і немає в цьому потреби. За цей час було різне, утім, визначальним залишилося те, що ми зберегли людяність у відносинах, відшліфували «гострі кути» і мали завжди бажання, я це відчував: бачити один одного. Мої спогади про Бориса Васильовича – це те, що хочеться виокремити, бо вони стосуються людини, яку я добре знав.

Познайомився я з Борисом у 1986 році. Він був молодим, амбітним викладачем-куратором нашої групи й перспективним адміністратором, я – студентом-першокурсником із армійським життєвим досвідом. Складно сказати, напевно, що спонукало нас потоваришувати. Вважаю, що передовсім це вроджена, природна потреба Бориса Васильовича у спілкуванні, в опікуванні долею того, хто йому був небайдужим, а таких, я знаю, було чимало в його житті.

Борисова приязнь могла проявлятися навіть, здавалося б, у дріб'язкових речах. Пам'ятаю свій перший екзамен, за який мені було обіцяно викладачем оцінку «відмінно» автоматом. Однак іспит тривав, а «автоматчиків» не викликали, як з'ясувалося згодом викладач просто забув це на початку

зробити. Я навчався гарно й готовий був складати за білетом, але до входу в аудиторію, як то кажуть, уже «перегорів». І тут звідкілясь з'явився Борис Васильович. Зайшов на екзамен. Невдовзі двері відчиняються – і він мені говорить: «Що ти тут коридор міряєш? Уже блідий – дивись скоро впадеш (з посмішкою). Йди, отримуй свій «автомат». Це була чи не єдина допомога в моїй студентській атестації, можливо, дріб'язок, але це позитивно вплинуло на мою адаптацію у вищій школі.

Достеменно не пригадую, коли почали формуватися мої з Борисом товариські взаємини, мабуть, коли народилася Оксанка, і він запропонував стати її хрещеним батьком. Я на той час працював заступником директора школи. Борис завжди переймався життям доньки, сприймав усі його етапи з хвилюванням, дуже близько до душі.

Пам'ятаю, як родина Годів отримала довгоочікувану квартиру, і як Борис займався її облаштуванням. Часи були бідні, доводилося ліпити достаток із чого могли, але при цьому раділи малому і були щасливими. Тоді ми часто на різні свята й обов'язково на дні народження зустрічалися сім'ями по чергово один в одного.

Я вже зазначав, що Борис Васильович був гарним адміністратором, і закономірно, що його професійні якості були затребувані в університеті. Бориса призначили деканом історичного факультету. Я на той час зайнявся науковим пошуком, пішов у докторантуру. Напружена робота обох дещо вплинула на наші взаємини. Не скажу, що щось змінилося, але спілкувалися рідше. Активізувалися взаємини з призначенням нас на посади проректорів. Борис був гарним менеджером, ініціатором багатьох креативних ідей. Йому вдавався підбір кадрів для їхньої реалізації.

Останній період в житті Бориса якось важко згадувати. Ніколи не думалося, що він зі своєю жагою і волею до життя передчасно з нього піде. Як ще один із епізодів згадую свої «50». Борис прийшов привітати, вже тоді він хворів. Довгенько говорили, але вкарбувалася в пам'ять одна його фраза: «Знаєш, життя таке коротке, роби те, до чого лежить душа, щоб потім не шкодувати».

Мабуть, чи не остання наша зустріч була на сходах в адміністративному корпусі університету, коли Борис важкою ногою йшов на засідання спецради. Я запитав, чи варто це було робити в його стані, він відповів: «А як же? Мене ж чекають». І тут обов'язок перед людьми був понад усе.

Борис Васильович був безумовно непересічною, помітною в колективі особистістю, зі своєю філософією життя, а такі колоритні люди апріорі не можуть бути простими, що викликало неоднозначне ставлення в колег. Мені здається, я його розумів і приймав таким, яким він був. І важливо те, що Борис залишиться у моїй пам'яті.

Р. С. Було б краще сказати все зазначене і більше на черговому ювілеї Бориса Васильовича, але, на жаль, не довелося ...

На світлу пам'ять, щиро.

Сергій ШЕВЧУК,

проректор з наукової роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, доктор географічних наук, професор

СПОГАДИ ПРО БОРИСА ВАСИЛЬОВИЧА ГОДА

Минув рік з того дня, коли Борис Васильович покинув наш світ. Професор Борис Васильович Год багато уваги приділяв навчально-методичній та науковій роботі, допомагаючи своїми порадами студентам, аспірантам, молодим і досвідченим колегам. Борис Васильович був людиною надзвичайної душевної відкритості. Увесь його життєвий шлях є прикладом самовідданого служіння вищій педагогічній освіті та науці. Ім'я Бориса Васильовича Года назавжди залишиться в історії вітчизняної освіти, в серцях його учнів, співробітників кафедри, факультету та університету, спадкоємців його невтомної та плідної праці.

Моє знайомство із Борисом Васильовичем відбулося в липні 2000 року, коли я вступав до Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Тоді він був деканом факультету. Пригадую, що подавати документи можна було лише в один університет і на одну спеціальність, конкурс на нову спеціальність «географія та історія» був великий, окремі абітурієнти вступали декілька років поспіль. Пригадую, як ще напередодні складання іспитів я прийшов у кабінет декана, ми поговорили, а на закінчення Борис Васильович сказав ключову для мене фразу: «Ви не хвилюйтеся, розумні люди потрібні скрізь, тому ми теж зацікавлені в таких абітурієнтах, як Ви». Швидко пролетіли вступні іспити, й 1 вересня декан у малому актовому залі вручав сто двадцятьом першокурсникам залікові книжки та студентські квитки. Це було неймовірно: відчувати себе частиною факультету та університету.

Наступні епізоди, які виринають із пам'яті, пов'язані уже з Борисом Васильовичем як викладачем. Більшість історичних дисциплін ми вивчали на 5 курсі, як правило, у більш інтегрованому вигляді, аніж студенти-історики. Упродовж одного семестру ми мусили опанувати низку фундамен-

тальних дисциплін і спецкурсів із вітчизняної та всесвітньої історії. Борис Васильович читав нам лекції з курсів «Нова історія країн Європи та Америки» та «Історія країн Латинської Америки». Пригадую, як він міг захопити нас розповідями про дитину та дитинство у різних країнах Європи XVII–XVIII століть. Це вже потім мені прийшло розуміння того, що на той час він закінчував роботу над своєю докторською дисертацією «Ідея всебічного і гармонійного виховання особистості в епоху європейського Відродження» і таким чином відбувалася її апробація та впровадження результатів дослідження в навчальний процес. І тоді ми студенти-п'ятикурсники напередодні виробничої педагогічної практики були захоплені педагогічним талантом свого викладача: мистецтвом викладу матеріалу, здатністю тримати увагу аудиторії, загалом майстерністю Вчителя. Борис Васильович для мене був уособленням того, що нам, на превеликий жаль, лише в теорії розповідали на парах з педагогіки, педагогічної майстерності чи методики викладання історії. Він навчав нас не лише новій історії. Він учив нас читати інших.

Ніби сьогодні виринає в пам'яті 19 грудня 2005 року, коли ми складали іспит з нової історії країн Європи та Америки. Виснажливі дні підготовки, 180 екзаменаційних питань, 14 аудиторія. Я першим із групи складаю іспит, відповідаю на основні й додаткові питання білету. Борис Васильович, який мав феноменальну пам'ять на людей і події, запитує, чи пам'ятаю нашу першу розмову в його кабінеті, коли вступав до університету, з присутньою лише йому вдачею, коментує мою відповідь і говорить: «Ви виправдали мої сподівання, а тому Ваша оцінка – “відмінно”».

Найтиснішим наше спілкування з Борисом Васильовичем було у 2009–2014 роках, коли він був проректором університету з науково-педагогічної роботи, а я – заступником декана історичного факультету з навчальної роботи. Реформи, що переживала система вищої освіти України, пов'язані з упровадженням ключових засад Болонської системи, вимагали якісних змін і швидкого реагування. Атмосфера, що панувала тоді в університеті, змусила багатьох переорієнтуватися на новий лад роботи, зміни стосувалися усіх сфер діяльності університету, але найбільше методичної роботи. Борис Васильович виявив свій талант організатора, системно налагодивши роботу відповідних структурних підрозділів. Не буду щирим, якщо не скажу, що саме цей період був часом, коли ми з ним найбільше дискутували щодо пріоритетів та шляхів утілення в життя різних інновацій. Часто наші погляди не збігалися, але при цьому ми могли вільно спілкуватися на будь-яку іншу тему, що не стосувалася організації навчального процесу.

Нові грані Бориса Васильовича відкрилися мені вже в останній період його життя у 2016–2019 роках. Надзвичайна відповідальність і довершеність у всіх справах незалежно від того чи це підготовка кафедрального звіту, чи організація та проведення всеукраїнської наукової конференції. Як голова

спеціалізованої вченої ради, керівник аспірантів, автор монографій Борис Васильович був прикладом наукової порядності, сумлінності та принциповості. Здобувачі наукових ступенів із різних регіонів України, які подавали до захисту свої дисертації на раду до Бориса Васильовича, завжди отримували від нього критичні зауваження щодо доопрацювання дисертацій, шляхів їх удосконалення, що забезпечувало вихід у світ якісного наукового продукту, а спеціалізована рада під керівництвом професора Бориса Года стала одним із брендів Полтавського педагогічного університету. Безпосереднім його аспірантам доводилося ще тяжче, бо вимогливий до себе науковець, був таким же і до своїх учнів. Він ніколи не гнався за кількістю аспірантів, але якість їхніх наукових робіт була його першочерговим пріоритетом. Наукова школа професора «Розвиток основних тенденцій ренесансного досвіду освіти й виховання у вітчизняній педагогічній теорії і практиці» перебувала на стадії піднесення. Він щедро ділився зі своїми учнями знаннями, вміннями й навичками наукової роботи, планував розпочати підготовку докторантів, але не судилося ... Ще однією яскравою рисою професора Б. Года як науковця була вражаюча динаміка власного наукового пошуку. Навіть упродовж останніх років життя, маючи проблеми зі здоров'ям, він розширював дослідницькі горизонти власних наукових студій, готував і видавав ґрунтовні монографії, продовжуючи тим самим дослідження започаткованого ним нового наукового напрямку з історії зарубіжної педагогіки.

Відхід за межу Бориса Васильовича став несподіваним для всіх, хто його знав. Прийнято вважати, що час лікує ... Лікує, але точно не стирає пам'ять. У моїй пам'яті Борис Васильович назавжди залишиться справжнім викладачем-професіоналом, вдумливим науковцем, усебічно обдарованою особистістю.

Високий авторитет доктора педагогічних наук, професора Б. В. Года залишається безперечним у сучасній педагогічній науці. В його особі вдало поєднувалися якості вченого-дослідника, вихователя молоді й талановитого організатора.

Зі щирою пам'яттю про Учителя і Колегу.

Петро КРАВЧЕНКО,

*декан історичного факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка,
доктор філософських наук, професор,
заслужений працівник освіти України*

ДІЯННЯ І ЛИШЕ ВОНО ОДНЕ ВИЗНАЧАЄ ТВОЮ ЦІННІСТЬ

Час, який ми нині переживаємо, називають новою епохою «переоцінки цінностей», періодом їх безупинної зміни, нівелювання та усереднення форм існування і розуміння світу. Саме це й ставить перед сучасною людиною проблему вибору поведінки та дій, проблему оцінки усіх різноманітних, суперечливих фактів і явищ, які найбільшою мірою відповідають пошукам смислів і значень її буття.

З огляду на це, ми нині й оцінюємо постать і життєвий шлях Бориса Васильовича Года – українського вченого, історика, спеціаліста в галузі історії педагогіки, доктора педагогічних наук, кандидата історичних наук, професора, заслуженого працівника освіти України.

Доля Бориса Васильовича тісно і нерозривно пов'язана з Полтавським національним педагогічним університетом. Тут він розпочав свою трудову діяльність із вересня 1983 року відразу ж після закінчення історичного факультету Київського державного університету імені Тараса Шевченка, де здобув кваліфікацію викладача історії і суспільствознавства.

Та на формування особистості Бориса Васильовича Года найбільшою мірою вплинули ментальність Чернігівщини і Полтавщини, оспівана у легендах, літописах і переказах, життєва мудрість його батьків (особливо мами), традиції та звичаї українського народу. Тому в його творчості нерозривно пов'язані наукова проблематика із процесом виховання та педагогічної діяльності.

У свій час Фрідріх Ніцше дійшов висновку і слушно зауважив: «Твое діяння і лише воно одне визначає твою цінність». Розділяючи цю точку зору, я можу констатувати наступне. Де б не працював Борис Васильович – асистентом, старшим викладачем, доцентом, професором, заступником декана, деканом історичного факультету, проректором університету з науково-педагогічної роботи, завідувачем кафедри всесвітньої історії та методики викладання історії – свою роботу він завжди виконував совісно, натхненно із величезним ентузіазмом і відповідальністю, віддаючись сповна реалізації поставлених планів та задумів. Про це свідчить і матеріальна база та спеці-

алізовані кабінети, що були відкриті під керівництвом Бориса Васильовича, і тематичні, присвячені освіті, щорічні виставки, і колективи художньої самодіяльності на історичному факультеті до створення яких він доклав свою душу і серце.

Одне із головних досягнень Б. В. Года – вдале поєднання викладацької діяльності із науковою роботою, яка розпочалася з аналізу історії та теорії виховання особистості в епоху європейського Відродження. Його дослідження епохи Ренесансу дало вітчизняній науці об'єктивно відтворені, величні образи багатьох педагогів-гуманістів і мислителів. Він окреслив можливості актуалізації та втілення ідеї всебічного й гармонійного виховання особистості в сучасних науково-педагогічних концепціях, спрямованих на модернізацію освітньо-виховної практики, подолання однобічного інтелектуалізму, а підготовлені ним фундаментальні синтези суттєво розширили джерельну базу української педагогічної науки.

Борис Васильович був серед тих учених університету, хто стояв біля витоків наукових збірників «Історична пам'ять» та «Педагогічні науки». Він був членом редколегій більше десяти фахових видань України, головою спеціалізованої вченої ради Д 44.053.03 у ПНПУ імені В. Г. Короленка. Опублікував 6 монографій і понад 300 статей, був автором окремих розділів фундаментальних видань «Полтавщина: історичний нарис», «Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Полтавська область». Плідно працювала заснована Б. В. Годом наукова школа «Розвиток основних тенденцій ренесансного досвіду освіти й виховання у вітчизняній педагогічній теорії і практиці». Було захищено 5 кандидатських дисертацій, а його учнями опубліковано понад 200 статей за проблематикою наукової школи.

Реалізуючи свободу вибору, Борис Васильович завжди відчував відповідальність за нього. Адже, як підкреслював Бенедікт Спіноза «Людина, яка думає, що вона вільна, подібна до кинутого каменя, який думає, що він летить». Саме тому значну увагу приділяв розвитку студентської та учнівської науки. Разом зі студентами підготував понад 200 наукових праць, започаткував збірник студентських наукових робіт «Полтавські наукові читання зі всесвітньої історії». Плідно працював у складі галузевих конкурсних комісій зі спеціальності «Історія та археологія», очолював журі обласного етапу Всеукраїнського конкурсу учнівських наукових робіт МАН (секція «всесвітня історія»).

Відомий науковець, талановитий викладач, інтелігентна, порядна людина, яку знали і шанували декілька поколінь студентів королівського вишу і далеко за його межами. Без перебільшення, Борис Васильович уже давно став легендою нашого університету. Він чітко розумів, що легше запалити свічку, аніж проклинати пійму (Конфуцій).

Чуйність, правдомовність, справедливість, честь і гідність – риси, які

органічно поєднувалися в Бориса Васильовича. Він був дуже працьовитим, відданим справі, незмінно доброзичливим у ставленні до колег і студентів. Сказати, що студенти його любили – нічого не сказати. У нього була пряма постава, принциповість, він не зламався навіть у темні й глухі часи радянського режиму. Завжди вмів підбадьорити, розрадити, не любив фальшу. Його присутність в університеті завжди була дуже помітною. Він чітко знав – до якої гавані пливе (Сенека) і вмів реалізувати поставлену мету. І ще прагнув жити за принципом Антуана де Сент-Екзюпері: «Якщо ти хочеш побудувати корабель, не потрібно скликати людей, планувати, ділити роботу, шукати інструменти. Потрібно заразити людей прагненням до безкінечного моря. Тоді вони самі побудують корабель <...>».

За свою величезну, титанічну роботу Борис Васильович Год нагороджений знаками МОН України – «Відмінник освіти України», «За наукові досягнення», почесною відзнакою НАПН України «К. Д. Ушинський», почесними грамотами МОН України, Полтавської обласної державної адміністрації, Полтавської обласної ради, виконавчого комітету Полтавської міської ради, рідного університету тощо. Він також був лауреатом обласних премій І. П. Котляревського та Л. П. Бразова, мав високе державне звання «Заслужений працівник освіти України».

Він був чудовим викладачем, але найголовніше – був Людиною з великої літери. Доки його пам'ятатимуть – він житиме. Єгипетський монарх чотири тисячі років тому на камені лишив заповіт: «Мене пам'ятатимуть за добро і справедливість». Ціннісний аргумент повторили Горацій, Пушкін, Шевченко та інші. Це стосується і Бориса Васильовича.

Марина ГРИНЬОВА,

*член-кореспондентка НАПН України,
декан природничого факультету Полтавського національного
педагогічного університету імені В. Г. Короленка,
докторка педагогічних наук, професорка,
заслужена працівниця освіти України,
лауреатка Державної премії в галузі науки і техніки України*

БОРИС ВАСИЛЬОВИЧ ГОД

Борис Васильович Год був і залишається легендою Полтавського педагогічного. Моє знайомство з ним розпочалося з 1986 року. Із самого початку наших взаємин він зарекомендував себе високодуховним

колегою, хорошим фахівцем, активним та ініціативним вченим, чуйним товаришем. Борис Васильович, працюючи на різних ключових посадах в університеті, покладені на нього обов'язки завжди виконував добросовісно, вирізнявся винятковою працездатністю, організованістю, високою виконавчою дисципліною.

Під його керівництвом кафедра всевітньої історії та методики викладання історії досягла визначних успіхів. Викладачами кафедри захищено докторські та кандидатські дисертації, опубліковано низку монографій. Борис Васильович завжди був взірцем чіткої організації праці. Він – вимогливий керівник, уміло мотивував усіх до активної наукової та навчально-методичної діяльності.

До всього того, що стосується виробничої діяльності, слід додати найкращі характеристики його як сім'янина, як глави родини. Його донька Оксана навчалася на природничому факультеті та здобула диплом управління з відзнакою.

Важливо відзначити й наукові досягнення Бориса Васильовича, які, без сумніву, формували імідж нашого університету. Він був засновником перспективної наукової школи, мав значні досягнення в науковій роботі, був автором низки монографій, навчальних посібників, брав активну участь у підготовці кількох фундаментальних праць з історії Полтавщини та історії освіти Полтавської області. Він один із авторів історії нашого університету, а також історії історичного факультету. Крім того, я маю велику честь сьогодні очолювати спеціалізовану вчену раду, засновником та головою якої був професор Борис Васильович Год.

Борис Васильович був геніальним організатором і керівником, людиною на своєму місці. За час спільної роботи, я жодного разу не спостерігала його формального ставлення до виконання будь-яких завдань. Помітним був його внесок у розвиток навчально-методичної роботи в університеті. Працюючи на посаді проректора з науково-педагогічної роботи, він доклав багато зусиль для її унормування, був автором чи співавтором багатьох положень, інструкцій та методичних рекомендацій, брав активну участь у роботі методичної ради університету.

У Бориса Васильовича ніколи не було спонтанних рішень, його робота була виваженою та цілеспрямованою. Він надавав велику увагу роботі з молодими викладачами, виступав справжнім радником і наставником.

Світла пам'ять і вічний спокій.

Сергій КЛЕПКО,

заступник директора з науково-дослідної роботи та міжнародного співробітництва Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського, головний редактор журналу «Постметодика», доктор філософських наук, доцент

НА ЩО Б ВИ НЕ ДИВИЛИСЯ, ЗАВЖДИ ДИВІТЬСЯ В НЕСКІНЧЕННІСТЬ ...

Мій смуток – на одній лінії другого сектора нового кладовища в с. Затурине, що на околиці м. Полтава, на якій стоять пам'ятники на могилах Бориса Васильовича Года, його матері, і, через кілька могил, моєї дружини ...

І коли я дивлюся на цей відрізок кладовища, лише втішаю себе: на що б ви не дивилися, завжди дивіться в нескінченність ...

Таку нескінченність і задає особистість доктора педагогічних та кандидатів історичних наук, професора, заслуженого працівника освіти України Бориса Васильовича Года ...

Мабуть, познайомився з Борисом Васильовичем у 1995 році, коли він запропонував надрукувати статтю «Суспільно-політичний та економічний розвиток країн Латинської Америки» у журналі «Постметодика» (№ 3–4 (10), 1995). У ній було подано розділ посібника «Всесвітня історія» для 11 класу, що готувався Полтавським обласним інститутом післядипломної освіти педагогічних працівників спільно з кафедрою всевітньої історії ПДП. Посібник було побудовано відповідно до нової програми із всевітньої історії. Автори, подаючи нові факти та сучасні оцінки історичних подій, ставили за мету: допомогти вчителям історії, учням, абітурієнтам у з'ясуванні основних проблем світової історії другої половини ХХ століття. Увазі педагогів та учнів пропонувалася саме тема «Країни Латинської Америки» з двох основних причин: по-перше, вона була найменше висвітлена в доступній для широкого загалу літературі; по-друге, за оцінками суспільствознавців, у більшості країн СНД утверджувалася латиноамериканська модель модернізації, тому вивчення вказаної теми повинно було допомогти зрозуміти проблеми і перспективи сучасного українського суспільства.

Ще до 2005 року, у період підготовки Борисом Васильовичем докторської дисертації зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки на тему: «Ідея всебічного і гармонійного виховання особистості в епоху європейського Відродження» (була ним захищена в Харківському на-

ціональному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди в 2005 році), він публікує у журналі «Постметодика» кілька статей про дослідження історії освіти та виховання в країнах Європи XIV–XVII століть. І вже тоді в мене постало питання, як і чому Борис Васильович, дослідник Української національно-демократичної революції і робітничого класу, завідувач кафедри всевітньої історії (з 2000 року), викладач навчальних дисциплін «Нова історія країн Європи та Північної Америки», «Історія міжнародних відносин», «Історія країн Латинської Америки», «Дискусійні питання зарубіжної та вітчизняної історії» та інших, обирає таку тему дисертації? Статті Бориса Васильовича, опубліковані у «Постметодиці», були для мене скоріше темами і сюжетами для розмислів із філософії освіти, ніж працями із загальної педагогіки та історії педагогіки. Сподівався, що колись зможу розпитати його про перипетії дослідницького шляху ...

У 2009-2014 роках, коли Б. В. Год працював проректором із науково-педагогічної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, я сприймав його як особистість переважно на основі розповідей моєї дружини, яка захоплена і завжди із задоволенням повідомляла про високоінтелектуальний і шляхетний стиль його керівництва – «Год прийняв», «Год роз'яснив», «Год сказав», «Год затвердив»...

Ближче я познайомився з Борисом Васильовичем Годом у 2010 році, коли ми були призначені членами спеціалізованої вченої ради Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. Дорогою від Полтави до Сум, у 2010-2012 роках ми мали можливість проговорити тисячі питань – і зміст дисертацій, що будуть захищатися, і проблеми університетського життя, і системи післядипломної педагогічної освіти, і освіти взагалі.

Долаючи відстань Полтава – Суми по автодорозі (184 км) за маршрутом Котельва – Охтирка – Тростянець, ми встигали ознайомитися з архітектурними перлинами цих містечок, їхньою історією і сучасною культурою.

Дізнався і про біографічні деталі життя Бориса Васильовича.

Народився він 18 серпня 1960 року у м. Бобровиця Чернігівської області, на березі річки Бистриці (із 1958 року Бобровиця є містом, до 2020 року був адміністративним центром скасованого Бобровицького району, тепер – центр Бобровицької міської громади Ніжинського району Чернігівської області). Мабуть, стародавнє походження Бобровиці, про що свідчать залишки городища XI–XIII століть, і сформувало у Бориса Васильовича головний інтерес життя – нестримне історичне пізнання.

Наскільки пам'ятаю з розповідей Бориса Васильовича, йому не вдалося після закінчення школи відразу вступити до Чернігівського педінституту (хоч його мати, Наталія Гаврилівна Год (10.09.1933 – 05.09.2011), на той час і була першим секретарем райкому партії, але у цьому випадку була якраз певна драма), і він почав працювати вчителем історії у сільській шко-

лі ... А щоб він міг вчасно з квартири, яку йому надали в селі, добиратися на уроки, колгосп забезпечив його транспортом – прольоткою. Мені, незнайомому з гужовим транспортом, для реконструкції образу випускника школи і вже вчителя потрібні були пояснення, що прольотка (візницькі дрожки, прольотні дрожки) – це легкий чотириколісний двомісний візок на ресорах із відкритим верхом або невеликий екіпаж типу фаєтон, але запряжений тільки одним конем ... У своїх спогадах про вчителювання між школою й університетом Борис Васильович розповідав про запрягання ним коня та дивувався мені знанням термінології щодо упряжі. Як писав Юрій Яновський: «Вони пішли пішки, а професор урочисто їхав попереду на прольотці». Або як герой роману Уласа Самчука «Юність Василя Шеремети», коли Василь Шеремета мріяв вступити до університету, згадував, як «Ніколенька в Толстого склав іспит, він одразу дістав уніформу, шпагу, прольотку і власного кучера ... Кожного ранку підкочує під ґанок «прольотка», баські каштанові коні вигинають шиї. Виходить елегантний в трикутній шапці юнак, притримує шпагу, делікатно сідає. – Гайда, Іван! – І прольотка м'яко покотилася по немощеній землі». Прольотка стала для мене символом Бориса Васильовича, «інтегратором» його біографії, бо синтезувала і мрію юнака про університет, і майбутню урочисту їзду професора попереду на прольотці, і, на жаль, це життя він пролетів занадто швидко ...

Через рік Борис Васильович вступив на історичний факультет Київського державного університету. Про студентські роки розповідав взагалі для мене детективні історії, надавав іронічні характеристики студентського життя на перетині кінця 1970-х – початку 1980-х років, красномовно презентував ту епоху через особливості способу життя студентів-киян.

А потім розповідав про взаємини з І. А. Зязюном, В. О. Пашенком, про повагу до них та про анекдотичні ситуації вже викладацького життя.

Але головне ми бесідували про важку його дослідницьку працю, коли він очолював авторські колективи і був автором окремих розділів фундаментальних видань «Полтавщина: Історичний нарис», «Полтавський державний педагогічний університет імені В. Г. Короленка: історія і сучасність», «Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Полтавська область». Щодо останньої праці мені згадувався проєкт Педагогічної конституції Європи, що розроблявся представниками низки європейських держав, спрямований на зміцнення та розвиток єдиного Європейського дому, поглиблення взаємодії і співпраці народів європейського простору як умови забезпечення гідного місця Європи в глобальній світовій конкуренції народів і культур. Відповідно до задуму цей документ покликаний встановлювати принципи узгодженої трансуніверситетської політики, регламентувати педагогічну діяльність і визначати загальний механізм підготовки педагогічних кадрів. Ініціатором проєкту був прези-

дент Асоціації ректорів педагогічних університетів Європи, ректор НПУ імені М. П. Драгоманова, академік Віктор Андрущенко. Окреслюючи у 2013 році завдання української робочої групи по корекції проєкту Педагогічної конституції Європи, В. П. Андрущенко підкреслював, що українська освіта перед європейською може заявити про себе не лише постаттю високодуховного учителя, а й унікальним у Європі багатотомним виданням 25-ти обласних історій педагогічної освіти України ... У цьому унікальному виданні й внесок Бориса Васильовича, який осмислював історію педагогічної освіти України крізь призму сучасних поглядів на окремі віхи історії, політичного розвитку та педагогічної думки країн Європи в епоху Відродження (кінець XIV – початок XVII століття), побудованих на основі аналізу невідомих і маловідомих історичних та історико-педагогічних джерел – трактатів, промов, настанов, листів тощо, які ретельно дослідив Борис Васильович у монографіях, зокрема у книзі «Європейське Відродження: історія, політика, педагогічна думка (нариси)» (2008 рік).

На мою радість, у 2012 році Борис Васильович погодився бути членом редколегії журналу «Постметодика» і не часто, але рекомендував декілька статей своїх учнів для публікації, а я звертався до нього за консультацією щодо друку статей на історичну та педагогічну тематику.

І коли в ПОППО виникла дослідницька спільнота провідних освітніх краєзнавців, Борис Васильович Год став її консультантом і наставником. І були нові подорожі з ним і учителями-дослідниками до шкільних колективів і місць зберігання історичної пам'яті у с. Хорішки, с. Тарандинці, с. Войнівка на Полтавщині. Борис Васильович тепло зустрічався зі своїми колишніми учнями, студентами. І була в цей час для збірок досліджень учасників семінарів і конференцій написана Борисом Васильовичем стаття: «Постать учителя в європейській гуманістичній традиції XIV–XVI століть».

Аспіранти Бориса Васильовича прийшли на роботу до Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського, зокрема, кандидат педагогічних наук Руслан Олександрович Басенко. Він у 2018 році успішно почав працювати на посаді доцента кафедри філософії і економіки освіти, а через рік – став завідувачем кафедри правознавства та фінансів Полтавського інституту економіки і права Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна». На його місце доцента кафедри філософії і економіки освіти відразу прийшов Вадим Валерійович Пилипенко, який у 2019 році під керівництвом Бориса Васильовича захистив дисертаційне дослідження на тему: «Освітня діяльність та педагогічні погляди Олександра Івановича Строніна (1826–1889 роки)». Із вересня 2020 року Вадим Валерійович працює на посаді заступника дирек-

тора з питань дистанційної освіти Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського.

Уже не пам'ятаю, дружина чи хтось інший повідомив мою характеристику, яку надав мені «в кулуарах» Борис Васильович: «Він хоче все знати». Звичайно, іншим тебе видніше, і ти відкриваєш себе в їхніх очах. Для мене ця оцінка Бориса Васильовича як академічна медаль. Позиція «прагнути все знати», імовірно, не є суголосною сучасному прагматичному світу, можливо, Борис Васильович змодельовав мене відповідно до свого внутрішнього прагнення «все знати» і цю оцінку делегував мені як свій подарунок ... Дякую!

Борис Васильович глибоко переживав смерть свого колеги Петра Васильовича Киридона (12.03.1961 – 27.01.2019), вікна квартири котрого були навпроти вікон його помешкання. Борис Васильович розповідав мені, як він напружено кожного ранку чекав, коли загориться світло у вікнах Петра Васильовича, і він здобував упевненість, що в сусіда-колеги все більш-менш нормально, а зараз – пуста, завжди темне вікно жахає ...

Фізик, нобелівський лауреат Петро Леонідович Капіца напередодні свого сімдесятиріччя іронічно зауважив, що життя вченого складається з чотирьох етапів. Зрілість ученого приходить повільно і болісно, і тільки на третьому етапі, у віці від 50 до 75 років, людина стає Вченим. На цьому життєвому відрізку йому вже не страшні пристрасті, він може цілком зайнятися творчістю, вносити корективи у свою роботу, керувати іншими людьми, бути директором, начальником, мати учнів, послідовників, давати поради, цінні вказівки тощо. «Але найскладніші зміни, – говорив П. Л. Капіца, – відбуваються з людиною на останньому, четвертому етапі. У віці 75+ настає щось божественне: людина стає іконою. Вона вже не працює, на неї моляться».

Борис Васильович, на жаль, не дожив до свого божественного віку. Він встиг завітати на моє 60-річчя, але я не зміг побувати на його 60-річчі ...

Утім праці Бориса Васильовича, його думки довго залишаться земними, актуальними і злободенними для педагогів і вчених. Кажуть, людина жива, доки про неї пам'ятають. Додав би – і доки її читатимуть ...

На що б ви не дивилися, завжди дивіться в нескінченність ...

Олексій НЕСТУЛЯ,
ректор Полтавського університету економіки і торгівлі,
доктор історичних наук, професор

ЛЮДИНА-ПОСМІШКА

Саме з посмішкою – щирою і відвертою – у мене асоціюється Борис Васильович Год. Вона найбільше запам'яталася після нашого першого знайомства в 1985 році. Я щойно закінчив аспірантуру історичного факультету Київського державного університету імені Тараса Шевченка і повернувся до рідного інституту. Тож був «носієм» найсвіжішої інформації про alma mater Бориса Васильовича, адже знав багатьох його викладачів, друзів зі студентського кола. З'ясувалося, що воно досить широке, а з деякими я дружив. Серед них був Гриша Савченко, Олексій Брайченко, Юрій Данилюк. Із останнім мене та Віктора Войналовича пов'язували справді братські людські та наукові відносини, які сформувалися на ґрунті спільних цінностей, мрій, цілей і проєктів, які формувалися за невимущеним спілкуванням.

Цілком природно, як «своя людина» зі щирою посмішкою, до нього долучився й Борис Васильович, а в нашому колі – просто Боря. «Авторитетом», лідером цієї молодіжної групи був Юра Данилюк, Людина непересічного таланту й дивовижної енергії, він щиро переймався долею кожного, хто для нього був близьким. Тож, не випадково керівником кандидатської дисертації Бориса Васильовича став Євген Михайлович Скляренко, доктор історичних наук, провідний науковий співробітник Інституту історії Академії наук України, який разом з Юрою Данилюком працював у академічному відділенні краєзнавства, яке очолював академік Петро Тимофійович Тронько.

Принагідно зауважу, що в Юри було інше бачення наукової проблематики досліджень Бориса. Він бачив її у контексті краєзнавчих і пам'яткоохоронних студій, з якими, на той час, уже пов'язали свою наукову долю ми з Віктором Войналовичем. Проте для Бориса Васильовича авторитетнішою виявилася пропозиція Євгена Михайловича. Свій вибір він підтримав посмішкою, яка переконливо засвідчувала, що, попри це, він залишається із нами. І цього нам було досить. Так що нічого дивного не було в тому, що Боря й Юра в 1991 році захистили кандидатські дисертації в один день у одній спеціалізованій раді Харківського університету імені В. Каразіна. Зрозуміло, що на захисті були їхні наукові керівники – Петро Тронько та Євгеній Скляренко – та молоді однодумці: Олексій Нестуля, Григорій Савченко, Віктор Войналович. Як годиться, після захисту було застілля. Воно

також запам'яталося: проходило в готельному номері Петра Тимофійовича за столом, накритим «волонтерами» дисертантів; найдорожчим напоєм був коньячний спирт, який Боря десь роздобув на заводі «Десна». Коли ж учасники застілля помітили, що в готельному номері стоїть піаніно, з'ясувалося, що грати на ньому може лише Петро Тимофійович. Так що завершували святкування захисту дисертації двох друзів – Бориса й Юрія – піснями під акомпанемент академіка.

Не без його впливу в наукових студіях та науково-організаційній діяльності Бориса Васильовича досить чітко визначилася й краєзнавча тематика. Він – незмінний учасник всеукраїнських та обласних краєзнавчих конференцій, до організації яких долучився разом зі своїми незмінними друзями, а коли став проректором з науково-педагогічної роботи – ще й за посадовими обов'язками. І робив це зі щирою посмішкою, а значить – від душі.

Оця щирість і полонила його колег, студентів, просто знайомих і незнайомих. При цьому посмішка могла виражати й незгоду, повний скептицизм, сумнів, відмову, а не лише підтримку. Проте вона ніколи не була насмішкою, демонструвала готовність співрозмовника зрозуміти й порозумітися, вийти на шлях конструктивного діалогу. І ніколи – байдужості.

Очевидно, у цьому – одна з причин того, що Бориса Васильовича поважали, цінували й любили не лише його найближчі друзі.

Із доброю пам'яттю про нього.

Юрій МОСКАЛЕНКО,
декан фізико-математичного факультету (2003–2020 роки),
доцент кафедри загальної фізики і математики
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка,
кандидат фізико-математичних наук, доцент

ВІН БУВ НЕ ЛИШЕ КОЛЕГОЮ ...

На перший погляд здається, важко віднайти ті точки дотику, які складають фундамент міцної чоловічої дружби, багаторічної плідної співпраці історика й математика. Проте, знав, товаришував, співпрацював із Борисом Васильовичем більшу частину свого життя. І для того, щоб простягнути один одному руку не лише для привітання, підставити плече підтримки в потрібний час, життя давало приводів чимало. Внутріш-

ня інтелігентність і порядність, широка ерудованість, аналітичне мислення, здатність бачити проблему і знаходити шляхи її вирішення, уміння вислухати думку співрозмовника – ті риси, за які я насамперед поважав Бориса Васильовича.

Познайомилися ми з Борисом ще в перший рік роботи в Полтавському педагогічному університеті (тоді – інституті): почали трудовий відтинок водночас, у вересні 1983 року. І відтоді, майже сорок років, ішли по життю поряд. Іноді жартома називав його «молодшим» братом, адже народилися обидва в 1960 році: я – в березні, він – у серпні.

Певні періоди роботи ми з Борисом Васильовичем обіймали однакові посади, відтак – переймалися схожими проблемами, вирішували аналогічні завдання. І палкі дискусії, й емоційно виважені обговорення давали простір творчому підходу до розв'язання нагальних виробничих питань. У багатьох моментах Борис Васильович був і тактиком, і стратегом: умів влучно вказати сутність проблеми, деталізувати її до рівня зрозумілих кроків-завдань і водночас окреслювати ситуацію цілісно, узагальнено, з урахуванням можливих наслідків і перспектив перебігу подій.

Тривалий час довелося тісно співпрацювати з Борисом Васильовичем у період його проректорства. І здобуткам цього тандему варто завдячувати зовсім не тому, що кабінети проректора з науково-педагогічної роботи (Б. В.) і декана фізико-математичного факультету (мій) знаходилися практично поряд: обоє розуміли роботу фахівця як ґрунтовно підготовлене, конструктивне, оперативне реагування на виклики часу.

Борис Васильович ніколи не був байдужим до справи, яку мав вирішити, до якої його зобов'язували обставини: і коли треба було проходити виснажливі акредитаційні перегони, і коли по кілька разів на рік університет відвідували серйозні комісії та інспекції зі столиці, і коли потрібно було ламати стереотипи викладачів щодо навчально-методичної роботи. Та Борис Васильович завжди – тактовний, готовий підтримати, надати слухні та часні поради.

Коло його спілкування не обмежувалося лише колегами та студентами. Природна комунікабельність дозволяла йому легко знаходити спільну мову практично з будь-якою людиною, здавалося, не було теми, з якої Борис не міг би підтримати бесіду.

Двічі бував разом із Борисом Васильовичем на оздоровленні в санаторіях Моршина. Енергії, життєвого оптимізму, допитливості Бориса Васильовича вистачало не лише на процедури, а й на незабутні подорожі місцевими перлинами природи, і на цікаві концерти та виступи артистів (намагався не пропустити жодного на території санаторію), і на відвідини вистав Львівського оперного театру. А його теплі коментарі на кшталт «Ось цей архів, де працювала над докторською дисертацією Людмила Леонідівна [Бабенко]»,

«Ось це кафе, де полюбляв пити каву Юрій Володимирович [Волошин]», – додавали особливого колориту прогулянкам вулицями Старого Львова.

Можна згадувати й нечасті, але від того ще більш пам'ятні бесіди «від душі і для душі», коли людина може вивільнитися від шкаралупи буденності і говорити, говорити, говорити ... І навіть у такі моменти філософська оцінка речей була характерною для Бориса Васильовича.

Борис Васильович був прекрасним сім'янином. Дім, родина були для нього джерелом затишку і гармонії. Турботливий син, чуйний чоловік, люблячий батько – це все про нього. А як у Бориса сяяли очі, коли він розповідав кумедні історії про свого онука!

... Кажуть, що людина живе доти, доки про неї пам'ятають. Рідні, друзі, колеги, учні ... Шкода, що тепер нам доводиться говорити про Бориса Васильовича лише в минулому. Та ми всі вдячні долі, що він був з нами, і ми завжди будемо його пам'ятати.

Олександр ЛАВРІНЕНКО,
головний науковий співробітник
відділу теорії і практики педагогічної освіти
Інституту педагогічної освіти і освіти
дорослих імені Івана Зязюна НАПН України,
доктор педагогічних наук, професор

БОРИСУ ВАСИЛЬОВИЧУ ГОДУ З ЛЮБОВ'Ю...

У житті кожної людини зустрічаються неперевершені особистості, які залишаються довічно в серці, думках і помислах. Із такими людьми зв'язуються твої вчинки, дії, увесь життєвий поступ. Мені в житті поталанило, оскільки мав надзвичайно добротворчих, близьких за духом, характером, відчуттями учителів. Таким став дійсно талановитий, харизматичний, неповторний і мудрий Борис Васильович Год (1960–2019 роки) – доктор педагогічних, кандидат історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії та методики викладання історії Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Мій улюблений викладач ... Уже на 4-му курсі до нас, майбутніх учителів історії і права, студентів історичного факультету Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка, прийшов надзвичайно потужний, вдумливий і надзвичайно вимогливий викладач курсу «Нова

історії країн Європи та Америки» – Борис Год, якого більшість боялася і водночас поважала. Його манера спілкування зі студентами, вміння до- стукатися до особистості кожного заворожувала. Так майстерно поєднувати високий гумор і процес викладання міг лише він. Неперевершена хариз- ма, високий рівень ораторського мистецтва, цілісність і структурованість матеріалу сприяли тому, що кожен, хто прагнув опанувати професію учи- теля, вловлював сказану фразу, кожне слово, виголошені Борисом Годом. Лекції та практичні заняття Бориса Васильовича сприяли подальшому на- слідуванню в моїй педагогічній роботі, бо я навчився чіткості, логіці викладу, умінням організовувати педагогічну взаємодію з учнями і студентами – най- головнішим професійним компетентностям випускника педагогічного за- кладу вищої освіти.

Пісенно-фольклорний гурт «Чебрець» ... Убачаючи в кожному випуск- никові історичного факультету справжнього професіонала педагогічної і виховної справи, Борис Год прагнув у своїй роботі поєднати методи учін- ня і виховання, що дієво впливали на інтелект, волю і почуття майбутніх учителів. Із перших днів роботи на посаді декана історичного факультету розпочалася титанічна праця над створенням такого освітнього середовища, де б поєднувався процес здобуття освіти і мистецтва. Власне, до цього часу (1998 рік) я став колегою й однодумцем свого неперевершеного вчителя, але працював на іншому факультеті. З Борисом Васильовичем зародилася така невимущена і, по-скородинівськи, «сродна» дружба. Ця «сродність» по- лягала у спільності думок і поглядів на проблеми освіти, культури, націє- творення, людино- і дитиноцентризму. Пам'ятаю ті щасливі миті щоденного спілкування під час десятиденного відпочинку в санаторіях «Миргород» і «Сосновий бір», що на Полтавщині. Я з подивом захоплювався незбагнен- ними знаннями свого вчителя про культурний поступ країни, про роль мис- тецтва, української народної пісні в історії нашої держави. Для мене Борис Васильович постав не лише як професіонал у галузі всесвітньої історії, а й як теоретик культури, який глибоко розумівся на проблемах хорового співу, гармонії, становлення і розвитку багатьох автентичних й професійних мис- тецьких колективів України та близького зарубіжжя.

Одного разу я став свідком своєрідної суперечки між тодішнім ректо- ром – професором В. О. Пащенком (1947–2010 роки) і деканом історичного факультету, щодо створення на факультеті самобутнього чоловічого колек- тиву української народної пісні. Ректор уважав це неможливим, натомість Борис Васильович у притаманній лише йому манері спілкування завірив: «Ось побачите, ми Вас здивуємо». І почалося ... «Сашко, зажди до мене терміново», – пролунало з телефону. Віжу, бо ж декан історичного викли- кає. «Знаєш ... Я хочу організувати на факультеті чоловічий ансамбль, що виконував би українські пісні. На історичному навчається більшість хлоп-

ців, вони по-своєму талановиті. Давай, берися за керування. Ти зможеш. Я тебе завше підтримаю. Я в тебе вірю», – з посмішкою і без сарказму, так по-дружньому і невимущено відбулася наша коротка розмова. «Борисе Ва- сільовичу, та я ж не маю вищої музичної освіти, я не володію мистецтвом обробки й аранжування, я сприймаю на слух гармонію, я ...». «А ти спро- буй! Я чомусь упевнений, що в тебе вийде ... Не вагайся, дій, завтра орга- нізуємо прослуховування, і першим прийде прослуховуватися викладач кафедри всесвітньої історії Вільховий Юрій». Так, у 1999 році розпочав свою історію чоловічий ансамбль історичного факультету. А пізніше, через пів року, на першому концерті ведуча вже оголошувала: «Вас вітає пісенно- фольклорний гурт «Чебрець» історичного факультету Полтавського держав- ного педагогічного університету імені В. Г. Короленка! Художній керівник – доцент Олександр Лавріненко». Борис Васильович став не лише натхнен- ником «Чебреця». Він не пропустив жодної репетиції, навіть брався прова- дити цілу низку виїзних і тематичних концертів, спілкуючись із глядачами у вишукано професійній акторській манері. Ото ж спір було виграно. А для десятків учасників гурту «Чебрець» став школою виконавської майстернос- ті, можливістю вдосконалити свої професійні, вокальні, виконавські зді- бності, школою мудролюбства і людинолюбства Бориса Гога. Закарбувалися в пам'яті ці неповторні миті, коли «Чебрець» виконував перший з-поміж багатющого репертуару твір – українську народну пісню «Йшли корови із діброви». Запамяталися сльози на очах Бориса Васильовича, який так тон- ко й вишукано, катарсизуючи й співпереживаючи, відчував гармонію укра- їнської душі, обертони неперевершеного і самобутнього звучання.

Іван Зязюн і Борис Год – представники осердеченого розуму ... Свого часу видатний український філософ, кінознавець, культуролог ХХ – початку ХХІ століття В. Кудін відзначав: «Щоб бути справжньою людиною потріб- но все життя вчитися бути нею, щедро ділитися тим, що здобув із іншими, глибоко усвідомлювати той рубіж невідомого, який переходить людина не має права, що справжнє людське в людях те, що освітлене розумом і зігрите серцем». Невипадково академік І. А. Зязюна (1938–2014 роки) оточували особистості, які уособлювали в собі людяність і людськість. Іван Андрійович надзвичайно трепетно ставився до Бориса Васильовича, оскільки вбачав у ньому талановитого, олюденного й опочуттєвленого педагога. Беззаперечним залишається те, що і Борис Год, й Іван Зязюн були наділені Божим даром – поєднувати в собі теоретичне осмислення здобутого в педагогіці з практичною його реалізацією в житті, навчаючи і виховуючи тих, хто згодом впливається в лави вчителів і педагогів. Іван Андрійович завше підкреслював, що Борис Год має незбагненне природне покликання навчати і виховувати тих, хто згодом навчатиме і виховуватиме. Академік переконував: «Особисто для мене Боря (так завжди ласкаво і по-дружньому називав І. А. Зязюн свого колегу й

однодумця) – це талант, який має не лише глибокі знання і високий рівень майстерності, а й особливий склад душі, розуму і серця ...».

Якщо виникали якісь проблеми, чи ставало ніяково від наслідків недолгих освітніх реформ, що ятрили помисли Івана Зязюна, він часто говорив: «А давай зателефонуємо Борі!». Після розмови настрої і почуття Івана Андрійовича завжди покращувалися. Він захоплювався неперевершеним стратегічним баченням Борисом Годом поступу національної освітньої системи, він відчував спільне в роздумах щодо націєтворення, ролі педагогічної освіти як стратегічної домінанти суспільного прогресу. Найвищим виявом приязні і захоплення особистістю для Івана Зязюна став його вислів – «Потрясаюче!». Не зовсім літературний, але такий смий. Одного разу академік дізнався, як Борис, аби дістати сценічні костюми для «Чебреця», поїхав аж у Решетилівку, знайшов там занедбаний будинок культури, у якому пилукою припадали нові вишиті сорочки, концертні жупани, червоні танцювальні чоботи. Щоб отримати такий життєво-необхідний «скарб» у користування й одягнути співаків «Чебреця», Борис Год залишив у завдаток ... свій диплом кандидата наук. «Потрясаюче! – вигукнув академік. – Лише талановитий, умотивований, справжній керівник і педагог міг пожертвувати своїм кандидатським дипломом, щоб ошчасливити учнів і тих, хто буде їх сприймати! Потрясаюче! Це вищий рівень педагога-майстра, це справжній професійно умотивований вчинок найталановитішого із деканів, кого я знав за багато років!».

Навіть після відходу Б. В. Года у вічність, його дітище – «Чебрець» продовжує співати і надихати своєю творчістю глядачів у довершених решетилівських строях, а диплом, може, так і залишився в Решетилівці ...

Несправедливо рано обірвався земний шлях Б. В. Года, але його світлий образ, утілений у цілій когорті учнів і однодумців – учителів історії, правознавства, географії, кандидатів і докторів наук, які завше сповідують ідеї добротворення, мудролюбства і людинолюбства. Я щасливий від того, що став частиною життєвого поступу Бориса Васильовича, увібравши кращі його людські й професійні риси, що допомагають творити, жити, надихають на творчість і нові звершення.

Удячний вихованець, друг і соратник.

Валентина ОНИЩЕНКО,

головний бухгалтер Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (2000–2019 роки)

БОРИС ВАСИЛЬОВИЧ ГОД

Якось Петро Анатолійович Кравченко сказав: «Це ж твій друг». Це так, Борис Васильович Год – мій друг. Багато років працювали разом в одному колективі Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Так уже сталося, що в разі необхідності виконати роботу вчасно і якісно, доручити треба виконання Борису Васильовичу Году. Питання буде вивчено, проаналізовано, обговорено, висвітлено, доведено до кожного працівника. У разі необхідності все піддається критиці і без образ, бо всі розуміли, що все, що робиться, то все на краще.

Він постійно хвилювався за свою сім'ю. Переймався долею дружини, доньки, онука. Освітній рівень для Бориса Васильовича мав велике значення і завжди був у центрі уваги. Тому він вважав своїм обов'язком забезпечити своїх рідних дівчат освітою, щоб вони могли впевнено себе почувати за будь-яких обставин.

Борис Васильович постійно опікувався проблемами студентів: від якості навчання до особистого життя. Усі знали, що за зняту шапку серед зими від Бориса Васильовича буде зауваження, а може, і покарання. «Порушники» збиралися біля корпусу, і тільки з'являвся Борис Васильович, усі швиденько одягали шапки.

Працівниками бухгалтерії відзначалася надзвичайно точна робота приймальної комісії, очолюваної відповідальним секретарем Годом Борисом Васильовичем. Це був час, коли було дозволено зараховувати студентів за рахунок коштів фізичних і юридичних осіб. Облік таких студентів здійснювався окремо. Цифри вираховувалися щоденно в розрізі факультетів і спеціальностей. Робота досить серйозна та відповідальна. Борис Васильович особисто контролював цей напрям роботи. Про її якість у пам'яті залишилися позитивні спогади до цього часу. Вічна пам'ять.

Тамара УСАТЕНКО,

*професорка Академії праці, соціальних відносин і туризму,
докторка педагогічних, кандидатка філологічних наук, професорка*

ЄВРОПЕЙСЬКО-УКРАЇНСЬКЕ ВИДНОКОЛО ПРОФЕСОРА Б. ГОДА

Про вченого, мудрого педагога, сіяча світлих знань, науковий доробок якого єднає устремління, ідеї, невідвладні плину часу та зміні поколінь, який розширює європейський простір України і одночасно зближує, складно знайти слова, які в усіх вимірах повідали б про унікальну особистість Бориса Васильовича Года. На зламі XX і XXI століть теоретико-методологічна, філософська, феноменологічна, педагогічно-гуманістична спадщина професора Года Бориса Васильовича – помітне явище українського інтелектуального процесу. Зусилля пробудженої думки мислителя були спрямовані на творення української освіти в умовах входження держави в єдиний європейський простір.

Докторів педагогічних наук, професорів Б. В. Года, В. К. Майбороду та М. П. Лещенко спеціалізована вчена рада Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України затвердила офіційними опонентами моєї докторської дисертації «Українознавчі проблеми педагогічної думки в XIX–XX ст.».

Уперше побачила професора Б. В. Года у науковій частині Інституту, коли вчений секретар передавала опоненту текст моєї дисертації. Почула голос професора: «Я історик, і мені цікаво, які принципи історичного процесу поцінує пошукач – досвід Фуکیدіда чи чесноти Конфуція». Запам'яталася і дискусія професора із присутнім колегою про модель історичного розвитку української освіти – циклічну чи лінійну.

Професор поспішав. І мені залишалося чекати нагоди поговорити з опонентом. Борис Васильович справив на мене враження статечного, шляхетного українського інтелектуала, інтелігента академічного стилю спілкування. Моя посилена увага до побаченого і почутого була зумовлена тим, що образ Бориса Васильовича Года поставав із яскравих, колоритних оповідок професора О. А. Лавріненка про свого улюбленого викладача студентських років у Полтавському педінституті. Зрозуміла, що дисертація розглядатиметься опонентом у різних вимірах. Із тривогою чекала відгуків офіційних опонентів. Дослідження оцінили позитивно. Захист відбувся успішно.

Борис Васильович зателефонував після вручення диплома. Привітавши,

запропонував: «А чи не повернутися Вам до дослідження латиномовної освіти у братських школах України у XVI столітті, які Ви розпочали у своїй монографії «Українська національна школа: минуле і майбутнє (українознавчий вимір)?». Була вражена проникливістю професора, адже він акцентував увагу на моєму прагненні розкрити в українознавстві взаємодійність філології та педагогіки.

По-новому перечитала праці професора, де аналізувалися греко-візантійська та латинська мовно-літературна, методична спрямованість, зокрема, у роботах: «Епоха європейського Відродження в особах (історико-педагогічні нариси)», напрацюваннях, присвячених діяльності Я. О. Коменського, а також дослідження вченого «Виховання в епоху Європейського Відродження (середина XIV ст. – початок XVII ст.)», «Ідея всебічного і гармонійного виховання особистості в епоху європейського Відродження» та інші.

Особлива увага автора приділялася ґрунтовним дослідженням спадщини «наставника Європи» Еразма Роттердамського, його трактатам: «Про спосіб навчання», «Про написання листів», «Про подвійне багатство слів і речей», «Промова, присвячена доброчесності», «Розмови запросто», «Про словесне багатство», «Про виховання дітей», «Формули повсякденних розмов» і методологічному посібнику «Про пристойність дитячих звичаїв» та інших. Згадував автор і міркування Еразма Роттердамського про підготовку та виховання керівників держави у працях: «Зброя християнського воїна», «Виховання християнського державця».

Борис Васильович бачив вплив мислителів епохи Відродження не лише на реформи освіти XVI століття, які «зламали» попередню освітню систему, а й на подальші епохи. Навіть на початку XXI століття окремі настанови просвітителя європейського Відродження є актуальними, зокрема, зібрані та класифіковані Еразмом Роттердамським методи морального виховання («м'якої руки», «приманки», бесіди і повідомлення, настанови, напучування, умовляння, позитивного прикладу, переконування, ігрові методи та інші). Б. В. Годом досліджено, що «наставником Європи» було відкрито світ дитини; актуалізовано гуманне до неї ставлення; запропоновано теорію раннього виховання; поставлено високі вимоги до вчителя; сформовано новоевропейський ідеал людини: моральність і духовність; уточнено зміст моральних і соціальних цінностей.

Про доброчесність, одну із найвищих моральних цінностей учні-подружжя Борис Васильович і Наталія Володимирівна Годе написали книгу «Наука доброчесності» гуманіста Еразма Роттердамського», у якій з'ясовано генезу, джерела та сутність цілісної системи морального виховання особистості. Формування моральної доброчесної особистості бачилося «наставнику Європи» в освіті, її гуманізації. «Наука доброчесності» Еразма Роттердамського, як відзначали дослідники, була наповнена любов'ю, щирістю, тер-

пимістю, чистотою, добротою, доброзичливістю, скромністю. Доброчесність у християнсько-гуманістичній інтерпретації – це, насамперед, людяність, яку, на думку мислителя, має плекати школа, сім'я, церква.

Професор Б. В. Год твердив, що нове прочитання видань Еразма Роттердамського, мислителів епохи Відродження стає актуальним у період кризи, переходу класичної науки в постнекласичну.

Учений також розглядав твір мислителя Середньовіччя, який і дотепер не втратив свою естетичну та історико-пізнавальну цінність «Похвала Глупоті або похвальне слово Дурості, виголошене Еразмом Роттердамським». «Похвала Глупоті» охоплює всі складові існування людини, усі ступені громадського сходження, усі соціальні та особистісні зв'язки між людьми. Крім того, у творі, як розмаїття картини світу, так і світовідчуття автора є близьким нинішній добі.

Професор Б. В. Год, здійснюючи систематизацію провідних філософсько-антропологічних ідей та теоретико-педагогічних теорій щодо феномену гри публікує монографічне дослідження «Дитячі ігри (від античності до початку ранньомодерного часу)» (2015 рік) із оригінальною посвятою: «55-літній дід присвячує цю працю своєму 3-літньому онукові зі сподіванням на щасливе майбутнє». А на обкладинку книги, автор вибирає фрагмент всевітньовідомої картини Пітера Брейгеля Старшого «Дитячі ігри» (1560 рік), яка знаходиться нині в Музеї історії мистецтва у Відні (Австрія).

Систематизувавши опрацьований матеріал, окреслилися провідні наукові смисли історії педагогіки професора Б. В. Года, про які зауважила в надрукованих статтях: «Зasadничі символи європейського освітнього простору» (2016 рік), «Розширення горизонту історії педагогіки: міркування про видання 2012, 2015, 2016 років, професора Б. В. Года та доцента Н. В. Год» (2018 рік).

Аналіз наукової спадщини професора дав можливість побачити його автора в дослідженні становлення та розвитку гуманістичної культури в Україні, специфіки поширення ідей гуманізму та Реформації в українському духовному, освітньому житті раннього Нового часу. Історико-педагогічні підходи професора Б. В. Года були співзвучні філософським аспектам досліджень українського життя XVI–XVII століть у працях теоретиків українознавства Я. Ісаевича, М. Кашуби, В. Нічик, М. Поповича, а також учених М. Возняка, В. Микитася, педагога С. Сірополка та інших.

Атмосфера дружнього наукового спілкування підтримувалася повідомленнями про освітянські новини, конференції, те, над чим працювали. Однак, про щоб ми не говорили, вкраплювалися міркування про кризу класичної науки, зміни у гносеологічній науково-теоретичній методології. Останніми роками найбільше думалося про епістемологічні проблеми. Особливий інтерес Бориса Васильовича викликав аналіз ідей, норм, смислів епістемо-

логічної раціональності постнекласики. Професори Б. В. Год та Р. А. Сітарчук у розгорнутій рецензії «Епістемологічний поворот в українознавстві» (2017 рік) на мою монографію «Епістемологія українознавства: педагогічний контекст» (2013 рік) обґрунтовували важливість цієї проблеми. Рецензія професорів була важливою в подальшій роботі, хоча, обговорюючи епістемологічні питання, часто наші думки розходилися. Глибоке зацікавлення викликала отримана від Бориса Васильовича програма лекційного курсу для аспірантів «Епістемологія історико-педагогічного знання», про концепцію якої, автор згадував.

Стан здоров'я Бориса Васильовича погіршувався. Перемовини з лікарні та з дому викликали тривогу. Мужність чоловіка у тяжкій хворобі, його життєствердність вражали. Сподівання на видужання не покидало. У липні несподіваним дзвінком Борис Васильович повідомив із радістю про вихід монографії у співавторстві із доцентом Р. О. Басенком «Ренесанс європейської молоді в ранній Новий час: педагогічні виклики гуманістів та єзуїтів». Особливо повідомив, що в монографії розглядається тема: «Епістемологічні засади, теоретико-методологічні стратегії та понятійно-категоріальний апарат дослідження ранньомодерної освітньої парадигми». Високо оцінював творчість із співавтором. Професор радів результату добротно зробленої роботи, виходу в світ важливої, добросовісного наукового дослідження.

29 липня 2019 року отримала монографію із підписом, який закінчувався словами: «<...> з надією на довголітню співпрацю».

11 серпня 2019 року – сум, туга, біль втрати ...

Аліна СБРУЄВА,

завідувачка кафедри педагогіки, голова спеціалізованої вченої ради Д 55.053.01 Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, докторка педагогічних наук, професорка, заслужена працівниця освіти України

БОРИС ВАСИЛЬОВИЧ ГОД: СПОГАДИ ПРО КОЛЕГУ

Наше знайомство з Борисом Васильовичем тривало близько двадцяти років. Спочатку я познайомилася з ним як з автором глибоких праць з історії зарубіжної педагогіки. Борис Васильович був і є чи не

найкваліфікованішим в Україні фахівцем із історії освіти та культури європейського Середньовіччя й Ренесансу, тому його праці «Виховання в епоху європейського Відродження: середина XIV – початок XVII ст.» (2004 рік), «Ідея всебічного й гармонійного виховання особистості в епоху європейського Відродження» (2005 рік), «Виховання у братських школах України і європейська педагогіка XVI–XVII століть» (2005 рік), «Німецький університет як суб'єкт інтернаціоналізації: ретроспективний аналіз» (2011 рік), «Релігійний чинник протестних рухів у Європі XVI–XVII століть» (2014 рік), «Місце та роль магістра в середньовічних і ранньомодерних західноєвропейських університетах» (2016 рік) та деякі інші ввійшли в скарбницю сучасної української історико-педагогічної думки. Що найбільше приваблює нас у наукових працях професора Бориса Года, це струнка логіка, детально розроблена методологія дослідження, енциклопедична обізнаність, що охоплює не тільки наукові праці з історії освіти, а й політики, мистецтва, релігії, культури та багатьох інших соціальних й гуманітарних наук. Предметом нашої особливої уваги став точний і вишуканий науковий стиль Бориса Васильовича, який примушує ретельно осмислювати не тільки те, про що написав автор, а й як тонко, точно, глибоко, науково обґрунтовано він це зробив. Завжди викликала повагу всебічна обізнаність автора з предметом наукової розвідки.

Більш близьке знайомство з професором Б. Годом почалося з 2010 року, коли він став членом спеціалізованої вченої ради Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. Борис Васильович завжди був справжньою інтелектуальною окрасою нашого наукового зібрання. Під час захисту дисертацій у членів спеціалізованої вченої ради є можливість (читай: обов'язок) взяти участь у дискусії щодо розглядуваної дисертаційної роботи. Така участь може бути цілком формальною, а може, і навпаки глибоким роздумом науковця щодо позитивів і негативів наукової розвідки, осмисленням перспектив її удосконалення. Виступ професора Б. Года завжди був із числа «навпаки». Як правило, ми запрошували Бориса Васильовича до слова першим, оскільки знали, що він завжди має власну думку щодо рецензованої роботи та готовий до її оприлюднення. У своїх виступах Професор був об'єктивним, достатньо критичним і, безумовно, переконливим. Він був майстром не тільки письмового слова, але й усного, досконало володів мистецтвом красномовства, був справжнім оратором, якого хотілося слухати й осмислювати почуте.

Ми мали честь запрошувати Бориса Васильовича до складу нашої спеціалізованої вченої ради з загальної педагогіки та історії педагогіки протягом двох каденцій: у 2010–2012 та у 2014–2016 роках. Членство професора Года в раді мало суттєвий позитивний вплив на якість її роботи: жодного разу МОН України не спростувало наших рішень щодо присудження наукового ступеня та не зробило навіть будь-яких зауважень щодо дисертаційних робіт. У більш пізній час, після 2016 року, Борис Васильович був задіяний у

наукових радах свого університету, тому до нас, в СумДПУ імені А. С. Макаренка, приїздив як опонент. І тоді знову ми мали інтелектуальну насолоду від спілкування з майстром наукової думки та витонченим оратором.

У 2018 році Борис Васильович запросив мене до участі в спеціалізованій вченій раді в ПНПУ імені В. Г. Короленка, яку він очолював. Доля подарувала мені ще кілька цікавих зустрічей, протягом яких я побачила професора Б. Года як керівника наукової громади, про яку він по-батьківськи турбувався, якою опікувався та яку підтримував до останніх днів свого життя. Найбільш запам'ятався мені захист аспіранта Бориса Васильовича Руслана Басенка. Цікаво, що Борис Васильович ще раніше приїздив з ним до нас у Суми на засідання спецради, представляючи як свого учня і можливого здобувача наукового ступеня. Велику повагу і навіть захват викликала в нас дисертаційна робота і автореферат Р. Басенка, у якій явно було видно руку керівника-майстра, який доклав багато зусиль, щоб довести цю наукову розвідку до досконалості. Ми бачимо в цій роботі унікальний науковий стиль Бориса Васильовича та сподіваємося, що Учень стане гідним спадкоємцем Майстра.

Таким професор Б. В. Год і залишився в нашій пам'яті: енциклопедистом, оратором, учителем, майстром-наставником, цікавою теплою людиною, турботливим чоловіком і батьком своєї родини.

Олена КОЗЛОВА,

завідувачка кафедри менеджменту освіти та педагогіки вищої школи, вчена секретарка спеціалізованої вченої ради Д 55.053.01 Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, кандидатка педагогічних наук, професорка

ЖИТТЯ ДОВЖИНОЮ В СОНЯЧНИЙ ПРОМІНЬ

Жага до життя, бути у вирії суспільних і освітніх подій, саможертва в науці, незламний дух, титанічне працелюбство – це лише крихітні ознаки величчя професора Года Бориса Васильовича. Той, хто торкнувся його плеча, був поруч і вирішував людські проблеми: чи то наукові, професійні, чи то особистісні знають, що це була – міць, слово й відповідальність, які дбайливо зберігалися і примножувалися впродовж його яскравого життя. Життя – пошук, життя – спалах, яке випромінювало колосальне світло, енергію і нестримне бажання жити, бути і йти.

Викладач, проректор університету, голова і член спеціалізованих учених рад в Україні – це лиш короткий фрагмент його професійної траєкторії.

Головним було – вияв професійного та особистісного вишколу, що спонукало всіх, хто був поряд, вивищуватися і рости. Захоплювала його здатність бути душевно вдячним: батькам, родині, соратникам по науковому перу і головне – своїм Учителям – науковим провідникам на його тернистому творчому шляху.

Виплекана ним наукова школа, її потужний потенціал, власний глибинний науковий доробок, що потребує дбайливого й ретельного аналізу – це те, що є для нас – нинішніх і прийдешніх, – для нашого осмислення і вияскравлення провідних наукових ідей доктора педагогічних наук, пана Года. Інакше його й не уявиш собі, бо був рівний сам собі, дбав про університетську, власну і родинну честь і не допускав фальші, нещирості і людської байдужості.

Шкода, що не встиг висловити все те, чим Господь дбайливо наповнив його внутрішній світ, а ми слухали, вникали і тамували подих, бо розуміли і усвідомлювали – не щодня доля дарує нам зустрічі з такою оригінальністю і витонченістю, яка іманентно належала науковцю, батькові, дідові – Году.

Зі сльозами на очах, професор Олена Козлова.

Тетяна РОГОВА,
професорка кафедри педагогіки
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди,
докторка педагогічних наук, професорка

СПОГАДИ ПРО Б. В. ГОДА

Із 2008 року і до теперішнього часу я працюю у складі спеціалізованої вченої ради в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка. Ця робота подарувала мені зустрічі з багатьма талановитими науковцями-професіоналами. Саме такою людиною запам'ятався мені Борис Васильович Год. Його виступи на засіданнях ради під час обговорення дисертаційних досліджень привертали увагу своєю глибиною, змістовністю, принциповістю, оригінальністю.

В особистому спілкуванні Борис Васильович був дуже дружелюбною, щирою людиною, із чудовим почуттям гумору. На яких би посадах не працював: голови спеціалізованої вченої ради, завідувача кафедри, проректора університету, він завжди залишався відкритим до співпраці, готовим прийти на допомогу.

Борис Васильович був офіційним опонентом на захисті дисертаційного

дослідження моєї аспірантки Твердохліб Тетяни Сергіївни. Ми вдячні йому не тільки за об'єктивну експертизу дослідження на ґрунті високого професіоналізму, принциповості та вимогливості, а й за людяність, можливість отримати поради для подальшого наукового пошуку.

Вірю в те, що учні Бориса Васильовича Года гідно продовжують його педагогічну справу та дослідницький пошук.

Світлана ЗОЛОТУХІНА,
завідувачка кафедри педагогіки
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди,
докторка педагогічних наук, професорка

Людмила ШТЕФАН,
професорка кафедри педагогіки
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди,
докторка педагогічних наук, професорка

Олена ІОНОВА,
завідувачка кафедри теорії і методики викладання
природничо-математичних дисциплін у дошкільній,
початковій і спеціальній освіті
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди,
докторка педагогічних наук, професорка

Валентина ГРИНЬОВА
професорка кафедри початкової і професійної освіти
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди,
докторка педагогічних наук, професорка

ЗУСТРІЧ ІЗ ПЕДАГОГОМ, УЧЕНИМ, ОСОБИСТІСТЮ

Борис Васильович Год захищав докторську дисертацію в 2006 році в спеціалізованій вченій раді Д 64.053.04 ХНПУ імені Г. С. Сковороди (голова ради – академік І. Ф. Прокопенко). Його науковим консультантом була член-кореспондент НАПН України А. М. Бойко. Усім відомо, що здобувачі наукового ступеня, навіть докторського, бувають різні за сво-

єю освітою, рівнем кваліфікації, ставленням до науки тощо.

Перед членами ради предстала людина з ґрунтовною історичною освітою (Борис Васильович закінчив Київський національний університет імені Тараса Шевченка, історичний факультет), що дозволило йому спочатку отримати науковий ступінь кандидата історичних наук, а потім підготувати і вийти на захист зі змістовною, оригінальною, аналітичною, обґрунтованою докторською дисертацією з педагогіки в історичному аспекті. Ми бачили перед собою людину закохану в історію, у науку важливу в усі часи, актуальну для усвідомлення сучасних реалій.

Перед членами ради постав справжній учений, із науковим доробком (численні монографії, навчальні посібники, наукові статті, праці навчально-методичного характеру), а також із власним світоглядом, глибокими переконаннями, твердою науковою позицією. Спокійно, виважено, аргументовано доводив Борис Васильович кожне положення дисертації. Уміння визначити наукову проблему, напрями її розв'язання, змістовно їх наповнювати, глибоко зануритися у проблему і ретельно вивчити та проаналізувати різні джерела, професійно прокоментувати їх – це далеко неповний перелік здатностей, які були йому притаманні.

Про визнання наукових чеснот Б. В. Гога свідчили не тільки відгуки його опонентів, висловлювання членів ради, а й рецензії на монографію, що надали йому академіки НАПН України, видатні вчені – О. В. Сухомлинська, В. С. Курило, член-кореспондент НАПН України А. В. Троцько.

Завжди приємно спілкуватися і мати справу з людиною ввічливою, відповідальною, працьовитою, інтелігентною. Саме ці людські якості дозволили Борису Васильовичу зайняти особливе місце в науковому просторі серед педагогічної громадськості України і за її межами.

Борис Васильович уже після захисту докторської дисертації не поривав взаємини з членами ради: давав змістовні відзиви на дисертації, монографії, статті, виступав офіційним опонентом дисертацій. Він став для нас надійним колегою, справжнім другом, мав встигнути зробити значно більше і як викладач, і як науковець, і як керівник: голова спеціалізованої вченої ради, завідувач кафедри, талановитий організатор вищої освіти та науки в Україні.

Надія ШИЯН,

*завідувачка кафедри хімії та методики викладання хімії,
заступниця голови спеціалізованої вченої ради Д 44.053.03
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка, докторка педагогічних наук, професорка*

СПОГАДИ ПРО КОЛЕГУ

Лауреат Нобелівської премії письменник Моріс Метерлінк писав: «Люди, які відійшли у вічність, живуть у країні спогадів і будуть живими доти, доки ми згадуватимемо їх». Борис Васильович – саме та людина, яка залишила по собі добрий слід і вічну пам'ять. Прошло вже більше року, як він пішов у вічність, але пам'ять про нього живе і з часом ще відчутнішою стала втрата. Проте відсутність фізична не означає відсутність духовну. Б. В. Год залишився в пам'яті своїх учнів, колег як непереємна і колоритна особистість.

У Бориса Васильовича було багато учнів: студентів, аспірантів, докторантів. Він створив наукову школу. Завдяки його зусиллям в університеті створено спеціалізовану вчену раду з захисту дисертацій за двома спеціальностями 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки і 13.00.09 – теорія навчання, головою якої він був. Мало сказати, що він доклав багато зусиль для її створення, він був її душею. У ході засідання міг одним влучним словом зняти напруження, зупинити того, хто занадто захопився і відійшов від теми обговорення, створював атмосферу доброзичливості та взаєморозуміння. І зараз, коли починається засідання спеціалізованої вченої ради, відчуваєш його незриму присутність і гостру потребу почути його голос, відчути ту атмосферу, яку лише він міг створити своєю спокійною і впевненою манерою триматися, своєю специфічною аурую. Він умів лише одним словом підтримати і підправити, докорити і підказати.

Борис Васильович був істориком, але він добре орієнтувався в інших галузях пізнання світу. Він завжди цікавився літературними новинками, любив музику й пісні, захоплювався театральним мистецтвом.

А ще його вирізняла виняткова здатність бачити сутність людини. Навіть після короткочасного спілкування він міг висловити власну думку про людину, яка, як правило, відображала її основні риси. Він завжди був у центрі всіх подій в університеті, цікавився всіма змінами і нововведеннями. І поряд із тим Борис Васильович був просто людиною, з притаманною йому прямою та відвертістю у взаєминах.

Пам'ятаю такий випадок, коли напередодні 8 Березня мені зателефонував Борис Васильович і у притаманній йому манері з усмішкою в голосі по-

відомив: «Вам Новою поштою прийшла посилка», і поклав слухавку. Через декілька хвилин заходить лаборант кафедри і приносить тюльпан, повідомивши, що це відправлення від Бориса Васильовича. Ніби і незначний випадок, але саме такі вчинки, події, які здійснені від щирого серця, завжди залишаються в пам'яті.

Завдяки своїм винятково високим організаторським здібностям, він умів усе виконувати вчасно. Інколи клопочешся, що необхідно зробити і те, й те, а він так спокійно: «Я уже все здав». У такі хвилини я йому просто заздрала, як він може так організувати свій час, щоб усе встигати.

Окремо хочеться сказати про Бориса Васильовича як про дуже чемну, добру, відверту, пряму в спілкуванні та надзвичайно працювиту людину. До нього завжди можна було звернутися з будь-яким питанням та отримати вичерпну відповідь.

Я завдячую долі за те, що була знайома з Борисом Васильовичем Годом, працювала з ним в університеті.

Світла пам'ять великій Людині!

Лариса СЕМЕНОВСЬКА,

*професорка кафедри загальної педагогіки та андрагогіки,
вчена секретарка спеціалізованої вченої ради Д 44.053.03
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка, докторка педагогічних наук, професорка*

БОРИС ВАСИЛЬОВИЧ ГОД

Особисто я переконана, що всі, хто знав Бориса Васильовича багато років, та всі, кому довелося зустрітись з ним хоч раз у житті, готові з однаковою радістю ділитися спогадами про нього. Про його незвичайну персоналістичну яскравість і харизматичність, уроджену інтелігентність, глибинність і професійність, про викладацьку та наукову неупередженість, про точність Ученого і мудрість Учителя ми згадуємо сьогодні.

Для молодого покоління – студентів, аспірантів Борис Васильович Год – це університетський професор, який читав лекції найбільш складних курсів на кафедрі. Але навіть їм, що знали Бориса Васильовича лише за навчальним процесом, є про що згадати – про неординарну й неповторну особистість цікавого лектора й принципового наставника. Він був педагогом, на лекціях якого можна було не тільки захопитися історичною наукою, й отримати безцінні уроки відповідального ставлення до справи, неприйняття байдужості

до долі науки, освіти, держави загалом. Власний, не схожий на інші, педагогічний стиль, неперевершений ораторський запал і тонка іронія, бажання запалити любов до педагогічної професії – це не могло не захоплювати. Багато слухачів ходили «на Бориса Васильовича», а не лише на «Нову історію країн Європи та Америки». Також були студенти, які завдяки Борису Васильовичу вибрали підготовку на кафедрі всесвітньої історії та методики викладання історії, йдучи не просто за предметом, а за Учителем. Це і ставало студентською оцінкою праці Бориса Васильовича, його таланту, його індивідуальності та неповторності.

Особливо цінним для вітчизняної науки є творчий доробок Бориса Васильовича в царині історії педагогіки. Він – автор понад 300 наукових праць, присвячених різним аспектам генези педагогічного знання в епоху європейського Відродження. Його монографічні дослідження «Виховання в епоху європейського Відродження (середина XIV – початок XVII століття)» (2004 рік), «Педагогічна думка доби європейського Відродження XV–XVI ст.: люди та ідеї» (2004 рік), «Європейське Відродження: історія, політика, педагогічна думка (нарис)» (2008 рік) та інші стали фундаментом для розробки авторського інноваційного концептуально-теоретичного курсу «Епістемологія історико-педагогічної науки», який учений із великим успіхом викладав для аспірантів педуніверситету. Цей курс став «візитівкою» Бориса Васильовича, аспіранти схвально відгукувалися про його цікаве і корисне змістове наповнення. Дійсно, започаткований ученим новий науковий напрям пізнання теорії історії педагогіки є унікальним і характеризується холістським підходом, оскільки дослідження здійснювалися ним у синергетичній площині педагогіки, історії та філософії. У своїх наукових розвідках Борис Васильович дослідив становлення провідних освітньо-виховних ідей, розвиток дидактичних положень педагогічної концепції європейського Відродження, обґрунтував вплив ренесансної педагогічної думки на процес оновлення європейського шкільництва. Борис Васильович увів до наукового обігу колосальну кількість малодосліджених або практично невідомих джерел із історії педагогіки епохи Відродження, використовуючи не лише існуючі переклади, але й оригінальні тексти видатних гуманістів раннього Нового часу – Л. Альберті, Дж. Конверсині, П. Верджеріо та інших. Важливо, що його праці вирізняє вдале поєднання високого наукового рівня та доступності інформації для сприйняття.

Мені пощастило пізнати Бориса Васильовича ближче, коли випала честь працювати з ним як із головою спеціалізованої вченої ради по захисту кандидатських і докторських дисертацій. До здобувачів він ставився із особливою увагою, був скрупульозним у підготовці авторефератів та проведенні процедури захисту. Здобувачі, які набували статусу кандидата або доктора наук у спеціалізованій ученій раді, яка працювала під керівництвом Бориса

Васильовича, у подальшому завжди підтримували із ним дружні зв'язки та продовжували творчу співпрацю.

Борис Васильович був люблячим чоловіком, турботливим батьком, ніжним дідусем, щедрим господарем затишного будинку, у якому завжди з радістю зустрічали колег, студентів, аспірантів. Народження онука Богдана вплинуло на його науково-педагогічні інтереси. Ученого зацікавила проблема використання дитячих ігор в історії навчально-виховної практики світових цивілізацій. У своїх історико-педагогічних дослідженнях Борис Васильович звертався до витоків цього соціально-педагогічного феномену. У 2015 році науковий світ збагатився його монографією «Дитячі ігри (від Античності до початку ранньомодерного часу)», яку вчений присвятив своєму онукові. Борис Васильович завжди з гордістю спостерігав за малюком, який із захопленням будував із конструктора «Lego» різноманітні конструкції футуристичного характеру. Педагог висловлював припущення, що його онук стане видатним архітектором або інженером.

Останні місяці життя були не простими для Бориса Васильовича. Підводило здоров'я, утім це не впливало на його життєвий оптимізм і жагу до творчості. Він, як і завжди, із почуттям гумору сприймав дійсність, був позитивно налаштованим, продовжував активно працювати – самостійно та в науковому діалозі зі своїми аспірантами Русланом Басенком, Вадимом Пилипенком, Наталією Токуєвою, Вікторією Опанасенко, Дмитром Лободою та іншими. Вражало те, що навіть, перебуваючи часом у лікарні, знаходив сили для підготовки монографії, опрацювання дисертацій та авторефератів. Він був сповнений цікавих професійних планів і особистісних сподівань.

Для мене Борис Васильович залишиться уособленням любові до життя, відповідальності за свою родину, наукової принциповості, вишуканої іронії та естетичного смаку в усіх проявах.

Олена ГНІЗДІЛОВА,

завідувачка кафедри дошкільної освіти,

членкиня спеціалізованої вченої ради Д 44.053.03

Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, докторка педагогічних наук, професорка

Борис Васильович Год – відомий учений-історик, педагог, краєзнавець, доктор педагогічних та кандидат історичних наук, професор, заслужений працівник освіти України – унікальна, багатогранна особистість. У його житті було багато подій, де він розкрився як людина працелюбна, чесна, порядна, відповідальна, гарний організатор. Він систематично брав

участь в атестації науково-педагогічних кадрів. Працював членом спеціалізованої вченої ради в Інституті вищої освіти НАПН України, у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Робота спеціалізованої вченої ради Д 44.053.03 із правом прийняття до розгляду та проведення захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки – окрема сторінка педагогічної діяльності Б. В. Года. Його лідерські й професійні якості вияскравилися в останні роки життя в організаційній роботі у спеціалізованій вченій раді, яка була створена з його ініціативи у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка у 2016 році (відповідно до наказу № 820 Міністерства освіти і науки України від 11.07.2016 року). Його хист, харизма, людська мудрість у сплетінні з професійністю закарбувалися в пам'яті її членів і здобувачів наукових ступенів. Кожен захист – це добре підготовлене наукове дійство. Але тільки Борису Васильовичу було відомо скільки наполегливої плідної праці із здобувачами наукових ступенів було пророблено, щоб захист був бездоганим. Науковий вишкіл і школу високої моральності проходили здобувачі наукових ступенів за час, коли дисертація знаходилася в раді. Завжди вражало його позитивне ставлення до особистості кожного дисертанта, скрупульозність, ентузіазм і небайдужість, із якими він розглядав дисертаційні роботи. Борис Васильович був мудрим і принциповим наставником молодих науковців. Будучи вимогливим до структури, змісту, оформлення наукових досліджень, давав широку академічну свободу дисертантам, стимулював до внутрішнього і зовнішнього самовдосконалення. Великий оптиміст і життєлюб уселяв віру дисертантам у власні сили, заряджав власною енергією.

Працюючи разом і поруч із Борисом Васильовичем, можна було лише дивуватися настільки високий авторитет і повагу він мав серед колег – членів спеціалізованої ради, дисертантів, офіційних опонентів, які приїздили з різних куточків України. Б. В. Год мав світлий розум, власний погляд на будь-яку наукову тему, сміливість відстоювати свої наукові позиції, досконало володів ораторським мистецтвом. Його слово було вагомим, влучним, авторитетним в освітянських колах. На захистах він задавав тон дискусій, створював атмосферу для конструктивної полеміки. Емоційність і яскраве почуття гумору, розважливості і заглибленості в думці, поміркованість і впевненість – це найпритаманніші йому риси.

За роки його головування у спеціалізованій вченій раді захистилося 10 кандидатських і 4 докторських дисертації зі спеціальностей 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки, 13.00.09 – теорія навчання. Справжня наукова дослідницька манера притаманна всім захищеним дисерта-

ціям. Він був мудрим і неординарним Учителем, талановитим і цікавим Науковцем, небайдужим Колегою, щирим і чесним Другом, для якого професія була способом життя, а педагогічне ремесло в його руках і думках перетворилося на мистецтво.

Мені Вас дійсно не вистачає. Розмови з Вами назавжди закарбувалися глибоко в моїй пам'яті.

Дякую, що були в моєму житті!

Надія БІЛИК,

професорка кафедри педагогічної майстерності та інклюзивної освіти Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського, головна редакторка електронного наукового фахового журналу «Імідж сучасного педагога», докторка педагогічних наук, доцентка

УЧЕНИЙ, КРАЄЗНАВЕЦЬ, ПЕДАГОГ

Минають роки ... і нині, споглядаючи на минуле, спостерігаємо, як продовжують жити ідеї Бориса Васильовича Года – ученого, краєзнавця, педагога, доктора педагогічних наук, професора, академіка Академії наук Вищої освіти України, заслуженого працівника освіти України.

Саме через публікації у Всеукраїнському науково-практичному освітньо-популярному фаховому журналі «Імідж сучасного педагога» (тепер – електронне наукове фахове видання України) відбулося наше перше знайомство з Борисом Васильовичем Годом, тодішнім кандидатом історичних наук, доцентом, завідувачем кафедри всесвітньої історії, деканом історичного факультету Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Статті науковця «Україна та історичні симпатії Миколи Гоголя» (2001 рік), «Виховання за Монтенем, або «мистецтво жити достойно», «Ян Амос Коменський і педагогічна думка епохи Відродження» (2002 рік) привернули особливу увагу читачів журналу – любителів літератури, історії педагогіки.

У 2005 році стаття докторанта Б. В. Года «Українська педагогічна думка про всебічне й гармонійне виховання особистості (XVI–XX століття)», а в 2006 році – дві статті вже доктора педагогічних наук Б. В. Года («Школи та університети Італії епохи європейського Відродження» і «Виховання людини в гуманістичних школах Італії епохи європейського відродження») з'явилися на сторінках журналу.

Крім того, зазначимо, що Б. В. Год очолював авторський колектив і був

автором окремих розділів фундаментальних видань: «Полтавщина: Історичний нарис», «Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Полтавська область», «Полтавський державний педагогічний університет імені В. Г. Короленка: історія і сучасність».

У цьому напрямі пощастило співпрацювати з Борисом Васильовичем при підготовці до видання книги «Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Полтавська область» (2008 рік), у якій було опубліковано мою статтю «Родинне виховання», у якій висвітлено матеріали з досвіду роботи Інформаційно-координаційного центру (ІКЦ) – центру українського розвою на Полтавщині та спеціальної дослідницької групи (СДГ) «Школа-родина», які функціонували при кафедрі педагогічної майстерності Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського. Метою цих творчих педагогічних спільнот було створення глобальної інформаційної сітки, яка б охоплювала напруження малих осередків українського розвою на Полтавщині з питань родинно-сімейного виховання; організації взаємообміну й поширення їхнього досвіду щодо впровадження педагогічної технології «Школа-родина». Діяльність ІКЦ сприяла створенню класів-родин, початкових шкіл-родин, дошкільних закладів-родин, родинних клубів, шкіл-родин, гімназій-родин на Полтавщині.

Видання навчально-методичного посібника «Всеполтавський посвіт школи-родини» (2006 рік) став результатом роботи ІКЦ та СДГ «Школа-родина», до якого ввійшло 77 найкращих напрацювань із родинно-сімейного виховання освітян Полтавщини. У цьому ж напрямі у журналі «Імідж сучасного педагога» була відкрита спеціальна рубрика «Шкільна родина», що й нині фокусує в собі різні напрацювання професорсько-викладацького складу педагогічних ЗВО майже всіх регіонів України з проблем навчання і виховання.

У той же час (2006 рік) Б. В. Год заснував наукову школу «Розвиток основних тенденцій ренесансного досвіду освіти й виховання у вітчизняній педагогічній теорії і практиці», у якій працювали 8 аспірантів і здобувачів наукового ступеня, серед них Дмитро Кравченко, Валентина Бондаренко, Вадим Пилипенко, Руслан Басенко. Саме за 11 публікаціями цих молодих авторів журналу «Імідж сучасного педагога» можемо простежити зростання наукового потенціалу аспірантів Бориса Васильовича.

Відзначимо оригінальність тематики їхніх статей, які, безумовно, привертати увагу читача, бо мали пильний погляд наукового керівника і вдалу підказку вже тоді доктора педагогічних наук (у 2006 відбувся захист докторської дисертації Б. В. Года «Ідея всебічного і гармонійного виховання особистості в епоху європейського Відродження» за спеціальністю 13.00.01. – загальна педагогіка та історія педагогіки).

Яскравим прикладом є аспірант Дмитро Кравченко, у публікаціях якого («Еволюція поглядів Івана Огієнка: інтеграція світського і священного»; «Монастирі Полтавщини XV–XVIII ст. як осередки культури і освіти»; «Світові тенденції розвитку шкільної історичної освіти та підготовки вчителя історії у першій третині XX ст.» тощо) прослідковується його наукове та професійне зростання.

Також відзначимо науковий узаємозв'язок Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка і Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського, а саме те, що колишні аспіранти Бориса Васильовича Года прийшли працювати в ПОШПО – це вже кандидати педагогічних наук Руслан Басенко (тепер – завідувач кафедри правознавства та фінансів Полтавського інституту економіки і права Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна») і Вадим Пилипенко (тепер – заступник директора з питань дистанційної освіти Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського).

Отже, враховуючи зазначене вище, підкреслюємо, що відродження духовного, морального обличчя сучасного українця дає змогу кожному, хто причетний до педагогічної справи (а таким був учений, краєзнавець, педагог Борис Васильович Год), відчувати себе відповідальним за долю України як частини великого Собору людської цивілізації.

Світла пам'ять!

Андрій ТКАЧЕНКО,

*професор кафедри педагогічної майстерності
та менеджменту імені І. А. Зязюна,*

член спеціалізованої вченої ради Д 44.053.03

*Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка, доктор педагогічних наук, професор*

КІЛЬКА ЕПІЗОДІВ ЗОВСІМ НЕДАЛЕКОГО МИНУЛОГО

Ше якихось два роки тому і не гадалося, що перший мій досвід у меуарному жанрі стосуватиметься такої сумної події ... І тим паче не думалося, що ця подія буде пов'язана із Борисом Васильовичем

Годом – людиною, яка попри численні негаразди свого здоров'я завжди могла впоратися із розпачем, повсякчас демонструючи всім нам, як можна з іронією ставитися до надто важких і вельми небезпечних речей.

Перше враження про надто емоційного, яскравого і самобутнього викладача – новачка на історичному факультеті ми, студенти випускного курсу, отримали на тернистому шляху опанування чи не найважчої дисципліни фінальної частини свого навчання в інституті – курсу «Нова і новітня історія країн Азії та Африки». Лише зараз я розумію, що, як би тяжко нам не було запам'ятовувати діяння цих безкінечних Сунь Ятсенів і Чан Кайші, але ж ми все ще перебували в такій звичній і дещо безвідповідальній ролі школярів. Борис Васильович не лише був змушений викладати не зовсім рідний йому й архіскладний предмет, попутно долаючи амбіційну зухвалість випускників, – він у цей час напружено адаптувався до незвичних умов нового міста, нового закладу, нової професії. І треба віддати йому належне, він, ще зовсім молода тоді людина, жодного разу не «вийшов із ролі», не образився на нас пустунів і не став розводити помсту. На екзамені, пам'ятаю, я мав гріх чогось не знати, але «Б. В.» не став карати майбутнього «червонодипломника», відпустив з аудиторії, наказав довчити недовчене і поставив зрештою оміряне «відмінно». І за це також йому щиро дякую!

Моментом, коли мені випала доля більш тісно і відносно довго працювати з Борисом Васильовичем, було літо 1996 року – тогорічна вступна кампанія. Він тоді обіймав посаду відповідального секретаря приймальної комісії, а ми з Романом Анатолійовичем Сітарчуком, працювали його заступниками. Хто ніколи не мав відношення до вступної кампанії у виші, не може собі навіть уявити отих грандіозних масштабів роботи, відповідальності і стресовості. Думаю, усі зі мною погодяться, що «Б. В.» був одним із найкваліфікованіших адміністраторів у цій непростій царині за останні десятиліття. Його природний практичний розум, скрупульозність, відповідальність, чудова пам'ять, сильна воля, оперативність і комунікабельність дозволяли не лише успішно здійснити черговий набір студентів, а й уникнути багатьох прикрих непорозумінь і конфліктних ситуацій. Дещо із вражень того літа пам'ять не зберегла, але один достатньо драматичний епізод і місце в ньому Бориса Васильовича залишився, мабуть, на все життя.

Нам доповіли, що до приймальної комісії хоче звернутися із усною заявою якась старенька жінка, яка приїхала в інститут, але вік і стан здоров'я не дають їй змоги навіть піднятися на другий поверх. За наказом «Б. В.» студенти-чергові буквально на руках підняли бабцю до кабінета, і ми почули оту «життєву історію». Сімнадцять років тому неподалік її села собака знайшов і притяг до людей кинуте кимось у лісі щойно народжене немовля. Не маючи власних дітей, ця жінка і її тоді ще живий чоловік вирішили малюка взяти до себе. Дитина виросла, закінчила школу, зібралася до вишу.

Між іншим жінка описала один характерний випадок, який додав драматизму її розповіді: керівництво школи в районному центрі, де її дитина вчилася останні два роки, не віддавало випускникам атестатів поки їхні батьки не зроблять «випускного подарунку» – пофарбують шкільний дах. Оскільки стара мати дівчини цього зробити аж ніяк не могла, та і грошей зайвих пенсіонерка не мала, то фарбувати дах довелося самій випускниці, жодних захисників у якої не знайшлося ...

Вступаючи до Полтавського педагогічного, дівчина не витримала дуже великого у той рік конкурсу. «Люди добрі, – благала нас старенька, – візьміть мою дитину до інституту, бо вже дуже скоро мене не стане, і кому вона тоді буде потрібна на цьому всьому світі?!». Незабаром ми побачили і саму абітурієнтку: струнка, симпатична, привітна дівчина із великим шрамом на правій щоці – «пам'ятною міткою» від собаки-рятівника.

Я спостерігав, із яким болем і обуренням слухав тоді Борис Васильович цю сповідь. Він негайно зателефонував одній із деканес, домовився, щоб вона знайшла можливість працевлаштувати дівчину на факультеті, надала місце в гуртожитку і посприяла її вступу на заочне відділення. «А для керівництва школи, – сказав тоді «Б. В.», – ця історія із дахом теж так просто не минеться, знайдемо шляхи, зло має бути покаране!».

Останні роки значно збагатили мій досвід знайомства із Борисом Васильовичем, надали йому більш цілісного характеру. Я побачив захопленого дослідника, науковця, керівника молодих учених. Він рецензував мою дисертацію, підтримував під час докторських «перегонів», запропонував увійти до очолюваної ним спеціалізованої вченої ради університету, запрошував рецензувати роботи своїх дисертантів.

Пам'ятаю чудову липневу поїздку до Сум 2015 року, де я мав тоді опонувати одну із вітчизняних макаренкознавчих дисертацій останніх років – роботу Інни Іванівни Гавриленко. Борис Васильович тоді вже не міг користуватися громадським транспортом, і сумська рада, постійним членом якої він був упродовж багатьох років, незмінно висилала за ним легковика. Ця подорож дуже нагадувала екскурсію по історичних містах і місцях Сумщини в супроводі кваліфікованого і захопленого своєю справою гіда. Мені і доцентці кафедри хореографії Тетяні Олександрівні Благовій, яка теж їхала опонувати до Сумського педагогічного університету, у той день пощастило спілкуватися із надзвичайно мудрою людиною, досвідченою в багатьох питаннях наукового життя, особисто знайомою із визнаними вітчизняними науковцями.

Важко було не помітити, яким безумовним авторитетом користувався Борис Васильович у сумських науковців, з якою пошаною апелювали до його думки голова спеціалізованої вченої ради, професорка, одна із найвизначніших компаративісток України Аліна Анатоліївна Сбруєва, вчена

секретарка ради, професорка Олена Григорівна Козлова та інші вчені. До Бориса Васильовича Года я відчуваю вдячність не лише за своє членство у цьому поважному науковому товаристві, а в першу чергу – за його добре і тепле ставлення, незмінну повагу та визнання.

Ірина ЦЕБРІЙ,
завідувачка кафедри музичного мистецтва та хореографії
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка», членкиня спеціалізованої вченої ради
Д 44.053.03 Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка,
докторка педагогічних наук, професорка

ГОД БОРИС ВАСИЛЬОВИЧ: СПОГАДИ ПРО ДРУГА, КОЛЕГУ, ПРОФЕСІОНАЛА

Спогади про Бориса Васильовича Года, який, на жаль, передчасно пішов від нас, хочеться викласти в світлих тонах і хронологічному порядку, зважаючи на те, що пам'ять про людину в них має залишатися радісною, чистою, а враження від її дій і вчинків – послідовними і позбавленими будь-якої хаотичності.

Уперше я побачила Бориса Васильовича в 1984 році (аж страшно собі уявити, що від того часу минуло 37 років) біля кафедри загальної історії (як тоді вона називалася) і відразу гарно запам'ятала його. Варто зазначити, що не всі викладачі чітко залишаються в пам'яті студентів, навіть із числа тих, хто в них викладає. Борис Васильович не читав жодної дисципліни на нашому курсі, проте він запам'ятався буквально з першого погляду: це був дуже юний викладач, повненький, у розкішному синьому костюмі. Він вийшов із дверей кафедри з якоюсь студенткою, підійшов до вікна (неподалік якого стояла я) і голосом із дуже цікавими інтонаціями сказав їй: «Дитино моя, і чого ж ти хотіла?».

Подальшої розмови я не пам'ятаю, проте відразу взнаки дався специфічний тембр його голосу, вимова і якась притаманна лише йому манера рухатися. Я відійшла в бік і вже спостерігала цю розмову на відстані, і тоді про себе подумала: треба ж, у ньому рівною мірою поєднується впевненість у собі та невпевненість, а ще – цікавість до людей. Хтось із моїх однокурсників підійшов до мене і зазначив: «Це Борис Васильович Год, його треба

боятися, бо він знає все й про всіх». Я лише знизала плечима й далі відійшла в бік, бо нікого боятися я не збиралася, а зі свого життя ніколи не робила таємниці.

Це була перша зустріч, яка справила враження, кажучи сучасною мовою – дистанційна. Таких «дистанційних» зустрічей далі було чимало, але найбільше все-таки запам'яталася перша.

Наступна зустріч, уже зовсім не «дистанційна», відбулася в 1997 році, коли Борис Васильович (тоді вже кандидат історичних наук, доцент) став деканом факультету. На той час я вже дев'ять років керувала камерним вокальним ансамблем «Тисяча років музики» і, чесно кажучи, не знала, як він буде ставитися до нашого колективу. До мене дійшли чутки, що Борис Васильович створює новий колектив – «Чебрець», і ми йому будемо просто непотрібні. На практиці цього не відбулося. Він запросив нас виступити на День учителя, й далі ми почали тісну співпрацю двома ансамблями – «Тисяча років музики» і «Чебрецем», навіть здійснювали цікаві проекти спільного виконання (фрагменти з рок-опери Ллойда Уебера «Ісус Христос – супер-зірка»). Як організатора проектів і менеджера колективів його можна було вважати бездоганним. Особливо з цього етапу спілкування мені запам'ятався епізод, коли Борис Васильович добився для мене грошової премії (він чудово знав, що я сиджу з малою дитиною без копійки), бо в ті складні «дев'яності», коли викладачам систематично затримували заробітну плату, це було зовсім непросто й тому виглядало дуже зворушливо.

Новий етап (чи «виток») нашої співпраці почався тоді, коли напередодні захисту кандидатської дисертації я прийшла на кафедру всесвітньої історії на посаду асистента. Борис Васильович був завідувачем цієї кафедри, а я ще не мала жодної уяви про свою нову роботу і напрями відповідальності за неї. Зараз я вже чітко уявляю, як йому було зі мною важко, бо я прийшла на кафедру зовсім з «іншого світу» – світу мистецтва й музики, а ще зовсім не кращим чином знала українську мову, якої у школі не вивчала. І тут почалися «муки моєї наукової творчості» і його «муки» зі мною.

Борис Васильович «правив» мої «наукові письмена» нещадно, і зараз я дуже йому за це вдячна, бо дійсно відчуваю в собі спроможність писати й спілкуватися українською мовою. І це лише завдяки йому.

Далі в наших взаєминах було багато всіляких моментів – і приємних, і напружених. Проте дві якості завжди вирізняли Бориса Васильовича: поперше, хоча він і був надзвичайно вимогливим до всіх членів своєї кафедри, проте перед вищим керівництвом він відстоював кожного з нас; по-друге, він ніколи ні до кого й ні до чого не залишався байдужим. А ця якість, на жаль, дуже рідкісна для нашої зламної епохи. Мимоволі згадується східна мудрість: «Не бійся друга свого – найгірше, що він зробить, це зрадить тебе; не бійся ворога свого – найгірше, що він зробить, це в'є тебе; а бійся байдужо-

жого, бо саме з його мовчазної згоди відбуваються всі мерзоти цього світу». Для Бориса Васильовича не існувало другорядних речей, він за все однаково переживав і все намагався зробити найкращим чином.

Дуже хочеться поділитися спогадами про його останній рік життя і зупинитися на трьох моментах – проведенні «Міжнародних науково-мистецьких читань пам'яті Олени Костянтинівни Наталевич: до 100-ліття з Дня народження», ювілеї дружини Бориса Васильовича – Наталії Володимирівни, який вся кафедра святкувала в нього вдома, а також моєму останньому візиті до його оселі в квітні 2019 року.

Я надзвичайно вдячна Борису Васильовичу, що він підтримав мою ідею організувати й провести спільно з відділом «Фортепіано» Полтавського коледжу мистецтв імені М. В. Лисенка Міжнародні науково-мистецькі читання пам'яті Олени Костянтинівни Наталевич (2018 рік) і сам виступив із чудовою і змістовною доповіддю про Миколу Ключника, викладача Полтавського педагогічного університету і Полтавського музичного училища в 1953–1966 роках. Про творчий дует О. Наталевич і М. Ключника ходили легенди в найпрекраснішому сенсі цього слова в усіх творчих колах України. Виступ Бориса Васильовича було зафільмовано студією «Місто», що досі дозволяє нам його бачити – натхненного й живого. Конференція справді вдалася – колишні учні О. К. Наталевич приїхали з п'ятьох країн ближнього й далекого зарубіжжя. Студенти історичного факультету ПНПУ імені В. Г. Короленка досиділи до кінця конференції і жоден із них не пішов.

Після того як я надіслала по месенджеру Борису Васильовичу посилання на його виступ на конференції, і він його переглянув, то надіслав мені зворушливого листа: «Ірино Василівно! Нас багато чого пов'язує в цьому житті, були різні моменти – і радісні, і не дуже. Але ми з вами зробили багато спільного й хорошого як для кафедральної науки, так і для самодіяльності. Дякую за запис!».

Родина Годів була надзвичайно гостинною. Мені ніколи не забути ювілею Наталії Володимирівни, коли вся наша кафедра всесвітньої історії та методики викладання історії зібралася за їхнім столом. Незважаючи на те, що тоді Борис Васильович вже був тяжко хворим, йому як завжди вистачило наснаги бути «тамадою» цього домашнього заходу, гостинним господарем, і нікому не хотілося поспішати додому й повертатися до своїх справ.

Востаннє я завітала до Бориса Васильовича наприкінці квітня 2019 року, коли ми мали розробляти сертифікаційні програми і в мене було чимало з цього приводу ідей. Я думала, що мій візит буде тривати хвилин п'ятнадцять, аби він переглянув документи. Але мене відразу запросили до столу та почали частувати. Було дуже незручно, бо я не передбачала «гостьових відвідин» і прийшла з порожніми руками. Та для Бориса Васильовича й Наталії

Володимирівни це було зовсім неважливо: до них прийшов гість і не в їхніх звичаях було не пригостити його. Це був останній візит ...

Про Бориса Васильовича можна згадувати й писати дуже багато як про науковця, наукового керівника, завідувача кафедри, організатора багатьох проєктів, проректора, куратора, наставника молоді, про якого ходили університетські легенди. Але я думаю, що про це напишуть інші – його аспіранти та учні. А моєю метою було відтворити саме такий його портрет, яким він залишиться в моїй пам'яті, доки я жива ...

Вадим ВАСЮТИНСЬКИЙ,

головний науковий співробітник Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, професор кафедри соціальної психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор психологічних наук, професор

Аспірантура ... Гуртожиток ... Буремні події на зламі 1980-х і 1990-х років ... У миготінні життєвих змін і проблем – нові знайомства, нові люди, чії долі переплітаються з моєю.

Одне з найцікавіших і найбільш пам'ятних – знайомство з Борисом Годом.

Багато разом проведених годин – у розмовах, політичних дебатах, жартах, аспірантських гулянках. Його щира цікавість до життя. Ерудиція і глибокодумність. Уважне й доброзичливе ставлення до всіх навколо. Надзвичайне почуття гумору.

Одруження з Наталкою, коли я був за старшого на радісному й азартному весіллі.

Згодом нечасті, але неодмінно приємні і значущі зустрічі в Києві або Полтаві. Він – історик, я – психолог. Представникам різних наук буває не легко знаходити спільне розуміння питань. Нам було неважко. Ми добре розуміли один одного, що не означає, що завжди погоджувалися. О, ні, бували й запеклі суперечки (утім, із віком вони ставали дедалі менш запеклими). Але Борис умів вести їх так, що ніколи й думки не було про якусь образу. Навпаки, проведений у таких розмовах час набував особливої ваги, надавав нашому спілкуванню виняткового значення – особистого, світоглядного, життєстверджуючого.

У психології є важлива категорія – проживання життя. Усі ми проживаємо його по-різному. Борис робив це вміло, цілісно, вагомо і творчо водночас. Був опорою для сім'ї, прикладом для молоді, джерелом оптимізму для всіх нас. Любив життя ...

Він мужньо боровся з хворобою. Майже не згадував про неї. А коли

говорив, то без розпачу, ніби лише констатуючи цю прикру життєву обставину.

Шкодюю, що протягом багатьох років повсякденна метушня заважала частіше зустрічатися з Борисом і спілкуватися з ним про все. Мільйони разів повторена істина, що треба цінувати близьку людину, поки вона є, що не треба відкладати зустрічей, бо часу ще багато, справдилася й цього разу.

Несподівана звістка про смерть. Не хотілося вірити. Довго не наважувався видалити номер у телефоні. Ні, не чекав на дзвінок, але намагався зберегти цей символічний зв'язок із Другом, якого вже немає ...

Петро ЗАХАРЧЕНКО,

професор кафедри історії права та держави Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор

ІЗ НЕДАЛЕКОГО МИНУЛОГО: ОДИН ІЗ ОСТАННІХ СПОМИНІВ ПРО БОРИСА ГОДА

Ніколи не замислюєшся над тим, що зустрівши свого рідного, друга, знайомого ти можеш його бачити востаннє. Чути востаннє. Спілкуватися востаннє. Співпереживати востаннє.

Восени 2018 року після тривалої перерви зателефонував мій друг зі студентських років Борис Васильович Год. І все було добре, якби з перших слів нашої розмови я не відчув дисонанс між завжди оптимістичним тембром голосу Бориса Васильовича і певною напругою, яку він намагався ретельно приховати. Розмова ні про що швидко завершилася б, але, зрештою, він мусив зізнатися, що кілька днів тому його доставили із Полтави, де він проживав з моменту закінчення Київського державного університету імені Тараса Шевченка в 1983 році, працюючи на посаді викладача, декана історичного факультету, завідувача кафедри всесвітньої історії та методики викладення історії, проректора з науково-педагогічної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, до лікарні Інституту кардіології імені академіка М. Д. Стражеска НАМН України. Стан – тяжкий, самостійно дійти до палати не може, його супроводжує дружина, котра допомагає цілодобово в усьому. Як завжди, намагався вести розмову жваво, жартома, з надією на те, що його в черговий раз порятують відомі лікарі,

які працюють у столичній лікарні та мають величезний досвід роботи з хворобами, поставленого йому діагнозу. Але найбільші сподівання покладав на свою дружину – Наталію Володимирівну.

Упродовж тих кількох разів, які я відвідав Бориса Васильовича в клініці, його дружина не лише завжди була поруч, вона жила ним, оберігала його, усіляко підтримувала, і не лише морально та психологічно. Вона переживала його болями, намагалася запобігти їм, якщо не вдавалося – співпереживала поруч. Вона заміняла лікарів, приносячи хворому різноманітні лікарські препарати, переконувала Бориса Васильовича вживати їх, особливо в той момент, коли відбувалося погіршення його стану. Доглядала, опікуючись його щоденними побутовими проблемами, усім тим, що необхідно для підтримання повноцінної життєдіяльності людського організму. Словом, виконувала ту місію, яку може здійснювати лише людина, що має милосердне, любляче і віддане жіноче серце.

Бачачи її втому, інколи виснаження, я і моя родина неодноразово пропонували Наталії Володимирівні приїхати до мого обійстя, щоб кілька годин перепочити, відіспатися, а потім знову повернутися до свого хворого чоловіка. На всі пропозиції лунала очікувана відмова: «Я не можу відлучатися від Бориса, бо він без мене, як без рук».

У ті незначні хвилини мого з Борисом Васильовичем спілкування, коли дружина опинялася за дверима його лікарняної палати, він із великою любов'ю і величезною симпатією відгукувався про неї, доньку Оксану, мало, але дуже бідного онука. Вдячність була настільки щирою і безмежною, що сьогоднішню публікацію я не міг не присвятити Наталії Володимирівні, аби ще раз нагадати про безмірність пошанування Бориса Васильовича до своєї дружини. Не переконаний, що так розчулено він міг висловлюватися в її присутності та на її адресу.

Згадані фрагменти мого особистого спілкування з метром історії педагогіки Борисом Годом я наводжу для того, щоб усім і кожному стало зрозумілим про конче важливий вибір тієї особи, з якою ти маєш подолати всі складності людського буття. У цьому сенсі доля Борису Васильовичу усміхнулася широкою посмішкою. Саме Наталії Володимирівні довелося не тільки освячувати своєю присутністю зірковий шлях ученого, а й надихати його на творчі злети, які він досяг як науковець, дослідник, педагог, адміністратор.

Щоправда, і Наталія Володимирівна не залишалася осторонь від освітянських процесів, що мали місце і нині відбуваються в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка. Вона як кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри всесвітньої історії та методики викладання історії продовжує розпочату Борисом Васильовичем справу – досліджує педагогічні процеси за доби західноєвропейського Ренесансу. Якщо

їхні спільні монографії, статті, інші публікації радували дослідників глибокою інформативною наповненістю, аналізом особливостей педагогічної спадщини різноманітних педагогічних шкіл Європи, то нині їй доведеться самій тримати високу планку, задану співавтором не лише в науці, а й в усьому її житті. Невимовно шкодую, що в особі Бориса Васильовича Года Україна передчасно втратила корифея історії зарубіжної педагогіки.

Усіляких Вам благ, Наталіє Володимирівно. Залишайтеся й надалі зберігачем і популяризатором наукової спадщини відомого українського вченого і мого доброго друга.

Валерій КАПЕЛЮШНИЙ,

член-кореспондент НАПН України, завідувач кафедри етнології та краєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук, професор, заслужений працівник освіти України

НАС ПОЗНАЙОМИЛА ФАНАТИЧНА ЛЮБОВ ДО ІСТОРІЇ, А ЗДРУЖИЛА – БЕЗМЕЖНА ЛЮБОВ ДО УКРАЇНСЬКОЇ ПІСНІ

(стислі спогади Валерія Капелюшного про щасливі миттєвості спілкування з Борисом Годом)

Борис Васильович Год пройшов усі щаблі нелегкого шляху викладача і науковця від асистента – до завідувача кафедри, голови спеціалізованої вченої ради, декана факультету, проректора університету. Я абсолютно переконаний, що досягти таких високих вершин він зумів завдяки тому, що, крім надзвичайної працелюбності, відданості викладацькій та педагогічній справі, він був щирою, талановитою та неймовірно творчою людиною.

Важко і боляче говорити про близьку людину лише в минулому часі, але, на жаль, такі реалії нашого життя і нічого змінити вже не можливо. Для вимушеного нового формату «спілкування» залишається можливість перегорання сторінок студентських альбомів сорокарічної давності та деяких більш новіших фото з власного весілля, весіль друзів, зустрічей у тісному колі друзів, що з роками відбуваються все рідше, і згадувати ...

Наша перша зустріч із Борисом Васильовичем відбулася 2 вересня 1980 року в стінах червоного корпусу Київського університету імені Тараса Шевченка. Як зараз пам'ятаю, що це було у вівторок, коли всіх першокурсників, а нас було 114 осіб, зібрали в ауд. 347. Перші настанови і першу «перекличку» проводили методистка деканату Лідія Сергіївна і молодий юнак, якого вона представила так: «А це куратор вашого курсу Год Борис Васильович». Коли нас поділили на академічні групи, то саме куратор проводив збори з метою виборів старост груп. За пропозицією Бориса Васильовича старостою моєї групи обрали дещо старшу за віком Галину Іжевську, а мене – її заступником. Не думаю, що це була випадковість, мабуть, куратор ретельно вивчив наші «особові справи», бо в моїй характеристиці зазначалося, що у школі я був незмінним старостою класу. У цей день Борис Васильович захоплено розповідав про історичний факультет, про викладачів та про навчальні дисципліни, які ми будемо вивчати, наголошуючи, що ми щасливчики, бо навчаємося на найкращому факультеті, адже цікавішої науки, ніж історія, просто не існує. І тоді я вперше подумав про нього: «Він також фанатично любить історію, а значить спрацюємося!».

Староста була вагітною, не завжди себе добре почувала, тому фактично саме мені, як заступникові, доводилося більш предметно цікавитися життєдіяльністю колективу. Одним із перших масових заходів на факультеті, у якому активно брали участь першокурсники, став огляд-конкурс художньої самодіяльності. Від кожної групи треба було підготувати декілька концертних номерів. Радником, наставником, натхненником і режисером одночасно був, звичайно ж, наш куратор Борис Васильович. У пошуках «талентів» він довідався, що я граю на баяні. Тоді йому прийшла ідея підготувати на конкурс виконання української пісні. В університетському клубі випросили на годину баян і почали першу репетицію. Розпочалося все із прослуховування баяніста, тобто мене. Уже через хвилину награвання мелодії пісні «Місяць на небі, зіроньки сяють» Борис Васильович сказав: «Добре, зрозуміло! Досить пристойно!». Так я пройшов кастинг. Далі почалося прослуховування дівчат. Куратор нервував, бо його задум виконання пісні на два голоси «тріщав по швах», адже він хотів знайти два співзвучні голоси, але не знаходив. І тут Борис Васильович несподівано для всіх запитав мене: «А ти тільки граєш, чи ще й співаєш?». Я заграв і заспівав. Після цього за наполяганням Бориса Васильовича була спроба заспівати дуєтом: я і Олесь Кожедуб (до речі, моя землячка, із Черкащини). Треба було бачити щасливі очі та усміхнене обличчя Бориса Васильовича, який диригував щойно створеним дуєтом! Усім стало зрозуміло, що куратор задоволений. До речі, на конкурс-огляді художньої самодіяльності ми посіли перше місце. У той вечір Борис Васильович подякував нам з Олесею, а мені сказав: «Тепер я для тебе не Борис Васильович, а просто Борис». Цей бонус мені дуже сподобався! Я не заперечував.

Невдовзі Борис підійшов до мене в університеті з цікавою пропозицією: «Давай сьогодні ввечері підемо в гуртожиток до моїх однокурсниць, я їх попереджу. Буде весело, поспілкуємось, поспіваємо!». Я відповів, що ще й досі не забрав до Києва баян, він на Черкащині, у батьків. «Пусте! У них є свій баян», – відповів Борис. До речі, слова «пусте» і «дарма» я чув від нього за роки нашого спілкування не одну тисячу разів. Із його вуст вони завжди звучали якось по-особливому магічно, переконливо та безапеляційно.

Увечері, купивши дві пляшки «Аліготе», ми завітали до дівчат. Я відразу ж відчув, що однокурсниці шанобливо ставляться до Бориса. Нас не просто чекали, а приготували вечерю та ще й наварили вареників! У той вечір дівчат було четверо (у подальші посиденьки бувало й більше). Знайомлячи мене з ними, Борис пафосно і піднесено сказав: «Це мої вірні подружки – Люда Пономаренко, Оксана Підгородецька, Галя Рудницька і Галя Постоленко». Проїшло вже сорок років, а пам'ять міцно тримає найважливіші деталі, відтворює комфортну атмосферу того веселого застілля. Хоч Борис не був мешканцем цієї кімнати, а гостем, однак «рулював» вечірком саме він. Спочатку за його наполяганням баяністом була Людмила Пономаренко. Люда взяла баян, примружилася, подумки вибираючи стартову пісню. На якусь мить у кімнаті запала цілковита тиша, яку розірвав кокетливий голос Бориса: «Пономаренчиха! Що ти задумалась? Давай нашу улюблену! На-на-на-на-на ...». І тут залунала прекрасна мелодія невідомої мені пісні. Відчувалося, що Людмила мала музичну освіту, на відміну від мене, адже я все грав (а зрідка ще і зараз граю) лише на слух. Перші слова Людмила проспівала сама, а далі вступив Боря й за ним і дівчата. Співали напрочуд красиво, душевно, злагоджено. Я був зачарований і майстерним виконанням, і зворушливими словами цієї пісні:

*Последний желтый лист, кружась упал в траву,
Наверное ты ждешь, что вновь к тебе я подойду.
Но стоит ли теперь с тобой встречаться вновь,
Когда ушла весна, когда прошла любовь.
Тебе я приносил в морозный день цветы,
Что жар моей любви расплавить мог снега и льды,
Но в сердце у тебя был ледяной комок,
Который отогреть я не смог ...*

Як з'ясувалося, це була пісня «Запоздалая любовь» Валерія Ободзинського, яку я тоді почув уперше. Вона мені так запала в душу, що я трішки пізніше попросив Бориса і дівчат виконати її ще раз, а на прощання – ще раз. За другим і третім разом щось підспівував уже і я. Саме з цієї пісні майже три роки (до червня 1983 року) починалися всі наші гуляння, причому було неважливо хто акомпанував: чи Люда Пономаренко, чи я.

А Борис Васильович керував далі. Наступною пісню була «Рідна мати моя», а далі одна за одною різножанрові українські народні пісні, і жартівливі, і зажурливі, і козацькі, і весільні ... Справа в тому, що дівчата були учасницями університетського хору «Веснянка», тому їхній репертуар був безмежним, всі вони не лише блискуче знали слова, а й майстерно виконували пісні на різні голоси.

У розпал цієї своєрідної концертної програми Борис вирішив, що настав час дати в руки баян мені, щиро посміхаючись, він голосно скомандував: «А тепер дебют! Валерчик, не підведи!». Першою я виконав пісню «Розпустили кучері дівчата», вони її не знали, тому не підспівували, а по закінченні – обсипали мене гучними аплодисментами і вигуками «Браво!». Я бачив по їхніх емоціях, що моє виконання їм припало до душі. Далі під мій музичний супровід ми всі разом ще дуже довго співали.

Від захоплення я був на сьомому небі, моїй радості не було меж. Завдяки Борисові я попав у свою стихію – невеличку життєрадісну творчу студентську спільноту шанувальників української пісні. Згодом до наших пісенних вечорів часто приєднувалися Ольга Ворона, Галина Олексієнко (обидві з «Веснянки») та друг і однокурсник Бориса і дівчат, а згодом і мій друг, – Петро Захарченко. Я навчався на першому курсі, а вони – на третьому, але ми всі так здружилися, що ця 3-х річна різниця у віці між нами зовсім не відчувалася.

... Як один день пролетіло чотири десятиліття, проте ще й зараз, зустрічаючись зрідка з Петром Захарченком у Києві, чи в його Барішівці, або з Людмилою Пономаренко у столиці, чи у Кропивницькому, наші дружні тепер уже сімейні зустрічі завжди супроводжуються власними міні-концертами під баян. Із вдячністю згадуємо, що цю гарну традицію започаткував Борис Васильович.

Не можемо не згадати про наші з Борисом поїздки в його рідну Бобровицю. Зізнаюся чесно, їх було не один десяток. Досить часто Борис і його мама Наталка Гаврилівна влаштовували невеличкий «сабантуй», коли в їхньому будинку збиралася місцева рідня по материнській лінії. Хтось із Борисових двоюрідних братів приніс одного разу свій баян і більше не забирав, бо навчання в музичній школі, на жаль, не зробило з нього баяніста (до речі, саме на цьому баяні я два дні грав у Бориса і Наташі на їхньому весіллі!). Пізніше Борис купив невеличкий, але гучний бубон і ми чудово проводили час, дуже часто гості розходилися далеко за північ. Але частіше ми співали просто в трьох – Борис, Наталка Гаврилівна і я. Це були чудові миті життя, які назавжди закарбувалися в пам'яті. Наталка Гаврилівна лише кілька років прожила зі своїм чоловіком. Боря був ще геть малим, коли сім'я розпалася, однак Наталка Гаврилівна – ця молода, красива, розумна і мудра жінка більш так і не наважилася на новий шлюб, а цілком присвятила своє життя Борису – єдиному синові. В останні роки Борис просто обожнював

пісню «Мамина вишня», правда розчулювався і його очі не стримували щиріх чоловічих сліз.

Коли Борис Васильович обіймав посаду декана факультету, то зумів віднайти в університеті талановитих студентів, аспірантів та викладачів і створив народний чоловічий пісенно-фольклорний гурт «Чебрець», в процвітанні якого він вклав свою душу, унікальні організаторські здібності, творчу вдачу, любов до України і її пісенної культури і, безумовно, свій талант.

Ці стислі моменти з життєвого шляху Бориса Васильовича дають підстави констатувати, що він був життєрадісною людиною, люблячим сином, батьком, чоловіком, дідусем, вірним другом, мудрим керівником і наставником, який усе своє життя намагався дарувати всім радість і робити повсякденне життя більш насиченим, більш гармонійним, змістовним і комфортним, а значить – щасливішим.

Людмила ПОНОМАРЕНКО,
доцентка кафедри всесвітньої історії
Центральноукраїнського педагогічного
університету імені В. Винниченка,
кандидатка історичних наук, доцентка

СПОГАДИ ПРО ОДНОКУРСНИКА, ДРУГА, КОЛЕГУ

Із Борисом, моїм однокурсником, ми були знайомі з 1978 року, коли вступили на перший курс історичного факультету Київського державного університету імені Тараса Шевченка. Але протягом першого курсу в нас спільними були тільки лекції, бо ми навчалися в різних групах. Улітку, після закінчення першого курсу, в істориків проходила традиційна археологічна практика, де ми з Борисом були в одній експедиції. Наші розкопки відбувалися в селі Кривче на Тернопільщині, яке сьогодні відоме своїми карстовими печерами та дуже мальовничими краєвидами. Територія села і околиць горбиста, тому ми змушені були кожного разу по дорозі до розкопок спочатку йти вниз, а потім стрімко вгору, і так щодня. Без гумору та взаємодопомоги (а ми ще були завантажені тим, що знайшли, – керамікою) такі походи були б складними. Ось тоді всі побачили знаменитий гумор Бориса, його відвертість, інколи прямолінійність.

Ми жили у старій школі з мінімальними побутовими умовами, хлопці спали на матрацах в одній кімнаті, дівчата – в іншій. Хлопців, як правило,

до дівчачої кімнати не дуже запрошували. Винятком став Борис, який умів спілкуватися із дівчатами, щось їм радити, тому його сприймали за свого.

В експедиції була анекдотична ситуація із харчуванням. Сніданки, обіди і вечері ми готували самостійно на грубці по черзі. Із собою привезли харчі, зокрема щось у металевих банках схоже на «тушонку». І коли ми «тушонку» додавали до борщів чи супів, відразу отримували дуже неприємний запах. Борис увесь час обурювався, чому так «пахне», і таки докопався. Виявилося, що то була не тушонка, а сальтисон, де дрібним шрифтом написали, що вживати потрібно охолодженим.

На другому курсі нас розділили за спеціалізаціями, ми з Борисом потрапили на кафедру стародавнього світу і середніх віків і, зрозуміло, в одну групу. Для студентів і сьогодні притаманні неформальні групи за інтересами, хоча зараз вони більші індивідуалісти, ніж ми в їхні роки, а що вже говорити про ті далекі часи.

Дівчата нашої гуртожиткової кімнати Г. Рудницька, Г. Постоленко, О. Підгородецька, хлопці з групи – П. Захарченко, Б. Год були одностайні. Що нас об'єднувало? Ми готувалися до занять, намагалися не пропускати лекції і семінарські, допомагали один одному. Найбільшим «ботаном» серед нас був Борис. Я навіть не згадаю випадку, коли він не був готовий до семінарського заняття. Ми весело проводили вільний час. До вступу в університет ми з Г. Рудницькою отримали освіту в педучилищі (педагогічній школі), тому в нас був баян, і ми грали та співали. Сьогодні це звучить екзотично, а тоді це було просто дозволя. З часом до нашої групи приєднався з молодшого курсу В. Капелюшний, який гарно грав і співав, що робить і до сьогодні.

Борис мав великі комунікативні здібності: він був своїм в інших групах, серед методистів на кафедрах, у деканаті. Йому це вдавалося якось без особливого напруження, а ми дізнавалися про основні новини. Наші однокурсники одного разу навіть пожартували з таких його можливостей. В одному із випусків гумористичної газети було намальоване вухо, а хтось підписав: «Вухо Бориса Года».

Людей найкраще можна пізнати в неформальних обставинах. Мені запам'ятався епізод нашої розмови у Вільнюсі, де ми були на практиці. У гуртожитку завели дискусію про майбутнє, про виховання майбутніх дітей, яких ще ні в кого не було. І всі були дуже категоричні в тому, що діти повинні всього досягати самі, допомагати їм не потрібно. І тільки Боря не сприймав такої позиції. Він уже тоді сказав, що буде допомагати своїм дітям у всьому і запевнив, що наша думка зазнає суттєвих змін, коли народяться власні діти. Він виявився правим на 100%.

Борис був хазайновитим, у нього все знаходилося на місці, все в порядку. Коли він заходив до нас у кімнату, міг заявити прямолінійно: «Що це у вас все розвішано?». Хоча, на нашу думку, у нас була прибранна кімната, ми старалися підтримувати певний порядок на 18 м², де проживало четверо осіб.

Після закінчення університету доля нас розкидала по всій Україні, і певний період ми не дуже спілкувалися. Але з часом всі однокурсники почали тягнутися один до одного. Ми тепер уже з Борисом Васильовичем працювали в університетах, тому обмінювалися інформацією про навчання, про курси, що читалися на кафедрах, брали участь у конференціях та семінарах. І на роботі Борис Васильович не зраджував своїй працелюбності та наполегливості. Він міг зателефонувати і запропонувати виступити на конференції і просити дуже швидко надіслати текст виступу. У нього не проходили відмови про брак часу на підготовку доповіді та посилання на якісь інші проблеми. Переконавав він майстерно, тому доводилося все відкладати та оперативно виконувати.

Наша остання розмова була десь за три тижні до його відходу у Вічність. Він говорив, що здоров'я погіршилося, дуже переживав за сім'ю, тепло відзивався про свою дружину Наталю. Ми поговорили про дітей, про роботу. Для мене його смерть була як грім серед ясного неба, тому що наша остання розмова була наповнена майбутнім.

Таким Борис Васильович і залишиться в моїй пам'яті – небайдужим до всіх і до всього, що відбувалося навколо нього, наполегливим, працьовитим, люблячим чоловіком, батьком і дідусем.

Тетяна ТРОНЬКО,
завідувачка кафедри всесвітньої історії
та методики викладання історії
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка,
кандидатка історичних наук, доцентка

У кожного залишаються свої спогади про людину, яка пішла у засвіти. Усе залежить від обставин, за яких відбувалося спілкування з нею. Для мене Борис Васильович постає в декількох образах – викладача, керівника й колеги ...

Викладач ... 1983–1984 навчальний рік. Четвертий, останній, курс мого навчання на історичному факультеті Полтавського педагогічного інституту імені В. Г. Короленка. Семінарські заняття з новітньої історії країн Азії та Африки в нашій групі доручили вести Борису Васильовичу Году – викладачу, який нещодавно прибув у Полтаву після закінчення історичного факультету Київського державного університету імені Тараса Шевченка. Не зважаючи на молодий вік (деякі мої одногрупниці вже мали 2–3-річний педагогічний стаж, а хлопці відслужили армію, отже, були значно старші),

зміг зарекомендувати себе як серйозний викладач. Пам'ятаю, як вимагав від нас детального аналізу історії Китаю після Другої світової війни, скрупульозно з'ясував передумови культурної революції, її етапи, особливості кожного з них. Відповіді потрібно було давати глибокі, з використанням джерел та літератури, незважаючи на те, що в бібліотеці (про Інтернет тоді й не чули) необхідних книжок на всіх не вистачало.

Керівник ... За життя Б. В. Год працював не на одній керівній посаді. Був деканом історичного факультету, завідувачем кафедри всесвітньої історії та методики викладання історії, проректором з науково-педагогічної роботи університету. Але, на якій би посаді він не був, усюди його керівництво вирізнялося чіткістю, організованістю і суворою виконавською дисципліною. Будь-які засідання проводилися по-діловому, оперативно, але змістовно. «Своїх» не давав нікому ображати, захищав на всіх рівнях. А «своїми» ставали всі його підлеглі, роботою яких він керував. Так було з кафедрою, яка стала для нього продовженням родини і не лише через те, що на ній працювала його дружина. Ми, справді, були під захистом. Але там, де того вимагала робота, спуску нікому не давав, сам міг виляяти або так сказати, що кожен розумів, треба робити. «Скрипіли», але робили.

Був вимогливим до трудової дисципліни, сам ставав прикладом організованості в роботі. Стиль Б. В. Гога щодо керівництва кафедрою і ми самі, й колеги по факультету, умовно називали «попереду планети всієї». Адміністрація університету лише прохочиться словом про підготовку якоїсь довідки, планів, звітів, а ми через день-два вже мали підготовлені документи. Інші кафедри лише роздавали для заповнення індивідуальні плани роботи викладача, а ми їх уже здавали.

Роки, коли Борис Васильович був деканом історичного факультету, думаю, пам'ятають усі, хто тоді працював або навчався. Це – роки, коли на факультеті вирувало творчо-мистецьке життя: створювалися художні колективи («Чебрець», «Черемшина»), проводилися концерти, які збирали повні зали – глядачі стояли навіть у проходах малої актової зали, сідали на підвіконня, бо вільних місць не було. Частина заходів, які й до сьогодні традиційно залишаються в програмі Тижня факультету, були започатковані саме Борисом Васильовичем. Для викладачів факультету була обов'язковою присутність на усіх концертах і заходах, які готували і проводили студенти. Це питання не підлягало обговоренню – «Вони (студенти) готували цей захід для вас (викладачів)! Отже, усім бути на концерті!». Завжди підтримував тих студентів, які поєднували навчання з участю у художній самодіяльності. Отримував задоволення, коли хтось на концерті вдало його пародіював, потім жваво обговорював почуте й побачене. Але ж і, справді, скільки крилатих фраз, сказаних ним, ми й до сьогодні згадуємо, а то й використову-

ємо. Так влучно й колоритно, як він, назвати, схарактеризувати ті чи ті обставини, мало хто міг.

Колега ... Враження про колег у нас складається не лише під час робочих моментів (занять, засідань), але й від щоденних спілкувань у позанавчальний час. Перерви між парами на кафедрі завжди заповнювалися спілкуванням не лише на виробничі теми. Борис Васильович часто ділився враженнями про відвіданий концерт або виставу, реакцією на події в країні. Розмови точилися як навколо побутових проблем, так і про «високі» теми значення історії, педагогіки, роль історика, науковця, про те, який слід і пам'ять ми залишимо після себе.

Борис Васильович був честолюбним і амбітним. Якось у суперечці доводив мені, що ці якості можуть бути цілком позитивними, якщо будуть не лише порожнім прагненням до визнання, а й спиратимуться на реальні здібності, можливості людини. На мою думку, своїм життям він довів справедливість цих тверджень.

Умів серед студентів знайти тих, хто прагнув до самореалізації і мав перспективи наукового зростання. Опікувався ними, підтримував у наукових пошуках, радів їхнім досягненням, і такі зусилля не були марними.

Мав надзвичайну працездатність і зберігав її до останнього дня. Говорив, що це його відволікає від хвороб. Часто після вихідних, а то й після попереднього робочого дня доводилося чути: «А я оце прокинувся о 5-й ранку і так захотілося написати про ... От, послухайте! Як Вам?».

Здається, понад усе цінував свою родину. Це був центр його Всесвіту. Він радів успіхам свого онука, пишався досягненнями доньки, нахвалював дружину, дбав про здоров'я матері. Турбувався про кожного з них, з радістю готував їм подарунки, розповідаючи, який набір прикрас чи косметику замовив до свята Наталії Володимирівні та доньці.

Борис Васильович полюбляв смачно поїсти, і вміння готувати цінував, мабуть, не менше, ніж написання наукових статей. Часто на Великдень розповідав, які смачні паски напекла Наталія Володимирівна, дорікаючи при цьому «Як? Ви самі не печете паски? А от моя Наталка! Що ж це Ви?!». Не раз і сам хвалився тим, як готував пісний борщ, детально оповідаючи що за чим і коли класти. Часто виступав ініціатором виходів кафедри на природу, де з-поміж іншого все одно розмови поверталися до роботи.

Таким він був. Непростий, різний. Для кожного свій ...

Ярослав БЛОХА,
*заступник декана історичного факультету, доцент
 кафедри філософії Полтавського національного
 педагогічного університету імені В. Г. Короленка,
 кандидат філософських наук, доцент*

СПАСИБИ, УЧИТЕЛЮ, ЩО БУЛИ ЧАСТИНОЮ МОГО ЖИТТЯ

Нинішнім студентам першого курсу факультету історії та географії не зрозуміти, адже їм ніколи не вдасться пережити подібних емоцій, натомість багато поколінь випускників підтвердять мої слова.

Коли 1 вересня 2003 року я став студентом історичного факультету, студенти старших курсів буквально через тиждень почали показувати на товстенького і жвавого чоловіка зі словами: «Це Год, він страшна людина, бійся його».

Так у страху перед Б. В. Годом пройшли мої перший та другий курси, але цікавість до його персони з мого боку постійно зростала, адже я так і не зміг зрозуміти, чим він такий страшний і чому саме його потрібно було боятися. У вересні 2005 року (на початку третього курсу) в аудиторію на лекцію з «Нової історії країн Європи та Америки» зайшов він, але я так і не міг зрозуміти, чому його аура наповнена страхом, якщо для мене від нього віяло добротою. Кожну його лекцію я чекав із цікавістю (хоча відносини з ним у нас не склалися, адже на той момент я був не лише старостою групи, а й студентським деканом факультету, а «вождів» він не любив), оскільки на них я завжди черпав щось нове. Окрім того лекції Б. В. Гога були не класичними академічними, а жвавими з величезною кількістю цікавих фактів та прикладів. Ну і манера викладання: зміна інтонації, жвава жестикуляція й колючий сарказм величного лева нікого не міг залишити байдужим.

Перший його екзамен я складав 42 хвилини. Заходив останнім, адже так було заведено на його екзаменах, готувався ледь не найбільше і розповідав при свідках, оскільки відповідь тет-а-тет, за його словами, могла піддати сумніву його об'єктивність. Три питання екзаменаційного білета розповів хвилин за 3–4 і тоді вже в приватній розмові отримав масу корисної для себе інформації. У той момент вона здавалася мені абсолютно непотрібною, але зараз, неодноразово перемотуючи в голові ту нашу першу довгу розмову, розумію, що дана інформація була конче необхідною, адже головне чого він мене тоді навчив розумітися в людях.

Це була наша перша розмова з Борисом Васильовичем, яка заклала в мене фундамент поваги до цієї людини, адже так близько до цього я з ним не спілкувався. Потім були ще два цикли лекцій, два екзамени, Державний екзамен і багато емоцій від спілкування з цією непересічною Особистістю, черпання знань, передача досвіду, формування власного ставлення до життя. На цьому власне закінчився мій перший етап спілкування з Б. В. Годом в іпостасях «викладач – студент».

За час мого навчання в аспірантурі Борис Васильович став проректором з науково-педагогічної роботи й у вересні 2013 року, коли я став заступником декана історичного факультету з навчальної роботи, розпочався мій новий період взаємин з Б. В. Годом. Цей був зовсім інший етап, адже змінилися наші з ним ролі, мій студентський запал пройшов, і я став більш поміркованим, щоб черпати нові знання, новий досвід, відкривати в собі нові грані.

За період моєї роботи на посаді виникало багато різних ситуацій, але в кожній із них я міг зателефонувати до Бориса Васильовича, щоб просто поговорити й отримати слухну пораду, а кожного разу чув практично одні й ті ж слова: «Ярочка, заспокойся, дихай глибоко і просто прийми це. Ти можеш щось зробити? Ні. Ото заспокойся і роби так, як тобі потрібно». Не буду лукавити, якщо скажу, що останні кілька років так і роблю.

Після того як Б. В. Год із гордістю пішов з посади проректора (сам говорив, що лише його оплесками провели з посади), у нас стало значно більше часу для спілкування: він міг заходити до деканату поговорити, запрошував на кафедру. Ми могли залишатися тет-а-тет і говорити про найрізноманітніші речі годинами, доки не усвідомлювали, що вже темно і необхідно повертатися до справ; знайшли цікаву спільну рису, адже в нас, істориків, діти народилися в один день 14 липня – у день взяття Бастилії. Коли він про це дізнався, то сказав: «Не могла в мене дитина народитися в інший день, розумієш?». Після подібних розмов я приходив додому з відчуттям абсолютного спокою, з усвідомленням того, що все минеться, що потрібно простіше ставитися до життя, і воно саме розпочне підносити тобі сюрпризи.

Останній раз спілкувався з Борисом Васильовичем 4 серпня 2019 року. Він переймався не власним здоров'ям, а тим, як ми відпрацюємо перший семестр, адже відчував, що не зможе віддаватися повністю улюбленій справі й улюбленим дисциплінам, а робити інакше просто не міг. Посміявшись, домовилися поспілкуватися на його День народження, обмінятися свіжими враженнями, обговорити перспективи розкладу й інші незначні проблеми.

Але тут трапилося те, чого не чекав, імовірно, ніхто. 11 серпня, відкривши соціальну мережу, я прочитав, що Борис Васильович Год помер ... Довго вдивляючись у це повідомлення, я не міг повірити в його правдивість, думаючи, що це просто чийсь злий жарт. І, як виявилось, не міг повірити

не лише я. Того дня до мене телефонували викладачі, студенти, випускники з однією фразою: «Це правда? Не може бути. Год? Як Год?».

Не міг я повірити в це і під час прощання з Борисом Васильовичем, адже був упевнений, що зараз він встане і своїм щасливим голосом скаже: «Спасибі, що прийшли мене побачити, а тепер ідіть додому». І лише коли доторкнувся до його холодної руки, до моєї свідомості почала закрадатися думка, що навіть такі люди, як Год, можуть померти. Думав, чи витримаю я прощання з Борисом Васильовичем на цвинтарі, адже не був там після смерті мами в січні 2014 року, але не провести його в останній шлях просто не міг.

Прошло більше року ... Не скажу, що щодня, але щотижня обов'язково згадую про нього, перемотую в голові наші з ним розмови, згадую його поради, намагаюся робити те, що він просив, говорю з ним уві сні й маю надію на те, що приходити він буде частіше.

Спасибі Вам, Учителю, за те, що були частиною мого життя. Спасибі за досвід і науку, життєві уроки і дружні поради. До зустрічі у кращому світі. Сподіваюся, там ми зможемо продовжити наші розмови й наговоритися вдосталь.

Любов КРАВЧЕНКО,
*професорка кафедри культурології
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка,
докторка педагогічних наук, професорка*

НА СПОМИН БОРИСА ВАСИЛЬОВИЧА ГОДА

Коли сьогодні згадую наші з ним взаємини, то називаю їх приятними і дуже сумую за своїм приятелем. Ми товаришували, бо належимо до однієї наукової школи професора А. М. Бойко; упродовж декількох років працювали в адміністрації і громадських органах Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка; Борис Васильович був науковим керівником мого сина. Про це хотілося б згадати.

Коли я перейшла працювати на кафедру педагогіки ПНПУ імені В. Г. Короленка в 2002 році, Борис Васильович був уже відомим в університеті вченим, очолював історичний факультет і працював над докторською дисертацією з педагогіки, яка поєднувала теоретичні питання цієї науки з дуже цікавими аспектами всесвітньої історії – ідеєю всебічного й гармонійного

виховання особистості в епоху європейського Відродження; тоді ми всі розуміли, якого масштабу це людина – учений, краєзнавець, педагог, кандидат історичних наук, голова Полтавського обласного осередку Всеукраїнської асоціації європейських студій, він досліджував дискусійні питання зарубіжної та вітчизняної педагогіки. Як член наукової школи допомагав молодим дослідникам доречними й виваженими формулюваннями тем і наукового апарату дисертацій, міг сприяти якимось влучним тлумаченням складного поняття, а пізніше успішно захистив докторську дисертацію зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки і заснував свою наукову школу «Розвиток основних тенденцій ренесансного досвіду освіти й виховання у вітчизняній педагогічній теорії і практиці». Викладав історію міжнародних відносин, історію країн Європи, Північної та Латинської Америки, дискусійні питання зарубіжної та вітчизняної історії, вдумливо поєднуючи їх із педагогічними проблемами – виховання, навчання, формування цінностей сучасної української молоді. Згадую Бориса Васильовича як толерантного і терплячого наставника молодих учених, дотепного і дещо прискіпливого колегу, званого науковця, статті якого вийшли у виданнях США, Італії та інших країн світу. Ще Борис Васильович любив працювати з обдарованими студентами, був засновником збірника студентських наукових робіт «Перші Полтавські студентські наукові читання зі всесвітньої історії», у якому брали участь студенти-історики з багатьох регіонів України.

Наступний мій спомин – про спільну адміністративну роботу. У жодних джерелах не знаходимо відомостей про те, що Борис Васильович тривалий і зовсім не простий період розвитку Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка очолював раду (конференцію) трудового колективу, а в період з 2009 по 2014 роки був проректором із науково-педагогічної роботи університету. Доля розпорядилася так, що мені довелося слідом за Борисом Васильовичем стати в 2011 році головою конференції трудового колективу університету, а з початку 2013 року працювати проректором із наукової роботи та багато чому вчитися у свого досвідченого колеги. Борис Васильович допомагав усім: порадою, консультацією з оформлення документів і вирішення різнопланових, часто конфліктних, питань, навіть пропозицією з ергономіки оформлення робочого кабінету. Мені здається, що це був один із найпродуктивніших періодів у його житті, адже в цей час він не лише організував на високих наукових засадах оновлення всього науково-методичного забезпечення освітнього процесу університету, а й знаходив сили для керівництва кафедрою всесвітньої історії та методики викладання історії, розбудови власної наукової школи, виконання обов'язків заступника головного редактора одного з відомих фахових видань України «Історична пам'ять», надання методичних порад учителям історії області, керівникам методичних об'єднань, молодим і зрілим науковцям.

На третій аспект споминів налаштуватися і важко, й легко водночас. Можливо, зміниться стиль викладу думок, але вдячність і шану досить складно передати науковим стилем, тут швидше підійде так. Дорогий Борисе Васильовичу, усе моє життя я буду безмірно вдячною Вам за те, як Ви долучили мою дитину до надзвичайно цікавої теми дослідження – вивчення історико-педагогічних аспектів підготовки вчителів історії у педагогічних університетах України, як вдало обрали хронологічні межі дисертації та захопили молодого дослідника до такої міри, що ми 2–3 роки не бачили його вдома, але не переживали, бо знали, що він в одному з полтавських або центральних архівів. Ви одночасно підтримували, стимулювали, вимагали, ставили завдання, але й любили, схвалювали, захищали та оберігали ... Шана Вам велика і материнська подяка за це!

Чи сумуємо сьогодні за Борисом Васильовичем? Звичайно, сумуємо, але цей сум і ці спомини є свідченням того, що він був хорошою людиною і обдарованим науковцем, залишив помітний слід у науці та світлу й довготривалу пам'ять у наших серцях.

Людмила БАБЕНКО,

*завідувачка кафедри історії України
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка,
докторка історичних наук, професорка,
заслужена працівниця освіти України*

Над швидкоплинністю життя заклопотані буденністю люди найчастіше замислюються, коли втрачають близьких людей. Гіркоту втрати передусім відчуває родина. Для дружини, доньки, онука Бориса Васильовича Года й через роки та десятиліття спогади про нього будуть світлими й оповитими смутком.

Професорсько-викладацький колектив, студентство, випускники історичного факультету рік тому були приголомшені непоправною втратою – смертю Бориса Васильовича Года, без якого важко було уявити життя історичного факультету. Останньому було віддане все свідоме трудове життя Б. В. Года. Полтавський пединститут став для випускника Київського державного університету майданчиком його кар'єрного та особистісного зростання, удосконалення викладацької майстерності, роботи над собою. Вважаю, що то була добра традиція, коли відбувався своєрідний кадровий ребрендинг і випускники класичних університетів могли формувати свій професійний досвід в інших вишах. У педагогічні заклади приходили молоді випускники

провідного вишу країни, які формувалися в умовах інших наукових шкіл, ціннісних пріоритетів, традицій, що спонукали до поглиблення атмосфери творчого зростання.

Поза сумнівом для Бориса Васильовича Полтава стала рідним містом, а ПНПУ – рідною домівкою. Бо саме йому віддавалася сповна енергія, уміння, вироблявся особливий почерк в роботі. Борис Васильович володів талантом організатора і пройшов усі сходинки адміністративної роботи – завідувач кафедри, декан історичного факультету, проректор з науково-педагогічної роботи університету, голова спеціалізованої вченої ради. Відмінною рисою професора Б. В. Года було бездоганне знання нормативної бази навчального процесу в закладах вищої освіти. Він добре знав зміст наказів, розпоряджень МОН, був ретельним у веденні документації та обізнаним у вимогах до її оформлення. Слід визнати, що часто дискусії на засіданнях ради факультету чи інших зібраннях обривалися після того, коли слово брав Борис Васильович. Він із точним покликанням на чинні документи розкладав по полицях усі наші думки й пропозиції та констатував, що ми можемо зробити, а що ні. Його слово завжди було вагомим, а впевненість базувалася на знанні та досвіді.

У день похорону Бориса Васильовича на запитання одного з журналістів: «Яким запам'ятається Борис Васильович Год?». Я відповіла, що він різним людям запам'ятається «різним», але, поза сумнівом, пам'ятати і згадувати його будуть усі, хто знав. А ще зауважила, що з Борисом Васильовичем пішла в минуле ціла епоха в історії (даруйте за тавтологію) історичного факультету. І це справді так, бо трохи більше року тому фейсбук ряснів сотнями відгуків співчуття, серйозними і комічними епізодами студентського життя колишніх випускників, пов'язаними з Б. В. Годом, згадували влучні й гострі характеристики та іронічні зауваження на адресу студентів, а також сходилися на непересічності його особистості.

Я не наважуся стверджувати, що ми були з Борисом Васильовичем друзями. Ми були колегами, які робили спільну справу, працювали на спільний результат, однаково вболівали за долю й імідж рідного факультету, хоча й не завжди збігалися в думках і питаннях тактичного характеру. Борис Васильович умів мислити більш масштабно, давав слушні поради, а інколи ми й жорстко дискутували щодо робочих питань. Однак конструктив перемагав у наших взаєминах.

Наші шляхи з Борисом Васильовичем ближче перетнулися на ниві наукового фахового вдосконалення ще в далекому 1990 році. Ми обоє, завдяки підтримці світлої пам'яті Юрія Зіновійовича Данилюка, працювали над кандидатськими дисертаціями під керівництвом доктора історичних наук, професора, провідного наукового співробітника Інституту історії України НАН України Євгена Михайловича Складенка. Наукова робота у відділі

регіональних проблем історії України, який очолював академік Петро Тимофійович Тронько, дала неоціненний досвід і розкіш спілкування зі справжніми корифеями історичної науки. Нам довіряли й залучали до участі в наукових програмах відділу. Запам'ятався епізод завершальної підготовки унікальної для свого часу книги «Репресоване краєзнавство». Це був результат роботи колективу авторів з тільки-но відкритими для дослідників архівно-кримінальними справами репресованих діячів науки і культури. На початку серпня 1991 року вирішилося питання про фінансування її видання. Не пригадую точно, якого дня, уранці П. Т. Тронько та Є. М. Склярєнко мали везти в Кам'янець-Подільський у видавництво книгу. Це була ще «безкомп'ютерна епоха», з друкарською машинкою «Ятрань», олівцем і кольоровими ручками для правок у текстах статей, із типографським набором замість комп'ютерного макетування. Як виявилось, технічної роботи вистачило на всю ніч, коли востаннє вичитувався текст, передруковувалися сторінки, розташовувалися та підписувалися фото тощо. Було багато роботи, багато кави, жартів, але робота була на диво злагодженою і продуктивною. Борис Васильович демонстрував відмінне почуття гумору, вміння підтримувати розмову в товаристві, при цьому встигаючи робити правки в оформленні посилань і списках використаних джерел. Надалі, уже обіймаючи посаду декана, запрошував професора Є. М. Склярєнка у ПНПУ головою державної екзаменаційної комісії, і ми мали змогу спілкуватися з нашим науковим наставником у стінах рідного університету.

Далі наші наукові інтереси розійшлися: я продовжувала займатися дослідженнями в галузі історії України, а Борис Васильович зацікавився теорією та історією педагогіки й став її палким промоутером. Він гостро реагував на публічні й непублічні зауваги щодо непропорційного збільшення на історичному факультеті докторів і кандидатів педагогічних наук, а не володарів наукових ступенів з історичного фаху. А також, він цікавився темою мого дисертаційного дослідження, виявляв інтерес до публікацій, уважно читав статті про А. Шептицького і Й. Сліпого, подані до редактованого ним тривалий період наукового збірника «Історична пам'ять». Звертався за допомогою в наповненні редакторського портфеля журналу і радів, коли в авторському колективі з'являлися імениті українські історики.

Мої спогади про професора Бориса Васильовича Года є маленьким внеском у реалізацію шляхетної мети ініціаторів увічнення пам'яті викладача, наставника, який понад три десятиліття формував майбутніх вчителів історії та науковців для всієї України.

Юрій ВОЛОШИН,

*професор кафедри історії України
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка,
доктор історичних наук, професор*

БОРИС ГОД. ПРИЄМНІ МОМЕНТИ СПІЛКУВАННЯ

Я вступив на історичний факультет Полтавського педагогічного інституту імені В. Г. Короленка у 1985 році. На той час я був старшим за більшість сучасних випускників – мав неповні 22 роки: закінчив технікум, відслужив в армії й рік пропрацював у радгоспі. Борис Васильович тоді був молодим викладачем, який за пару років раніше приїхав працювати на історичний факультет після закінчення Київського університету. Попри те, що впродовж чотирьох років мого навчання в нашій групі він не викладав, бо історію країн Азії та Африки в нас читала Наталя Василівна Бесєдіна, його колоритна постать була доволі помітною, і ми всі його знали. Ближче, я познайомився з ним на третьому курсі. Він тоді працював заступником декана історичного факультету, а я був старостою курсу. Запам'яталося як ми в компанії таких же старост під керівництвом Бориса Васильовича займалися розподілом стипендіального фонду за підсумками зимової сесії. Мене тоді вразило, як він майстерно знаходив аргументи, щоб призначити тому чи тому студенту стипендію, навіть якщо не вистачало якогось одного бала. Якщо можна було знайти причину, щоб стипендія була призначена, він її знаходив. Невдовзі Борис Васильович вступив до аспірантури, і деякий час ми майже не спілкувалися.

Більш тісне наше знайомство розпочалося в 1997 році, коли відразу після захисту кандидатської дисертації, мене призначили одним із заступників відповідального секретаря приймальної комісії. Відповідальним секретарем був Борис Васильович Год. На той час це була дуже відповідальна й складна робота, бо не було ЗНО, а всі вступні іспити організовував університет. На цій посаді він вповні проявив свої організаторські здібності. Не знаю, як було раніше, але того року комісія, попри величезну кількість заяв, працювала як дуже злагоджений механізм. Усі дотримувалися чітких і зрозумілих правил, хоча працювати було нелегко. Робочий день у членів комісії часто закінчувався далеко за двадцятю годину. Думаю, що саме завдяки цій, налагодженій Борисом Васильовичем організації роботи, мені було відносно легко працювати, коли я за два роки – після Р. А. Сітарчука, сам став відповідальним секретарем приймальної комісії.

Того ж 1997 року на історичному факультеті відбулася зміна керівни-

цтва, і Борис Васильович став деканом, а я – його заступником. Йому не було тоді ще й 40 років, і він з великим ентузіазмом узявся до роботи, абсолютно у всіх сферах життя факультету. Від удосконалення навчальних планів до відродження колись відомого «Капусника». Як заступник я мав безпосереднє відношення до навчальних планів. Саме з ініціативи Бориса Васильовича тоді було введено вивчення латинської мови і риторики. Знаю не одного колишнього нашого випускника, які з приємністю згадують ці курси і вважають їх корисними. Тоді ж, саме за пропозицією Бориса Васильовича, я перейшов працювати на кафедру всесвітньої історії і став викладати історію середніх віків. Це була нова для мене сфера, яка потребувала самоосвіти. Отже, мені довелося знайомитися із працями європейських медієвістів. На щастя, поряд були Віктор Степанович Воловик та Віктор Олексійович Рибачук, які завжди могли підказати необхідні книжки. Останньому завдячую своїм знайомством із сучасною історіографією взагалі. Тобто, свідомо чи ні, але Борис Васильович зіграв непересічну роль у моїх дослідницьких пошуках. Власне, саме за його наполяганням я поїхав у червні 2000 року, у літню школу для молодих істориків, яка змусила мене кардинально переосмислити ставлення до свого фаху.

Досить швидко я зрозумів, що адміністративна робота це не моє покликання, а тому в 1999 році вступив до докторантури. Оскільки моя основна спеціалізація стосується історії Гетьманщини XVIII століття, то не зовсім логічно було викладати всесвітню історію, і за кілька років я повернувся на кафедру історії України. З Борисом Васильовичем ми стали спілкуватися час від часу.

Ще кілька приємних спогадів пов'язані зі спільними поїздками на наукові конференції. Перша відбулася у вересні 1999 року у м. Дніпрі, у Гірничому університеті. Ми поїхали університетським бусом – Василь Єгорович Лобурець, Борис Васильович Год, Роман Сітарчук, Юрій Вільховий і я. Пам'ятаю, як довго шукали й, здається, так і не знайшли по всьому довжелезному проспектові, що тоді називався Карла Маркса, пиво. Повернулися до гуртожитку, куди нас поселили організатори, і до півночі затято грали в карти.

Друга поїздка була до Львова, у травні наступного року, так само бусиком і ще більшою компанією. У Львові були здається дня чотири. Крім того, що брали участь у роботі конференції, активно спілкувалися з колегами з інших міст, ходили в оперу. Пам'ятаю, що давали «Аїду». Їздили з учасниками до Галича, а потім поверталися через Почаїв і Корець. Відвідували історичні пам'ятки, багато спілкувалися й жартували. З тієї поїздки десь має зберегтися відео, яке записувала Світлана Нестуля.

Пізніше життя нас розвело власними шляхами, й спілкуватися ми ста-

ли ще рідше – час від часу. Безумовно, що між нами траплялися непорозуміння й наші взаємини не завжди були ідеальними, але я завдячую Господу, що Борис Васильович зустрівся в моєму житті. Світла пам'ять.

Олександр ЛУК'ЯНЕНКО,
завідувач кафедри культурології
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка,
доктор історичних наук

БОРИС ГОД: СПОГАДИ ТА РОЗДУМИ З ВІДСТАНІ ЧАСУ

Спогади про людину мають бути вистояними. Час, що спливає у мовчанні та роздумах, нерідко розкриває таємницю вчинків та показує значення наслідків людських дій. Особливо ж це стосується спогадів про тих, хто вже відійшов у засвіти. Вічна розлука змушує просіяти через решето прощення та спокути тисячі ситуацій, у яких опинявся разом чи завдяки ближньому. І після цього просіювання теплий хліб споминів має тамувати голод втрати.

Переконалий, що в кожного з тих, хто знав Бориса Васильовича Гога, коктейль емоцій щодо нього був неоднозначним. Та, певне, по-інакшому не може бути, коли мова йде про непересічну особистість. А нею він був беззаперечно.

Я не Зігмунд Фройд, аби дошукуватися підсвідомих причин багатьох учинків людини. Я й не Суворий Суддя, аби виносити вирок щодо їхніх наслідків. Єдине, що можу, – намалювати власний емоційний портрет педагога, колеги і керівника.

Мені довелося спілкуватися з Борисом Годом у різних іпостасях. І, що цікаво, для мене всюди він був різним – тим і цікавим. Наше знайомство відбулося ще заочно на першому курсі навчання на історичному факультеті Полтавського педагогічного університету в 2004 році. Перший семестр для майбутнього учителя історії тоді асоціювався з археологією, історією первісного суспільства та Давнього Сходу. Години чекання в читальних залах книжок і вільного місця за столом, пошуки ксерокса і довгі черги біля кожного з них, пари до 16.00 щодня і ароматна їдальня ... Про авторитети і

величини тоді не думаєш. Ти вчишся жити в новому, незвичному для тебе середовищі. Звикаєш до нових облич, до форм звертання, засвоюєш різницю між ступенями і званнями тих, хто переступає поріг аудиторії. І в постійному інтелектуальному голопіві чекаєш першої сесії. І тут, в один прекрасний день, одна з твоїх викладачок говорить тобі: «Борис Васильович Год обурюється що Ви, Олександр, не вітаєтесь з ним ...».

Можливо, це видалося тоді дивним: ти ще не розумієш, хто виконує які функції, та й перша зустріч з ним мала відбутися лише на III курсі під час вивчення блоку Нової історії країн Європи та Америки. Звідки таке бажання уваги до себе з боку викладача? Чи це надмірне захоплення своєю поважною персоною? Так і думалося першокурсникові. А з висоти часу бачиш інше. Борис Васильович мав гостре око, яке дивилося в нагвп дуже прискіпливо. Він часто бачив крізь увесь мотлох колективного персональне. І треба віддати йому належне, що він умів цінувати в людях їхні якості. Я говорю зараз не за себе особисто. З мого випуску він ніби передбачав перспекттиву багатьох.

Тоді й довелося вітатися «по-інакшому» – не просто за правилами етикету як з викладачем вишу, котрого ще не знав, але персоналізовано з Борисом Васильовичем. І далі ця «персоналізація» обростала досвідом спілкування. Одного разу в 2006 році, коли ми лишилися удвох на кафедрі під час роботи чергової конференції, він сказав: «Знаєш, я з першого курсу за тобою спостерігаю. І намагаюся крок за кроком зважити твоє майбутнє». І в ході розмови я зрозумів, що він це робив не лише зі мною, і не через цікавість «від нічого робити». У Бориса Васильовича, що б не говорили, було неймовірно сильне почуття протектора, коли справа заходила про студентство його рідного факультету. Він цікавився професійною долею, планами та навчанням тих, у кому бачив творчий, науковий чи педагогічний потенціал. Але вражало і те, як він міг високо цінувати людину через людські якості, хоча у плані науки чи освіти вона пасла задніх. «Ти ж насправді не дурний», – починав він монолог на парі, продовжуючи перерахунок талантів людини, яку однокласники вважали недалекою через низькі оцінки, зокрема і з його предмета. І ставлення до людини часто змінювалося.

Тих же, кого Борис Васильович вважав достойниками на полі освіти та молодій науки, – «вождів», – він не жалував. Загартовував загалом гострим словом і неоднозначними ситуаціями. «Приниження», – скажуть одні. «Не кожному зрозумілий гумор», – додадуть другі. Це була дивна «честь» стояти під кулями гострих слів Бориса Года, бо до абиякого нецікавого він не звертався у своїх п'ятихвилинних перервах на лекціях.

«Підстрижися!», «На ось п'ять гривень, сходи й побрийся ...» – ці фрази з вуст Года звучали звично і необразливо. Естетичний ідеал студента-педагога формувався за каноном улюбленого ним Відродження доволі суво-

ро. І коли вже зважувався носити довге волосся чи бороду, будь готовий до цунами компліментів, або ж тримай себе доглянутим, а розум у тонусі. Зі мною було саме так. Зрештою, після пів року випробування він перед усіма сказав: «Ну що ж, Песталоцці, можеш ходити з бородою і довгим волоссям – заслужив».

Втручання в особистий простір? Звичайно, ліберальна дійсність витлумачить це саме так. Але я б назвав це неймовірною близькістю його до молоді. Про багатьох викладачів можна сказати словами Леніна: «Страшенно далекі вони від народу». А в цій своїй глибинній обізнаності в повсякденні студентів Борис Васильович сховався униз з тієї висоти завідувача кафедри, колишнього декана, проректора університету. І ставав тим, з ким можна було посміятися з друга, розуміючи, що наступним можеш бути ти, і рахунок буде 1:1 у цій грі сарказму та правди.

І багато хто пізнавав його таким на лекціях. Там він навмисне робив невеличку психологічну розрядку в потокові історичної інформації, яка часто переповнювала голову. Б. В. Год був талановитим лектором. Відверто говорячи, я можу на пальцях однієї руки перерахувати тих, хто міг так майстерно підходити до викладу матеріалу. Нічого зайвого, що б перевантажувало: ні надмірних дат, ні прізвищ. Усе логічно і структуровано. З конспектами лекцій Бориса Васильовича легко було вести уроки на практиці у школі. З ними не треба було довго дошукуватися матеріалу під час підготовки до іспитів та державної атестації. І він був неймовірно цікавим оповідачем: наголоси, жести і міміка були часто театральними. Здавалося, що ти разом із ним та Наполеоном ось-ось підеш у Єгипетський похід, який вивчаєш ...

З іншого ракурсу Борис Васильович для мене постав як науковий керівник. Він був тим, хто доклав руку до моєї наукової стезі. На другому курсі мені довелося писати першу дослідницьку роботу у стінах вишу. Курсова робота мала початково бути в руслі інтересів Б. Года – педагогіки Відродження. Я ж зайнявся аналізом соціально-економічних поглядів італійських гуманістів. І тут віддам належне йому як людині, яка в подальшому жодного разу не пішла в розріз науковому інтересу, а навпаки допомогла розвинути ідеї. Тему змінив, дав свободу пошуку, слідкував за методологією. І, звісно, був би не він, якби не вчив естетиці оформлення наукового тексту: у часи без комп'ютерів я тричі переписував уже «чистову» роботу через пропущені розділові знаки, нелогічний поділ на абзаци тощо.

«Знущання», – говорили одні. «Випробування», – думалося тоді. Виявилось, підготовка до «дорослого наукового життя» з тисячами правок та десятками «остаточних» варіантів дисертацій. За що і вдячний з плином років. Свого часу, коли я стояв на межі професійного вибору та роботою в Академії педагогічних наук, він підтримав ініціативу і радо допомагав з магістерським дослідженням з історії освіти Великобританії XIX століття. Він

міг поламати концепцію, дати іншу тему – зрештою, навіщо витратити свій час та сили на людину, яка за мить після випуску стане «не твоєю»? Але, навіть знаючи можливу перспективу «наукової розлуки», Борис Год ділився досвідом і направляв у морі педагогічної науки.

А ще мені довелося зрозуміти, що він не боявся бути смішним. Він навіть знав, як з цього зробити користь у взаєминах викладача та студента. Свідчення цьому – його беззаперечна популярність як героя постійних перетвілень молоді в гумористичних постановках на сцені малого актового залу. Усім був знайомий його «судний» «зошит з левом» з «гріхами» прогулів та двійками студентів. Усі впізнавали його унікальний тембр голосу. Шуткували про стиль керівництва з «кишеньковою гільйотиною» на кафедрі. Нормально сприймалися і футболки з його світлиною та надписом: «Oh, my God!», у якій можна було ризикнути посидіти в нього на парі.

Як редактор університетської газети «ВІК-NO!» я одного разу брав у нього інтерв'ю. І, як ведеться, приніс на ознайомлення перед друком. Стаття «Робити усе, як ГОДИТЬСЯ!» була біографічною. З декількома фото. І я був би не я, аби не відпустив уїдливі коментарі в тексті інтерв'ю, а фотографії Бориса Васильовича в кабінеті та в часи служби в армії не розмістив дзеркально, підписавши: «Год – гроза істфаку» та «Год – гроза НАТО». Ми обмінялися ехидними жартами, але стаття вийшла в друк без змін. Борис Год укоотре для мене показав, що одна справа – образ, який формують люди. Інша – який є під парадною личиною, за ширмою, за яку часто не зазирає натовп. А тоді, коли натовп не зазірав, коли ти час від часу залишався з Борисом Васильовичем тет-а-тет, він ставав порадиником.

Багато в чому моя доля склалася так, як склалася, завдяки його неоднозначним рішенням. Пропрацювавши рік на кафедрі всесвітньої історії та методики викладання історії, я пішов з історичного факультету. І опинився у сфері, яка мені неймовірно до вподоби – культурології. Звісно, що такі міграції часто є наслідком виключно соціально-економічних розрахунків. Проте, Борис Васильович неодноразово говорив: «Твоє – то культура, от побачиш». Тому й, певне, дав тему лекцій на педагогічній практиці в магістратурі з історії світової культури, сказавши: «Краще за Лук'яненка цю тему не розкаже ніхто». І зараз, з відстані років, я вдячний йому за такі кроки. Тоді, можливо, вони багато в чому видавалися мені жорсткими. Нині ж їхня вага стала інакшою.

Що це – прозорливість людини, котра могла розгледіти щось ще в першокурсникові? Я цього ніколи не пізнаю. Але впевнений, що крізь наших учителів з нами говорить Бог. Десь сварить, десь хвалить, десь підштовхує до відповіді, а десь виганяє геть із класу, бо нам там уже робити нічого.

Спитайте мене, що приходить на розум, коли я згадую Бориса Васильовича Года? Одразу і не скажу однозначно. Він був різний. Його й пам'ятають

по-різному. Його трактують по-інакшому: крізь призму дошкульних жартів, безкомпромісних рішень, чітких настанов, суворих вимог, неписаних правил. Його знали як організатора, патрона культурного життя, суворого декана, працюютого проректора. Він міг організувати атмосферу колективу і свята на кафедрі, він же міг змусити відчутти тебе готовим до аутодафе за якусь професійну провину. Як керівник, він знав вагу документів та ціну планування; розумів, де треба працювати на 100%, а де можна було дозволити збавити темп.

Він був різний. Він був сам собою. Він був Борис Год. Іншого такого не буде.

Галина ЛАВРИК

*завідувачка кафедри правознавства
Полтавського університету економіки і торгівлі,
докторка юридичних наук, професорка*

НАЙКРАЩІ СПОГАДИ – ПРО ГОДА БОРИСА ВАСИЛЬОВИЧА

Праця пом'якшує горе.

Цицерон

Найкращі спогади лишають по собі люди, які вміють бути щасливими. Улюблений студентством, друзями, родиною Год Борис Васильович радів успіху кожного із десятків, сотень студентів на історичному факультеті, з першого року його роботи у Полтавському державному педагогічному інституті імені В. Г. Короленка. Усіх і про всіх студентів історичного факультету він усе знав. Однак це не заважало ставитися до нас студентів і до справи з усією вимогливістю. Під керівництвом декана Года Бориса Васильовича створювався творчий колектив «Чебець», відкривалися лабораторії та майстерні, де забезпечувалося досягнення професійних і життєвих висот кожним, хто навчався на одному з найбільших факультетів. З його благословення багато випускників факультету розпочали працювати, що далі, то впевненіше, у міцних, надійних учительських і викладацьких колективах.

На завжди в пам'яті залишається затишне фойє (хол) «старого» корпусу по вулиці Остроградського з опатними малюнками на стінах, схожими на фрески, книжковою розкладкою біля входу, потім устелена паркетом до-

ріжка факультетського коридору, і сходи угору ... до кафедри всесвітньої історії. До кафедри, на якій сьогодні вже не почути вітання завідувача Года Бориса Васильовича, безліч цікавих історій з його вуст.

Лише, коли потрапляємо до іншого «старого» корпусу – приміщення історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка по вулиці Володимирській – розуміємо, що облаштуванням та атмосферою нашого історичного факультету в середині 1990-х років завдячуємо найтеплішим почуттям, які зберігав Борис Васильович до своєї alma mater.

Упевнено крокувати до нових вершин, озброївшись фундаментальними знаннями, допомагали студентам і випускникам слухні поради, настанови Года Бориса Васильовича. Попри керівну зайнятість на посадах завідувача кафедри, проректора університету, він залишався завжди позитивним, уважним, умів підтримати, підбадьорити і навіть перебільшити таланти і здібності і, тоді, майбутній професіонал підтягувався, піднімався ще на один щабель, ще на одну сходинку в своїй майстерності.

Сьогодні пригадується, що з першого року навчання по завершенню занять в аудиторіях за підтримки і за порадами Года Бориса Васильовича як викладача доводилося готуватися до семінарських занять у читальних залах інституту, кабінетах для самопідготовки, упродовж місяця, якщо не двох, на рік – жити і працювати з ним у колгоспі, на новобудовах міста, ходити на святкові демонстрації, мітинги тощо. На старших курсах «мужньо» опанувували з ним нові й нові предмети кафедри всесвітньої історії (злякано відкривали залікові книжки в дні заліково-екзаменаційної сесії і дізнавалися свої оцінки). Тим часом шалена підготовка до «Студентської весни», метушня навколо факультетського «Капусника», «Осіннього балу» не обходилися без наставництва Года Бориса Васильовича, а водночас його захоплення світом студентської художньої самодіяльності. Бурхливими емоціями і приголомшливими оплесками проводжали зі сцени персонаж Года Бориса Васильовича у виконанні студентів-артистів під час свят на Тиждень факультету.

Вимогливим і послідовним, на диво, справедливим був Год Борис Васильович до дружньої студентської компанії під час проведення лекційних чи семінарських занять, захисту курсових чи дипломних робіт, проведення педагогічних практик у школах міста та області. Його вміння пояснювати складні явища і процеси цивілізаційного розвитку якомога дохідливіше додали наснаги, вселяли впевненість у власних силах.

Відаючи данину нашій вдячній пам'яті Году Борису Васильовичу, не ймовірно шкодуємо, що нам не доведеться знову й знову заходити до нього, щоб набратися позитивного заряду, доброго настрою. Його життя промайнуло, як одна мить ...

Із глибокою повагою, шаную і любов'ю, від випускників 1989 року.

Ірина ДІПТАН,

*доцентка кафедри історії України
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка,
кандидатка історичних наук, доцентка*

СВІТЛИНКИ-СПОМИНИ ПРО КОЛЕГУ

Збіглого 2020 року виповнилося шістдесят років із Дня народження Б. В. Года – постаті багатогранної, харизматичної. Усвідомлюючи, що про вченого, завідувача кафедри всесвітньої історії та методики викладання історії та, впродовж п'яти років, декана історичного факультету краще розкажуть найближчі колеги, тому вирішила поділитися деякими особистими спогадами.

Познайомилася з Борисом Васильовичем як тільки-но почала працювати на кафедрі історії України (тоді – історії СРСР і УРСР). Здивувалася: ще зовсім молодий чоловік, а вже такий поважний, розсудливий і, як здалося, аж надто вимогливий (йдеться про відвідування студентами аудиторних занять). Тодішній завідувач кафедри професор П. М. Денисовець пророче зауважив: «Із нього буде неабиякий адміністратор».

За декілька днів потому нас, двох асистентів, відправили в с. Щербані Полтавського району: мусили «наглядати» за роботою студентів-істориків на «яблуневих жниввах» у радгоспі імені Т. Шевченка (паралельно «здобували знання» агронома-садовода). Я на роботу приїздила з дому, а Борис Васильович мешкав разом зі студентами в радгоспівському гуртожитку. Була вражена тим, що про багатьох із них він знав чимало подробиць: і про батьків, домашні негаразди, самопочуття, побутову невлаштованість тощо. Зворушило надуважне, на межі постійного неспокою ставлення до матері, котра сама залишилася на рідній Чернігівщині і він мав щоденно почути її голос, а якщо не вдавалося зателефонувати (тоді ж не існувало мобільного зв'язку) – переймався ймовірністю якогось лиха.

«На яблунях» вистачало кумедних випадків, адже студентство було налаштоване відпочити й розважитися, а ми, на 2-3 роки старші від них, мусили ненав'язливо спонукати до виконання денної норми (принагідно зазначу, що за роботу їм виплачували копійки). Годували дармову робочу силу аби як, а одного разу привезли обід, навіть не подбавши про чистий посуд (був брудний, слизький, із душком ...). Звісно, ми обурилися й оголосили страйк. Керівництво радгоспу миттєво «зреагувало»: надіслало гнівну депешу тодішньому ректорові педінституту професорові І. А. Зязюну. Розв'язка виявилася двозначною: Борисові Васильовичу, як старшому, дісталася за «недотри-

мання партійної лінії» (на мене, як на нерозумне й бунтівливе дівчисько, просто махнули рукою). Та надалі і посуд подавали чистим, і ложки були не погнутими, а рівненькими, виделки з усіма зубцями; у кашах навіть масло (делікатес у «перебудовні» роки) з'явилося.

Знаю, що студенти пам'ятають Бориса Васильовича як дуже суворого доцента, а згодом – професора, лекції якого відрізнялися науковістю, змістовністю, методичною вправністю. Але ніхто з них навіть не здогадувався, що не тільки вони тремтіли перед прискіпливим екзаменатором, а й він хвилювався щоразу, ідучи на зустріч із новими для себе студентами. Якось зізнався: «Завжди побоююся: як сприймуть? Чи зрозуміють?». Я в цьому вбачаю перфекціонізм викладача, котрий завжди намагався бути науково авторитетним і цікавим для молоді.

Пригадую традиційні весняні шоу майбутніх «випускників» – «Сто днів до наказу», де мегазіркою був Б. В. Год у гумористичному виконанні когось, із здатних до перевтілення, студентів. Запитала Бориса Васильовича: чи не ображається, бачачи «себе» на сцені, коли всі в залі регочуть? Розважливо відповів: «Навпаки! Бояться хай ті, кого не згадують, бо то є ознакою, що студентам до них байдуже».

Думається, що напрочуд привабливою рисою особистості Бориса Васильовича була його перейнятість болями й проблемами рідних і близьких людей. Матінкою він опікувався до кінця її днів; здоров'ям і науковим зростанням дружини Наталії Володимирівни – повсякчас; про доньку Оксану оповідав ніжно й турботливо. Безперечно, зі з'явою онука Богданчика світ Бориса Васильовича загравав новими барвами (онукові присвятив одну зі своїх монографій).

Цікаво, що поняття «родина» витлумачувалося Борисом Васильовичем як у «вузькому», так і в «широкому» розумінні: «родиною» для нього була і кафедра всесвітньої історії та методики викладання історії (такі колеги, як Ю. В. Вільховий, О. П. Ляхно, Л. М. Швець – то взагалі «діти»), і факультет (декан – як батько студентства) із усіма наслідками, що витікали з такого бачення.

Я була з «сестринської» дружньої кафедри історії України, але теж знала певної опіки Бориса Васильовича. Ще в далеких тепер 90-х роках часом повчав: «Ви надто молоді, а тому не розумієте, що відбувається; не так реагуєте; не будьте наївними ...» (а ми ж були майже ровесниками!). З часом переконалася, що інколи мій візаві мав рацію, бо вповні реалістично не завжди вдається сприймати цей, не надто доброзичливий світ. Особисто завдячую Борисові Васильовичу, за те, коли захворіла і навіть не здогадалася взяти лікарняний (а це ж два місяці літньої відпустки), zorganizував фінансову допомогу з ректорського фонду.

Насамкінець підсумую: ті, хто знав Б. В. Года, не уявляють тогочасний історичний факультет без нього; згадуючи минуле, обов'язково пом'януть свого неповторного викладача.

Олександр ЛАХНО,
доцент кафедри всесвітньої історії
та методики викладання історії
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка,
кандидат історичних наук, доцент

СПОГАДИ ПРО НАСТАВНИКА

Моє знайомство з Борисом Васильовичем Годом – це половина мого життя. І за тривалістю, і за змістом ...

Уперше ми зустрілися в день подання мною документів у приймальну комісію Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка для вступу на історичний факультет. Це був початок липня 1996 року. Борис Васильович був тоді головою приймальної комісії і саме він узявся «розбиратися» із «нестандартним» абітурієнтом, тобто мною. «Нестандартним» я був через диплом Міністерства освіти України про право вступу до ЗВО без вступних випробувань, оскільки був того року переможцем Всеукраїнського етапу конкурсу-захисту наукових робіт членів Малої академії наук України. І після певної «процедури верифікації» диплому, особисто голова приймальної комісії приймав мої документи. Уже тоді, напевно, доля почала зближувати наші життєві дороги ...

А далі Борис Васильович – мій викладач, мій декан, завідувач моєї кафедри (як студента-курсника), мій перший роботодавець (запросив на посаду старшого лаборанта), мій керівник на робочому місці, мій один із наукових керівників дипломної роботи, наставник на Всеукраїнській студентській олімпіаді з історії (із результатом – II місце) і знову завідувач моєї кафедри (уже асистент, а потім доцент) ...

Ми спільно працювали над навчально-методичним удосконаленням викладання дисциплін, виданням наукової та методичної літератури, організації та проведенням виїзних етнографічних і музейно-етнографічних практик, виходом у світ фахового наукового видання «Історична пам'ять», організацією та проведенням науково-практичних конференцій і семінарів науковців і студентів тощо.

Борис Васильович постійно допомагав із науковим становленням, із професійним вибором, із методичним зростанням, із вирішенням складних життєвих ситуацій ... Він дійсно був і залишається в пам'яті справжнім Наставником і Вчителем, Людиною непересічної харизми та унікального організаторського таланту. Ми, учні та колеги Бориса Васильовича Гога, завжди будемо пам'ятати його поради та настанови.

Олена ЛОБАЧ,
доцентка кафедри музики
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка,
кандидатка педагогічних наук, доцентка

ПЕДАГОГ-ЛЕГЕНДА

Борис Васильович – легендарний педагог Полтавського педагогічного університету, непересічна, яскрава і колоритна Особистість. Незважаючи на те, що ми майже разом почали працювати в інституті (1983–1984 роки), уперше я почула про нього від студентів історичного факультету, із якими після закінчення аспірантури у 1991 році жила на другому поверсі в гуртожитку. Вони із захопленням ділилися враженнями від його лекцій, дивувалися унікальній пам'яті викладача, який читав найскладніші, дискусійні курси нової історії країн Європи, Північної та Латинської Америки, Азії та Африки. Студенти з тривогою чекали не лише на заліки й екзамени, а й на поточне опитування, бо освоїти такий величезний обсяг навчального матеріалу було досить складно. Не без того, що найартистичніші натури намагалися передати у своїх розповідях унікальну манеру спілкування Бориса Васильовича зі студентською аудиторією, згадуючи його «усталені фразеологізми».

Мені дуже цікаво було побачити популярного викладача. Реальне знайомство з ним відбулося влітку під час вступної кампанії, де Борис Васильович виконував обов'язки відповідального секретаря приймальної комісії. Виникла потреба в терміновому вирішенні якогось робочого питання. Побачила, що із старого корпусу інституту виходить Б. Год, але я наздогнала його лише в районі сучасної Галереї мистецтв. Несподівано для своєї статури Борис Васильович ішов швидко, стрімко й енергійно, тому я зрозуміла, що переді мною, як кажуть психологи, типовий «синтонний пікнік».

Наша наукова співпраця розпочалася 2004 року. Борис Васильович працював над докторською дисертацією, йому потрібен був матеріал про специфіку музичного виховання за доби Ренесансу, тому й звернувся до мене як фахівця з музичної педагогіки. Він не соромився розпитувати, учитися, радитися, визнавав своє «незнання» з якихось окремих питань, що й вирізняє справжнього вченого з-поміж інших людей. Згодом Борис Васильович запропонував ознайомитися зі своєю монографією «Виховання в епоху європейського Відродження: середина XIV – початок XVII ст.», яку згодом подавав мені як нагороду за ретельне й прискіпливе обговорення її ключових теоретичних позицій. Учений щиро радів, що його праця популярна серед читачів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського й ділився: «Передзвонили з Києва, з бібліотеки. Просили новий екземпляр книги, бо перший уже «зачитали». Й гадки не мав, що зараз читачі залишають свої коментарі на полях монографії. Обов'язково візьму старий екземпляр собі на пам'ять для аналізу й підготовки другого видання».

Борис Васильович мав багатий досвід редагування фахового видання університету «Історична пам'ять», тому йому можна було «поплакатися» про свої проблеми, що виникають у роботі над виданням іншого збірника наукових праць, й отримати слушну пораду: «Нічого, така наша доля. Я редагую збірник із 1998 року, а Ви – з 2011. Мені доводилося не тільки виправляти, але й переписувати великі фрагменти статей. Яке ж задоволення отримуєш від нової інформації, невідомих архівних матеріалів! Вам теж доводиться редагувати результати найостанніших досліджень, про які б Ви й не знали за щоденною метушнею». Так легко й мудро педагог розставив акценти в копіткій редакторській роботі.

Я тішуся з того, що знаний учений повірив у мою наукову спроможність і доручав читати обґрунтування й автореферати кандидатських дисертацій своїх аспірантів, що я робила з радістю в передчутті подальшої аргументованої дискусії з проблемних питань. Як голова спеціалізованої ради Борис Васильович разом із ученою секретаркою, професоркою Ларисою Аполлінарівною Семеновською допомогли подолати «фінішну пряму» в захисті кандидатської дисертації моєї аспірантки Юлії Миколаївни Гринь. Під час підготовки до знакової у професійному житті події ми з нею пройшли потужну наукову школу відомого в Україні історика педагогіки.

На посаді проректора з науково-педагогічної роботи Б. В. Год фактично створив нормативну базу університету. Нам усім було дуже важко розробляти за новими формами навчальні й робочі програми, науково-методичні комплекси з курсів, методичні рекомендації до практичних, лабораторних занять, самостійної роботи та різних видів практик, зміст контрольних заходів тощо. Однак Борис Васильович був тим менеджером, який нади-

хав підлеглих на роботу власним прикладом, вимагаючи втілення ухвалених рішень лише тоді, коли сам бездоганно їх виконував. Наприклад, він (ширше – кафедра всесвітньої історії та методики викладання історії) одним із перших надрукував навчально-методичні комплекси з дисциплін і при цьому вчив: «Щоб усе робити якісно і вчасно, треба прокидатися о четвертій ранку та сідати за роботу. Інакше нічого не вийде!».

Можна багато писати про педагога-легенду, знаного вченого і справжнього друга, але згадується останній тиждень перед його зустріччю з вічністю.

Літо. Заслужений відпочинок Б. В. Года після вельми напруженої роботи. Лише підготовка пакету документів і перереєстрація спеціалізованої вченої ради та захист дисертації чергового аспіранта важать для будь-якої людини кількох років життя!

6 серпня, вівторок. Дзвінок від Бориса Васильовича. За жартами почула втомлену, змарнілу інтонацію. Ніяких нарікань і скарг на нестерпний біль, лише в кінці розмови два слова: «Ноги набрякли ...». Зрозуміло, не справляється серце. Мої співчуття, недолугі поради перериваються. Він не хотів продовжувати тему.

10 серпня, субота. Сонячна погода, усе навколо бує серпневим квітом. Немає куди поспішати, насолоджуюсь останніми тижнями відпустки. Повільна прогулянка. Приємна бесіда. Раптом із високого ясного неба переді мною падає ... мертвий голуб! Від несподіванки ледь зупинилася, щоб не наступити на птаха. Поганий знак. Тривожно забилося серце. Увесь вечір думала про прикру подію: хто? що? з ким? Як пізніше з'ясувалося, цього дня на кафедрі всесвітньої історії та методики викладання історії зупинився годинник ...

Завершилася епоха Бориса Васильовича Года. На жаль, студенти, що вступили до університету 2019 року, уже не почують його лекцій у «живому» виконанні. Залишився неоціненний скарб – багата творча спадщина вченого. Вона відкрита для спілкування всім прийдешнім поколінням істориків і педагогів, чекає на вивчення, узагальнення та систематизацію. Гадаю, що на полицях вітчизняних бібліотек з'явиться не лише меморіальне видання, а й захищатимуться історико-педагогічні дослідження, присвячені освітній і науковій діяльності педагога-легенди.

Тетяна ДЕМИДЕНКО,
доцентка кафедри історії України
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка (1976-2015 роки),
кандидатка історичних наук, доцентка

НЕЗГАСИМИЙ ПОСВІТ ПАМ'ЯТІ

Із Борисом Васильовичем Годом ми були знайомі понад тридцять років – я прийшла працювати на рідний істфак 1976 року, а Борис Васильович – 1983 року.

У випускника престижного столичного закладу (молодий спеціаліст з відзнакою закінчив історичний факультет КДУ імені Тараса Шевченка!) не було ані крихти зарозумілості чи пихатості, часом притаманних прибулим зі столиці до провінційного ВНЗ викладачам. Він поводився скромно і стримано, був завжди щирим і природним, швидко потоваришував із колегами й заслужив авторитет у колективі викладачів та визнання студентів-істориків.

Уже за чотири роки після початку роботи на факультеті Борис Васильович став заступником декана, швидко оволодівши доволі складними вміннями з організації навчального процесу. Вочевидь, власний високий рівень самоорганізації, працелюбності, вимогливості став у нагоді Борисові Васильовичу, коли обіймаючи таку відповідальну посаду, він водночас успішно працював над дисертацією й невдовзі став кандидатом історичних наук, а з 1997 року був обраний деканом історичного факультету.

Власне, із цього часу ми й почали спілкуватися якнайтісніше, оскільки я була одним із його заступників – із виховної роботи. Співпрацювати з Борисом Васильовичем було легко й приємно – ми могли в будь-який час обговорити заплановані на факультеті виховні заходи, узгодити всі організаційні питання, порадитися стосовно відзначення кращих студентів, ба навіть щодо концертної програми – усі проблеми викликали жвавий інтерес декана, адже він був щиро переконаний у важливості й необхідності для майбутніх учителів навичок сценічної майстерності, публічних виступів, розвиненого естетичного смаку тощо. До честі Бориса Васильовича, він і сам мав вишуканий художній смак, музичні здібності. Як людина творча, радо приймав усі пропозиції, ідеї стосовно проведення таких традиційних заходів, як Тиждень історичного факультету, завжди активно долучався до їхньої підготовки і проведення, ніколи не скупився на слова подяки для учасників.

Живим символом організаторського таланту Бориса Васильовича є створений ним чоловічий пісенно-фольклорний гурт «Чебрець». Пам'ятаю, як

ми на сцені малої актової зали проводили прослуховування майбутніх учасників колективу, як ретельно добирали репертуар, як загорялися очі Бориса Васильовича, коли хлопці виступали з прем'єрою нової пісні, як вдячно він сприймав зацікавленість творчою долею «Чебреця» (якось у документальному серіалі з історії України я почула пісню вояків часів УНР і запропонувала включити її до репертуару ансамблю – Борис Васильович розчулено дякував мені).

Не буду оригінальною, якщо згадаю, що Борис Васильович був ледь не головним героєм студентських капусників, пародій, святкових привітань. І не тому, що він був деканом, а завдяки своїй неординарності, яскравості й виразності стилю викладання, багатогранності його особистості як людини й викладача. Добре пам'ятаю, як після чергового студентського виступу він, посміхаючись, зауважував: «Нехай переймаються не ті, про кого студенти говорять і жартують, а ті, про кого їм нічого сказати ...».

Влучні висловлювання й доречні жарти Бориса Васильовича студенти буквально розбирали на цитати й передавали з покоління в покоління. І хоча іноді його характеристики звучали гостро, а то й дошкульно, ніхто на них не ображався, бо відчував щире зацікавлення викладача у високих результатах навчального процесу, у розвитку особистостей студентів, у розв'язанні численних проблем їхнього бурхливого життя.

Пощастило мені співпрацювати з Борисом Васильовичем не лише як заступник декана, а й як колега: я викладала третьокурсникам свій предмет «Методика навчання історії» паралельно з курсом «Нової історії», який викладав Борис Васильович. Нам обом було дуже цікаво обмінюватися враженнями від чергового третього курсу, з яким ми розпочинали роботу щорічно у вересні, радитися щодо робочих проблем, ми з готовністю обмінювалися парами, якщо в когось виникала необхідність взяти участь у конференціях за межами Полтави чи така необхідність була зумовлена іншими життєвими обставинами.

До речі, не можу не згадати, якими справжніми людськими якостями володів Борис Васильович, як щиро він міг співпереживати, як безкорисливо надавав допомогу, якщо її потребувала ситуація. Ніколи не забуду, як у скрутні 90-ті він, переймаючись моїми проблемами з перебігом вагітності в доньки, мовчки простягнув мені дефіцитні тоді ліки ...

Із гідністю Борис Васильович пройшов важке для багатьох випробування «мідними трубами», залишаючись, попри посади, щирою й чуйною людиною. До кабінета проректора з науково-педагогічної роботи (цю високу посаду Борис Васильович обійняв у 2009 році) мені завжди було заходити комфортно, хоча традиційно зустрічі з керівництвом у владних кабінетах мають присмак напруги й підкресленої субординації. Наші розмови чи то з питань підготовки статті до чергового збірника з проблем методики викладання всесвітньої історії, чи то з тематики засідань методичної ради або

інших робочих питань завжди були конструктивними, велися в доброзичливому тоні, мали характер зацікавленого діалогу колег, а не менторського монологу посадовця. У кабінеті було багато доглянутих квітів, що також створювало атмосферу психологічного комфорту й затишку, налаштувало на позитив.

Востаннє ми зустрілися з Борисом Васильовичем на святкуванні 100-річчя історико-філологічного факультету в жовтні 2018 року. Як завжди, приязно поспілкувалися, обмінялися враженнями від відвіданих уро-чистостей. Це було восени, а влітку 2019 року мені на сторінку фейсбуку надійшов пост, у якому Борис Васильович тепло й зворушливо підтримав мене у драматичні дні важкої хвороби сина, писав про плинність людського життя, про цінність родини, наше невміння за щоденними робочими турботами дбати про власне здоров'я ... Як виявилось, це було його прощальне послання. Більше ми не спілкувалися.

Того літа я, як завжди, збиралася 18 серпня привітати Бориса Васильовича з Днем народження. Робила це зазвичай телефоном, бо серпень – час традиційних викладацьких відпусток, і я перебувала за межами Полтави. Та дзвінок від колег із сумною звісткою пролунав раніше – 11 серпня Бориса Васильовича не стало.

Упродовж довгої життєвої дороги доля посилала мені зустрічі з багатьма людьми. Одні з них промайнули епізодом, інші стали непроминальними і, навіть завершивши свій земний шлях, лишили світло, яке ніколи не згасне в пам'яті тих, хто йшов з ними поруч. Певна, що такий незгасимий посвіт пам'яті про Бориса Васильовича Гога завжди берегти будуть і його близькі та друзі, і тисячі вдячних студентів, і колеги-викладачі.

Лариса ШАПОВАЛ,

*доцентка кафедри історії України
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка,
кандидатка історичних наук, доцентка*

СПОГАДИ ПРО ЛЮДИНУ З ВЕЛИКОЇ ЛІТЕРИ

Історична пам'ять містить не лише глобальні аспекти історичного минулого життя народу, а й ті події і факти, які здавалося б не справили помітного впливу на загальний поступ людства. Величезну роль у цьому

процесі відіграють заклади вищої освіти, які на різних етапах акумулювали знання про історичне минуле, ставали центрами наукових досліджень, просвітництва, формування кращих традицій духовності. До таких освітніх закладів належить Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, який у своїй структурі має 7 факультетів: факультет історії та географії, філології та журналістики, природничий, фізико-математичний, психолого-педагогічний, технології та дизайну, фізичного виховання. Навчальний заклад розпочав свою історію ще в 1914 році: від учительського інституту до педагогічного університету. Вагому роль у теперішніх здобутках нашого вишу останніх двох десятиліть, зокрема факультету історії та географії, відіграли ректори: В. О. Пащенко, М. І. Степаненко, проректори: П. В. Киридон, Б. В. Год, Р. А. Сітарчук, С. М. Шевчук, декани: А. П. Шибітченко, Б. В. Год, П. А. Кравченко.

Факультет історії та географії є провідним в педагогічному університеті за своїм кадровим професорсько-викладацьким складом, новаторськими формами забезпечення навчально-виховного процесу за спеціальностями «Історія і географія», «Історія і правознавство», «Історія, людина і світ», «Географія, краєзнавчо-туристична робота». Я пишаюся, що була студенткою історичного факультету (спеціальність «Історія та право») у 1988–1993 роках, аспіранткою кафедри історії України (науковий керівник – професор П. В. Киридон) у 2000–2003 роках, викладачем кафедр географії та краєзнавства (2001–2004 роки) та кафедри історії України (з 2015 року). Вагому роль у моєму професійному зростанні як викладача на історичному факультеті відіграли професори П. В. Киридон (науковий керівник кандидатської дисертації) та Б. В. Год (декан історичного факультету (з 1997 року) та завідувач кафедри всесвітньої історії (з 2000 року)), на жаль, нині покійні.

Декан історичного факультету Борис Васильович Год у 2000 році запропонував мені перейти працювати з бібліотеки педагогічного інституту на кафедру географії та краєзнавства. Так розпочалася моя викладацька діяльність у стінах славетного педагогічного вишу як випускниці історичного факультету. Згадуючи свої студентські роки, коли на перший курс у 1988–1989 навчальному році було зараховано 200 студентів, я вдячна своїм педагогам-викладачам кафедр історії України й всесвітньої історії, серед яких знакову роль відіграв Борис Васильович Год.

«Підготовка педагогічних працівників є центральним завданням модернізації освіти, провідним принципом державної освітньої політики», – зазначено в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті. Тому важливе значення у професійній підготовці вчителя історії мають його світоглядні позиції, усвідомлення й втілення в професійній діяльності ідей державотворення та демократичних змін, високий рівень фахових знань і професійних умінь, педагогічна творчість і культура, духовність майбутньо-

го історика. Над цими завданнями працював колектив історичного факультету на чолі з деканом Борисом Васильовичем Годом, навчаючи і виховуючи не одне покоління студентів-істориків, до яких я теж належу. Лекційні та семінарські заняття з дисциплін «Нова історія країн Європи та Америки», «Новітня історія країн Європи та Америки», які проводив Борис Васильович були цікавими, змістовними, методично правильно підготовленими для студентської аудиторії, яка була досить численною. Панувала атмосфера професійного спілкування і співтворчості, відбувалися активні дискусії з актуальних проблем викладання нової та новітньої історії європейських країн, навчання базувалося на вимогливості, студентській дисципліні, повазі й шані до європейських й українських традицій і звичаїв.

З ініціативи Б. В. Года на історичному факультеті було створено чоловічий пісенний гурт «Чебрець», який вивчав і популяризував народну пісню, культуру українців серед студентської молоді та професорсько-викладацького колективу за межами педагогічного інституту та Полтавського краю. Викладаючи навчальну дисципліну «Етнографія України», організовуючи етнографічні заходи на факультеті, зокрема «Ярмарок народних страв», «Андріївські вечорниці», «Полтавська сорочка – мамина пам'ять», «Весна-красна, що ти нам принесла», «Покрова, Покрівонько, покрий мені голівоньку ...», «Йде світлом Коляда», я запрошувала на них Бориса Васильовича, який був почесним гостем серед викладачів, головою журі студентських конкурсів. Усі мої види навчальної, виховної та наукової роботи він підтримував, аналізував, критикував, заперечував, корегував, що мало вагомий вплив на моє професійне зростання як педагога, науковця-етнографа, краєзнавця. Я дякую Вам, Борисе Васильовичу, Людині з великої літери за ті миті життя, які мені подарувала доля, коли була з Вами пліч-о-пліч як студентка, колежанка, товаришка.

Марія БОЙКО,

*поетеса-піснярка, журналістка,
заслужена діячка мистецтв України*

СВІТЛА ПАМ'ЯТЬ! ЦАРСТВО НЕБЕСНЕ ДЛЯ ВАС, УЧИТЕЛЮ ...

Борис Васильович чудово розумів, що я не буду вчителем, бо й студенткою була такою собі. На час мого студентства він був деканом ... І ми часто говорили ... У моїй голові пісні та фестивалі, а Борис Васильо-

вич переконував, що освіта – це фундамент. Говорив, як з власною дитиною, іронічно, інколи різкувато, але яка ж я вдячна за всі ті слова!

Я не педагог, жодного дня не викладала в школі, але як правдиво збулися Ваші слова, Вчителю, що історична освіта стане для мене основою всього. Дякую!

Борисе Васильовичу!

Ви практичний і прагматичний,
Наскрізь бачите, як рентген.
Завжди трішечки іронічний:
«Що там вигадав цей студент?»

Хай Вас втішить маленька доня!
Хай у домі любов живе!
Хай Вам крила дарує доля,
Здобувати завжди нове ...

Кожного студента, наче паросток,
Ваша праця до життя плека ...
Сповниться майбутнє злетом радості,
І з джерел утвориться ріка.

Ми були для Вас рясними квітами,
Що вразливі до гучних громів;
Нам знання допомогли зміцнити,
Захистять нас від усіх стрімнин ...

Нам тепер життя готує іспити,
Де легких не буде вже питань.
Ще на крок наблизились до істини,
Ще на крок до здійснення бажань ...

Прагнемо душею, поспішаємо,
Іншій вже впокорені меті:
Осягнувши мудрість ми дізнаємось,
Що роки студентства – золоті!

Вашими натхненними зусиллями,
З нас сьогодні виріс буйний сад,
Йде в життя наступне покоління –
Інші будуть врожаї збирати.

Те ясне, високе, добре, вічне,
Що від Вас запало нам в серця,
Надихне на справи нас величні,
Виховає в нас Вчителя-Митця!

Вірш написано 17 червня 2003 року

Леонід БУЛОВА,
*завідувач кафедри географії та краєзнавства
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка (2000–2015 роки),
кандидат географічних наук, доцент*

ПАМ'ЯТІ БОРИСА ВАСИЛЬОВИЧА ГОГА

Не так багато є людей – колишніх колег по роботі в Полтавському педуніверситеті (починаючи з 1992 року), з якими хотілося б зустрітися випадково на вулиці й про те-се поговорити, як було раніше. До їхнього числа належить і Борис Васильович. Тому щиро шкодую, що на цьому світі вже з ним не зустрітися. Чомусь із ним мені було легко спілкуватися.

Кожна знайома нам людина – то мезокосмос. Спілкування з нею впродовж якогось часу в нас залишає враження про її окремі риси характеру, звички тощо. Тільки дуже близькі люди мають більш-менш цілісне уявлення про неї. Враження інших людей – то частина мозаїки. Сподіваюся, що ця книга спогадів дозволить більш об'ємно побачити постать і життєвий шлях Бориса Васильовича.

Мої ж спогади про нього загалом пов'язані із виконанням службових обов'язків. Особливо тісні контакти були на зламі 1990–2000-х років, коли він очолював історичний факультет університету.

1998-1999 навчальний рік був дуже важким. «Мінімум» навчального навантаження для рядових викладачів становив 1548 годин на рік. Тоді мені було 40 років, ще було здоров'я, і після 3–5 пар щоденно ще й встигав писати та видавати підручники і навчальні посібники для учнів і вчителів. Це й «годувало». Із географів на кафедрі спеціальних історичних дисциплін та географії залишилося в штаті двоє викладачів. І викладали ми по десятку чи й більше навчальних дисциплін. Тому в другому семестрі вказаного вище навчального року вирішив: закінчиться він, і буду проситися на роботу в інститут післядипломної освіти. Там були не проти, і мені навчально-методична й організаційна робота більше тоді подобалася.

І ось за таких обставин десь у кінці лютого чи на початку березня 1999 року підходить якось до мене Борис Васильович, і каже: «Готуйте документи для акредитації спеціальності географія, як першої». Документи швидко зробили, швидко акредитували й швидко набрали першу групу із 25 студентів. У кінці того ж року почали запрошувати викладачів на роботу. До речі, тут ми з Борисом Васильовичем мали різні підходи. Я вважав, що потрібно запрошувати найбільш творчих, енергійних і успішних учителів, бо готуємо ж педагогів. Борис Васильович рекомендував брати випускників класичних університетів.

Борис Васильович був людиною розумною, багато кого «бачив наскрізь», але й водночас – емоційною. Із його слів і вчинків знаю, як багато для нього значили теплі емоційні контакти з мамою, а потім з власною родиною. Такий же емоційний контакт йому був потрібен і на роботі. Тому він плекав колективи художньої самодіяльності. Йому часом була потрібна емоційна підтримка в іноді непростих взаєминах на факультеті й в університеті. Ми не були друзями, але були союзниками на той час і дещо пізніше. Умів він налагоджувати і стосунки «стримування та рівноваги». Як водиться, рівновага інколи схилилася і в інший від мене бік.

Із вдячністю згадую Бориса Васильовича, який залучив мене до викладання географії й підготовки учнів до олімпіад у школі № 2 міста Зінькова.

Борис Васильович щиро підтримав і останній мій проєкт в університеті – створення об'єктивної історії факультетів і життєпису всіх викладачів; встиг стати рецензентом останньої книги (2019 рік). І на сторінках тих книг, а також у групі Facebook «Історія Полтавського педагогічного університету» із задоволенням відзначав місце в розвої закладу Бориса Васильовича Года – як викладача, науковця, організатора, людини.

Людмила ЧЕРЕДНИК,

доцентка кафедри українознавства, культури та документознавства Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», кандидатка філологічних наук, доцентка

МУДРИЙ УЧИТЕЛЬ

Усім відомі слова про те, що незамінних людей немає. Але з упевненістю можна заперечити цей вислів. Такі люди є, і, коли вони відходять в інші світи, постійно відчуваєш їхню відсутність і невпинне бажання хоча б подумки звернутися до них за порадою.

Саме такою особистістю був Борис Васильович Год – доктор педагогічних, кандидат історичних наук, професор, академік Академії наук Вищої освіти України, член ученої ради університету, член ради історичного факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, голова Полтавського обласного осередку Всеукраїнської асоціації європейських студій.

Дякую долі, що вона мені подарувала зустріч з цією людиною. У той час я працювала заступником декана з виховної роботи факультету філології та журналістики Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Борис Васильович був проректором з науково-педагогічної роботи (2009–2014 роки), саме тому іноді доводилося спілкуватися з ним з робочих питань. Б. Год в університеті боялися за його принципівість і суворість, і, чесно кажучи, уперше йти було якось навіть до нього страшнувато. Але Борис Васильович спокійно й дуже уважно вислухав, поставив декілька глибоких професійних запитань, а потім ще й пораду дав надзвичайно корисну.

Взагалі, з ним було дуже приємно спілкуватися. Відразу відчувався високий професіоналізм, глибоке розуміння тонкощів навчально-педагогічного процесу, фаховий підхід до вирішення нагальних виробничих проблем.

Борис Васильович був тонким психологом і дуже добре розумівся в людях. Не любив ледарів, підлабузників, пліткарів, зате завжди цінував працьовитість, відданість справі, людяність, інтелігентність, бо й сам був саме таким.

А ще дивувала його тонка іронія і влучні характеристики, мудрі вислови, яких знав безліч. Він був прикладом справжнього вченого-інтелігента, який ніколи не соромився вчитися.

Ділячись своїми спогадами про Бориса Васильовича, не можу не згадати ще одну дорогу мені людину – кандидатку філологічних наук, доцентку Ларису Леонідівну Безобразову. Цих людей пов'язувала тривала красива дружба, адже обом упродовж усього життя боліли проблеми освіти, виховання молодого покоління. Як президент громадської організації «Слов'янський клуб» Лариса Леонідівна на одному із засідань представила мене Борисові Васильовичу як свою помічницю. Л. Безобразова уже тоді хворіла, їй було важко ходити, тому всі члени клубу намагалися всіляко їй допомагати. За її дорученням я щомісяця передавала Борисові Васильовичу запрошення на засідання клубу, які він, хоч і не часто, але все-таки відвідував. Пам'ятаю, як болісно Борис Васильович переживав смерть Лариси Леонідівни ...

Приємно, що і після смерті Лариси Леонідівни ми продовжували спілкуватися, незважаючи на те, що працювали в різних закладах вищої освіти. Борис Васильович був дуже цікавим співрозмовником, завжди перебував в курсі всіх найважливіших подій. Попри свою страшенну завантаженість

(заняття, студенти, аспіранти, наукова й громадська робота), Б. В. Год із радістю зголосився написати статтю про Л. Л. Безобразову до книги споминів про неї, яка вирізняється глибокою науковістю й проникливістю.

Загалом, Борис Васильович був дуже чуйною людиною. Завжди згадую з вдячністю його добрі й мудрі слова підтримки у складний період життя.

Б. В. Год був невтомним трудівником в науці, яскравим свідченням цього є численні публікації у журналах і збірниках наукових праць (понад 300 статей, з-поміж яких низку наукових розвідок було опубліковано у США, Італії, Єгипті), а головне – 6 монографій. Він був фундатором наукової школи «Розвиток основних тенденцій ренесансного досвіду освіти й виховання у вітчизняній педагогічній теорії і практиці», керував науковими дослідженнями аспірантів. Багато уваги Б. В. Год приділяв також розвитку студентської науки. Разом зі здобувачами освіти було підготовлено чимало наукових праць. У 2013 році за редакцією професора Б. В. Гога побачив світ збірник студентських наукових робіт «Перші Полтавські студентські наукові читання зі всесвітньої історії», за участі студентів-істориків із багатьох регіонів України.

На жаль, я не знайома з усіма науковими працями Бориса Васильовича, але одну з його останніх монографій, яку він мені презентував, прочитала з величезним задоволенням. Йдеться про книгу «Дитячі ігри (від Античності до початку ранньомодерного часу)», у якій автор презентував ретроспективний аналіз феномену гри від античних часів до ранньомодерного часу, розкрив використання ігрових методів у сучасній педагогічній теорії та практиці. Книга приваблює читачів своєю оригінальністю: науковий текст супроводжується фрагментами картин знаних європейських майстрів пензля (П. Брейгель, Ж.-Б. Грез, Б. Мурільйо та інші), численними гравюрами античних і середньовічних художників. Прикметно, що свою монографію Борис Васильович присвятив онукові, якого дуже любив і розповідав про нього з величезною любов'ю, яка відчувалася навіть через телефонний зв'язок. Даруючи книгу, сказав: «Ну, як тобі присвята? Виросте малий і буде йому пам'ять про діда». Загалом він дуже любив свою родину: дружини й доньку. Розумію, як їм важко без чоловіка, батька, дідуся, але вони можуть ним пишатися. А він із нескінченних просторів Вічності завжди їх буде підтримувати ...

«Хто мудрий, той і добрий», цей вислів приписують Сократу. Слова давньогрецького філософа найкраще вирізняють дві найголовніші риси вдачі Бориса Васильовича Гога – Людини з великої літери й відданого науці Вченого.

Тамара НАГОРНА,

*доцентка кафедри історії України
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка,
кандидатка історичних наук, доцентка*

ПЕРША ЗУСТРІЧ - ВІТАННЯ, А ОСТАННЯ - ПРОЩАННЯ ...

Розпочну здалеку свої спомини про непересічну особистість Бориса Васильовича Гога, який для мене особисто був не лише деканом, викладачем, учителем, колегою, але й критиком, цензором, арбітром, суддею, уміючи і заохотити, й «опустити на землю» у хорошому розумінні. Нам, 18-річним максималістам здавалося, що ми «вхопили Бога за бороду», довівши своїм близьким і друзям, що спроможні пройти конкурсне випробування й стати кращими, знайшовши себе у списках зарахованих на історичний факультет. Так-так, саме конкурс і конкурс чималенький, бо тоді факультет був тим осередком, куди було престижно вступити й гордо відповідати на питання від знайомих про місце навчання: «На істафаці, у педагогічному!». І хоча минуло вже 17 років після закінчення навчання, але яскраві враження, емоції, спогади студентських років завжди приємно зігрівають душу. Тут мені Бог подарував тих людей, які стали знаковими для подальшої професійної орієнтації, вибору самостійного шляху випробувань, творчої реалізації в руслі «A bove maiore discit arare minor». Борис Васильович – особистість із цієї когорти: цікавий, дотепний, вольовий, подекуди імперативний і безапеляційний, однак демократичний і поступливий.

Така діалектика життя, що далекого 1998-го мрія бути студенткою Полтавського педагогічного стала реальною. Нелегко було її реалізувати після сільської школи, складним був шлях на МАНівських конкурсах два роки поспіль, однак справедливість є й попри весь суб'єктивізм, на жаль, притаманий інтелектуальним змаганням такого штибу, право на вступ за співбесідою в будь-який тоді ще ВНЗ було здобуто.

І ось, перша зустріч із викладацьким складом на чолі з Борисом Васильовичем! Як курчата, які відбилися від квочки, тулимося у фойє біля розкладу, зиркаючи з-під лоба один на одного. Відразу помітні були ми, сільські ексшюляри: вдягнуті не по «городській» моді, але охайно й строго, дівчата без макіяжу, однак із зачісками й скромною біжутерією, бо приїхали ж справляти позитивне враження. Місцева абітура була впевнена й навіть зухвала, відверто ворожа й войовнича, в іскрах з очей зло

проглядалося «усунути конкурента будь-яким способом». Але, повірте, уже після року навчання оці грані суттєво стерлися, а такі риси рівномірно розсосередилися серед індивідами, що в результаті – середньостатистичний «Випускник-2003» (тобто кожен представник нашого курсу) – став справжнім Homo istfakus: помірно-задиракуватим, упевнено-виваженим, емоційно-стійким, патріотично-безкомпромісним, професійно-визначеним, артистично-потішним ... І в цьому величезна заслуга Бориса Васильовича – педагога, вихователя, навчителя.

Наша перша зустріч була в аудиторії № 13 «старого» корпусу університету, де проводилася фахова співбесіда разом із т. зв. перевіркою на «профпридатність». Пригадую лише, що читала свої вірші, а потім відповідала на багато питань і чомусь запам'яталася не зрозуміла мені на той момент посмішка Бориса Васильовича, коли на прохання комісії розповісти про Антоновича, запитала «Якого саме Ви маєте на увазі?». Потім усе стало на свої місця, коли декан факультету Борис Год, підбиваючи підсумки співбесіди, сказав: «Серед Вас вже є студентка, вітаю». Важко описати, як тьохало серце, паморочилася голова, й тріпотіло в грудях, коли він назвав моє прізвище.

А потім – як один день промайнули п'ять найкращих років життя. Темп не уявити нинішнім поколінням з їхніми гаджетами й оргтехнікою, доступними в Інтернеті підручниками, статтями, монографіями ... Вимога Бориса Васильовича чітка й ультимативна – три пріоритети: навчання/наука, виховання/культмас/спорт, гуртожиток/соцпоб. Встигали все: пропрацювати на парах, пограти в волейбол, провести рейд у гуртожитку й устигнути на концерт. Концерти ..., які гриміли заходи в МАЗі! Популярністю користувався «Годскар», дембельські «100 днів до наказу», сучасна версія «Корів, які йшли з діброви ...». Пишу, а перед очима – Борис Васильович на незмінному місці зліва від сцени на другому ряді, у такт диригуючи й неодмінно підспівуючи виконавцям ...

Зустріч остання. Складаючи шану, проводжаючи в останню путь, розподіляючи з родиною й близькими сум і невимовний біль, бачила його не в домовині, а наче там, у МАЗі, у кабінеті, у гуртожитку. Такого природнього, підтруючого над нами своїми «крилатими висловами», на кшталт «Навчайся, бо підеш в армію», усміхненого, задоволеного й щасливого. Там, серйозного й зосередженого викладача на лекції з нової історії країн Європи та Америки в 45 аудиторії; на перекличці з незмінними використанням усього спектру художніх засобів, з вдалим епітетами й порівняннями; у коридорі на рідному істаці з обов'язковим швидким темпом руху, бо встигнути треба було все. Усе встигли Ви, Борисе Васильовичу: з Наталією Володимирівною створили прекрасну міцну родину, відпустили в самостійне плавання доню Оксану, побачили свою надію – онука Богдана, дали путівку

в життя сотням-тисячам хороших людей. На останню зустріч з тобою, Наставнику, прийшли ми майже всі, ми, оті Homo istfakus, у творенні яких твоя величезна заслуга. Ми не «втрачене покоління», а ті, хто дав «Ганнібалову клятву»: «У студентських гріхах ні на мить не покаюся, а пам'ять у серці нести присягаюся!».

Павло ЧЕРВОНІЙ,

*старший викладач кафедри педагогіки та психології
Харківського національного університету
внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук*

Знаю Бориса Васильовича з 1986 року, тоді я навчався на першому курсі історичного факультету Полтавського державного інституту імені В. Г. Короленка. Він був куратором нашої групи. Однак на його лекціях побувати не довелося, бо він викладав на старших курсах. До своїх обов'язків куратора групи ставився відповідально, з групою часто працював. Як наставник, Борис Васильович давав консультації як працювати з першоджерелами, писати конспекти, готуватися до семінарського заняття. Також він організував нам дозвілля, разом із ним відвідували театр, проводив тематичні години на ті теми, які нам були цікаві. Із власного спостереження можу сказати, що його робота не пройшла даремно, бо наша 105 група була сама дружня на курсі, він створив студентський колектив. Крім того, часто цікавився особистими проблемами студентів, причиною поганого настрою або неуспішністю в навчанні.

Коли Борис Васильович мешкав у студентському гуртожитку, він розкрився для мене не тільки як педагог, але як і наставник, надійна людина, з якою можна поділитися особистими проблемами, поспілкуватися. У нього було гарне почуття гумору, добре ставлення до студентів і можна сказати, що бар'єрів у спілкуванні з ним ні в кого не було, бо він умів вислухати людину, дати слушну пораду і саме головне те, що про цю розмову ніхто не знає. Тому з ним часто спілкувалися студенти різного віку як з надійним, мудрим співрозмовником. Навіть після закінчення вишу й до самих останніх днів я частенько спілкувався з ним та його сім'єю.

Вячеслав СУШКО,
старший науковий співробітник
Державного архіву Полтавської області

СПОГАДИ ПРО БОРИСА ВАСИЛЬОВИЧА ГОДА

Постать Бориса Васильовича Года, багаторічного завідувача кафедри всесвітньої історії нашої alma mater є окремою сторінкою в житті освітнього процесу Полтавщини. Коли був школярем, учителі мене попереджали, якщо бажаєш вступити на історичний факультет, то головне не втратити обличчя саме перед Борисом Васильовичем, адже він давно зажив собі слави принципового і непохитного викладача, який цінує в першу чергу залізну дисципліну. Вступивши у 2008 році на історичний факультет тоді ще ПДПУ імені В. Г. Короленка, неодноразово чув розповіді від старших студентів, що отримати позитивну оцінку на іспиті у Б. В. Года, було досить складно.

І ось, несподівано промайнули два роки навчання. III курс традиційно тоді розпочинався вивченням «Нової історії країн Європи та Америки». У 45-й аудиторії – тривожне очікування, останні парти – пустують, адже те, що очікує нас попереду – не жарти. Борис Васильович розпочинає традиційно з переклички студентів. І потрібно було такому трапитися, що якраз в той момент до аудиторії зайшов Петро Анатолійович Кравченко, декан факультету. Мова йде про студентів, які мали академічну заборгованість. Він зачитував студентів за списком та їхні «хвости». Виходить двічників і «невстигаючих» Борис Васильович «запримітив» ще до того, як власне розпочав викладати навчальний курс. Із якою метою зробив це Петро Анатолійович саме на лекції з Нової історії, здогадатися неважко. Будемо думати, що він зробив це із виховною метою.

Стиль Бориса Васильовича від самого початку видався своєрідним. Виходить він із-за кафедри, проходить по рядах студентів і говорить: «У XVII столітті в Англії існувала заборона на вивіз необробленої овечої шерсті. Що це означало?» І запитує будь-кого. Часто, ті хто не знали відповіді, отримували в «подарунок» написання рукописного реферату на 15 аркушів.

Пропускати лекції тоді вважалося моветоном, на роботу студенти починали масово влаштовуватися не раніше IV курсу. Семінарські заняття викладала кандидат педагогічних наук Наталія Володимирівна Год, дружина Бориса Васильовича. Стиль її спілкування зі студентами можна назвати цілком ліберальним.

Наприкінці першого семестру III курсу Борис Васильович, попередньо

зібравши журнали семінарських занять, і поставив у рядочок «неслухняних». Потім ішло кілька хвилин характеристик цих осіб (від зовнішнього вигляду до поведінки).

Іспит з «Нової історії» на зимовій сесії – то взагалі окрема тема. Якраз під час складання індивідуального навчально-дослідного завдання Наталія Володимирівна запитала мене: «Коли у вас екзамен?». На що я, мабуть, не думаючи, відповів: «По чому екзамен, по Борису Васильовичу?». Це викликало тоді сміх. На самому іспиті я не міг зосередитися, але потім зібрався і відповідав. Думаю, міг і краще, але в той час результат «добре» мене не розчарував.

Проте інколи Борис Васильович виявляв бажання і сам відвідати практичні заняття студентства. Це було вже у другому семестрі III курсу, (2011 рік) коли ми вивчали другий період Нової історії. Як зараз пам'ятаю, тема семінарського заняття «Франко-пруська війна 1870–1871 років». Чомусь так вийшло, що довго не було викладача, і ми жартували та сміялися (автор цих рядків навіть реготав). Заходить Борис Васильович. Наступає мертва тиша. Після цього фраза Бориса Васильовича «Ну что, прилетело, откуда не ждали?» усіх одночасно і смішить, і лякає.

Піднімав студентів на свій вибір, задавав кілька влучних запитань, і ... посипалися. На «амбразуру» спочатку кинулися відмінники, але всі намагання врятувати ситуацію залишалися марними. При цьому Борис Васильович свої запитання щедро посипав репліками і розлогими коментарями. Завжди підкреслював, що «історія – це наука точна!». «Екзекуція» тривала від сили хвилин з 15. Потім, уся група глибоко вдихнувши, Борис Васильович заявив: «Не розстроюйте нерви мої сердечніє». Всі дістали подвійні аркуші і на продиктовані запитання, почали писати відповіді.

На IV курсі трапилася неординарна подія. На лекційне заняття з історії країн Латинської Америки, який викладав Борис Васильович, не прийшла вся академічна група. На що викладач зазначив, що це трапилося вперше за його багаторічну освітню практику. До речі, саме курс з історії країн Латинської Америки став «точкою неповернення» для трьох хлопців із нашої групи. Ще існувала тоді практика виключення студентів із вишу за академічну заборгованість. Щоправда, і «хвостів» у безпечних назбиралося чимало. Двоє з них пізніше таки закінчили навчальний заклад.

Із вдячністю згадую роки, проведені на історичному факультеті ПНПУ імені В. Г. Короленка, де ми зростали розумово і духовно, набиралися життєвого досвіду. Наше щастя було в тому, що вчилися ми у викладачів класичного радянського загартування в гарному сенсі цього слова. Одним із них був Борис Васильович Год. Він не терпів фальші, і виконання завдань як-небудь. Для мене особисто він є втіленням порядку і зібраності, відданості і залюбленості у свою професію. Таким він і залишиться в наших серцях.

Грига МІЩЕНКО,
методист Полтавського обласного
інституту післядипломної педагогічної освіти
імені М. В. Остроградського

БОРИС ВАСИЛЬОВИЧ ГОД – УЧИТЕЛЬ, НАСТАВНИК, ЛЮДИНА

Роль педагога полягає в тому, щоб відкривати двері,
а не в тому, щоб проштовхувати в них учня

Артур Шнабель

Кожен із нас у своєму житті вдячний учителям і наставникам за уроки мудрості, філософію, ціннісні орієнтири, які вони формували у нас, своїх учнів. Думка про Вчителя завжди глибоко індивідуальна.

Мені пощастило на справжніх Учителів. До когорти справжніх вписано й ім'я Бориса Васильовича Года. Найбільша риса, яка вирізняла його і яку цінують і колеги, і вихованці, – це любов до студентів, учнів, до людей загалом і до своєї справи. Він був завжди щирий, і з ним були щирі.

Перша зустріч із Борисом Васильовичем відбулася у вересні 1986 року, коли ми, студенти четвертого курсу історичного факультету Полтавського державного педагогічного інституту, зібралися у 45-й аудиторії на лекції «Історія країн Азії, Африки й Латинської Америки». Ні, мабуть, задовго до цього, коли старші студенти говорили нам: «На 4-му курсі готуйтеся до Года!». Відразу привернув до себе увагу своєю інтелігентністю, глибоким розумом, вимогливістю, скрупульозністю наукових досліджень. Досконало володів мистецтвом красномовства, почасти колоритно пересипав свої лекції дотепними жартами. Здавалося, що знає про студентів все і вся.

У нашій групі І-42 Борис Васильович проводив і семінарські заняття. До них ми, здавалося вже «досвідчені», майже випускники, ставилися по особливому. Мова йшла не тільки про складні для нас речі – повстання тайпінів, про династії Цін і Мін, чи, скажімо, про Хун Сюцюаня. На цих заняттях ми говорили про філософію життя, про роль особи, про уроки історії. Він був вимогливим і справжнім водночас. Міг насварити, але у своєрідній манері, з гумором, по доброму.

Борис Васильович цікавився як склалася доля кожного зі своїх учнів, завжди приходив на зустрічі випускників. У всіх його студентів є в пам'яті безліч історій із ним. Випускники історичного добре знають, що отримати у Года на іспиті «відмінно» – це найвища відзнака, а «автоматом» і поготів. Пишаюся, що у моїй заліковій книжці була така відмітка.

Борис Васильович один із тих викладачів, з ким і по завершенні навчання у виші склалися у мене своєрідні дружні взаємини. Часто вели розмову з ним про долю шкільної історичної освіти, про місце в шкільному курсі всесвітньої історії, про методику навчання історії, про особливості підвищення кваліфікації вчителів історії ... Одним словом говорили про життя ... Остання зустріч з ним відбулася у травні 2019 року. Це був семінар-презентація історичного факультету, на яку з'їхалися учителі історії шкіл області. Борис Васильович розповідав про наукові дослідження кафедри всесвітньої історії та методики викладання історії. Це були слова майстра, справжнього педагога, який вмів відкривати двері для своїх учнів ...

Тетяна ВЕРКАЛЕЦЬ,
директорка КЗ «Полтавська загальноосвітня школа
I–III ступенів № 38 Полтавської міської ради
Полтавської області»

Ужитті кожного з нас бувають люди, які самі того не усвідомлюючи, стають нашими провідниками, людьми, що допомагають нам визначити свій шлях у житті. Борис Васильович Год – декан, викладач, наставник і просто гарний співрозмовник.

Коли у вересні 1997 року я стала студенткою історичного факультету Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка, деканом історичного факультету саме було призначено молодого викладача Года Бориса Васильовича. Студенти старших курсів пошепки переповідали історії про смішливого, але дуже суворого викладача, скласти іспит у якого – просто неможливо. «Але це буде аж на четвертому курсі», – з полегшенням думали ми. Яким же було наше здивування, коли в розкладі групи ІІІ-13 (історія і правознавство) з'явився курс «Історія держави і права України» та прізвище викладача – Год Б. В. Після першої пари ми зробили висновок: «Не такий страшний Год, як його малюють». А подальше спілкування відкрило багатогранну, розумну непересічну людину, життєвому оптимізму якої можна було тільки заздрити.

Борис Васильович – декан. Головне гасло факультету: «Порядок має бути в усьому». Досі з одногрупниками пригадуємо випадок, коли нашим дівчатам, що спізналися на пару, Борис Васильович урочисто вручив лопати і відправив копати клумбу під вікнами музею Макаренка. І наші дівчата в коротеньких спідницях на високих підборах весело копали і махали нам у вікно. Жодної образи, жодних похмурих поглядів. Вимогливість до студентів поєднувалася з піклуванням про них. Кінець «лихих» дев'яностих за-

лишався економічно важким і деякі талановиті студенти, що навчалися на комерційній основі мали заборгованість в оплаті за навчання. Це ставило їх під загрозу відрахування. Але саме Борис Васильович постійно домагався відтермінування для них.

Аналізуючи шість років навчання на рідному факультеті, п'ять з яких деканом був Борис Васильович, розумію скільки нового, цікавого було започатковано. Тиждень факультету, потужне студентське самоврядування, вихід факультетської газети і вже легендарний колектив «Чебрець». Створити все це вдалося завдяки вмінню Бориса Васильовича дослухатися до думки інших, підтримувати ініціативу та сприяти розвитку талантів.

П'ять років на посаді декана – прекрасний період у житті факультету. Найвищі рейтинги в навчанні, найкращі заходи, концерти. Студентська фантазія не обмежувалася адміністративним впливом, а підтримувалася та заохочувалася.

Борис Васильович – викладач. Ерудованість, широке коло історичних інтересів перетворювало всі теми на цікаві. Знайти більше інформації, ніж отримав на лекції, і здивувати його було важко. Але нашій групі це вдалося. Уже на першому курсі ми всі з першого разу склали іспит з «Історії держави і права України», а на четвертому 10 з 23 студентів отримали «відмінно» на іспиті з «Нової історії», остаточно розвіявши міф про мегасуворого Года. Він виявився не суворим, а справедливим.

У кінці першого курсу відбувалося призначення наукових керівників для написання курсових і дипломних робіт. Мені і ще двом моїм одногрупникам було призначено Бориса Васильовича. Я була засмучена, збентежена, не розуміла, яку тему я можу писати. Перший рік науковий керівник сам дібрав мені тему: «Війни за незалежність в Латинській Америці». Рік я мучила цю тему, а тема мучила мене. Захист пройшов на «відмінно», але продовження теми душу мені не гріло. І ось набравшись сміливості, пішла просити іншу тему «Розвиток фашизму та нацизму». Борис Васильович уважно вислухав, посміхнувся: «Ти зовсім зі своїми фашистами з розуму зійшла. Про це писано, переписано. Хочеш – пиши, але те, що про них ніхто ще не досліджував, здивуй». Так народилася тема «Розвиток неонацизму та праворадикальних течій в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття». Ми ще не раз потім з Борисом Васильовичем згадували «моїх фашистів». Цей випадок один із багатьох, що доводили – Борис Васильович – вимогливий викладач, що дослухається до думки свого студента.

Борис Васильович і гумор. Його жарти, смішні історії, авторські прикраски стали легендарними. Жоден концерт на факультеті не обходився без пародій та жартів про Бориса Васильовича. Але жодних образ, цензури, як він любив говорити: «Нехай переживають ті, над ким не сміються». Його специфічна хода та манера говорити була предметом багатьох жартів і на інших факультетах. Але ніхто не дозволяв собі низькопробних жартів, жар-

ти про Года – це як інтелектуальний гумор. Та і сам Борис Васильович полюбляв пожартувати. Пам'ятаю, як на хвилі моди пофарбувала своє волосся широкими білими полосами і зайшла в деканат забрати журнал групи. А там саме був Борис Васильович, уважно подивився і серйозно так промовив: «Це на тебе так війна в Югославії вплинула, чи просто кавалерів заманюєш? Ой, Тетяно, Тетяно». У цьому був він – простий, відкритий.

Борис Васильович – наставник. Два рази я просила в нього дозвіл перевестися на індивідуальний графік і піти працювати у школу вчителем. Відмовляв, кричав, тупотів ногами, говорив що рано, вчись поки. Я ображалася ... Але зараз розумію, як він був правий. Але, коли на п'ятому курсі знову заговорила про школу, він мовчки підписав заяву, побажав успіху. І коли наступного дня я сиділа на співбесіді, директор школи зателефонував Борисові Васильовичу, щоб почути його рекомендації. Я досі не знаю, що він говорив, але директор здивовано слухав і дивився на мене. Так я отримала свою першу роботу, яка визначила весь мій подальший шлях. Потім я питала Бориса Васильовича про зміст розмови, але він постійно віджартовувався: «Сказав, що ти ненормальна. Хіба я збрехав?».

Проїшли студентські веселі роки, але залишилися шалені друзі і неймовірні викладачі й «наш» декан. Ще не раз нас зведе життя з Борисом Васильовичем. Коли траплялася нагода бути поруч, обов'язково намагалася зазирнути на хвилику, поговорити, знову відчути отой життєвий оптимізм, непересічний гумор і просто почути гарну пораду. Та і сам Борис Васильович не розривав зв'язку зі своїми випускниками. Телефонував ... І не тільки у справах, але і так поговорити, привітати з певними досягненнями і, як завжди, нагадати, що на цьому непотрібно зупинятися. Він сам ніколи не зупинявся, а постійно рухався вперед.

Таким мегапозитивним, суворим «нашим» деканом він залишиться у спогадах назавжди.

Наталія ВОРОНЯНСЬКА,
заступниця директора з навчально-виховної роботи
КЗ «Полтавська загальноосвітня школа I-III ступенів № 38
Полтавської міської ради Полтавської області»

Для мене, тихої студентки-першокурсниці, яка після закінчення сільської школи вступила на історичний факультет Полтавського педагогічного університету, ім'я «Борис Васильович Год» звучало грізно, авторитетно, безапеляційно. Як і загалом для переважної більшості студентів факультету. Мої перші півтора роки навчання відбувалися в час,

коли Борис Васильович був деканом факультету. І всі мої яскраві враження про навчання, нову сторінку життя, захват від університету нерозривно пов'язані з його постаттю.

Перший мій яскравий спомин про Бориса Васильовича стосується початку навчання. Тоді для мене все було новим. Полтава, у якій до вступу в університет я жодного разу не була, потроху відкривала закони міського життя, особливо проблему транспорту в ранкову годину пік. Я жила на квартирі в передмісті Полтави. Сісти в переповнений тролейбус на зупинці біля сучасного МакДональдсу було вкрай важко. Автобус, а особливо маршрутка (ще та, у якій стояти треба було зігнути), були тоді розкішшю, яку я не могла собі дозволити. Тож ранкова війна за місце у тролейбусі, який ледве зачинає двері, була щоденною справою. В один із таких днів, десь у середині вересня, я довго не могла сісти і, звичайно, запізнилася. Першою парою була лекція Алли Миколаївни Киридон, у якої було правило: не пускати студентів в аудиторію після себе. Я й не робила спробу зайти, а приєдналася до пари однокурсників, що так само запізнилися і стояли біля вікна в коридорі. Повз нас, уже у зворотному напрямі, проходив декан. Побачивши мене, він підійшов зі словами: «Так, а це що за дядька?» (хлопцям, що стояли поруч, дісталось, ще коли він проходив перший раз). Я сказала, що запізнилася, щось намагалася пояснити, на що він відповів: «Ну це ж таке ... Прийде сесія – 534 гривні нікому не потрібні» (до третього курсу я навчалася на контрактній основі і саме таку суму платили тоді на першому курсі за навчання до першої сесії). Для відмінниці це прозвучало як вирок! Але найбільше вразило, що він знає про всіх студентів-першокурсників усе: хто, звідки, як виглядає, з якої сім'ї ...

Борис Васильович дійсно все про всіх знав. Відчував людей, володів надзвичайною проникливістю і розумом, ніби бачив усіх наскрізь. Був не просто адміністратором, а завжди контролював студентське життя, кого треба – підтримував, кому треба – виписував гарного, завжди оригінального прочухана. Про його «крилаті вислови» ходили легенди серед студентів. Вони, як істфаківський епос, передавалися з покоління в покоління. Його поважали і боялися. У мене на той час навіть складалося враження, що, коли він іде вузьким коридором до свого кабінету, а люди розступаються аж по-під стіни. Пам'ятаю, як ділилися враженням однієї групи, які жили в гуртожитку. Напередодні перевірки вони ночами не спали, бо треба було доклеїти шпалери, вимести і вимити все, що можна. Декан любив чистоту і вимагав її від студентів.

Скоро Борис Васильович відкрився для мене з іншого боку. Ще у школі я завжди була активною учасницею художньої самодіяльності і в університеті теж стала культоргом групи. Треба було готувати виступ від групи на традиційний концерт першого курсу «Знайомтеся, це – ми». Одногрупники

були не дуже активними, тому я вирішила заспівати сама. Моєю першою піснею в університеті стала «Пісня про матір» Бориса Олійника, яка виконувалася акапельно і була дуже щемливою. Борис Васильович змахував тоді сльозу, що накопилася. А наступного тижня мене викликав Олександр Андрійович Лаврінченко, прослухав і повідомив, що тепер я солістка чоловічого пісенно-фольклорного гурту «Чебрець» історичного факультету. Так для мене відкрилися двері в культурне життя факультету.

Із «Чебрецем» пов'язані тільки найкращі мої спогади. Я була єдиною дівчиною в колективі, співала з хлопцями декілька пісень, була ведучою на концертах. Тут поглиблювався мій сценічний досвід, а згодом там я познайомилася і з майбутнім чоловіком.

Цей колектив був великою гордістю Бориса Васильовича. Складався він лише зі студентів історичного факультету. Можу сказати, що такої кількості хлопців-співаків на інших факультетах не було точно.

Борис Васильович відвідував практично кожну репетицію. Сам не співав, але знав слова всіх пісень, наспівував їх тихенько, контролював процес, загалом мав естетичний смак. Він завжди рекламував гурт, організовував виїзні концерти і виступи в місті. Учасники «Чебреця» завжди відчували його підтримку. Було відчуття, що ти важливий для нього.

Загалом культурне життя на факультеті було гарно організоване. У 2000 році на факультеті вже була своя відеокамера, якою записували всі концерти і важливі події. Сьогодні ці записи – рідкісне джерело історії університету. Були також свої мікрофони і вся необхідна звукова апаратура. Згодом, коли я вже була культоргом факультету, мене дуже дивувало, що з усіх факультетів лише в істфака була своя техніка. На факультеті був створений свій комп'ютерний кабінет, на скільки я знаю, теж один із перших. Виходила своя газета «Історик». Щороку відбувалося як мінімум шість традиційних великих концертів, звітні концерти факультетських колективів, інші традиційні заходи. Усе це робило навчання яскравим і незабутнім. На заходах обов'язково були присутні практично всі викладачі і студенти. Життя вирувало.

Я була у великому захваті від навчання. На факультеті можна було реалізувати свою активність, розумові та фізичні здібності. Після історичних романів – практично всіх моїх знань з історії шкільного періоду – історія як наука стала справжнім відкриттям. Встигалося все: і посидіти в бібліотеці, і побути на репетиціях. А колоритний образ Бориса Васильовича завжди буде пов'язаний з цим періодом життя.

Одного разу, коли Борис Васильович уже не був деканом, мені довелося бути в нього вдома. Він тоді запросив у гості на вечерю нас із майбутнім чоловіком. Ось так просто. Відкриттям для мене стало те, що вдома він зовсім інший: спокійний, лагідний, дуже сімейний. Із великою любов'ю ставився

до своєї, тоді вже хворої, мами, до дружини, доньки. Знаю, що для Наталії Володимирівни він був справжнім захистом, а вона віддячувала йому домашнім затишком: у квартирі було дуже чисто, усе на своєму місці, а його просто блискучо-білосніжну футболку я пам'ятаю й досі. Для нас, простих студентів, тоді був накритий просто королівський стіл. Борис Васильович по-батьківськи говорив, щось радив. Студенти, як правило з «Чебреця», часто були гостями в його оселі.

Йому я завдячую і своєю першою роботою в університеті, адже після закінчення навчання, він запропонував мені місце на своїй кафедрі. Коли наші стежки розійшлися, він залишився для мене людиною, яку я надзвичайно поважала: за розум, за гумор, за вміння бачити сутність людини, за надзвичайну харизму, силу характеру, за яскравість і неординарність. Кожного року продовжувала вітати його з Днем народження і знаю, що так робили й інші випускники істфаку, навіть ті, кого він сварив свого часу. На зустрічах випускників усі завжди одногосло хотіли його бачити і завжди запрошували. А він завжди приходив.

Бувають люди, які чомусь лишають у твоїй душі відчутний слід, яких завжди тепло згадуєш і дякуєш, що вони були. Борис Васильович став для мене такою людиною. Іноді його правда була занадто пряма і болюча, він не терпів поруч із собою брехні, хитрості, непорядності і непрофесіоналізму. Знаю, що мені не раз заочно від нього діставалося. Але я завжди говорила: «А я Вас все одно люблю! Хоч Ви мене й сварите».

Вадим ЯМЩИКОВ,
депутат Полтавської міської ради

БОРИС ВАСИЛЬОВИЧ ГОД

Історичний факультет Полтавського педагогічного університету – це моя альма матер. Займаючись політикою міста, як депутат Полтавської міської ради 2-х скликань, я багато в чому завдячую історичному факультету, адже плеяда викладачів «старої закалки» з нас змогла зробити людей, які через минуле дивляться в майбутнє. Таким був і Год Борис Васильович – людина вимоглива, принципова та справедлива. Я все життя буду пам'ятати вручну написані реферати і те, як переказував «Капітал» Карла Маркса. Його вміння зацікавити та подати предмет – це талант, яким Борис Васильович затягував з головою в епоху, яку викладав. Після закінчення історичного

факультету, я заходив на кафедру всесвітньої історії та методики викладання історії, де ми могли по декілька годин говорити про політичну ситуацію в місті. В 2007 році купив книгу «Полтавщина. Історичний нарис», і побачивши серед авторів прізвище Б. В. Года як керівника авторського колективу, я попросив підписати її для мене ... Як і тоді, так і тепер, ця книга на моїй книжковій полиці займає одне із головних місць.

Світла пам'ять Учителю.

Вікторія ГАВРИЛЕНКО (ДОМНЕНКО)
вчителька історії ОЗ «Новоавраміський ліцей
Хорольської міської ради Лубенського району
Полтавської області»

БОРИС ВАСИЛЬОВИЧ ГОД

Мабуть кожен, хто навчався на історичному факультеті, може з упевненістю сказати, що йому пощастило мати можливість долучитися до історії, навчатися у викладачів факультету. Мені пощастило на цілих вісім років. На час навчання та роботи на рідному історичному.

Нещодавно, пригадуючи з колегою студентські роки, упіймала себе на думці, що більшість спогадів пов'язані з викладачами, а особливо з Борисом Васильовичем. Нестерпно говорити про нього у минулому часі. Він був унікальною людиною. Головна його риса, за яку я його поважала – це щирість. Він ніколи не кривив душею, ніколи не обманював. Так може далеко не кожен. А ще я постійно захоплювалася спостережливістю, якою володів Борис Васильович. Пам'ятати практично усіх студентів курсу по іменах, знати усі їхні риси і таланти, усе помічати – це, я вважаю, унікальна здібність. І, звісно ж, розум. Інтелект цієї людини захоплював.

А ще пригадую його почуття гумору. Не було жодного заняття чи іспиту, де б йому не вдавалося зняти напругу, чи розрядити ситуацію. Жарти унікальні, особливі і неповторні. Його вислови студенти розбирали на крилаті фрази і передавали з покоління в покоління. Кого найбільше показували студенти у своїх пародіях зі сцени МАЗу? Звісно ж Бориса Васильовича. І жодної образи. Мені завжди здавалося, що він пишався цими, інколи безглуздими, сценками. Він дійсно займав особливе місце у житті кожного студента.

Моє життя не стало винятком. У далекому 2010 році саме дзвінок Бо-

риса Васильовича змінив життя колишньої рядової студентки історичного факультету. Тоді я збилася з ніг у пошуках роботи, і вже опустила руки і попрощалася з мрією залишитися працювати у Полтаві. Але тут пролунав дзвінок: «Вас викликає Борис Васильович». Відтоді все змінилося. Я не могла повірити своєму щастю – я працюватиму лаборантом на кафедрі всесвітньої історії та методики викладання історії. Сказати, що мені було страшно, це нічого не сказати, але завдяки Борису Васильовичу, його підтримці, допомозі викладачів кафедри труднощі вдалося подолати. І за все це я йому безмежно вдячна.

Працюючи на кафедрі я пізнала Бориса Васильовича зовсім з іншого боку. Надзвичайно щира і чуйна людина. Завжди ставився з розумінням. Зараз я можу з упевненістю сказати, що Борис Васильович був для мене старшим товаришем, порадником. І пригадується тільки хороше. Жарти, теплі розмови про життя, настанови і поради.

Боляче. Невимовно боляче було дізнатися про тяжку втрату дійсно близької, для багатьох, людини. Ніби пішла у засвіти ціла епоха. Вічна пам'ять, дорогий Борисе Васильовичу. Ви назавжди у наших серцях.

Ярослав ЖУРАВЕЛЬ
журналіст, громадський діяч

БОРИС ВАСИЛЬОВИЧ ГОД. ЛЮДИНА-ЕПОХА

Пам'ятаю, як Б. В. Год колись мені сказав, у своїй, притаманній тільки йому манері: «Журавель, з тебе буде або щось масштабне, або велике ледащо».

Багато його роздумів і висловлювань, я буду пам'ятати все життя. На стільки це були мудрі і глибокі думки. Він умів бачити глибину, бачити сутність людей. Він умів бути вчителем, істинним наставником, слово якого цінували і поважали.

Борис Васильович був і залишається легендою історичного факультету. Нам Вас дуже не вистачає. Світла пам'ять.

Ольга РУЖИЦЬКА

медіаконсультантка, історикиня, журналістка

БОРИС ВАСИЛЬОВИЧ ГОД

Знаєте, часто думаю, мабуть, не прикольно помирати на свій День народження чи влітку, коли життя ще кипить, і сонце ще саме по собі підбадьорює. Я не можу повірити в те, що Бориса Васильовича не стало. Він тиждень не дожив до свого Дня народження. І цілий рік до ювілею. Це один з тих, кого з пошаною називаю Учителем, і в нас склалися дуже своєрідні дружні взаємини, я могла у будь-який час прийти до нього в гості вже після випуску, і ми змістовно спілкувалися про життя.

У всіх його студентів є сотні історій. Є і в мене ці історії. І я хочу, щоб таким його запам'ятали – суворим, іронічним, мудрим, майстерним педагогом, людиною, що могла подати руку, щоб підвестися. Це видатна людина, якої дуже бракуватиме.

Сьогодні його особливий день і, мабуть, якби він міг щось сказати зараз, він би зіронізував над собою і над моментом життя і смерті, щось би сказав таке, від чого ми б і задумалися, і дуже сміялися.

Осінь 2009 року, міжсесійний період.

«У вас скоро Год читатиме, вам хана. Розбирайте теми контрольних. Олю, у тебе тема раннього періоду Просвітництва, комуністи-утопісти. Співчуваю», – шепче мені лаборантка кафедри всесвітньої історії, поки я переписую тему. «Контрольну треба здати за два тижні до сесії, інакше не зарахує, вимоги до оформлення і список джерел, щоб були!».

А я думаю собі: «Цікаво, але виклик прийнято. Хіба я не впораюся?». Це ж тільки дражнити відмінників таким можна – ми ж хворі, гіпервідповідальні люди.

Місяць щоденної роботи у двох бібліотеках, перекопаний інтернетний простір англійською мовою, пошук іноземної історіографії, списані записники і чернетки. Вуаля, написала вдвічі більше, ніж треба було, знала її всю напам'ять. Здала за місяць до сесії.

І ближче до дати Х, але все не було відповіді: чи «зарах», чи «не зарах». Аж не по собі було. Відчуваю, що щось не так, і мене ще чекає щось незрозуміле, а лаборантка тільки руками розводила.

Зимова сесія, третій курс, найвеселіший курс заочників.

Мені повертається зошит з контрольною роботою з резолюцією на пів обкладинки: «Терміново зайти до проректора». До такого життя мене не готувало ...

Звісно, що пішла негайно. У мене в душі була суміш гніву і нерозуміння. Заходжу.

– Доброго дня, Борисе Васильовичу. Дозвольте? Студентка ІІІ-32, у мене Ваша резолюція на контрольній, щоб прийшла.

– О, Господи, вона ще й блондінка. Ти ту контрольну і в очі не бачила, – сказав і задоволений своїм пасажем, іронічно і зверхньо зустрів «страшний і великий» Той Самий Проректор.

– Це хто не бачив? Я? Вам на стіл кинути записник з бібліотечними шифрами чи описувати, як виглядала та чи та книжка, з якої брала фактаж? – я закипаю (це тільки згодом я дізнаюся, що і він, і я – обоє з характером).

– О, це вже цікавіше. Сідай. Давай знайомитися.

Він прочитав мою контрольну від початку і до останньої позиції у списку літератури. Не повірив спершу, що бувають «і розумні, і красиві». Сьорбнув крові, щоб познайомитися. А далі він прийшов на наш курс і почав з такого: «Ви ж уже серйозні, з вами ж можна як з дорослими людьми розмовляти. Зараз я вам анекдот розкажу, він з матами, але «из песни слов не выкинешь».

У його лекцію, за академічну годину вміщався майстер-клас з педагогіки з несумлінними студентами, пояснення фундаментальних тем в історії, два-три анекдоти, жорстка іронія під час переклички і розбір польотів з контрольних, курсових і навіть семінарів.

«Ану швидко пересіли з віслячих парт».

«Я не боюся ні КГБ, ні СБУ, ні ФСБ, ні ЦРУ з МОССАДОМ».

«Сірий, Ви що Вільховому гріхи замолювали, що він Вам так багато поставив за екзамен? Піду, спитаю в Юрія Віталійовича, коли це він почав формувати команду на олімпіаду».

Літні сесії відзначені особливо епічними історіями. Дві, які тут напишу, – мої улюблені.

Спекотний травень відчинив навістіж вікна і двері 45-ї аудиторії (хто в темі, знає, яка вона велика). У нас мала бути лекція Бориса Васильовича для всього курсу істориків і групи географів. Тобто sold-out передбачався ...

Одне чудо з географів припалося на лекцію в майці-алкоголічці, спортивних штаних і кросівках. Сів хлопчина на останню парту біля вікна і часливо дивився на вулицю, забувши, у кого на лекції він сидить.

«Молодой человек!» – увесь курс, майже 200 чоловік обертаються на «віслячу парту», це виглядало, як ніби море розійшлося. «Да, да, да, я к Вам обращаюсь. Хороши ножки на педфаке, не правда ли? Але то не Ваші. Ваші тут. А там – моделі, борделі і казино. Туди капітали треба. А я розповідаю про первісне накопичення капіталів. Послушайте, може знадобиться. І може якась потім не відмовить».

Такий ржач піднявся, що потім ще й овації були.

Знову спекотна літня сесія, а у Бориса Васильовича увесь час дзвонить мобільний телефон.

«Я дуже перепрошую. Сам вам забороняю мобільники під час лекцій, але в мене поважна причина: дружина дисертацію захистила. «Алло! Так, це я, так, дякую, ви ж розумієте, так. Дякую, приймаю! І Вам усього найкращого». Вимикає зв'язок – і посмішка зникає. Уважно дивиться на аудиторію, яка затамувала подих. Телефоном в руці розмахує, а погляд стає глибоким, і він озвучує: «Вітають вони ... Її вітають, мене вітають ... Вони посаду мою вітають ...».

Він був головним рецензентом моїх курсових, навіть коли за розподілом не він був офіційним науковим керівником.

Як він зітхав, крутив головою і казав: «Зачем ти так заглиблюєшся? Да, ти дуже розумна. Я знаю, що ти багато можеш. Але наука в нашій країні коштує «три копійки», займися чимось кращим, не пропадай у книжках, життя – поза ними».

Я все одно закінчила істфак із червоним дипломом, але в науку не пішла. Послухала одну з порад.

Що таке отримати «відмінно» у Бориса Васильовича, випускники істфаку знають – це найвища відзнака. І явище доволі рідкісне. У мене таких не одна, і кожен екзамен як зараз пам'ятаю. І Борис Васильович один із небагатьох, хто вітав наш курс із випуском після офіційної частини.

Дякую Вам за все, Борисе Васильовичу! Ви були яскравим і справжнім. Я розумію, як Вам було важко йти свій шлях до вершин, і це відібрало багато сил. Сподіваюся там Вам уже краще, ніж тут.

Світла пам'ять.

Ольга ГЛАДЧЕНКО

журналістка, історикиня, менеджерка з комунікацій

БОРИС ВАСИЛЬОВИЧ ГОГ

— **О**льго, клей ото стенд, клей. Гарненько так притискай, на совість. Це тобі не хлопців у Супрунівці клеїть ...

– Ну що, хлопці, снилась вам уночі перед екзаменом «обнажонна» мадам Помпадур? Ні? Знач не готові. Йдіть ще повчіть ...

Борис Васильович – гроза істфаку для студентів мого покоління. Він

шалено любив трудоголиків загалом. Про мене ж – хвалив те, як я писала. Бо й тоді ота писанина все-таки важила більше, ніж історія (хоч і ту ж вчила сумлінно, але з меншою пристрастю). Пам'ятаю, як треба було їхати на IV курсі на журналістський фестиваль в Одесу. На 4 дні. Робочих, на три з яких припадали дві лекції Гога й один семінар. Коліна тремтіли, коли йшла відпрошуватися. Відпустив. Сказав: «Їдь, може з тебе люди будуть ...». Тоді з міжнародного конкурсу я привезла перше місце. І вже до кінця року лекції на нашому потоці починалися з того, що Борис Васильович згадував про це. Мені було шалено ніяково. Я його як і раніше боялася. Вчила. І поважала. Як викладач він геніальний. Його можна було слухати годинами. Факти, припорошені гумором, історіями, глибина матеріалу ... Усе тепер відійшло у вічність ...

Але найбільше запам'ятався випускний. Після урочистостей, сходу сонця, ми, географи, пішли до Ворскли. Запрошували і всіх викладачів. Наша рідна кафедра географії – з нами. А от з істориків – прийшов лише Борис Васильович.

І ось тоді ми побачили його справжнього: з тихою мудрістю, із цінностями, до яких нам було ще рости й рости. На нього варто було рівнятися. Кожне сказане слово – про предмет і поза ним – було коштовним.

Коли йдуть наші викладачі – гостро відчувається плин часу, і свого власного життя. З ними йде юність ... І це все якось так шалено болить.

Спочивайте з миром, Учителю. І дякую, що були в моєму житті!

III

НАУКОВА
ШКОЛА
ПРОФЕСОРА
БОРИСА
ВАСИЛЬОВИЧА
ГОГА
Розвиток основних
тенденцій ренесансного
досвіду освіти й
виховання у вітчизняній
педагогічній теорії
і практиці

Руслан БАСЕНКО,
завідувач кафедри правознавства та фінансів
Полтавського інституту економіки і права,
кандидат педагогічних наук

«ЖИТТЄВА СИЛА СПОВНЮВАЛА СЕРЦЕ МУДРОГО! ТОЖ ЧИ МІГ ВІН БУТИ БЕЗ СПРАВИ, БЕЗ ПОДВИГУ, БЕЗ КОРИСТІ ДЛЯ ЛЮДЕЙ ...»

Цими хрестоматійними рядками, мовленими про Григорія Сковороду його учнем та першим біографом М. Ковалинським, згадаймо й пам'ять Бориса Васильовича. Кожен із нас вдячний учителям і наставникам за стиль і філософію життя, яку вони виформували в кожному. Думка про Вчителя завжди глибоко своя, індивідуальна. Вона викликає почуття вдячності, мотивує та надихає, ставить нас перед відповідальністю бути гідними! Ми всі вчимося щодня, пильно відшукуючи у вчинках, емоціях, ставленнях і відношеннях інших взірці для наслідування.

Учням складно говорити про Вчителя, адже кожне слово – наче оцінка, на яку навряд чи мають право. Пам'ять про Бориса Васильовича засвідчує, що його земний поступ був життєвим спалахом, а кожен день сяяв палітрою смислів. Він жив і навчав серйозно і жартома, розважливо й емоційно, помірковано і поспіхом, слухаючи і повчаючи. Завжди сміливо, упевнено, миттєво, небайдуже і життєствердно засвідчував своє покликання.

Мав природжений світлий розум, глибоку внутрішню культуру, витончений смак, досконало володів мистецтвом красномовства. Ні на хвилину не припиняв вчитися. Власним прикладом повчав бути ініціативними і небайдужими, працелюбними і принциповими, справедливими і чесними. Вчив ухвалювати вольові, відповідальні та зважені рішення. Учив амбіційності.

Можна було лише дивуватися наскільки Борис Васильович мав об'єктивний погляд на світ і людей. Подекуди емоційно й критично говорячи з нами й про нас, насправді щиро вірив у кожного. Образи та непорозуміння ніколи не запам'ятовував. Завжди давав право на помилку.

Був скрупульозним, ретельним, винятково точним та вимогливим у наукових дослідженнях, тому давав широку академічну свободу, довіряв і вірив дослідницьким спробам учнів. Одвічну максиму про завдання виростити дитину, побудувати будинок і посадити дерево, Борис Васильович справедливо розширював завданням оприлюднити власні дослідження і говорив, що завдання кожного, хто має відношення до наукових досліджень, – публікуватися.

Борис Васильович, досліджуючи людиновимірну філософію життя та прокладаючи їй стежини в сучасній освіті, не уявляв свого часу без людей. Він спілкувався, співпрацював, спільно захоплювався і надихав інших. Хто хоч раз говорив з Борисом Васильовичем, точно ставав на певну міру іншим.

Навчаючись і працюючи разом з Борисом Васильовичем, можна було дивуватися: наскільки високий авторитет і повагу він мав серед учнів, колег, друзів. Його просили про пораду. На нього орієнтувалися в науці, освіті, повсякденні. Він задавав тон дискусій, напрям змін, атмосферу зібрань.

У нас був і є величезний запит на Бориса Васильовича, який живить добра та світла пам'ять.

Нехай Господь оберігає Вашу душу, дорогий Учителю.

Басенко Р. О. Ренесансний досвід освіти і виховання в європейській молодіжній політиці ордену єзуїтів XVI–XVII століть : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Полт. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2018. 392 арк.

Басенко Р. О. Ренесансний досвід освіти і виховання в європейській молодіжній політиці ордену єзуїтів XVI–XVII століть : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Полтава, 2018. 20 с.

У дисертації здійснено комплексний науково-теоретичний аналіз і запропоновано історико-педагогічне вирішення проблеми розвитку ренесансного досвіду освіти і виховання в європейській молодіжній політиці ордену єзуїтів у ранній Новий час. Простежено втілення ренесансно-гуманістичних ідей у цільових, принципово-сміслових, ціннісно-педагогічних, структурно-змістових, методичних та організаційно-педагогічних засадах молодіжної політики єзуїтів, визначено її соціоантропологічне та духовно-педагогічне значення. Розглянуто передумови, виявлено етапи, рівні, напрями, тенденції, особливості, закономірності та суперечності інтеграції педагогічних ідей Ренесансу в молодіжну політику єзуїтів. Окреслено перспективи педагогічної інтерпретації гуманістичного вчення єзуїтів в сучасному інноваційному розвитку освіти і виховання.

Об'єкт дослідження – європейська педагогічна думка та освітньо-виховна практика ранньомодерної доби.

Предмет дослідження – розвиток ренесансно-гуманістичного досвіду освіти і виховання в ранньомодерній європейській молодіжній політиці ордену єзуїтів.

Мета дослідження – розкрити педагогічний зміст розвитку ренесансно-гуманістичного досвіду освіти і виховання в європейській молодіжній політиці ордену єзуїтів XVI–XVII століть та окреслити перспективи залучення її здобутків у сучасну освітньо-виховну практику.

Методологічну основу дослідження становлять: науково-теоретичні положення історико-педагогічної компаративістики, що забезпечили умови для порівняльно-зіставного аналізу розвитку педагогічних ідей гуманістів у молодіжній політиці єзуїтів; діалектичний спосіб пізнання та синергетична наукова парадигма, що уможливили розгляд структурно-системних та еволюційно-динамічних аспектів інтеграції ренесансно-педагогічного методу в молодіжні ініціативи учителів-єзуїтів, зорієтували їхнє науково-теоретичне дослідження у площині самоорганізації, багатофакторності та діалектичних суперечностей; методологічна дифузія історико-педагогічного, проблемно-хронологічного, аксіологічного, антропологічного, соціокультурного, культурологічного та релігієзнавчого підходів, що дала змогу відтворити хронологію, логіку та особливості розвитку ренесансно-педагогічного досвіду в цільових, структурно-змістових, методичних та організаційно-педагогічних засадах молодіжної політики єзуїтів, забезпечила розширення масштабів методологічної диверсифікації, зорієтувала на розгляд людинотворчих завдань, ціннісних, соціокультурних, освітніх і духовно-педагогічних вимірів педагогічної діяльності ордену єзуїтів. Методологічним орієнтиром дослідження виступили принципи: пізнаваності, науковості, об'єктивності, історизму, системності, багатофакторності, конкретності, міждисциплінарності, джерелознавчої автопсії, історіографічного діалогу, конфесійної нейтральності, екуменізму та світоглядного плюралізму.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше: розкрито зміст розвитку ренесансних і християнсько-гуманістичних ідей освіти і виховання в цільових, принципово-смыслових, ціннісно-педагогічних, структурно-змістових, методичних та організаційно-педагогічних засадах європейської молодіжної політики Товариства Ісуса як цілеспрямованої, системної, нормативно-регульованої, духовно-гуманістичної діяльності єзуїтів в освітній, виховній і соціальній сферах, спрямованої на формування педагогічного середовища для духовно-релігійного, інтелектуального, професійного, соціального, етико-естетичного та фізичного розвитку орденської та світської молоді у ранній Новий час; з'ясовано соціокультурні передумови та

суспільно-педагогічні детермінанти, виявлено етапи (ідейно-гносеологічний (перша половина XVI століття), теоретико-нормотворчий (1540–1599 роки), практико-інтегральний (друга половина XVI – кінець XVII століття)), рівні (телеологічний, аксіологічний, структурно-змістовий, методичний, організаційно-педагогічний) та напрями (освітнє, виховне та соціальне піклування про молодь) утілення ренесансно-педагогічного інструментарію в молодіжній політиці єзуїтів; доведено, що в реалізацію молодіжної політики вчителів-єзуїтів залучили ренесансно-гуманістичну тріаду: гуманізм як відродження античної спадщини та гуманітарної освіченості; як звеличення індивідуальних зусиль людини та її активної діяльності; як ідеал доброчесності; проаналізовано тенденції (загальні, окремі, перспективні) та особливості (вибірковість і нерівноцінність представлення складників гуманістичної ідеї всебічного і гармонійного виховання особистості; підпорядкування гуманістичного інструментарію релігійним завданням; відтворення гуманістичних пріоритетів переважно в педагогічній теорії та орденській нормотворчості; інтуїтивність і спонтанність; паліативність і незавершеність), розкрито зміст закономірностей і суперечностей розвитку педагогічних ідей гуманістів у молодіжних ініціативах єзуїтів; визначено інтеграли та бінарні опозиції ренесансних і єзуїтських підходів до освіти і виховання молодого покоління; окреслено перспективи використання ідей єзуїтської педагогіки для розв'язання сучасних освітньо-виховних проблем.

Удосконалено науково-теоретичні підходи, понятійно-категоріальний апарат та методику історико-педагогічного дослідження діяльності ордену єзуїтів.

Подальшого розвитку набули положення про інструменталізацію ренесансно-педагогічних ідей в освітній практиці єзуїтів (Б. Год, Дж. О'Меллі та інші), започаткування єзуїтами суб'єкт-суб'єктних виховуючих відносин (Г. Навольська), освітню діяльність єзуїтів у східнослов'янському регіоні як засіб долучення вітчизняної освітньої традиції до престижу європейського Відродження (О. Лавріненко, Н. Яковенко та інші), гуманістичний зміст дидактики Товариства Ісуса (Т. Шевченко, С. Серяков та інші).

Спростовано стереотипну історіографічну риторіку щодо феодально-реакційного та антигуманістичного характеру єзуїтської педагогіки (Д. Міхневич та інші), її визначення як «доктрини смерті та рабського підкорення» (Ж. Мішле, Е. Кіне).

Розширено уявлення про духовно-педагогічний і християнсько-гуманістичний зміст ініціатив єзуїтів у молодіжному середовищі країн Європи раннього Модерну.

Уведено до наукового обігу поняття «молодіжна політика ордену єзуїтів», а також маловідомі й раніше невідомі у вітчизняній історико-педагогічній

науці тематичні першоджерела, опубліковані у збірниках «Monumenta Historica Societatis Iesu», «Конституції Товариства Ісуса та їх Додаткові Норми» тощо (47 найменувань).

Практичне значення одержаних результатів полягає в обґрунтуванні перспектив інтерпретації педагогічних здобутків молодіжної політики єзуїтів у сучасних умовах інноваційного розвитку освітньо-виховної парадигми. Положення дисертації слугуватимуть для майбутніх наукових розвідок з історії педагогіки, релігієзнавства та культурології, для підготовки довідкових і навчально-методичних праць. Результати дослідження можуть бути використані закладами педагогічної освіти для викладання курсів теорії та історії педагогіки, християнської педагогіки, всесвітньої історії, культурології, а також у процесі вдосконалення змісту підготовки фахівців гуманітарних спеціальностей, загалом у ході освіти впродовж життя.

Матеріали дисертації відбито в інтегрованому авторському спецкурсі «Ренесансно-гуманістичні ідеї освіти і виховання в ранньомодерній молодіжній політиці ордену єзуїтів» (2016 рік) підготовки фахівців спеціальності 011. Освітні, педагогічні науки, навчально-методичному посібнику «Педагогічні ідеї європейського Відродження в ранньомодерній молодіжній політиці ордену єзуїтів» (2017 рік) та бібліографічному покажчику «Європейський Ренесанс і молодіжна політика ордену єзуїтів» (2017 рік).

Основні результати наукового пошуку:

1. Висвітлено джерелознавчі засади дослідження. Джерельну базу класифіковано на десять корпусів: інституційно-правові документи, філософсько-педагогічні трактати гуманістів європейського Відродження, духовно-релігійні та гомілетичні твори, біографічні та агіографічні першоджерела, епістолярії, теологічні трактати, дидактична і навчально-методична література, полемічні джерела, матеріали діловодства, зображальні пам'ятки. Висвітлено стан наукової розробки дисертаційної проблеми та з'ясовано, що окремі аспекти ренесансного підґрунтя педагогічної моделі єзуїтів стали предметом досліджень зарубіжних та українських учених. Проте, цілісного аналізу інтеграції ренесансно-педагогічних ідей у культурно-освітню діяльність єзуїтів не здійснено, а їхня молодіжна політика досі не була визначеною як предмет наукового дослідження. Розглянуто теоретико-методологічні засади дисертації. Обґрунтовано залучення у хід виконання її завдань методологічного інструментарію та принципів історико-педагогічної компаративістики, проблемно-хронологічного, аксіологічного, соціокультурного, культурологічного та інших підходів, системи емпіричних, загальнотеоретичних і спеціальних методів дослідження. Представлено дефініції основних понять і категорій дисертації.

2. З'ясовано соціокультурні передумови та простежено особливості інте-

грації ренесансних і християнсько-гуманістичних ідей освіти і виховання у цільові, ціннісно-педагогічні та принципово-сміслові пріоритети молодіжної політики єзуїтів. З-поміж передумов залучення єзуїтами ренесансного інструментарію виявлено такі: дезінтеграція європейського суспільства на початку XVI століття, криза релігійних та освітніх інституцій, запит на оновлення суспільного життя, реформаційні рухи та критика католицької церкви; розвиток проторенесансного руху «Нове благочестя» та поширення педагогічних стратегій християнського гуманізму; розширення впливу ренесансної виховної парадигми, її трансформація в контексті становлення релігійної педагогіки; модернізаційний зміст Контрреформації тощо.

Доведено, що у формуванні мети і завдань молодіжної політики єзуїтів були враховані гуманістичні уявлення про цінність освіти і виховання, про необхідність їхньої єдності та цілеспрямованого характеру реалізації. Окрім того, Товариство Ісуса засвідчило солідарність із ренесансними ідеалами виховання світської молоді, що зумовило антиномічність єзуїтської молодіжної політики: вона передбачала освіту, виховання і соціальну підтримку як орденської, так і світської молоді. Зазначено, що педагогічна ідентичність молодіжної політики єзуїтів була збагачена ренесансними ідеями про необхідність урахування індивідуальних особливостей молоді, розвитку її талантів і здібностей, всебічного і гармонійного виховання особистості. Виявлено, що в педагогічному ідеалі єзуїтів було відтворено розуміння гуманізму в трьох вимірах: як наслідування античної спадщини («гуманістичні студії» та «наслідування стародавніх»); як звеличення індивідуальних зусиль і діяльної побожності; як добротності. Висвітлено принципи молодіжної політики єзуїтів (цілеспрямованість, єдність виховних, освітніх і соціальних завдань, виховальний характер навчання, гуманізація, індивідуалізація, відкритість для світської молоді, позастановість, безкоштовність, релігійна толерантність, нормативна регульованість, інституційність, гуманітарна спрямованість змісту, елективність та екстравертність реалізації), підкреслено їхнє християнсько-гуманістичне підґрунтя та виховний потенціал.

3. Простежено розвиток педагогічного досвіду Ренесансу у структурно-змістових, методичних та організаційно-педагогічних засадах європейської молодіжної політики Товариства Ісуса в ранній Новий час. З'ясовано, що педагогічний інструментарій ренесансного гуманізму набув широкого розвитку в освітньому («гуманістичні студії», ренесансні принципи організації навчання), виховному (ідея всебічного і гармонійного виховання, індивідуальний підхід) та соціальному (інтеграція соціальних та освітніх послуг, лідерство, партнерство, синтез колективного та індивідуального, позастановість, безкоштовність і соціальна орієнтація освіти) напрямках молодіжної політики єзуїтів. Доведено, що ренесансно-гуманістичні впливи виявилися в методах (на-

ставлення, бесіда, наслідування античних героїв, заохочення, переконування, переважання методів «м'якої руки» та заперечення тілесних покарань, роздуми, духовні вправи, сповідь, рефлексія), формах (класно-урочна система навчання, диспути, «академії», студентське самоврядування, молодіжні організації) і засобах (граматики та інші дидактичні праці гуманістів, твори античних авторів; інтеграція до навчального процесу гри, гімнастики, фехтування, їзди верхи, театру, музики та хореографічного мистецтва; створення атмосфери змагальності; заохочення учнів засобами студентських посад і відзнак) молодіжної політики єзуїтів.

4. Обґрунтовано соціоантропологічний, духовно-педагогічний і парадигмальний виміри розвитку ренесансно-гуманістичного досвіду освіти і виховання в ранньомодерній молодіжній політиці Товариства Ісуса. Виявлено, що її соціокультурне значення, насамперед, полягало в рецепції, інтерпретації та практичному втіленні ренесансно-педагогічних ідей у широкий культурно-освітній процес. Доведено, що соціокультурний та антропологічний виміри молодіжних ініціатив єзуїтів репрезентовано єдністю особистісних, соціальних і культурних пріоритетів. Підкреслено, що як ренесансний гуманізм, так і єзуїтська духовність були глибоко педагогічними, що визначило їхній людинотворчий потенціал та відіграло вагомую роль у формуванні пост-тридентської парадигми релігійного виховання, яка була основою католицької педагогіки впродовж другої половини XVI – XIX ст.

Проаналізовано етапи (ідейно-гносеологічний (перша половина XVI століття), теоретико-нормотворчий (1540–1599 роки), практико-інтегральний (друга половина XVI – кінець XVII століття)), рівні (телеологічний, аксіологічний, структурно-змістовий, методичний, організаційно-педагогічний) і напрями (освітні, виховні та соціальні ініціативи) інтеграції ренесансної педагогіки в ранньомодерну молодіжну політику єзуїтів. З'ясовано тенденції (загальні, окремі, перспективні) та особливості (вибірковість і нерівноцінність представлення складників гуманістичної ідеї всебічного і гармонійного виховання особистості; підпорядкування гуманістичного інструментарію релігійним пріоритетам; інтуїтивність і спонтанність; палативність і незавершеність) інтерпретації єзуїтами гуманістичної традиції освіти і виховання.

Виявлено закономірності (каузальна зумовленість генези молодіжної політики єзуїтів, її відповідність потребам модернізації пізньосередньовічної освітньої практики; синтез в організаційно-ідеологічних засадах ордену єзуїтів проторенесансних, християнсько-гуманістичних і схоластичних ідей освіти і виховання; взаємозв'язок між широтою завдань єзуїтів і винятковим значенням молодіжної політики для їхньої реалізації тощо) та суперечності (між світським характером гуманізму Ренесансу та релігійними завданнями єзуїтів; антиклерикальними мотиваціями європейського Відродження та

церковно-католицькою орієнтацією ордену єзуїтів; звеличенням гуманістами свободи і гідності людини та єзуїтськими виховними пріоритетами скромності та послуху тощо) залучення ренесансно-педагогічних ідей у заснування та визначення змісту молодіжної політики Товариства Ісуса.

Здійснено історико-педагогічну оцінку європейської молодіжної політики єзуїтів. Підкреслено, що її значення, передусім, варто розглядати в площині відкритості вчителів-єзуїтів до тогочасних освітньо-виховних інновацій і здатності зважати на ідеї часу, майстерно впорядковувати педагогічну динаміку відповідно до нових потреб ранньобуржуазного європейського суспільства.

5. Окреслено перспективи використання педагогічного змісту ранньомодерної молодіжної політики єзуїтів в умовах інноваційного розвитку освіти і виховання. Відзначено, що в наш час єзуїтська практика піклування про молоде покоління, збагачена гуманістичними надбаннями століть, зберігає і поглиблює антропологічну, педагогічну та цивілізаційну значущість, є переконливим і впливовим прикладом успішної інтеграції здобутків релігійної педагогіки в систему освіти і виховання молоді. Підкреслено, що значний інтерес для сучасного розвитку національної освіти України становлять такі пріоритети єзуїтського педагогічного досвіду, як індивідуальний підхід, єдність дидактичних і морально-етичних складників, належна підготовка педагогічних кадрів та їхня всебічна підтримка, популяризація цінностей активного, національного, енергійного та добросоціального ставлення до світу, урізноманітнення педагогічних методів на основі реалізації інтелектуального, морального, естетичного, фізичного та соціального виховання, розробка освітніх стандартів і збагачення змісту освіти гуманітарною та риторичною підготовкою, розвиток молодіжного партнерства тощо.

Проведений аналіз не вичерпує всієї повноти досліджуваної проблеми. Перспективними для окремого вивчення можуть бути питання про вплив християнсько-гуманістичного змісту молодіжної політики єзуїтів на сучасні моделі релігійної та світської педагогіки, гуманістичні погляди та освітня діяльність малодосліджених засновників педагогічної моделі єзуїтів (Ф. Ксаверій, Я. Лаїнес, С. Надаль, Х. Поланко, А. Сальмерон, П. Фарв та інші).

Валентина БОНДАРЕНКО,

*доцентка кафедри теорії й методики фізичного виховання,
адаптивної та масової фізичної культури Полтавського національного
педагогічного університету імені В. Г. Короленка,
кандидатка педагогічних наук, доцентка*

СЛОВО ПРО НАСТАВНИКА

Дивовижною особистістю, яка поєднала в собі талант дослідника, керівника, учителя залишиться в пам'яті кількох поколінь студентства, колег, друзів, учнів Борис Васильович Год.

Життєвий шлях Бориса Васильовича не був устелений пелюстками троянд. Він був складний, тернистий, але водночас і щасливий. Адже бачив він результати своєї праці щоденно. Це його студенти, аспіранти ставали талановитими вчителями історії, управлінцями, науковцями.

До когорти його учнів, маю честь належати і я. Борис Васильович був керівником моєї кандидатської дисертації, шанованим наставником, натхненним провідником на шляху історико-педагогічного дослідження, а я – його першою аспіранткою. У нього була маса ідей, які треба було втілити в життя негайно, заглиблюючись у тему дослідження, бо його вислів: «Ти, що збираєшся писати дисертацію аж до пенсії?», повірте, був неабияким мотиватором. Він умів наштовхнути на той чи той погляд, ракурс, який давав можливість усебічно розкрити найскладніші питання в науковій праці.

Борис Васильович ніколи не відмовляв у бесіді, консультації, допомозі. Був абсолютно позитивно зарядженою людиною, тому він своїм оптимізмом надихав усіх, хто знаходився поруч. Завжди усміхнений, він умів розрадити, заспокоїти і навіть побутові чи сімейні проблеми сприймати з гумором. Його вислови запам'ятовувалися, поширювалися і ставали афоризмами.

Борис Васильович радив бути щирими, відкритими, чесними у взаєминах як учителя й учня, керівника і підлеглого, наставника і вихованця, так і про-

сто людини з людиною. Він був своєрідним, неповторним, оригінальним і авторитетним і в науці, і в звичайному житті. Пригадую, як в одній із спеціалізованих вчених рад усі з трепетом очікували вердикту з вуст Бориса Васильовича.

Таких наставників, яким був Борис Васильович Год, не так багато зустрічалося на моєму життєвому шляху, і пам'ять про нього як Світлу Людину залишиться зі мною назавжди, а ще – слова щирої вдячності.

Дякую Вам уклінно, Борисе Васильовичу!

Бондаренко В. В. Педагогічні погляди та просвітницька діяльність Д. С. Туптала (Димитрія Ростовського) у контексті освітнього простору другої половини XVII – XVIII століть : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Полт. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2010. 190 арк.

Бондаренко В. В. Педагогічні погляди та просвітницька діяльність Д. С. Туптала (Димитрія Ростовського) у контексті освітнього простору другої половини XVII – XVIII століть : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Полтава, 2010. 20 с.

У дослідженні вперше у вітчизняній історико-педагогічній науці здійснено періодизацію педагогічної та просвітницької діяльності Димитрія Ростовського. Обґрунтовано єдність традиційності та інноваційності архієрейської школи змішаного типу, розкрито дидактичні принципи, організаційні форми та методи навчання. Реконструйовано погляди святителя на процес виховання особистості, його принципи (неперервності виховання, відповідності виховання віку особистості, поступовості й систематичності, єдності виховання й самовиховання), умови, правила, засоби, напрями виховання (православне, моральне, розумове, естетичне, трудове й фізичне), загальні й специфічні форми, методи й прийоми виховання особистості. Визначено, що ефективність просвітницької діяльності Димитрія Ростовського пояснюється тим, що він створив у Ростові унікальне освітньо-виховне середовище, яке інтегрувало, поглиблювало і втілювало в практику його педагогічні ідеї. Розкрито напрями впливу педагогічних ідей Д. С. Туптала на педагогічну теорію й практику наступних століть і доведено їхню актуальність на сучасному етапі розвитку української держави та національної педагогічної думки, накреслено шляхи їх упровадження в педагогічну практику.

Об'єкт дослідження – творча спадщина Д. С. Туптала (Димитрія Ростовського) в контексті освітнього простору другої половини XVII – початку XVIII століть.

Предмет дослідження – педагогічні погляди та просвітницька діяльність Д. С. Туптала (Димитрія Ростовського) у контексті освітнього простору другої половини XVII – початку XVIII століть.

Мета дослідження полягає у виявленні педагогічних поглядів і характеристики просвітницької діяльності Д. С. Туптала (Димитрія Ростовського) у контексті освітнього простору другої половини XVII – початку XVIII століть.

Методологічною основою дослідження є фундаментальні положення теорії пізнання: ідеї єдності загального, особливого та одиничного, єдності теорії й практики; науковий плюралізм в оцінці теорій і концепцій; філософсько-світоглядні та загальнонаукові положення про взаємозв'язок і взаємозумовленість соціально-економічних і педагогічних явищ, про неперервність і наступність історико-педагогічних процесів; діалектика феноменів (спільне і відмінне) цивілізацій і культур; їхні взаємодія і взаємовплив, цілісність, зокрема єдність загальнолюдської та національної культур; принципи об'єктивності, науковості, історизму, доказовості.

Наукова новизна й теоретичне значення результатів дослідження полягають у тому, що *вперше*: виявлено педагогічні погляди (історико-педагогічні, дидактичні, теоретико-виховні, школознавчі) й схарактеризовано просвітницьку діяльність Д. Туптала та визначено її етапи: (1662–1675 роки – пропедевтичний, 1675–1684 роки – пастирсько-педагогічний, 1684–1702 роки – науково-теоретичний, 1702–1709 роки – практико-педагогічний), її методи (словесні, наочні, практичні, стимулювання, синхронічних таблиць, історико-науковий, вивчення іноземних мов на доступних життєвих прикладах), форми (урочні, позакласні, позашкільні, індивідуальні, храмові) і види (наукова, навчальна, виховна, організаційно-адміністративна, проповідницька, творча); з'ясовано стан вивченості життя й творчості Д. Туптала та визначено його за такими напрямками: канонізація та поширення його спадщини (1677–1818 роки), науково-дослідницький (1818–1918 роки), культурологічний (1918–1991 роки), відродження та впровадження прогресивних ідей (1991–2010 роки); здійснено науковий аналіз освітнього простору другої половини XVII–XVIII століть і встановлено роль Д. Туптала в інтеграції надбань давньоруської, середньовічної, ренесансної, української барокової педагогіки, патристики й раннього Просвітництва; виявлено витoki педагогічних ідей та просвітницької діяльності Дмитрія Ростовського (православна родина, навчання в Києво-Могилянському колегіумі, соціальне середовище, чернече життя, самоосвіта й самовиховання), що ґрунтувалися на теоцентричному світогляді, християнській етиці й антропології; обґрунтовано мету (цілеспрямована загальна й спеціальна освіта учнів), завдання (підготовка школярів до подальшого навчання та роботи в церкві; православне, моральне, розумове, естетичне, трудове, фізичне виховання особистості) та принципи організації (всестановість, безкоштовність, єдність школи й церкви, гуманність) Ростовського навчального закладу як архієрейської школи змішаного типу; виявлено та реконструйовано педагогічні погляди мислителя (історико-педагогічні щодо розвитку освіти I–XVII століть; на ідеал учителя й ієрархію вчительського служіння; принципи навчання – єдність учення, індивідуальний підхід, гуманне ставлення до учнів; принципи виховання особистості на засадах християнського вчення – неперервність, урахування вікових особливостей, поступовість і систематичність, єдність вихо-

вання й самовиховання; ідеї педагога щодо створення Ростовського освітньо-виховного середовища, яке складали школа, монастирі, храми, бібліотека); доведено актуальність і доцільність педагогічних поглядів Д. Туптала для сучасного етапу розвитку педагогічної теорії та практики.

Подальшого розвитку набули ідеї щодо генезису окремих педагогічних принципів (індивідуальний підхід, гуманізм, поступовість і систематичність, зв'язок освіти й виховання із життям, неперервність виховання тощо).

Уточнено історико-педагогічну оцінку розвитку освіти в перехідний період від Середньовіччя до Нового часу, від Реформації та Контрреформації до Просвітництва у другій половині XVII–XVIII століть.

Не підтверджено загальноприйнятну думку про те, що засновником архієрейських шкіл у Росії був Ф. Прокопович (1721 року при Олександрівській лаврі). *Доведено*, що першу архієрейську школу в Росії відкрив Дмитрій Ростовський у 1702 році саме в Ростові.

До наукового обігу введено понад 20 маловідомих і невідомих документів та матеріалів, пов'язаних із життям Д. Туптала й розвитком освіти досліджуваного періоду.

Практичне значення результатів дослідження полягає в розробці спецкурсу «Виховання духовних цінностей у педагогічній спадщині Дмитрія Ростовського (Данила Туптала)» для студентів навчальних закладів усіх рівнів акредитації та слухачів інститутів післядипломної педагогічної освіти. Матеріали дослідження можуть слугувати теоретичною базою при викладанні педагогічних, історичних, філологічних дисциплін і для написання наукових праць, навчальних підручників та посібників, а також будуть корисними для теоретико-методичного забезпечення національної системи освіти.

Основні результати наукового пошуку:

1. З'ясовано стан вивченості життя та творчості Д. Туптала і вирішено чотири напрями дослідження його спадщини: канонізація педагога й поширення його спадщини (1677–1818 роки), науково-дослідницький (1818–1918 роки), культурологічний (1918–1991 роки), відродження й впровадження його педагогічних ідей (1991–2010 роки). Спеціалісти різних галузей (педагоги, філософи, богослови, історики, літературознавці, філологи, мистецтвознавці, архівознавці, психологи) констатують енциклопедичність, невичерпність і актуальність його доробку для духовного відродження сучасного суспільства.

2. Здійснено системний аналіз освітнього простору другої половини XVII – початку XVIII століть і з'ясовано, що в перехідний період від Середньовіччя до Нового часу, від Реформації та Контрреформації до Просвітництва, коли в розвитку освіти відбувалися позитивні й негативні зміни, Д. Туптало інтегрував найкращі надбання давньоруської, середньовічної, ренесансної, української барокової педагогіки, патристики й раннього Просвітництва, запобіг руйнуванню морально-релігійних і патріотичних підвалин вітчизняної педа-

гогічної думки, що детермінувало концептуальні засади, характер і зміст духовної й народної освіти протягом двох століть.

Виявлено витoki педагогічних ідей та просвітницької діяльності Дмитрія Ростовського: православна родина; навчання в Києво-Могилянському колегіумі; соціальне середовище – відомі історичні особи, які визначали характер суспільно-політичного, культурного й релігійного життя епохи; чернече життя в монастирях України, Литви, Білорусі, Росії; самоосвіта й самовиховання. З'ясовано, що названі чинники вплинули на формування його теоцентричного педагогічного світогляду, який ґрунтувався на християнській етиці й антропології.

3. Виявлено та реконструйовано педагогічні погляди мислителя: історико-педагогічні щодо розвитку освіти I–XVII століть; на ідеал учителя й ієрархію вчительського служіння; принципи навчання – єдність учення, індивідуальний підхід, гуманне ставлення до учнів; принципи виховання особистості на засадах християнського вчення – неперервність, урахування вікових особливостей, поступовість і систематичність, єдність виховання й самовиховання; ідеї стосовно створення Ростовського освітньо-виховного середовища як сукупності духовних (православне вчення як спільна ідеологія, принципи, мета, завдання, модель православного способу життя) і предметних (монастирі, храми, бібліотека, школа) складників і спеціально організованої взаємодії учасників педагогічного процесу.

4. Визначено основні етапи просвітницької діяльності педагога: I етап (1662–1675 роки) – пропедевтичний; II етап (1675–1684 роки) – пастирсько-педагогічний; III етап (1684–1702 роки) – науково-теоретичний; IV етап (1702–1709 роки) – практикологічний; її методи (словесні, наочні, практичні, стимулювання, методи синхронічних таблиць, історико-науковий, вивчення іноземних мов на доступних життєвих прикладах); організаційні форми (урочні, позакласні, позашкільні, індивідуальні, храмові) та види (наукова, навчальна, виховна, проповідницька, організаційно-адміністративна, творча).

5. Обґрунтовано мету (цілеспрямована загальна й спеціальна освіта учнів), завдання (підготовка школярів до подальшого навчання та роботи в церкві; православне, моральне, розумове, естетичне, трудове, фізичне виховання особистості) та принципи (гуманність, єдність школи й церкви, всестановість, безкоштовність) Ростовського навчального закладу Д. Туптала. Акцент зроблено на інноваційності для початку XVIII століття типу закладу – архієрейської школи з оригінальним варіантом змішаного змісту освіти, яка вирізнялася поєднанням загальної та спеціальної духовної освіти, запровадженням класно-урочної системи.

6. Доведено актуальність і доцільність педагогічних поглядів і просвітницької діяльності мислителя для сучасної освіти, визначено шляхи їх запровадження в педагогічну теорію та практику: 1) дослідження, узагальнення, збереження й розвиток вітчизняної православної педагогічної думки; 2) теоретичне обґрунтування та розробка для закладів освіти різних рівнів акре-

дитації курсів духовно-морального спрямування з використанням творів Дмитрія Ростовського, їх належне науково-методичне й кадрове забезпечення; 3) ліцензування у вищих навчальних закладах освіти спеціальностей, орієнтованих на вивчення релігійної культури, виховання фахівців на ідеях учительського служіння; 4) співробітництво й співпраця духовних і світських навчальних закладів, церковних, суспільних і державних структур у духовно-моральному вихованні молоді шляхом створення освітньо-виховного середовища в регіонах; 5) застосування різних форм популяризації спадщини Д. Туптала (науково-дослідницьких, культурно-просвітницьких, мистецьких тощо); 6) запровадження в педагогічну практику ідеї виховання молодого покоління на основі православних національно-духовних традицій.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів поставленої наукової проблеми. Перспективними вважаються деталізація педагогічних інтуїцій педагога в освітньому просторі наступних століть, дослідження ідей андрагогіки, антропології, соціальної та мистецької педагогіки у творчості Д. Туптала (Дмитрія Ростовського).

Наталія ТОКУЄВА,

старша викладачка відділу мовної підготовки Центру міжнародної освіти Полтавського державного аграрного університету, кандидатка педагогічних наук

НАШ МУДРИЙ НАСТАВНИК

Говорити про Бориса Васильовича Года в минулому часі надзвичайно важко. Упродовж тривалого часу – більше десяти років – я мала щасливу нагоду спілкуватися з ним як із науковим керівником, який націлював на роботу, надихав на творчість, уважно вислуховував, допомагав, підтримував, навчав. Саме його мудрі поради й настанови допомогли реалізувати матеріали мого дослідження в цілісну науково-дослідницьку кваліфікаційну роботу, яку було захищено, на жаль, уже за його відсутності. Але під час захисту дисертації мені здавалося, що я відчуваю його підтримку звідти, здалеку: у голові лунав його лагідний голос, що надихав і надавав сил; згадувалися його глибокі живі очі, які наче промовляли: «Тримайся! Я поряд!». Тому після захисту дисертації слова подяки я розпочала зі слів вдячності, адресованих саме Борисові Васильовичу, згадавши його і як автора ідеї дослідження, і як високопрофесійного редактора роботи, і як натхненного керівника. Але хіба слова можуть передати всі почуття та емоції?

... Пригадую наші перші зустрічі з Борисом Васильовичем. Виконуючи обов'язки проректора університету, маючи безліч справ, він завжди знаходив у своєму щільному графіку час для нас, своїх аспірантів. Завжди привітний, доброзичливий, турботливий ... Завжди уважно вчитувався в кожен рядок статей до наукових збірників або тез доповідей і виступів, які я готувала на наукові конференції, семінари. Його поради ніколи не носили авторитарного характеру: він наштовхував на слушну думку, підводив до правильного висловлення ідей, підказував найефективніші шляхи вирішення проблем, під-

тримував усілякі ініціативи. Він завжди виявляв інтерес до мого навчання в аспірантурі, до пошукової роботи в архівах і бібліотеках, до складання планів і звітів аспіранта; пишався результатами іспитів кандидатського мінімуму; цікавився моїми особистими справами на роботі, удома. Завжди в нього знаходилися надзвичайно особливі, добрі слова підтримки, якась весела життєва історія, дотепний жарт. Як зараз цього не вистачає ...

Не можна не згадати і те, з якою повагою ми, аспіранти, ставилися і продовжуємо ставитися до Бориса Васильовича як до науковця, який був натхненником, організатором та учасником багатьох різного рівня наукових зібрань, мав численні дослідницькі праці. У мене завжди виникало питання, як він усе встигає? Майже на кожній нашій зустрічі Борис Васильович показував свої нові напрацювання: статті, тези, монографії. Навчав своїм власним прикладом. Надихав своєю невтомною працею. Зачаровував своїм уродженим талантом красномовства, що спонукало співрозмовників до взаєморозуміння, взаємодії, співпраці.

Мова його наукових розвідок мене, як філолога за освітою, просто вражала: вона була ємкою, лаконічною і водночас вишуканою й оригінальною. Треба сказати, що Борис Васильович був наділений універсальним чуттям мови, яке напрочуд органічно пасувало, залежно від ситуації, і до наукових висловлювань та промов, і до публічного спілкування, і до дружнього кола. У своє мовлення – і усне, і писемне – він завжди впускав надзвичайно влучні, наповнені змістом слова, правильно підібрані відповідники калькованих форм чи усталених висловів; нетривіальні, докладні та ґрунтовні описи певних подій, особистостей, явищ як у науковій сфері, так і в буденних життєвих реаліях.

Борис Васильович Год був для нас, аспірантів, справжнім взірцем науковця-дослідника; він учив нас не збивати подих, а йти вперед, бути послідовними й наполегливими в усьому: і в копіткому науковому пошуку, і у викладацькій роботі, і в повсякденному житті. Він долучив нас до цієї практики, давши неоціненно значущий досвід, який нас збагатив, розвинув, дав поштовх до руху вперед.

... Прожиті роки – це не лише хронологічний плин зумовлених природою обертів Землі довкола Сонця, це й екзистенційний часопростір, який дає шанс спілкування з винятковими особистостями, такими, яким був для нас, аспірантів, наш науковий керівник Борис Васильович Год. Результат зчитаних нами смислів, які він вкладав у кожную пораду, у кожную консультацію, вилився не лише в плідну наукову діяльність, що активно проводить кожен із нас, а й у визнання особливих загальнолюдських цінностей, якими він щедро ділюся з нами. За кожної слушної нагоди хочеться ще і ще раз сказати: «Дякуємо Вам за все, наш Учителю!».

Світла пам'ять.

Токуєва Н. В. Педагогічна спадщина та громадсько-просвітницька діяльність М. К. Андрієвського (1922–1998 рр.) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Полт. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2020. 310 арк.

Токуєва Н. В. Педагогічна спадщина та громадсько-просвітницька діяльність М. К. Андрієвського (1922–1998 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Полтава, 2020. 20 с.

Дисертація є історико-педагогічним дослідженням персоналістичної та регіоналістичної соціально-педагогічної проблематики. У роботі вперше у вітчизняному історико-педагогічному пізнанні комплексно проаналізовано зміст педагогічної спадщини і громадсько-просвітницької діяльності М. Андрієвського. Визначено теоретичні основи та новаторський зміст педагогічних ідей освітянина щодо виховання та розвитку особистості у середовищі школи-інтернату. Доведено, що в їхній основі було усвідомлення важливості трудового виховання, яке здійснювалося за допомогою створення педагогічного середовища, максимально наближеного до сім'ї, що забезпечувало реальний соціально-гуманістичний ефект родинного виховання. Розкрито зміст та особливості освітньо-виховної, організаційно-педагогічної та громадсько-просвітницької діяльності М. Андрієвського, виявлено етапи, особливості, закономірності та суперечності її розвитку. З'ясовано можливості використання творчого доробку М. Андрієвського в умовах інноваційного розвитку освіти України.

Об'єкт дослідження – українська педагогічна думка та соціально-педагогічна практика другої половини ХХ століття.

Предмет дослідження – педагогічний доробок і громадсько-просвітницька діяльність М. Андрієвського.

Мета дослідження – проаналізувати педагогічну спадщину та розкрити зміст громадсько-просвітницької діяльності М. Андрієвського в контексті розвитку вітчизняної освіти другої половини ХХ століття.

Методологічну основу дослідження становить інтеграція науково-дослідницького інструментарію історико-педагогічного, персоналістичного та соціокультурного підходів, які забезпечують можливість цілісного аналізу становлення та розвитку освітньо-виховної, організаційно-педагогічної та громадсько-просвітницької діяльності М. Андрієвського в загальнокультурному та суспільно-політичному контекстах другої половини ХХ століття. В основі дослідження – діалектичний спосіб пізнання, який зумовлює вивчення педагогічного портрета М. Андрієвського в єдності та взаємозв'язках усіх його характеристик. Для висвітлення окремих аспектів теми дослідження також використано евристичні можливості антропологічного, проблемно-хронологічного та аксіологічного методологічних підходів. Дослідницьким орієнтиром дисертації виступили загальнонаукові принципи пізнання: науковості, об'єктивності, єдності теорії та практики, історизму, системності,

багатофакторності, синтезу історичного та логічного, соціально-історичної детермінації педагогічної дійсності, конкретності, міждисциплінарності, академічної доброчесності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше*: цілісно проаналізовано педагогічну спадщину М. Андрієвського як єдність його педагогічних ідей та освітньо-виховної й організаційно-педагогічної роботи, висвітлено зміст і соціокультурне значення громадсько-просвітницької діяльності педагога в контексті розвитку української освіти другої половини ХХ століття; визначено ступінь наукової розробленості проблеми дослідження та систематизовано джерельну базу; охарактеризовано історичний і соціокультурний контексти та виявлено чинники формування педагогічних поглядів освітянина (виховання в учительській родині; восьмирічна армійська служба; навчання в закладах вищої педагогічної освіти; співпраця з досвідченими педагогами-вченими та освітянами-практиками; самоосвіта тощо); розкрито зміст педагогічних ідей М. Андрієвського щодо виховання особистості в умовах шкіл-інтернатів та доведено, що їхньою домінантою було усвідомлення важливості трудового виховання, яке здійснювалося шляхом створення педагогічного середовища, максимально наближеного до сім'ї, що забезпечувало реальний ефект родинного виховання; висвітлено сутність сформульованих М. Андрієвським педагогічних ідей: мета освіти – високоосвічена, усебічно розвинена особистість, активний діяч суспільства, спроможний у практичній діяльності використовувати найновіші досягнення науки і техніки; дидактичні принципи – єдності теорії та практики, соціалізуючого характеру навчання, доступності й поступовості засвоєння навчального матеріалу, політехнізму; зміст виховання – трудове, моральне, розумове, фізичне, патріотичне, естетичне, екологічне, економічне, родинне та інтернаціональне; з'ясовано, що інноваційний підхід педагога виявився в тому, що уміння і навички розглядав не як кінцеву мету виховання, а як засіб досягнення освітнього ідеалу – свідомого ставлення учня до трудового процесу і його результатів; досліджено та виокремлено напрями діяльності М. Андрієвського: освітньо-виховний, організаційно-педагогічний і громадсько-просвітницький, доведено їхній взаємозв'язок у житті та творчості педагога; виявлено, що педагогічне новаторство М. Андрієвського відбито у його організаційно-педагогічній діяльності (принцип колегіального управління закладом освіти; залучення педагогічних працівників до безперервного процесу підвищення кваліфікації та саморозвитку; поєднання навчання із виробничими процесами тощо); на основі авторських критеріїв (провідний вид діяльності; рівень суспільного авторитету; якісні новоутворення в особистісному і професійному вимірах) виокремлено етапи розвитку педагогічних ідей та діяльності М. Андрієвського: перший (1922–1955 роки) – особистісний розвиток і становлення педагогічного мислення; другий (1956–1968 роки) – професійне ствердження та

формування педагогічного досвіду; третій (1969–1977 роки) – вдосконалення педагогічної майстерності та громадсько-просвітницькі ініціативи; четвертий (1978–1998 роки) – педагогічне наставництво вчителів і вихователів; виявлено особливості (цілеспрямованість і безперервність освітньої роботи; єдність освітньо-виховної, організаційно-педагогічної та громадсько-просвітницької діяльності; практико-орієнтований і політехнічний характер дидактичних ідей; пріоритетність трудового виховання в педагогічному процесі школи-інтернату), закономірності (детермінованість професіогенезу М. Андрієвського вітчизняними історичними традиціями піклування про дітей-сиріт; відповідність його педагогічних ідей політико-ідеологічним умовам; соціальна затребуваність авторських педагогічних поглядів щодо перебудови системи шкіл-інтернатів; наслідування педагогічних ідей і досвіду М. Андрієвського в сучасних стратегіях реформування інтернатної системи освіти) та суперечності (між уніфікованістю радянської педагогіки та появою новаторських педагогічних ідей; між затребуваністю принципів родинної педагогіки і тогочасним поширенням ідеології соціального виховання; між завданнями соціалізації особистості в колективі та природною потребою вихованців шкіл-інтернатів в особистісно-гуманістичному піклуванні; між пріоритетністю інтернаціонального виховання і важливістю національно-патріотичного складника освітньо-виховної роботи) педагогічної спадщини та громадсько-просвітницької діяльності освітянина; окреслено можливості використання творчого доробку М. Андрієвського в умовах інноваційного розвитку освіти України (реформування шкіл-інтернатів на цінностях родинної педагогіки; інтеграція трудового виховання в цілеспрямований процес розвитку особистості; організація учнівського самоврядування; створення партнерського освітнього середовища; єдність колективної та особистісно-орієнтованої діяльності вихованців; організація підвищення кваліфікації педагогічних кадрів тощо).

Доповнено історико-педагогічне знання досі невідомими фактологічними матеріалами щодо життя та педагогічної творчості М. Андрієвського.

Удосконалено методику персоналістичних і регіоналістичних історико-педагогічних досліджень.

Подальшого розвитку набули наукові положення про педагогічне новаторство М. Андрієвського, особливий соціальний ефект авторського доробку щодо інтеграції в освітньо-виховне середовище інтернату елементів родинно-го виховання.

Уведено до наукового обігу 134 невідомі архівні першоджерела, які висвітлюють зміст педагогічного доробку М. Андрієвського, відбивають окремі аспекти розвитку вітчизняних шкіл-інтернатів у другій половині ХХ століття.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що положення дисертації можуть бути використані для майбутніх наукових студій з історії педагогіки, педагогічної персоналістики й регіоналістики, культу-

рології та краєзнавства. Наукові висновки становлять інтерес для удосконалення державної політики у сфері реформування української системи інституційного догляду, виховання дітей-сиріт та охорони дитинства, а також у пошуку педагогічно доцільної та ефективної методики роботи з дітьми, що опинилися у складних життєвих обставинах. Результати дослідження також можуть бути використані педагогічними закладами фахової передвищої, вищої та післядипломної освіти, що здійснюють підготовку педагогічних кадрів, фахівців зі спеціальної освіти, соціальної роботи, освітнього менеджменту. Із цією метою розроблено спецкурс «Соціально-педагогічна та громадсько-просвітницька діяльність М. Андрієвського», зміст якого може доповнювати варіативні складники освітніх програм підготовки педагогічних кадрів. Матеріали дисертації становлять інтерес для розширення змісту персоналістичних блоків підручників, навчальних та навчально-методичних посібників з історії української педагогіки, соціальної педагогіки, спеціальної освіти, історичного краєзнавства, довідкових та енциклопедично-біографічних видань тощо.

Основні результати наукового пошуку:

1. Визначено та систематизовано джерельні, історіографічні та теоретико-методологічні засади дослідження. З'ясовано, що його специфіка визначається відсутністю в сучасній історіографії праць, які були безпосередньо присвячені педагогічному доробку М. Андрієвського. Можна констатувати спорадичність звернення вчених до аналізу його педагогічного портрета, а існуючі окремі матеріали мають винятково біографічно-описовий характер. Джерельну базу дослідження представлено: науково-педагогічними працями М. Андрієвського; архівними документами державних установ та закладів освіти; нормативно-регламентаційними джерелами й матеріалами шкільного діловодства; масовими, статистичними та усно-історичними джерелами; ілюстративними джерелами та фотоматеріалами. Зважаючи на специфіку дослідження, яке належить до персоналістичних та регіоналістичних історико-педагогічних студій, його теоретико-методологічну основу становлять евристичний потенціал історико-педагогічного, персоналістичного та соціокультурного підходів; діалектичний спосіб пізнання й дослідницькі засоби антропологічного, проблемно-хронологічного та аксіологічного методологічних підходів. Разом із залученими у дослідження теоретичними й емпіричними методами вони забезпечують необхідну методологічну базу для об'єктивного відбиття педагогічної спадщини М. Андрієвського та її актуалізації в сучасних умовах.

2. Охарактеризовано історичний і соціокультурний контексти становлення педагогічних поглядів М. Андрієвського. За свідченнями першоджерел, на формування його педагогічного мислення вагомий вплив мав український історичний досвід організації освіти та піклування про дітей-сиріт. Значну ува-

гу педагог приділяв вивченню й осмисленню вітчизняної традиції організації шкіл-інтернатів, акумулював та інтерпретував у власному педагогічному доробку провідні ідеї українського педагогічного вчення. Новаторство М. Андрієвського щодо змістових та організаційно-педагогічних засад функціонування школи-інтернату багато в чому було визначено вітчизняним досвідом соціально-педагогічної практики. Професіогенез педагога детермінували такі чинники, як виховання в учительській родині; восьмирічна армійська служба; навчання в закладах вищої педагогічної освіти; співпраця з досвідченими педагогами-вченими та освітянами-практиками (О. Захаренко, І. Кривонос, В. Павелко, Н. Тарасевич та інші); самоосвіта тощо. Вирішальне значення у формуванні педагогічних ідей М. Андрієвського мало знайомство з педагогічними доробками І. Зязюна, А. Макаренка, В. Сухомлинського.

3. Проаналізовано педагогічні ідеї видатного освітянина щодо виховання й розвитку особистості в середовищі школи-інтернату. Доведено, що вони ґрунтувалися на усвідомленні пріоритетності всебічного й гармонійного розвитку особистості та єдності всіх напрямів виховання. М. Андрієвський, продовжуючи кращі традиції гуманістичної педагогіки, стверджував, що найважливіше завдання кожного вчителя й вихователя полягає в тому, щоб підготувати школяра до реальної дійсності, гуманних стосунків між людьми та самостійної трудової діяльності. Домінантою педагогічного доробку М. Андрієвського була ідея важливості реалізації трудового виховання як універсального інструментарію формування атмосфери родинного середовища, потребу в якому гостро відчували вихованці шкіл-інтернатів. Педагог уважав, що трудове виховання забезпечує необхідний педагогічний ресурс для «прилучення» особистості до праці, яка, на думку М. Андрієвського, виступає ключовим засобом її ціннісного та професійного становлення. Трудовому вихованню значно сприяла інтеграція М. Андрієвським в освітньо-виховний процес лабораторних занять, гурткової роботи, самообслуговування (особиста гігієна, прибирання приміщень, догляд за зеленими насадженнями, робота в майстернях і підсобних господарствах), суспільно корисної праці з благоустрою школи та пришкольній території тощо.

4. Висвітлено зміст освітньо-виховної, організаційно-педагогічної та громадсько-просвітницької діяльності М. Андрієвського, яка була спрямована на впровадження ініціатив щодо реформування тогочасних шкіл-інтернатів на засадах родинної педагогіки. В освітньо-виховній діяльності педагог особливу увагу приділяв реалізації ідеї всебічного виховання особистості. У Гадацькій школі-інтернаті учні були охоплені різними напрямками виховання (трудове, моральне, розумове, фізичне, патріотичне, естетичне, екологічне, економічне, родинне, інтернаціональне). Важливе значення відігравали такі форми виховання, як бесіди, тематичні виховні заходи, «спеціальні уроки», творчі лекції, навчальні екскурсії тощо. Окреме місце в діяльності М. Андрі-

євського належало організаційно-педагогічній роботі. Він був ефективним управлінцем, який у центрі освітнього процесу вбачав вихованця і вихователя. Педагог уважав, що позитивних результатів можуть досягти лише ті вчителі й вихователі, які постійно поєднують свою щоденну добросовісну роботу з напрацюваннями видатних педагогів минулого і новими досягненнями науки, а творчі інноваційні рішення – з педагогічним експериментом. М. Андрієвський був «голосом освіти» на засіданнях вищих державних органів влади, намагаючись донести до чиновників ідею необхідності перебудови освітньо-виховного простору школи-інтернату на гуманістичних і дитиноцентристських засадах. На основі авторських критеріїв (провідний вид діяльності, рівень суспільного авторитету та якісні новоутворення у структурах особистісного і професійного досвіду М. Андрієвського) виокремлено етапи розвитку його педагогічних ідей та діяльності: перший (1922–1955 роки) – становлення педагогічного мислення та особистісний розвиток; другий (1956–1968 роки) – професійне ствердження та формування педагогічного досвіду; третій (1969–1977 роки) – удосконалення педагогічної майстерності та громадсько-просвітницькі ініціативи; четвертий (1978–1998 роки) – педагогічне наставництво вчителів і вихователів.

5. Представлено концептуальний вимір педагогічної спадщини М. Андрієвського, що уможливило визначення її особливостей (цілеспрямованість і безперервність освітньої роботи; єдність освітньо-виховної, організаційно-педагогічної та громадсько-просвітницької діяльності; практико-орієнтований і політехнічний характер дидактичних ідей; пріоритетність трудового виховання в педагогічному процесі школи-інтернату); закономірностей (детермінованість професіогенезу М. Андрієвського вітчизняними історичними традиціями піклування про дітей-сиріт; відповідність його педагогічних ідей політико-ідеологічним умовам; соціальна затребуваність авторських педагогічних поглядів щодо перебудови системи шкіл-інтернатів; наслідування педагогічних ідей і досвіду М. Андрієвського в сучасних стратегіях реформування інтернатної системи освіти) і суперечностей (між уніфікованою радянською педагогікою та появою новаторських педагогічних ідей; між затребуваністю принципів родинної педагогіки і тогочасним поширенням ідеології соціального виховання; між завданнями соціалізації особистості в колективі та природною потребою вихованців шкіл-інтернатів в особистісно-гуманістичному піклуванні; між пріоритетністю інтернаціонального виховання і важливістю національно-патріотичного складника освітньо-виховної роботи).

Окреслено можливості використання творчого доробку М. Андрієвського в умовах інноваційного розвитку освіти України. Діяльність педагога відіграла вагомий роль у гуманізації радянської системи інтернатів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Освітянин одним із перших

проголосив максимум необхідності формування родинної атмосфери у школах-інтернатах як основної умови повноцінного розвитку особистості. Цінним у новітніх умовах є новаторський підхід М. Андрієвського до розуміння динаміки розвитку педагогічного колективу, його висновки щодо змісту й організації трудового, морального, розумового, фізичного, патріотичного, родинного, інтернаціонального, естетичного, екологічного, економічного виховання дітей, що навчалися в закладах інтернатного типу. У сучасній освітній практиці застосування можуть отримати настанови педагога стосовно формування у вихованців соціальної відповідальності, навичок самостійної поведінки, педагогічні прийоми корекції комплексу неповноцінності, почуття соціальної відчуженості, підвищеної агресивності тощо. Актуалізація педагогічної спадщини М. Андрієвського сприятиме вдосконаленню професійної майстерності вчителів у процесі організації виховної роботи з дітьми та молоддю.

Дослідження не вичерпує всіх аспектів теми. Перспективними для майбутніх студіювань можуть стати компаративний аналіз українського та зарубіжного досвіду функціонування шкіл-інтернатів радянської доби, теоретичні узагальнення методичних доробків у сфері виховання та навчання дітей-сиріт.

Вадим ПИЛИПЕНКО,
заступник директора з питань дистанційної освіти
Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної
освіти імені М. В. Остроградського,
кандидат педагогічних наук

ПАМ'ЯТЬ ПРО ВЧИТЕЛЯ

Пам'ять про людину – це унікальний зв'язок, який продовжує життя тих, кого з нами немає. У пам'яті відбиваються найяскравіші, найважливіші, найнеповторніші деталі. Вона дає можливість нам переоцінювати події, фрази, навіть емоції. Тому й сьогодні, починаючи писати спогади про свого Вчителя, наукового керівника, наставника Бориса Васильовича Года, я покладаюся в першу чергу на пам'ять як на зв'язок із ним. Він з часом переоцінюється, осмислюється, емоційно переживається по-новому, але залишається таким же необхідним та важливим. Цей текст буде квінтесенцією того, як запам'ятався мені Борис Васильович. У ньому будуть цитати, роздуми, емоції, переживання та найяскравіші спогади.

Уперше про особистість Бориса Васильовича Года я дізнався від мами Наталії Федорівни Пилипенко, яка в 2002 році здобула другу вищу освіту в Полтавському державному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка зі спеціальності «Учитель історії та правознавства». Час її навчання для мене запам'ятався дуже смутно, але найяскравішими були розповіді мами про принципового, поважного інтелектуала, справжнього майстра своєї справи, тодішнього декана історичного факультету Бориса Васильовича Года. Мама розповідала про харизматичність Бориса Вальовича, його зорієнтованість на знання, принциповість в оцінюванні курсових робіт студентів.

Моє особисте знайомство з Борисом Васильовичем відбулося на третьому курсі історичного факультету, коли я навчався на історичному факультеті.

Уже з перших лекцій я зрозумів, що на заняттях з Нової історії Європи і Америки ми не просто будемо вивчати навчальний предмет, а отримаємо щось значно більше. Зараз я усвідомлюю, що це і було виховання в усіх його кращих проявах. Борис Васильович завжди був майстром влучного слова. Кожна його фраза закарбовувалася в пам'яті й несла щось більше, ніж просто гумор, критику або характеристику.

Я пригадую перше спілкування з Борисом Васильовичем. На початку одного з лекційних занять від поглянув за вікно, а потім сказав: «Сьогодні 21 січня», а потім запитав: «А чим відомий цей день в історії?». Я трохи з хвилюванням підняв руку й відповів: «Цього дня 1793 року стратили короля Людовіка XVI». Борис Васильович відчув це хвилювання з мого боку і підбадьорливо промовив: «Молодець! Я знав, що на це питання відповіси саме ти! Я в цьому був упевнений!».

Із легкої руки Бориса Васильовича Гога я обрав напрям «Управління навчальним закладом» в магістратурі. Ключовими стали його слова: «Це на перспективу».

Борис Васильович був моїм науковим керівником під час написання студентських робіт. Ще тоді вразила його серйозність та відповідальність в оцінюванні курсових та дипломних проєктів. Він відчував усе: стиль написання, якими джерелами користувалися студенти, навіть часові проміжки, присвячені тому чи тому підрозділу.

Пригадується випадок, коли Борис Васильович під час підготовки дипломних робіт запросив мене з однокурсником до себе в кабінет. Він процитував фрагмент із висновків у роботі товариша і потім сказав: «Це ж стиль Вадіка, я його і вночі впізнаю!». Я мовчав, але однокурсник таки зізнався, що звертався до мене за допомогою. Там нічого страшного не було. Борис Васильович усміхнувся й сказав, що допомагати один одному, звісно, треба, але він усе це бачить і впізнає за декілька секунд. Зрештою, і моя робота й робота однокурсника були успішно захищені. Ми на власному досвіді переконалися, що Борис Васильович з однаковою скрупульозністю та відповідальністю ставився як до студентських робіт, так і до праць вже знаних науковців.

Під час мого вступу до аспірантури 2011 року та і всього подальшого навчання Борис Васильович був справжнім каталізатором моєї діяльності. Його слово завжди було вчасним та стимулюючим. Навіть вибір теми дисертаційного дослідження в нас був особливо живим і дискусійним. Робота з електронними авторефератами активно поєднувалася із спілкуванням із провідними науковцями Полтавщини в кабінеті Бориса Васильовича. Часом здавалося, що тема вже зовсім поруч, але знаходилися ті чи ті суб'єктивні обставини, що змушували нас починати пошуковий шлях знову.

У новорічний вечір під час телефонної розмови Борис Васильович поба-

жав, щоб 2012 рік став роком вдало вибраної теми та плідного наукового пошуку. Саме так і сталося. Уже станом на лютий нового року ми обрали тему дисертаційного дослідження «Освітня діяльність та педагогічні погляди Олександра Івановича Строніна (1826–1889 роки)» та розпочали роботу по її координуванню.

Борис Васильович із самого початку зорієнтовував, що робота має базуватися тільки на оригінальних джерелах. Тому обрана тема стимулювала віднайти авторські рукописи О. І. Строніна. Виявилось, що після смерті Олександра Івановича всі особисті матеріали передані його братом Петром Івановичем до Російської публічної бібліотеки (станом на 2012 рік – це була Російська національна бібліотека імені М. Є. Салтикова-Щедріна у м. Санкт-Петербург). Добре запам'яталося, коли ми вдвох формулювали текст супровідного листа до директора бібліотеки. Кожне слово Борис Васильович говорив із науковим азартом та справжньою невідомою гордістю.

Перед поїздкою до Санкт-Петербурга Борис Васильович наголошував, що поряд із науковою метою в мене має бути просвітницька «місія»: оглянути місто, поспілкуватися з науковцями в бібліотеці, використовувати кожну нагоду для розширення світогляду.

Як бачимо, 2012 рік пройшов за сценарієм, який був у новорічному привітанні Бориса Васильовича. Рік закінчувався із сформульованою та закординованою темою, дібраною джерельною базою та першими публікаціями у фахових виданнях. Наступні роки йшла плідна праця над публікаціями та підготовкою основного тексту дисертації. Щоправда, по закінченню навчання в аспірантурі довелося взяти невелику наукову перерву.

Пауза в написанні дисертації, що тривала більше двох років, наклала, свій відбиток на підготовку до захисту. Ми продовжували спілкуватися із Борисом Васильовичем. Він часто жартував про сімейні обставини та «вселенські справи Пилипенка». Але розпочату справу потрібно було доводити до логічного закінчення. У серпні 2018 року я зателефонував до Бориса Васильовича. Це була тепла, приятна розмова, під кінець якої я все-таки зізнався, що закінчив роботу над основним текстом дисертації. Борис Васильович відреагував дуже жваво, дещо пожартувавши: «Не може бути!». Але згодом запропонував обрати день для зустрічі та обговорення подальшої роботи. Відразу було окреслено, що часу зволікати вже немає.

Борис Васильович запрошував мене бути присутнім на публічних захистах дисертацій осені 2018 – весни 2019 років. Це був дуже важливий психологічний крок, адже була можливість побачити «наживо» роботу членів спеціалізованої вченої ради, процедуру захисту, наукову дискусію, саму атмосферу захисту наукової роботи, зрештою, приміщення, у якому в майбутньому відбуватиметься захист і нашої кандидатської дисертації.

Примітним було те, що з ініціативи Бориса Васильовича на захисті були присутні й тодішні аспіранти різних років навчання. Це вкотре показувало послідовність та наступність у підготовці майбутніх кандидатів наук.

Наше подальше спілкування з Борисом Васильовичем було дуже насиченим. Ми говорили майже щодня. У цей час його стан здоров'я погіршувався. Я інколи намагався брати паузи, щоб зайвий раз не турбувати Вчителя, але тоді він сам телефонував. Це була одна з визначальних рис характеру Бориса Васильовича: незважаючи на обставини, він завжди тримав ключові питання під контролем.

Після передзахисту я був трохи схвильований, адже сама процедура виявилася непростою, дискусія пройшла гостро, були критичні зауваження до дисертації. Борис Васильович при всіх учасниках спільного засідання кафедри всесвітньої історії та методики викладання історії та кафедри загальної педагогіки та андрагогіки промовив: «Ми тебе сьогодні добре поганяли, але нічого, за одного битого десять небитих дають». І дійсно, після такого непростого передзахисту, сам захист уже не викликав надмірного хвилювання, хоча відповідальність відчувалася дуже серйозна.

Підтримка Бориса Васильовича була надзвичайно важливою в дні перед захистом. Він цікавився кожним моментом підготовки, наголошував на принципових позиціях. Це стимулювало й мене зробити та підготувати все найкраще.

Сам день захисту запам'ятався на все життя! Я разом із рідними, що допомагали організаційно, був у Полтаві з самого ранку. Усе було підготовлено заздалегідь, але рівно о 8 годині пролунав дзвінок від Бориса Васильовича, який уточнив, чи все гаразд. Я відповів, що все добре, і до захисту все підготовлено. Сам захист пройшов успішно, протягом усієї процедури відчувалася підтримка наукового керівника, але я і сам не міг підвести Бориса Васильовича, тому намагався показати весь свій науковий і педагогічний потенціал.

Після захисту ми з Борисом Васильовичем декілька разів говорили телефоном. Особливо вразила його розповідь про аромати горіхів, які він відчував під час кількадечної подорожі до Опішні. Борис Васильович завжди отримував неймовірне задоволення від української автентики. Тому й інші його розповіді про Опішню були наповнені захопленням.

Остання зустріч із Борисом Васильовичем відбулася наприкінці липня 2019 року. Це була тепла, родинна зустріч на кухні. Ми попили чаю, спілкувалися про останні події в Україні та світі. Наукові питання майже не обговорювали. Учитель поцікавився успішністю випускників мого класу, початком їхньої вступної кампанії. Але якось у контексті Борис Васильович сказав кілька пророчих фраз. Ця розмова була особливо широкою.

У моїй пам'яті Борис Васильович залишився в трьох іпостасях як науковець, керівник і людина.

Науковець. Борис Васильович – вимогливий і високопрофесійний дослідник. Ця вимогливість була в першу чергу до себе, а потім до інших. Я, готуючи статті, завжди брав за зразок публікації Бориса Васильовича. Навіть інколи використовував формулювання в реченнях та систему логіки переходів між абзацами. У Бориса Васильовича завжди на найдосконалішому рівні була навіть філологічна складова дослідження. Така бездоганність була результатом неймовірної праці та самодисципліни. З упевненістю можу сказати, що кожна вимога Вчителя до аспірантів, була підкріплена вже пройденим ним шляхом. Таким був науковий феномен Бориса Васильовича. І зараз з плином років я завжди з гордістю та любов'ю повторюю, що моїм науковим керівником був саме Борис Васильович Год.

Керівник. Мені пощастило спілкуватися з Борисом Васильовичем у ті часи, коли він був проректором з науково-педагогічної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Кілька разів доводилося бачити, як він ухвалював управлінські рішення. Кожне з них було неймовірним сплавом життєвої мудрості та кваліфікації керівника. Борис Васильович в ті часи був водночас і генератором ідей університету, і «силою рукою», і відповідальністю всього закладу освіти. Стиль спілкування був завжди діловим, але Борис Васильович ніколи не забував про людяність. У кризових ситуаціях він намагався заспокоїти, правильно дібрати слова, підтримати.

Особистість. Про людяність Бориса Васильовича я вже згадував, характеризуючи його як керівника. Але коли б у мене запитали, яку одну рису характеру Бориса Васильовича я уважав пріоритетною, то безсумнівно б, відповів, що «Людяність». Він міг і насварити, й інколи дати «доброго прочухана». Але це було виключно в ситуаціях, коли був необхідний стимул до певної діяльності. Будь-яка розмова з Борисом Васильовичем переходила до простих людських тем: про родину, про щось особисте. Він однаково вдало добирав слова і до юних студентів, й до людей поважного віку. Його поради завжди були настільки влучними, що часом здавалося, що в тих чи тих обставинах мого життя, Борис Васильович і сам був. Він завжди дуже тонко відчував ситуацію. Знаходив саме те найнеобхідніше слово, яке в той момент найбільше могло зарадити, стати найкориснішим, іноді докорінно змінити ситуацію.

Його особисте спілкування в родині ставало зразком побудови взаємин із близькими. Я часто чув його розмови з онуком Богданом, якого Борис Васильович дуже любив; батьківські настанови доньці Оксані та наповнене мудрості спілкування з дружиною Наталією Володимирівною. Зізнаюся чесно, що неодноразово намагався запам'ятати й стилі родинного спілкування як еталон налагодження взаємовідносин у сім'ї.

Саме таким запам'ятався мені Борис Васильович Год – Учитель, Людина з великої літери.

Пилипенко В. В. Освітня діяльність та педагогічні погляди Олександра Івановича Строніна (1826–1889 рр.) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Полт. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2019. 299 арк.

Пилипенко В. В. Освітня діяльність та педагогічні погляди Олександра Івановича Строніна (1826–1889 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Полтава, 2019. 20 с.

У дисертації здійснено комплексний науково-теоретичний аналіз освітньої діяльності та педагогічних поглядів Олександра Івановича Строніна. Проаналізовано джерельну базу, висвітлено історіографію, обґрунтовано теоретико-методологічні засади дослідження. Виокремлено чинники становлення науково-педагогічного світогляду О. Строніна. Досліджено ідейно-теоретичний зміст його педагогічного вчення (виховний ідеал, дидактична система, організаційно-методичні настанови). Виявлено структуру виховного ідеалу та зміст педагогічних цінностей О. Строніна, проаналізованого його дидактично-методичні та організаційно-педагогічні настанови. Схарактеризовано зміст, етапи й основні напрями освітньо-просвітницької діяльності О. Строніна наприкінці 40-х – 80-х років XIX століття, виявлено її особливості, тенденції, закономірності та суперечності розвитку. Розкрито соціокультурне значення творчої спадщини О. Строніна в контексті вдосконалення національної освітньої політики та збагачення методичного інструментарію сучасного вчителя.

Об'єкт дослідження – українська педагогічна теорія та освітня практика XIX століття.

Предмет дослідження – освітня діяльність і педагогічні погляди О. Строніна в контексті розвитку вітчизняної освіти другої половини XIX століття.

Мета дослідження – розкрити ідейно-теоретичний зміст педагогічних поглядів і проаналізувати напрями освітньо-просвітницької діяльності О. Строніна в контексті розвитку вітчизняної освіти другої половини XIX століття, виявити їхнє соціокультурне значення для розвитку сучасної теорії та практики освіти і виховання.

Методологічною основою дослідження є науковий інструментарій і концептуальні положення історико-педагогічної методології, що дають змогу цілісно, об'єктивно, історично коректно та педагогічно актуально розглянути єдність життєвого і творчого шляху О. Строніна, виявити сутнісний зміст його педагогічних поглядів, суспільних інтересів, освітньої та просвітницької діяльності з урахуванням конкретно-історичних характеристик тогочасної епохи та суспільно-політичного середовища. Наукові положення дисертації побудовано на основі синергізму персоналістичного, проблемно-хронологічного, феноменологічного, герменевтичного, парадигмального підходів. Дотримання визначених методологічних стратегій забезпечено відповідними принципами наукового дослідження: науковості, пізнаваності, єд-

ності теорії і практики, об'єктивності, синтезу історичного й логічного, системності, багатофакторності, соціально-історичної детермінації педагогічної діяльності, конкретності та контекстуальної інтерпретації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше*: цілісно розкрито ідейно-теоретичний зміст педагогічних поглядів О. Строніна та проаналізовано його освітньо-просвітницьку діяльність в контексті розвитку вітчизняної освіти XIX століття; з'ясовано провідні чинники формування педагогічного вчення О. Строніна (упливи освітніх традицій родини Строніних та особистий приклад батька; формальна освіта та виховне середовище Прилуцького повітового училища, Другої Київської гімназії, Київського університету Святого Володимира; освітні ідеали вітчизняних педагогічних діячів середини XIX століття; самоосвіта та самовиховання педагога як безперервний процес, якого О. Стронін дотримувався протягом усього життя); схарактеризовано напрями (навчальний, методичний, виховний, просвітницький, управлінський) освітньої діяльності О. Строніна, визначено її основні форми (урочні, позакласні, дистанційні), методи (словесні, наочні, стимулювання, заохочення, співпраці); розкрито зміст педагогічного вчення О. Строніна, виявлено цілісність його внутрішньої структури та взаємозалежність складників (виховний ідеал, дидактична система, організаційно-педагогічні настанови); розкрито сутність сформульованих О. Строніном гуманістичних ідей виховання (двоєдина мета виховання – стимулювання загалом усього суспільства до розвитку та всебічний і гармонійний розвиток особистості як індивідуума; принципи виховання – антропоцентризм, природовідповідність, гуманізація, єдність освіти і життєдіяльності, культуровідповідність; напрями виховання – самовиховання, національне, громадянське, сімейне, жіноче, естетичне, трудове, фізичне та релігійне), реалізація яких забезпечувала досягнення виховного ідеалу; представлено дидактичну систему О. Строніна, що була побудована на основі принципів наукового, систематичного, послідовного, свідомого, наочного, ґрунтового та емоційного навчання та включала в себе оригінальний зміст, форми й методи навчання; на основі авторських критеріїв виокремлено та схарактеризовано етапи (I – педагогічно-пошуковий (1848–1855 роки); II – практико-інтегральний (1856–1862 роки); III – концептуально-теоретичний (1863–1889 роки)), особливості (безперервність і цілеспрямованість освітньої діяльності; інспірування дидактичної системи акмеологічною ідеєю освіти упродовж життя; багатовекторний та експериментальний характер педагогічних ініціатив; освітня конфронтація з проявами консерватизму в організації освітнього процесу; пріоритетність суспільного результату над індивідуальними амбіціями), тенденції (загальні, окремі, перспективні), закономірності (відповідність освітнього новаторства просвітницьким вимогам суспільства; синтез організаційно-освітніх здібностей та теоретико-педагогічних поглядів О. Строніна; органічність

поєднання навчальної роботи з просвітницькою діяльністю) та суперечності (між консерватизмом освіти Російської імперії та педагогічним новаторством О. Строніна; між уніфікованістю системи освіти та його прагненням до антропоцентризму та гуманізації освіти; між вузькістю та відірваністю тодішньої системи моніторингу навчальної успішності учнів від практичних потреб та акмеологічною орієнтацією дидактичної системи педагога) розвитку його освітньо-педагогічної діяльності; з'ясовано соціокультурне значення творчої спадщини О. Строніна, окреслено перспективи її актуалізації в сучасних умовах (на науково-теоретичному й практичному рівнях).

Доповнено біографічні відомості фактологічним та аналітичним матеріалом про життя та освітній доробок О. Строніна, особливості генези його просвітницьких ініціатив і педагогічного вчення.

Подальшого розвитку набули наукові положення про джерела педагогічного вчення О. Строніна, про втілення передового європейського та вітчизняного досвіду в його педагогічних поглядах і освітній діяльності.

Уведено до наукового обігу маловідомі й раніше невідомі у вітчизняному освітньому просторі архівні матеріали, що пов'язані з педагогічною діяльністю О. Строніна та розвитком української освіти XIX століття (понад 30 найменувань).

Практичне значення результатів дослідження полягає в актуалізації педагогічного досвіду О. Строніна й обґрунтуванні перспектив його інтерпретації з метою удосконалення змісту й методики загальної, вищої та післядипломної педагогічної освіти. Наукові положення дослідження слугуватимуть для подальших історико-педагогічних, культурологічних і краєзнавчих наукових студій, для підготовки підручників, навчально-методичних посібників, довідкових і навчально-методичних видань. Матеріали дисертації можуть бути використані закладами педагогічної освіти та післядипломної педагогічної підготовки й перепідготовки вчителів під час вивчення курсів теорії та історії педагогіки, історії української культури, педагогічного краєзнавства, для розробки, вдосконалення й розширення змісту навчальних спецкурсів і спецсеминарів. Отримані результати наукового пошуку можуть бути враховані у процесі вдосконалення змісту підготовки здобувачів гуманітарних спеціальностей, створенні умов для всебічного розвитку особистості, її освіти та самоосвіти впродовж життя.

Основні результати наукового пошуку:

1. Охарактеризовано історіографію дослідження, на основі обґрунтованих авторських критеріїв виокремлено дві стадії вивчення педагогічної спадщини та освітньої діяльності О. Строніна: констатувально-наративна (друга половина XIX – перша половина XX століття) – поява наукових розвідок про педагога, які здебільшого мали довідковий або описовий характер; поліаспектна (середина XX – початок XXI століття), коли особистість О. Строні-

на зацікавила фахівців у галузі педагогіки, політології, соціології, філософії тощо. Окремі аспекти творчості педагога розкрито у працях вітчизняних (Т. Бевз, О. Белько, Л. Герасименко, В. Дудко, Н. Ігнатенко, Н. Коляда, І. Петренко, Н. Семергей, С. Світленко, Г. Собчук, В. Філіппович та інших) і зарубіжних (А. Маркова, К. Оганян, О. Симонова та інших) науковців. Доведено, що цілісний аналіз педагогічного вчення та освітньої діяльності О. Строніна на сьогодні не здійснений. Масив першоджерел систематизовано за п'ятьма групами: науково-методичні та дидактичні праці О. Строніна, його науково-педагогічні твори, его-документи (мемуарна спадщина та епістолярні джерела), нормативно-регламентуючі матеріали, ілюстративні першоджерела та фотоматеріали. Обґрунтовано теоретико-методологічні засади дослідження на основі персоналістичного, проблемно-хронологічного, феноменологічного, герменевтичного та парадигмального підходів, науково-теоретичні положення яких забезпечено відповідними принципами наукового дослідження: науковості, пізнаваності, єдності теорії і практики, об'єктивності, єдності історичного та логічного, системності, багатофакторності, конкретності, контекстуальної інтерпретації тощо.

2. Проаналізовано соціокультурний контекст вітчизняної освіти першої половини XIX століття, у середовищі якої відбувалося професійне та світоглядне становлення О. Строніна як особистості та педагога. Визначено особливості розвитку тогочасної освіти, підкреслено, що вони носили загальнодержавний (інтелектуальні конфлікти прогресистів та консерваторів; просвітницький рух у колах вітчизняної інтелігенції; формування української національної еліти) та побутовий (станові заботи в навчальних закладах; важкі для вчителів умови проживання; консервативна система оцінювання навчальних досягнень учнів, фізичний і моральний тиск як покарання) характер. Доведено, що саме такий освітній дисбаланс став основою формування інноваційного спрямування особистості О. Строніна, багато в чому визначив його здатність до розробки та впровадження новацій у тогочасній освіті. Виокремлено провідні чинники становлення його науково-педагогічного світогляду (уплив освітніх традицій родини Строніних та особистий приклад батька; формальна освіта та виховне середовище Прилуцького повітового училища, Другої Київської гімназії, Київського університету Святого Володимира; освітні ідеали вітчизняних педагогічних діячів середини XIX століття; самоосвіта та самовиховання педагога як безперервний процес, якого О. Стронін дотримувався протягом усього життя).

3. Розкрито ідейно-теоретичний зміст педагогічного вчення О. Строніна, виявлено сутність виховних, дидактичних та організаційно-педагогічних настанов. Доведено, що педагогічне вчення О. Строніна характеризувалося цілісною внутрішньою структурою та взаємозалежністю складників (виховний ідеал, дидактична система, організаційно-педагогічні настанови). Висвітле-

но зміст сформульованих О. Строніним гуманістичних ідей виховання: мета як єдність соціального (прагнення суспільства до цивілізаційного поступу) та особистісного (важливість всебічного й гармонійного розвитку індивідууму); принципи (антропоцентризм, природовідповідність, гуманізація, єдність освіти і життєдіяльності, культуровідповідність); напрями (національне, громадянське, сімейне, жіноче, естетичне, трудове, фізичне, релігійне виховання та самовиховання).

Проаналізовано дидактичну систему О. Строніна (принципи навчання науковості, систематичності, послідовності, свідомості, наочності, ґрунтовності та емоційності; зміст освіти, що мав антропоцентричний характер і був спрямований на безперервне удосконалення знань та умінь учня; форми – урочні, позакласні, дистанційні тощо; методи – словесні, наочні, стимулювання, заохочення та ін.; засоби – слово вчителя, література, природа, мистецтво тощо). З'ясовано, що основним критерієм навчальної успішності учнів О. Строніна був рівень їхньої освіченості відповідно до вимог того часу. Визначено, що його дидактична система базувалася на органістичному підході до навчання. В її основу було покладено актуалітети необхідності обмеженого впливу педагога на учня, що інтерпретувалися О. Строніним у створенні для учнів середовища їхньої творчої самореалізації та розвитку. Охарактеризовано систему його поглядів на організаційне забезпечення освіти та формування педагогічної майстерності вчителя. Виявлено, що особливу увагу О. Стронін приділяв образу освітянина, який, за його переконанням, мав формуватися внаслідок постійної роботи в руслі самовдосконалення. Досліджено самобутній підхід О. Строніна до формування колективу на основі принципу природовідповідності життєдіяльності особистості в соціумі.

4. На основі авторських критеріїв (історико-хронологічний, аксіологічно-цільовий, освітньо-діяльнісний) виокремлено етапи (I – педагогічно-пошуковий (1848–1855 роки) – професійне становлення О. Строніна, яке відбувалося в державних навчальних закладах; II – практико-інтегральний (1856–1862 роки) – активна просвітницька та педагогічна діяльність, організація О. Строніним широкомасштабного освітнього руху на Полтавщині; III – концептуально-теоретичний (1863–1889 роки) – доба науково-теоретичного обґрунтування педагогічних поглядів О. Строніна, що було пов'язано з вивільненням у нього часу для наукової роботи через примусове відсторонення від освітньої практики; визначено напрями (навчальний, методичний, виховний, просвітницький, управлінський) педагогічної діяльності О. Строніна; з'ясовано тенденції (загальні – здійснення апробації окремих складників творчої діяльності О. Строніна в освітньому середовищі Російської імперії середини XIX століття; модифікація та впровадження провідного зарубіжного та вітчизняного науково-педагогічного досвіду в навчальну та просвітницьку практику; окремі – непослідовність та методологічна полівекторність освіт-

ньої діяльності О. Строніна, що були зумовлені суб'єктивними чинниками переслідувань і заборон професійної діяльності; синтез народної традиції, педагогічного досвіду та власного професійного бачення вирішення освітніх проблем; перспективні – інтеграція педагогічної спадщини О. Строніна в реформування освітнього процесу сучасної України у сферах компетентнісного навчання та акмеологічних засад виховання; культивування інноваційної діяльності молодих учених, виявлення й підтримка талановитої молоді); закономірності (відповідність освітнього новаторства просвітницьким вимогам суспільства; людинотворчий характер ідеї неперервного розвитку особистості; синтез організаційно-освітніх здібностей та теоретико-педагогічних поглядів О. Строніна; органічність поєднання навчальної роботи з просвітницькою діяльністю); виявлено особливості (безперервність та цілеспрямованість освітньої діяльності, багатовекторний та експериментальний характер педагогічних ініціатив; освітня конфронтація з проявами консерватизму в організації освітнього процесу; пріоритетність суспільного результату над особистими кар'єрними амбіціями) та суперечності (між: консерватизмом освіти Російської імперії та педагогічним новаторством О. Строніна; уніфікованістю, шаблонністю й авторитарністю системи освіти та прагненням О. Строніна до антропоцентризму та гуманізації освітнього середовища; вузькістю та відірваністю тодішньої системи моніторингу навчальної успішності учнів від практичних потреб та акмеологічною орієнтацією дидактичної системи педагога) розвитку його професійно-педагогічної діяльності.

5. Узагальнено розвиток ідейно-теоретичної спадщини О. Строніна в умовах інноваційного розвитку освіти України. Теоретично вияскравлені педагогом ідеї гуманізму, антропоцентризму, природовідповідності та компетентнісного підходу в освітній діяльності, що ґрунтувалися на значній педагогічній практиці, сьогодні реактуалізовано у вітчизняній педагогічній спадщині та впроваджуються в сучасний освітній процес. Визначена О. Строніним ідея про освіту дорослих та саморозвиток упродовж життя є теоретичною основою сучасної післядипломної освіти та самоосвіти. Окреслено перспективи використання творчої спадщини педагога в умовах інноваційного розвитку освіти України: втілення дидактичних, виховних і організаційно-педагогічних поглядів О. Строніна в новітніх науково-дослідницьких проектах та практичному досвіді вчителів і викладачів; оприлюднення його науково-педагогічного доробку в фахових виданнях і окремою збіркою вибраних творів; ознайомлення широкої наукової громадськості з працями педагога на міжнародних, всеукраїнських і регіональних семінарах, конференціях, читаннях; введення до змісту професійної та післядипломної підготовки вчителів спецкурсів та спецсемінарів із опанування педагогічних ідей і досвіду освітньої діяльності О. Строніна з урахуванням диверсифікації бакалаврської і магістерської підготовки професійних кадрів; використання узагальнених і систематизова-

них матеріалів, які відбивають його творчі здобутки, у подальших історико-педагогічних дослідженнях, інтегруючи педагогічну інноватику та національні освітні й виховні традиції.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної теми. Перспективними для майбутніх студій можуть бути міждисциплінарні (релігійно-навчі, соціологічні, політологічні, філософські) аспекти освітньої концепції О. Строніна, розгляд його педагогічного вчення в контексті взаємодії педагогічних персоналій.

Дмитро КРАВЧЕНКО,
кандидат педагогічних наук, доцент

Кравченко Д. М. Розвиток професійної підготовки вчителя історії у педагогічних інститутах України (1934–1958 рр.) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ, 2013. 200 арк.

Кравченко Д. М. Розвиток професійної підготовки вчителя історії у педагогічних інститутах України (1934–1958 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2013. 22 с.

У дисертації науково узагальнено педагогічні ідеї, світові та вітчизняні тенденції професійної підготовки вчителя історії в педагогічних інститутах України у 1934–1958 роках, виявлено прогресивні чинники її розвитку в досліджуваний період; вивчено стан дослідженості проблеми підготовки вчителя історії у педагогічній науці; систематизовано нормативно-правові застави, узагальнено вітчизняний і зарубіжний досвід професійної підготовки вчителя історії; обґрунтовано етапи розвитку професійної підготовки вчителя історії в педагогічних інститутах України 1934–1958 років: I – професійно-ідентифікувальний (1934–1940 роки); II – пошуково-відновлювальний (1940–1947 роки); III – організаційно-формульвальний (1948–1952 роки); IV – системно-уніфікувальний (1953–1958 роки), між якими існує неперервний зв'язок і взаємозумовленість наскрізними ознаками педагогічної майстерності й предметно-методичної компетентності вчителя історії, що є актуальними і в сучасній системі професійної педагогічної освіти. Доведено, що професійна підготовка вчителя історії в педагогічних інститутах України 1934–1958 років була складним, заідеологізованим, утрудненим військовими діями й обставинами післявоєнної відбудови народного господарства, проте системним, поетапно вдосконалюваним, прогресивним процесом формування фахівця з особистісними ознаками гуманістичної зорієнтованості, соціальної відповідальності, предметно-історичної компетентності і педагогічної майстерності. Розроблено рекомендації щодо використанні прогресивних ідей та досвіду професійної підготовки вчителя історії в педагогічних інститутах України до-

сліджуваного періоду на сучасному етапі розвитку педагогічної освіти для викладачів історичних факультетів педагогічних ВНЗ та викладачів інститутів післядипломної педагогічної освіти.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка вчителя історії.

Предмет дослідження – етапи розвитку професійної підготовки вчителя історії у педагогічних інститутах України у 1934–1958 роках.

Мета дослідження – науково узагальнити етапи розвитку професійної підготовки вчителя історії у вітчизняних педагогічних інститутах України у 1934–1958 роках та актуалізувати історичний досвід підготовки фахівця в умовах сьогодення.

Методологічну основу дослідження становлять: теорія наукового пізнання; учення про людину як біосоціальну цілісність, задану певною особистістю й соціальними системами; положення про діалектичний взаємозв'язок і взаємозумовленість явищ і процесів та їх вивчення в конкретно-історичних умовах; науковий плюралізм в оцінці педагогічних персоналій та ідей. У процесі дослідження застосовано сучасні наукові підходи до вивчення педагогічних проблем: загальнопедагогічні (особистісний, особистісно-соціальний, особистісно-діяльнісний, культурологічний, аксіологічний, компетентнісний) та історико-педагогічні (феноменологічний, герменевтичний, парадигмальний, цивілізаційний), принципи об'єктивності, науковості, історизму, елективності, суб'єктивності та доказовості.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягають у тому, що в ньому: вперше конкретизовано поняття «професійна підготовка вчителя історії», на основі цілісного історико-педагогічного аналізу розвитку підготовки вчителя історії в педагогічних інститутах України 1934–1958 років виявлено й систематизовано основні теоретичні ідеї підготовки; обґрунтовано її періодизацію у єдності логічно зумовлених етапів (I – професійно-ідентифікувальний, II – пошуково-відновлювальний, III – організаційно-формульвальний, IV – системно-уніфікувальний), схарактеризовано професійну підготовку вчителя історії у 30–50-х роках ХХ століття як складний, змінний, утруднений військовими діями і післявоєнною відбудовою, але послідовний процес розвитку; розроблено сукупність критеріїв (динаміка соціокультурних і політичних процесів; стан системи загальної середньої і професійної педагогічної освіти; вдосконалення організаційно-педагогічних форм професійної підготовки вчителя історії) визначення хронологічних меж етапів підготовки; дістали подальшого розвитку основні теоретичні ідеї підготовки вчителя історії (соціальної детермінованості; особистісної, політичної, психолого-педагогічної зорієнтованості змісту навчальної діяльності; педагогічної майстерності та предметно-методичної компетентності; готовності особистості до професійної діяльності у складних умовах; поетапності розвитку системи підготовки), наукові підходи та напрями розробленості проблеми (історико-педагогічний, організаційно-педагогічний, ідеологічний, практико-методичний); визначено шляхи використання досвіду

розвитку педагогічної майстерності вчителя історії обраного для дослідження періоду в сучасній системі професійної освіти. Уведено в науковий обіг 56 мало-видімих архівних документів.

Практичне значення роботи полягає у використанні її результатів, зокрема, спеціального навчального курсу «Розвиток професійної підготовки вчителя історії у педагогічних інститутах України (1934–1958 роки)», у процесі фахової підготовки студентів спеціальностей «Історія», «Культурологія», «Економіка» у ВНЗ III–IV рівнів акредитації. Матеріали дисертаційного дослідження можуть слугувати при створенні підручників, навчальних посібників, у написанні курсових, дипломних, магістерських робіт, підготовці доповідей та наукових повідомлень, використовуватися при проведенні конференцій, педагогічних читань, семінарських занять з педагогіки, історії, політології, культурології, а також у роботі курсів підвищення кваліфікації вчителів історії в закладах післядипломної педагогічної освіти.

Основні результати наукового пошуку:

1. Вивчення стану дослідженості проблеми підготовки вчителя історії у педагогічній теорії та практиці дало змогу виокремити основні напрями її розробленості (історико-педагогічний, організаційно-педагогічний, ідеологічний, практико-методичний) та обґрунтувати доцільність використання у процесі дослідження провідних ідей і положень комплексу методолого-теоретичних підходів: загальнопедагогічних (особистісного, особистісно-соціального, особистісно-діяльнісного, культурологічного, аксіологічного, компетентнісного) та історико-педагогічних (феноменологічного, герменевтичного, парадигмального, цивілізаційного). Визначено основні групи джерел: нормативні документи загальнодержавного значення з проблем розвитку школи, викладання історії та підготовки вчителя; науково-педагогічні та історичні праці вчених обраного періоду і сучасності з проблеми; методичні праці, підручники, посібники з викладання історії вибраного періоду дослідження; публікації все-союзних і українських історичних та педагогічних журналів і газет; матеріали державних архівів та архівів провідних педагогічних інститутів, у яких проводилася підготовка вчителів історії у вибраний для дослідження період, сучасні публікації краєзнавців, пошуковців з питань історії педагогічної освіти загалом та підготовки вчителя історії зокрема. У процесі аналізу комплексу джерел доведено, що проблема підготовки вчителя історії у педагогічних інститутах України у 1934–1958 роках ХХ століття досліджувалася фрагментарно, з позицій офіційної історіографії та ідеологічної точки зору; у сучасній вітчизняній історико-педагогічній науці відсутні системні праці з її вирішення.

2. У ході пошуково-бібліографічного, історико-ретроспективного, порівняльно-зіставного аналізу в межах проблеми дослідження систематизовано нормативно-правові засади (комплекс законодавчих актів, розпоряджень, постанов, рішень партійних і державних органів стосовно розвитку системи освіти

ти загалом і професійної підготовки вчителя зокрема), сукупність документів (спеціальних і спеціалізованих професійних), визначено ідеї та тенденції вітчизняного досвіду підготовки вчителя історії у навчальних закладах педагогічного спрямування. До ідей вітчизняного досвіду підготовки вчителя історії на етапах, що передували досліджуванам, віднесено: університетський або семінаристсько-педагогічний її характер; поступову ідеологізацію; потужну реалізацію надбань соціальної педагогіки; культурологічну спрямованість підготовки вчителя історії у 20–і роки ХХ століття. Світовими тенденціями підготовки вчителя історії були: потужне зростання впливу реформаторської педагогіки на шкільну історичну освіту й підготовку вчителя історії на початку ХХ століття, тлумачення сутності навчання і виховання як процесу підготовки дитини до життя та бачення ролі вчителя історії як особистості, що спрямовує достатню самодіяльність дитини в цьому процесі; реалізація у підготовці вчителя історії ідеї актуалізації внутрішніх чинників процесу пізнання. Провідними вітчизняними тенденціями визначено: зародження у 1917–1920 роках і збереження у подальшому традицій української школи і викладання історії України у школах республіки; культурологічна спрямованість основних історичних і суспільствознавчих шкільних курсів; стимулювання інтересу вчителя історії до народознавчого і краєзнавчого матеріалу; посилення у складних умовах частотою зміни змісту програм і відсутності навчальних книг, уваги до самоосвітньої діяльності і саморозвитку педагогічної майстерності вчителя історії.

3. У ході теоретичного експерименту, побудованого на аналізі, систематизації й узагальненні комплексу архівних матеріалів Полтавського, Київського, Харківського, Ворошиловградського та інших педагогічних інститутів України, що відносяться до періоду 1934–1958 років, визначено етапи розвитку професійної підготовки вчителя історії, обґрунтовано їхню сутність і провідні теоретичні та практичні надбання: I (1934–1940 роки) – професійно-ідентифікувальний, коли індикаторами визначення професії вчителя історії середньої школи стали: нормативний (професія ототожнювалася з кваліфікацією); психолого-педагогічний (об'єднання психологічного, педагогічного та історичного змісту підготовки); предметно-методичний (переважання методичних аспектів підготовки вчителя історії для початкової, середньої і середньої спеціальної освіти); соціокультурний (панувала ідеологічна заангажованість, що негативно впливало на зміст історичної освіти); II (1941–1947 роки) – пошуково-відновлювальний, у єдності двох періодів – воєнного (1941–1943 роки), коли вчені Інституту історії АН УРСР отримали можливість зайнятися проблематикою визвольної боротьби українського народу в різні історичні епохи та збагатили історичну науку низкою вагомих праць, та періоду післявоєнної відбудови (1944–1947 роки), коли відбулося поступове відновлення освітньої системи, налагодження навчально-виховної роботи, пошук матеріальних і кадрових резервів для забезпечення ефективної підготовки вчителя історії;

III (1948–1952 роки) – організаційно-формульвальний, на якому спостерігається формування традиційно важливих для системи професійної освіти країни чинників підготовки вчителя історії – навчальних і виробничих практик; ефективного контролю знань у вигляді державних екзаменів; студентської науково-дослідницької роботи засобами наукових гуртків, виконання курсових робіт, участі в конкурсах студентських наукових робіт тощо; стійка увага колективів викладачів до організації систематичної самостійної роботи студентів з першоджерелами, підручниками, посібниками, додатковою літературою; IV (1953–1958 роки) – системно-уніфікувальний, коли утворилася уніфікована (єдина, спільна) для всієї країни система підготовки вчителя історії на основі однакових навчальних планів, програм, підручників тощо; продовжують розвиватися традиції організації виробничої та навчальної практик майбутніх учителів історії, науково-дослідницької роботи викладачів і студентів.

4. Наукове узагальнення актуального досвіду розвитку педагогічної майстерності як домінуючої складової процесу професійної підготовки вчителя історії в педагогічних інститутах України у 1934–1958 роки дало змогу визначити основні напрями його впровадження в сучасній національній системі педагогічної освіти: інтеграційний, що полягає у збагаченні зв'язків фахової підготовки вчителя історії з іншими напрямками підготовки; гуманістичний, що вимагає реалізації людиноцентристської сутності підготовки; когнітивно-інтелектуальний, що передбачає вдосконалення наукового апарату для подальшого розвитку професійної підготовки вчителя історії як самостійної сфери педагогічного знання; компетентнісний, що стимулює збагачення змісту освітнього процесу підготовки з урахуванням комплексу соціокультурних факторів впливу на особистість майбутнього вчителя історії. Виконана робота повністю не вичерпує проблеми професійної підготовки вчителя історії в педагогічних інститутах України (1934–1958 роки). До перспективних напрямів належать: дослідження еволюції змісту діяльності фахівців з наукової роботи; виявлення комплексу професійно-педагогічних характеристик особистісних якостей сучасного учителя історії.

Дмитро ЛОБОДА,
*асистент кафедри всесвітньої історії
та методики викладання історії Полтавського національного
педагогічного університету імені В. Г. Короленка,
магістр історії, здобувач третього
(освітньо-наукового) рівня вищої освіти*

БОРИС ВАСИЛЬОВИЧ ГОД

Коли хочеш щось сказати, написати про Бориса Васильовича, складно все об'єднати в щось цілісне й містке. Його важко описати – він був Людиною багатогранною, складною, унікальною. Той, хто мав можливість спілкуватися з ним, уже ніколи не був таким, як раніше. Борис Васильович умів відшукати в нас людяне і примусити нас слідувати цій людяності. Його академічне слово – триумф розуму й пильності, гармонія теорії з життям. Його наукове слово – маніфести вічного, глобального, усеосяжного й універсального.

Борис Васильович ніколи не любив суму чи плачу, одразу відчував це в нас і перепитував, уже навіть без своєї фірмової інтонації, а так, стурбовано, переймаючись за іншого: «Чому ти такий сумний, що трапилося?». І ніби і ховаєш усе в собі, не кажеш йому, а він все одно пожартує, і так влучно, що ніби вже наперед знає твої болі й переживання. Так Борис Васильович знаходив своїх вірних союзників і шанувальників.

Його немає вже більше року: він промайнув так швидко, що ніби й не було. Проте Борис Васильович був цей рік з кожним із нас, ми приміряли його на своїй праці, на своїй науковій ниві, згадували безліч кумедних історій за його участю, згадували його заняття й екзамени, перепитували й перепитували в себе, а щоб нам на це сказав Він ...

Він не мовчав. За цей рік я зрозумів, чому нас вчив Год: не Новій історії чи Латині, не міжнародним відносинам чи методиці викладання, він нас вчив

головному – совісті. Він так сподівався, що в нас вона буде сповнена й очищена, що згадуючи про прояви совісті у своїх учнях у нього на очах були сльози.

Його немає вже рік! У день, коли його не стало, я, увімкнувши екран смартфона зомлів: у це було неможливо повірити. Останній рік ми боролися за його здоров'я, але не боролися за його життя: хто міг подумати, що завжди енергійний і запальний Борис Васильович залише нас у цьому світі? Але він залишив...

Бо навчав, і кожен із нас має певні огріхи перед ним, але, знаючи його, він би нам пробачив, вислухав, пожартував і відпустив. Неначе страшно, але цілюще. Що робити? Куди подітися? Стільки задуманого і запланованого, вибудованого і задекларованого, але все в мить зникло. Зник Борис Васильович, і зачаїлося все. Рік був важким без нього, але він давав нам останній свій урок: жити без нього і його спину. Десь Там він дивився на нас і тішився, обурювався, переймався, наче живий, а його присутність була відчутна кожному, бо він став нашою Совістю.

Безумовно, Борис Васильович для кожного свій, але я напишу дуже коротку сповідку про нас з ним. Ми познайомилися з ним уже порівняно пізно, у 2015 році та так вийшло, що, запропонувавши мені наукову тему, він захопив мене нею з головою. Попереду були перемоги в конкурсах, стипендіальних програмах але, як мені здавалося, не лише через мою дослідницьку діяльність, а ще й з бренду теми, автором якої був Борис Васильович. Ми, його учні, завжди мріяли, щоб він не ляв нас, а хвалив. Іноді було важко відрізати його похвалу від докору, як-от: «Ти ж, Лобода, Генеральний секретар КПРС», «вождь краснокожих», ну, і далі за текстом. Усе через те, що був активістом студентського самоврядування. Водночас, я дуже пишався, коли, уже працюючи на кафедрі, він казав людям: «Я зараз нікому не довіряю, ну ще Лободі й Наталці своїй, а більше нікому». Він любив працелюбних, бо сам таким був, і це теж позитивно відзначав у мені, що було надзвичайно приємно.

Дивно пригадувати, як ми вперше з ним познайомилися «тет-а-тет» у 50 аудиторії, коли після написання курсом есе з Нової історії, лише моя робота отримала найвищий бал. Уявляєте косі погляди моїх колег? Тоді Борис Васильович викликав мене на бесіду, запропонував зайнятися наукою, але спочатку написати твір на будь-яку тему, яку захочу і дати йому на прискіпливий аналіз. Не гаючи часу, я написав свою інтерпретацію сквородинівських образів, щось про працю і трішки про щастя. Хотілося надати нашому спілкуванню особливого характеру, мені хотілося дізнатися, якими переживаннями жив професор, який користується такою популярністю і чие ім'я звучало як вирок для багатьох. Для цього я навіть купив спеціальний папір, що мав колір слонової кістки, аби ще більше заглибитися в атмосферу аристократичного спілкування майстра і учня. У нас це вдалося, та хто знав, що вже за декілька років доведеться писати йому панегірики ...

Згадується краще, світле, і можна згадувати ще й ще ... Але все одно шкода, що так рано ... Бо він завжди після багатогодинних оповідок про університет і факультет, яким жив, казав, що потрібно буде написати мемуари і продовжив: «Я диктую, а хтось пише за мною. Ти Лобода кандидатську захистиш, тоді і напишем».

Здається, мені приречено бути його останнім лаборантом і аспірантом, і це зобов'язує витримати марку, і вона буде витримана.

Віват Борисе Васильовичу, совість Університету й учнів!

Затверджено тему дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки: **«Виховання «ідеального правителя» у філософсько-педагогічній спадщині європейського Відродження XIV–XVI століть».**

Об'єкт дослідження – європейська філософсько-педагогічна думка та освітньо-виховна практика доби Ренесансу.

Предмет дослідження – теоретичні ідеї та досвід виховання «ідеального правителя» в філософсько-педагогічній спадщині європейського Відродження XIV–XVI століть.

Очікувана наукова новизна дослідження полягатиме в тому, що в роботі буде вперше: на основі аналізу джерел і літератури з історії епохи європейського Відродження реконструйовано цілісний образ «ідеального правителя» та обґрунтовано засади його виховання; розкрито основні підходи і моделі підготовки державців в залежності від соціокультурних, етико-рефлексивних та соціально-економічних детермінант; простежено асоціативне поєднання відновлених античних ідеалів доброчесності з християнською етичною доктриною Середньовіччя; доведено педагогічний контекст впливу формули «природного права» на владу; розкрито основний зміст закономірностей і суперечностей розвитку педагогічних ідей представників філософсько-педагогічної думки Ренесансу.

НАУКОВО-
ТВОРЧИЙ
НАБУТОК
І ПОКАЖЧИК
НАУКОВИХ
ПРАЦЬ

НАУКОВІ КВАЛІФІКАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук (1991 рік)

Год, Б. В. (1991). Рабочий класс Украины в управлении промышленностью в годы гражданской войны (1919–1920): дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02 – История СССР / Харьковской Орден Трудового Красного Знамени и Ордена Дружбы народов Государственный университет имени А. М. Горького. Харьков. 190 л.

Год, Б. В. (1991). Рабочий класс Украины в управлении промышленностью в годы гражданской войны (1919–1920): автореф. дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02 – История СССР / Харьковский Орден Трудового Красного Знамени и Ордена Дружбы народов Государственный университет имени А. М. Горького. Харьков. 20 с.

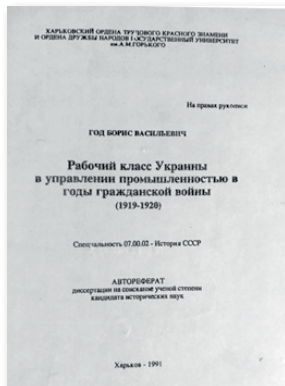
В диссертации показана роль рабочего класса в процессе национализации основных средств промышленности; проанализирован состав органов управления и деятельность видных организаторов народного хозяйства, в том числе репрессированных в годы сталинщины; научно обобщены материалы о трудовых свершениях рабочего класса, направленных на поддержание нормальной работы фабрик, заводов, шахт, рудников, железных дорог; рассмотрены трудности процесса становления нового отношения к труду, своим обязанностям, общественной собственности; исследована деятельность советских органов и общественных организаций республики по поддержанию на необходимом уровне трудовой дисциплины, порядка, организованности на действующих промышленных предприятиях.

Ключевые слова: рабочий класс, организация народного хозяйства, промышленность, гражданская война, управление промышленностью, трудовая дисциплина.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук (2005 рік)

Год, Б. В. (2005). Ідея всебічного й гармонійного виховання особистості в епоху європейського Відродження: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Полт. держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава. 537 арк.

Год, Б. В. (2005). Ідея всебічного й гармонійного виховання особистості в епоху європейського Відродження: автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 –

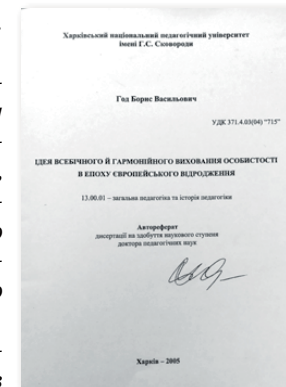
загальна педагогіка та історія педагогіки / Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків. 44 с.

У дисертації досліджено генезис ідеї всебічного й гармонійного виховання особистості в епоху європейського Відродження, розкрито його передумови, етапи та методолого-теоретичні основи, процес формування ренесансної виховної парадигми. Проведено системний аналіз гуманістичного виховання, визначено його мету, принципи, напрями, методи та організаційні форми, показано спроби практичного втілення.

У роботі розкрито зміст педагогічного ідеалу гуманістів, доведено його варіативність в окремих регіонах Європи. Прослідковано еволюцію ідеї всебічного й гармонійного виховання особистості в епоху європейського Відродження. Виявлено тенденції, суперечності та закономірності досліджуваної ідеї, окреслено її подальший розвиток у XVII – на початку XXI століття.

Зроблено спробу визначити перспективу досліджуваної ідеї в постіндустріальному суспільстві, можливість її застосування в умовах модернізації освітньо-виховного простору України.

Ключові слова: особистість, виховання, гуманізм, епоха європейського Відродження, мета, ідея всебічного й гармонійного виховання, антропологія, парадигма, педагогічний ідеал.

МОНОГРАФІЧНІ ВИДАННЯ

Год, Б. В. (2004). Виховання в епоху європейського Відродження (середина XIV – початок XVII століття): монографія. Полтава: АСМІ. 464 с. ISBN 966-7653-16-4

У монографії розглядаються педагогічні ідеї та практика виховання особистості в епоху європейського Відродження (середина XIV – початок XVII століття). Автором використано різноманітні джерела, серед них маловідомі – трактати, листи, настанови, промови італійських, французьких, іспанських, німецьких, англійських

і нідерландських мислителів і педагогів-практиків. Досліджується й аналізується гуманістична концепція виховання: мета, принципи, зміст і методи формування досконалої всебічно й гармонійно розвиненої особистості. Підкреслено актуальність досвіду ренесансної педагогіки для модернізації освітньо-виховного простору в Україні.

Видання адресовано науковцям, викладачам, вихователям, студентам, усім, хто бере безпосередню участь у навчально-виховному процесі.

В оформленні обкладинки використано копії оригінальних дереворізів невідомих авторів XVI–XVII століть.

Із рецензій на видання:

Ольга СУХОМЛИНСЬКА,

*докторка педагогічних наук, професорка,
дійсна членкиня НАПН України*

«<...> Історія педагогічної думки, освіти і виховання в усі часи була однією з провідних галузей наукового дослідження. Її значення зростає, а проблематика актуалізується у наш переломний час, коли в науці відбувається переоцінка цінностей і виникає необхідність нового прочитання педагогічного минулого. Особливу увагу привертають ті його сторінки, що стосуються гуманістичної традиції світової і вітчизняної педагогіки. З огляду на це монографічне дослідження Б. В. Года видається нам актуальним і своєчасним.

Безумовним здобутком автора є введення у науковий дискурс широкого кола історико-педагогічних джерел, у тому числі нових перекладів творів ренесансних мислителів, а також маловідомих або зовсім невідомих імен педагогів епохи Відродження – П. П. Верджеріо, М. Веджо, Е. С. Пікколоміні, Л. Б. Альберті, Д. Конверсіні да Равенна, Х. Л. Вівеса, Д. Колета, Й. Штурма, В. Тротцендорфа, Р. Ешема та інших. Дослідник володіє такими сучасними методами історії педагогіки, як реконструкція, зіставно-порівняльний аналіз і синтез, ретромодельовання тощо, застосовує прогресивні концептуальні підходи – антропологічний, цивілізаційний, парадигмально-педагогічний, історико-біографічний.

У монографії поставлена і досить ґрунтовно висвітлена низка питань, що стосуються виховання в епоху Відродження: передумови виникнення нового педагогічного мислення, зміна уявлень про людину як предмет виховання, процес формування гуманістичної виховної парадигми, роль і місце традиційності в ній та їх поєднання з новаторством. Глибоко проаналізована ренесансна концепція виховання, мета, принципи, засоби, методи та організаційні форми виховного процесу. У центрі уваги автора – ідея всебічного гармонійного розвитку особистості, відправна точка педагогічної рефлексії гуманістів. Дослідником розширено традиційне уявлення про сутність, зміст,

основні напрями гармонійного виховання, показано спроби втілення в життя ренесансного педагогічного ідеалу, з'ясовано причини успіхів і невдач на цьому шляху. Історія гуманістичного виховання постає як «тріумф і драма ідей та долі його учасників».

Позитивним є те, що педагогічний феномен Відродження розглядається автором як такий, що розвивається у часі й просторі. Простежується розвиток і трансформація його ідей, їх модифікація у зв'язку з національними, релігійними, політичними та іншими процесами епохи, соціокультурними умовами і традиціями регіонального масштабу. Багато уваги відведено виховним ідеям Реформації і Контрреформації, їх складному, суперечливому взаємозв'язку з гуманістичними. У полі зору автора – і це цілком справедливо – не лише суто ренесансні за характером педагогічні факти, а й деякі прояви «осені Середньовіччя» – школи прихильників «нового благочестя», навчальні заклади протестантських братств та єретичних сект.

Зібраний і систематизований автором матеріал дає можливість більш повно і цілісно досягнути педагогічну спадщину Відродження. Він сприяє подоланню прогалин у наших уявленнях про неї, розкриттю нових граней ренесансної педагогіки. Однією з таких є «виховання державця» – педагогічний «жанр», що явно недооцінювався до останнього часу. Інший аспект – роль християнської релігії у ренесансному вихованні. Автор приєднує свій голос до тих, хто починає говорити і писати про продуктивність збереження християнської виховної традиції ренесансними гуманістами. Він полемізує й із тими, хто вважає гуманістичну педагогіку «бездітною» і, посилаючись на твори Верджеріо, Веджо, Вівеса, особливо Еразма Роттердамського, доводить причетність гуманістів до відкриття світу дитини в європейській цивілізації XV–XVI століть. Вивчення відродження під педагогічним кутом зору дає додаткові аргументи противникам ідеї «ренесансного титанізму» (йдеться про давню дискусію, розпочату філософом О. Лосевим).

Монографічне дослідження Б. В. Года свідчить про наукову компетентність і зрілість автора й заслуговує на схвалення. Воно вирізняється чіткою структурою, логічним викладом, високим рівнем висновків та узагальнень, жвавою і доступною мовою. Книга може бути адресована не лише науковцям, а й широкому загалу читачів».

Віталій КУРИЛО,

*доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України*

«<...> У наш час, коли гостро постають завдання гуманізації і гуманіта-

ризації освіти, великого значення набуває звернення до витоків гуманістичної традиції, притаманної європейській цивілізації. Епоха Відродження з її інтересом до особистості, пошуками нових виховних ідеалів, мети й засобів удосконалення людини становить особливий інтерес. Тому появу монографії Б. В. Года можна вітати.

Автором зібраний і систематизований великий фактичний матеріал щодо теорії і практики виховання у Західній Європі наприкінці XIV – на початку XVII століття. Головним джерелом послужили пам'ятники ренесансної думки, філософсько-педагогічні трактати, напучення, епістолографія, мемуари та інші документи, які вводять нас в атмосферу ренесансної доби. Звертає на себе увагу шанобливе ставлення дослідника до історико-педагогічного факту, вміння «читати між рядків», «вживатися» в епоху.

Поряд із ґрунтовною джерельною базою, рецензоване дослідження відзначається достатньою теоретико-методологічною зрілістю, чіткістю концептуальних підходів і неухильним дотриманням принципу історизму. Опис, коментування, обґрунтування подій історико-педагогічного процесу поєднуються з його аналізом, виявленням тенденцій та закономірностей розвитку. Педагогіка Відродження постає як якісно визначений феномен, вписаний у соціокультурний контекст епохи.

Головною чесною монографії є те, що вона уточнює і збагачує наші уявлення про даний етап історії педагогічної науки, його місце в цивілізаційному процесі. Унікальний синтез двох світів – язичницького і християнського – знайшов свій прояв і у сфері педагогіки: була збережена християнська культурна традиція, що сприяло виявленню духовності відроджених гуманістами античних виховних ідеалів. Цей аспект теми достатньо повно і глибоко розкритий автором дослідження.

Істотно скореговане уявлення про виховний ідеал Відродження. Якщо раніше він розумівся як звільнення від середньовічних обмежень, розкута індивідуалістична особистість (навіть гіперіндивідуалістична, на думку деяких ренесансознавців), то у творах педагогів-гуманістів, як показано в монографії, постає культурна, всебічно розвинена, добре освічена, морально і соціально вихована людина; щоправда, енергійна і підприємлива – у душі часу, і водночас – «із Богом у душі».

Позитивним і новим є також те, що педагогіка Відродження подається з урахуванням національних, регіональних та інших особливостей, як феномен, здатний до гнучкої модифікації та трансформації у просторі і часі. Читає має змогу порівняти принципи та підходи «північних» гуманістів з італійськими, ідею всебічного гармонійного розвитку дитини в інтерпретації Еразма Роттердамського і Вітторіно да Фельтре, педагогічні ідеали Томаса Мора і П. П. Верджеріо. Автор знайомить нас з ідеями багатьох несправедливо забутих педагогів епохи, серед яких – безпосередній попередник Я. А. Коменського В. Ратке.

Це лише деякі моменти, які заслуговують на увагу і схвалення. Крім них, варто відзначити прагнення автора по-новому підійти до педагогічних ідей церковних реформаторів (Лютера, Меланхтона), дати об'єктивну оцінку їх практичній діяльності по реорганізації освітньо-виховної системи (досвід створення гімназій в Німеччині, педагогіка єзуїтів, янсеністське виховання у Пор-Рояль тощо). Автор не обійшов увагою феномен братських шкіл у Європі, ідеї виховання соціальних утопістів XVI століття, організаторів різноманітних єретичних сект тощо.

Ганна ТРОЦКО,

*доктор педагогічних наук, професорка,
член-кореспондентка НАПН України*

«...» Дослідження становлення й розвитку гуманістичної педагогіки – один із пріоритетних напрямів сучасної історико-педагогічної науки. Із огляду на це, тема монографії Б. В. Года видається нам цікавою й актуальною. Епоха європейського Відродження характеризувалася небувалим піднесенням духовного життя в усіх його сферах, появою нового розуміння людини, принципів і методів її виховання. Для вітчизняної педагогіки цей досвід є дорогоцінним, оскільки сьогодні на порядку денному гостро стоять питання модернізації освітньо-виховної системи, її гуманізації й гуманітаризації.

Автор переконливо доводить важливість і значення обраної теми. Багато в чому він виступає першопрохідцем, адже у вітчизняній педагогічній науці розглядувана проблема майже не розроблялася. Чітко визначені предмет, мета, завдання дослідження. Використано широке коло джерел, чимало з яких уперше введено до вітчизняного наукового обігу. Історія педагогіки збагатилася новими іменами ренесансних мислителів, теоретиків і практиків гуманістичного виховання.

Авторові вдалося створити достатньо повну картину виховання в епоху Відродження: показати передумови й процес формування нової виховної парадигми, її антропологічне підґрунтя, ідейно-теоретичні джерела, діалектику новаторства й традиції. У центрі уваги – ідея всебічного й гармонійного розвитку особистості, яка найбільш повно втілила кращі риси та сутність гуманістичної педагогіки. Розглянуті мета, принципи, методи та організаційні форми виховання в епоху Відродження, його зміст та основні напрями, а також спроби впровадити гуманістичну концепцію в життя. З інтересом читаються розділи, де йдеться про педагогічні експерименти італійських педагогів Вітторіно да Фельтре та Гуаріно да Верона, школу Св. Павла в Лондоні, педагогічну діяльність Х. Л. Вівеса, навчальні заклади «братів спільного життя» в Девентері тощо.

У Б. В. Года власний підхід до теми. Розглядаючи педагогіку як невід'ємну частину ренесансної ідеології, він бере до уваги творчу спадщину широкого кола мислителів епохи – філософів, політиків, теологів, діячів освіти й культури. Простежуються тенденції розвитку педагогічних ідей, їх трансформація у просторі й часі. Виявляються національні та регіональні особливості, даються типологічні характеристики. Автора цікавлять і такі феномени, що виникли на перетині різних ліній історико-педагогічного процесу. Він показує багатогранність ренесансної науки про виховання, непростий, часом драматичний шлях її ідей.

Дотримуючись принципу історизму, дослідник прагне уникати спрощення й модернізації в оцінці поглядів педагогів XV–XVI століть. Заслугує на увагу невеликий, але змістовний глосарій понять і термінів тієї доби. У полі зору автора такі аспекти педагогіки Відродження, які раніше не привертати достатньої уваги: виховання державця, ставлення до традицій минулого, роль і місце християнської етики у виховній концепції гуманістів. Цікавим є матеріал, що стосується відкриття «світу дитини».

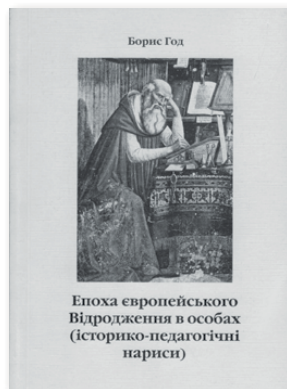
Загалом монографія Б. В. Года відзначається змістовністю, насиченістю фактичним матеріалом, вона є зрілою в теоретико-методологічному плані та репрезентує вітчизняній освітянській громадськості раніше не відомі, або маловідомі сторінки історії європейської історико-педагогічної думки.

Год, Б. В. (2006). Епоха європейського Відродження в особах (історико-педагогічні нариси). Полтава : АСМІ. 144 с.

У *нарисах* пропонується сучасний погляд на епоху Відродження – важливий період в історії становлення європейської цивілізації. Підкреслено визначальну роль особистості в суспільно-політичному житті, наголошується на актуальності ідей і досвіду ренесансних мислителів для державотворення, модернізації освітньо-виховного простору в Україні.

Уміщено біографічні та історико-педагогічні нариси таких гуманістів як П. П. Верджеріо, Л. Б. Альберті, Дж. Савонарола, М. Пальмієрі, Еразм Роттердамський, Ф. Гвічардіні, Х. Л. Вівес, С. Оріховський та інших.

В оформленні обкладинки використано зображення фрагмента фрески Он'їссаті (Флоренція) «Святий Ієронім» (1480 рік, художник – Доменіко Гірландайо).

Із рецензії на видання:

Тамара УСАТЕНКО,

докторка педагогічних наук, професорка

«...» Значний внесок у вивчення історії освіти країн Європи XIV–XVII століть, педагогічних ідей, досвіду виховання особистості в епоху європейського Відродження здійснив Год Борис Васильович. Актуальність досвіду ренесансної педагогіки для модернізації освітньо-виховного процесу в Україні не потребує доведення. Перед істориком педагогіки, який реконструює позачасову сучасність, постають проблеми змін методологічних, філософських, професійних переосмислень. Незважаючи на багатогранність нових смислів, професор Год Б. В. не лише засвідчує обізнаність із педагогічними ідеями Середньовіччя в контексті із сучасними, але й витончено, зважаючи на широке коло читачів, репрезентує у дослідженні свою концепцію діалогу освіти минулого і сучасного, культури Середньовіччя та Нового часу. У багатому доробку вченого-педагога Года Б. В. виокремлюється дослідження особистостей європейських процесів XV–XVII століть, які розкривають перспективу освіти, що підпорядковується історичності людського буття».

Год, Б. В. (2008). Європейське Відродження : історія, політика, педагогічна думка : нариси. Полтава : АСМІ. 220 с.

ISBN 966-7653-56-0

Книга пропонує сучасний погляд на окремі віхи історії, політичного розвитку та педагогічної думки країн Європи в епоху Відродження (кінець XIV – початок XVII століття). Вона побудована на основі аналізу невідомих і маловідомих історичних та історико-педагогічних джерел – трактатів, промов, настанов, листів тощо.

Видання адресовано всім хто цікавиться історією, політичним життям, моделями розвитку освіти й виховання у європейських країнах.

В оформленні обкладинки використано ілюстрацію з книги німецького автора Германа Вейса «История культуры народов мира. Высокое Возрождение». Итальянский Ренессанс. М., 2005.

Із рецензій на видання:

«<...> Історія Ренесансу є не настільки поширеною темою в українській історіографії, щоб не помічати появи бодай мінімально значущих у цій царині досліджень. Праці доктора педагогічних, кандидата історичних наук, професора, завідувача кафедри всесвітньої історії та методики викладання історії Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка Бориса Васильовича Года відрізняються ґрунтовністю і оригінальністю дослідницького підходу, а тому привертають подвійну увагу – не тільки рідкістю тематики, а ще й очевидною значущістю наукового здобутку.

Започаткований Б. В. Годом науковий напрям відрізняється, перш за все, синтетичним характером, адже дослідження здійснюється на стику педагогіки, історії та філософії. Автор ставить собі за мету не тільки дослідити виховні ідеї та дидактичні методи педагогічної концепції Відродження, але й встановити вплив ренесансної педагогічної думки на процес оновлення європейського шкільництва, з'ясувати загальні погляди гуманістів на суспільну роль виховання, показати філософсько-антропологічне підґрунтя ренесансної педагогіки на широкому історичному тлі відповідної епохи. Паралельно в поле зору дослідника потрапляє і проблема становлення інтелігенції, і співвідношення гуманізму та Реформації, і низка суспільно-політичних проблем епохи. Такий підхід уявляється цілком виправданим і перспективним.

Ексклюзивність тематики дослідження – мається на увазі не тільки вибір історичної епохи, але й специфічний ракурс її висвітлення, – вимагає від автора залучення маловідомої джерельної бази і ретельної праці над реконструкцією філософських, політичних і педагогічних ідей різноманітних авторів. Б. В. Год дійсно вводить до наукового обігу значну кількість раніше малодосліджених або практично невідомих джерел з історії філософсько-педагогічної думки Відродження, використовуючи не тільки існуючі переклади, але в першу чергу оригінальні тексти (праці Л. Б. Альберті, Дж. Конверсіні, Вітторіно да Фельтре, Х. Л. Вівеса, П. П. Верджеріо та інші).

Слід зазначити, що історія педагогіки, особливо в ранні історичні епохи, дуже тісно переплітається з історією філософії, адже виховання людини, принаймні – формулювання принципових засад, мети та засобів виховання, «творення громадян певної якості, тобто добродесних і таких, що роблять прекрасні вчинки» (Аристотель), із стародавніх часів вважалося чи не основним завданням філософії. З іншого боку, відповідний філософський світогляд, і перш за все та чи інша концепція людини (філософська антропологія) об'єктивно виступають методологічним підґрунтям різноманітних дидактично-виховних систем. Досліджуючи філософські засади педагогіки Відродження, автор звертається до здобутків ренесансної антропології та гуманістичної етики. З історико-філософської точки зору цілком виправданим

видається висновок автора про те, що ренесансна ідеологія дала потужний імпульс самопізнанню людини, при цьому природно-тілесна орієнтація ренесансної антропології, заперечення або пом'якшення догмату про первородний гріх, реабілітація плоті означали вагомий крок уперед в осмисленні проблеми людини. Гуманістична спрямованість філософії Відродження не могла не відбитися на теорії та практиці виховання, що призвело до суттєвої переорієнтації його методів і форм.

Слід зазначити, що в дискусії між «медієвізаторами» та «модернізаторами» епохи європейського Відродження наш автор рішуче стає на сторону останніх, відстоюючи новизну і радикальність ренесансної думки [с. 5–6]. Квінтесенцією цієї новизни виступає гуманістичне бачення людини та її місця у світі (нарис «Ренесанс: його місце в історії європейської цивілізації»). Разом із тим, – і тут слід відзначити діалектичну гнучкість авторського підходу, – цілком справедливо у працях Б. В. Года робиться наголос на значенні християнських етичних норм у ренесансній педагогіці, на успадкуванні ідеалів і цінностей християнства діячами Відродження поруч із відтворенням античної мудрості (наприклад, нарис «Гуманістичний світогляд і християнська традиція»). Усупереч хибній традиції, яка сформувалася принаймні з марксистських часів, автор не вдається до абсолютного протиставлення ренесансної і середньовічної ідеології. Такий підхід, здається, є більш історично виваженим.

Хотілося б відзначити також досить цікаві й змістовні нариси, які присвячені ренесансному погляду на співвідношення влади і суспільства, на проблему виховання «ідеального правителя». У дослідженні цих аспектів теми автору як раз вдається знайти дуже плідний синтетичний підхід, який дозволяє більш глибоко висвітлити історичні феномени, які з вузькоспеціалізованих точок зору (суто педагогічної, історичної, філософської або політичної) виглядали б дуже однобічно. Це проявляється, зокрема, і в нарисі, присвяченому Франческо Гвіччардіні, який поєднує біографічний та історичний підходи з цікавим історико-політологічним дослідженням маловідомих творів італійського гуманіста. Отже, можна говорити про певний внесок Б. В. Года у дослідження не тільки історії педагогічної, але й історії політичної думки періоду Ренесансу.

Напрочуд актуально з точки зору сучасних історичних реалій звучать також нариси, присвячені формуванню ідеї єдності Європи та універсальної людини в ренесансному гуманізмі. Автор, зокрема, багато уваги приділяє відповідним ідеям Еразма Роттердамського – створення «республіки вчених» як своєрідного прообразу єдиної Європи, подолання етнічного розбрату і впровадження винятково мирних форм спілкування між народами тощо. Ці ідеї Еразма та інших гуманістів епохи, як справедливо зазначає автор, «<...> стали справжнім прообразом духовної спільності європейців під знаком єдиної культури та цивілізації» [с. 30]. Показово, що в цій духовній спільності

знаходиться місце і для вихідців з України – як рівна іншим європейським гуманістам епохи постать у монографії представлений, зокрема, Станіслав Оріховський. Глибокий внутрішній смисл має також розкрите у дослідженні Б. В. Года поєднання цих інтегративних ідей з розвитком національної ідеї та національної свідомості, пробудженню якої також посприяв Ренесанс. Власне, йдеться про становлення діалектики національного та інтернаціонального в культурі, політиці, освіті – проблеми, яка виступає чи не найбільш складною в сучасному глобалізованому світі.

Узагалі з цього приводу можна зазначити, що нариси Б. В. Года, присвячені, здавалось би, досить віддаленому історичному періоду, відрізняються очевидною актуалізацією, іноді навіть створюється враження певної модернізації автором ідей європейського Відродження. Проте така актуалізація виправдана, перш за все, гостротою сучасних проблем, пошуками шляхів їх розв'язання, які дійсно можуть привести до нових відкриттів у досвіді минулих епох.

Особливо слід відзначити останню частину книги – власне, вже не тематичний нарис, а своєрідну мініенциклопедію ренесансної гуманістичної думки. Цю новацію – поєднання оповідального тексту з довідниковим – автор впроваджував уже в попередніх своїх працях. Певною мірою такий підхід пов'язаний, очевидно, із суто викладацькими потребами (здаємо ще одну працю Б. В. Года – навчальний посібник «Педагогічна думка доби європейського Відродження (XIV–XVI ст.): люди та ідеї»), проте, враховуючи, що більшість представлених постатей залишаються маловідомими, цей розділ, безперечно, має й суто наукове значення.

Із цього приводу, власне, можна висловити і ще одне загальне спостереження. Праці Б. В. Года взагалі відрізняються вдалим поєднанням науковості й популярності – йдеться про прозорість і зрозумілість цілком наукової мови автора, уникнення ним зайвого ускладнення мови «науково подібними» зворотами, які насправді не завжди додають щось суттєве до справжніх результатів дослідження. У цьому відношенні нові «Нариси ...» є вдалим продовженням напрацювання саме такого – науково-популярного у позитивному смислі цього терміну – авторського стилю».

Аляев, Г. Є. (2008). Год, Б. В. (2008). Європейське Відродження : історія, політика, педагогічна думка : нариси. Полтава : АСМІ. 220 с. *Історична пам'ять*. № 2. С. 199–201.

Год, Б. В., Год, Н. В. (2012). Еразм Роттердамський – «наставник Європи» : історичні та педагогічні нариси. Полтава : ПП Шевченко Р. В. 206 с.

ISBN 966-7653-56-0

У книзі вперше у вітчизняній науці проаналізовано внесок видатного гуманіста XVI століття Еразма Роттердамського в розвиток світової суспільно-політичної та педагогічної думки. У науковій обіг введено невідомі й маловідомі праці гуманіста, його попередників, сучасників і послідовників.

Видання адресовано науковцям, викладачам, вихователям, студентам-гуманітаріям, усім, хто цікавиться проблемами становлення та удосконалення особистості.

В оформленні обкладинки використано гравюру «Еразм Роттердамський» Теодора де Брая (XVI століття).

Із рецензій на видання:

«<...> На високому рівні узагальнення визначено в монографії закономірності еволюції етико-педагогічного ідеалу за часів Відродження, механізми секуляризації ренесансними гуманістами духовно-моральних ідеалів християнства, а також сутність і витоки гуманістичного світогляду Еразма Роттердамського, сформованого на перетині різноспрямованих духовних традицій (антична класика, флорентійський неоплатонізм, ідея «наслідування Христа» нідерландських мистиків, патристика, передреформаційні настрої), які синтезувалися в його «філософії Христа» – гуманістично переосмисленому християнському вченні. На думку авторів, до своїх світоглядних переконань учений ішов протягом усього життя, в якому дослідники виокремили п'ять етапів, а саме: I – 1476–1493 роки; II – 1494–1498 роки; III – 1499–1500 роки; IV – 1500–1520 роки; V – середина 20-х років XVI століття – 1536 рік.

Застосовуючи історико-компаративістський метод аналізу соціально-політичних, філософсько-світоглядних і науково-педагогічних феноменів, автори книги винайшли цікаві перетини, паралелі, рефлекси минулого й сьогодення. Зокрема, в сучасних умовах вибуху на планеті локальних воєнних конфліктів надзвичайно актуальною є ретельно проаналізована вченими ідея «вічного миру», в алегоричній формі представлена Еразмом Роттердамським у його праці «Скарга миру». Виявляються причини, класифікація та заходи запобігання воєн, що сягають корінням у соціальні відносини й політику та

ведуться, на думку мислителя, «дармоїдами, злодіями, убивцями, невігласами і покидьками суспільства» [с. 56]. Надзвичайно гостро постають у часи національного відродження України систематизовані авторами соціально-критичні думки гуманіста, який, розкриваючи теми соціальної поляризації, багатства й бідності, закликав владу вивчати реальний стан суспільства, підтримувати в ньому стабільність і злагоду, вести прийнятну податкову політику, долати соціальні протиріччя, виховувати в громадянах християнські чесноти – любов, добро, милосердя, взаємодопомогу, стриманість і помірність тощо.

Найбільший інтерес для науки, із нашого погляду, становить педагогічний аспект монографії, де розкривається доктрина морально-духовного виховання особистості в педагогічній системі гуманіста в період переходу західної цивілізації від Середньовіччя до Нового часу. У ході аналізу творчої спадщини та педагогічного досвіду філософа автори майстерно здійснюють реконструкцію теоретичних основ, мети, завдань, принципів і цінностей, їхнього внутрішнього взаємозв'язку та взаємообумовленості, змісту, методів і засобів морального виховання людини. Наголошується, що ефективність морального виховання людини визначається духовно-особистісними якостями, професіоналізмом і загальною культурою вчителя; поєднанням зусиль родини, церкви та школи, де провідна роль належить передовсім гуманітарній освіті за програмою *studia humanitatis* (мова, історія, етика, релігія, опанування греко-римської та патристичної спадщини тощо). Система духовно-морального виховання молодого покоління Еразма Роттердамського гармонічно поєднує традиційне й нове, що має виняткове значення в сучасній науково-педагогічній ситуації, де традиційне заперечується як застаріле й неперспективне, підлягає нищівній критиці, а відтак «реформаторами» переривається багатющий науково-педагогічний і практичний досвід плекання людського в людині. Дослідники переконливо довели, що теоретичну основу еразмової доктрини духовно-морального виховання складають положення про співвідношення знань і віри, знань і моральності, навчання і виховання, освіти і релігії. Так, акцентуємо особливу увагу на останній діаді, мудре вирішення якої філософом може стати гарантією проти духовно-морального руйнування людини в сучасному секуляризованому світі та накреслити перспективи подальшого розвитку і збереження суспільства. Релігія, на думку гуманіста, є «школою морального виховання». Вона акумулює багатотисячолітній соціальний досвід, визначає сенс і вищі пріоритети існування людей, духовні орієнтири морального вдосконалення кожної особистості від народження до зрілості, від пересічного громадянина до «християнського государя», послуговується опорою даного процесу та підвищує його ефективність.

На сторінках окремої рецензії немає можливості детально зупинитися на всіх педагогічно креативних ідеях мислителя, відкритих науковому та педаго-

гічному загалу авторами монографії, тому ми позначимо їх у називному порядку: методичні підходи до навчання та виховання особистості (різноманітність методів і прийомів, їхня відповідність віковим та індивідуальним особливостям дитини, узгодженість змісту й форми подання матеріалу, заперечення тілесних покарань, метод «м'якої руки», методика «раннього» виховання та інші); відкриття «світу дитини» і дитинства; гуманізація взаємин «вихователь – вихованець»; вироблення адекватної ієрархії цінностей, де вивершується духовність; ідея «повернення дітей до сім'ї», в якій чітко розподіляються функціональні обов'язки й ролі, створюється належний морально-психологічний клімат, батьками усвідомлюється відповідальність за виховання нащадків – усе це набуває виняткової значущості в умовах поширення «ювенальної юстиції»; винахідливе порівняння «портретів» Еразма Роттердамського та Томаса Мора й Вольтера; витончений теоретико-педагогічний, наративний і герменевтичний аналіз трактатів «Про пристойність дитячих звичаїв», «Виховання християнського государя» та багато інших актуальних для сьогодення ідей.

Зміст монографії можна умовно розділити на два аспекти: 1) соціально-історичні та філософсько-антропологічні основи гуманістичного світогляду Еразма Роттердамського, вплив його ідей на оновлення суспільства, держави й католицької церкви XVI століття; 2) реконструкція провідних педагогічних ідей гуманіста, специфіка й оригінальність його системи морально-духовного виховання особистості, що ґрунтується на теоретико-педагогічному аналізі авторами творчої спадщини гуманіста. Варто наголосити, що багатоглядне осмислення світогляду, філософських, суспільно-політичних і педагогічних позицій ученого дослідники здійснюють у контексті широкого діапазону політичних, соціально-економічних, наукових, культурологічних, історико-педагогічних характеристик епохи Ренесансу, що пояснюється тим, що один із авторів монографії – Борис Васильович Год є визнаним в Україні спеціалістом із історії освіти XIV–XVII століть, ширше – історії Середньовіччя й Відродження».

Ставилюк, В. В., Лобач, О. О. (2013). Год Б. В., Год Н. В. (2012).

Еразм Роттердамський – «наставник Європи»: історичні та педагогічні нариси. Полтава: ПП Шевченко Р. В. 206 с.

Історична пам'ять. № 29. С. 139–142.

«<...> Опанування минулого є важливим елементом сучасної культури, що доводить велетенське розмаїття його репрезентації – наукові дослідження, академічна історія, фільми, вистави, святкування, відзначення, літературні твори, пам'ять та інші. У період становлення української національної освіти XXI століття, що відбувається у єдності з європейськими освітніми процесами, посилюється інтерес до історико-педагогічного досвіду минулого як

етнокультурного, так і національного, світового. Переосмислення минулого, пошуки нових смислів для освіти нинішнього часу здійснюється фахівцями-істориками, педагогами, дослідниками історії педагогіки, які, живучи у своєму часі, артикулюють ідеї, відомості, факти та інші чинники давнини. Це особливо характерно для дослідників Античності та Середньовіччя. Прикладом тому є видання істориків-педагогів Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка професора Б. В. Года і доцента Н. В. Год – «Еразм Роттердамський – «наставник Європи»: історичні та педагогічні нариси». Монографія, адресована передовсім науковцям, педагогам, усім, хто цікавиться історією педагогіки та культури, охоплюють змінені та доповнені версії раніше друкованих авторами статей, а також низки нових текстів.

Перед істориками педагогіки, які реконструюють позачасову сучасність, постають проблеми змін методологічних, філософських, професійних переосмислень. Незважаючи на багатогранність нових смислів, Б. В. Год і Н. В. Год не лише засвідчили обізнаність із сучасними ідеями, але й витончено, зважаючи на широке коло читачів, репрезентували у монографіях свою концепцію. У час, коли наша педагогічна наука ще не досягла того рівня, на якому практикуються базисні європейські теорії (гуманітаристика, історизм, структуралізм, феноменологія, деконструктивізм тощо), що сьогодні творять інтелектуальний горизонт гуманітарних і суспільних наук, автори, звільнившись від догматичної «теорії відображення», класичної, тривалий час панівної, методології, шукають діалогу з читачем. Швидкими темпами, надолуживши згаяне, через ізолятивність від західної науки в радянській період, вони, критично осмисливши й оцінивши розмаїття теоретичних шкіл, пропонують власну концепцію діалогу освіти минулого і сучасного, культури Середньовіччя та новітнього часу тощо. Спрямування дослідження на діалог фіксується в усіх виданнях – і в тому, де йдеться про «наставника Європи» Еразма Роттердамського, і в аналізі концептів доброчесності, гри.

Побудувавши виклад матеріалу в епістемологічній культурно-антропологічній парадигмі, Борис Васильович та Наталія Володимирівна, користуючись традиційною термінологією, поступово розкривають спільність ідей, традицій, інновацій. Фахівці з питань минулих епох, переймаються цінностями та ідеями сучасності. Їхня розповідь про наріжну епоху переходу Середньовіччя у Відродження постає як жива – минуле відбиває сучасні турботи і підтримує наші наміри. Описуючи пошуки витоків ренесансного світогляду, професор і доцент не відриваються від попереднього досвіду як міфопоетичного світу, античних зразків, середньовічної релігійності, ідей Відродження, Реформації, Просвітництва, так і нового й новітнього часу. Видання наповнені переосмисленням ментальних, поведінкових стратегій, орієнтацією на діалогічність, інтелектуалізацію, історизм, мінливість, рух, зміни, теорією пізнання тощо.

Нові підходи в історико-педагогічних дослідженнях Б. В. Года та Н. В. Год

співзвучні новому філософсько-історичному напрямку – «новій інтелектуальній історії», в основі якої лежить «нарративна філософія історії», де текст історика – це нарратив, оповідь, дискурс, нарис, подібний до того, який створюють письменники. Наративи-оповіді – це нові шляхи історичного мислення, пам'яті, освіти, цінність розповіді, думки конкретної людини. Три завершені монографії, на перший погляд, присвячені різним темам, об'єднані єдиним змістом, становлять смислово цілісність і сприймаються як великий нарратив, із його чітко визначеними структурами: автор – об'єкт – читач. Внутрішня структура цілісності смислів монографій дає підстави акцентувати увагу не на обґрунтуванні загально-абстрактних гносеологічно-методологічних методів, принципів, а намагатися побачити різні способи творення об'єкта дослідження, усвідомити зв'язок автора і читача, рецепцію автора на спадщину мислителя Середньовіччя та рецепцію читача як на текст автора, так і на спадщину гуманіста Еразма Роттердамського. Праці педагогів-науковців дають можливість прослідкувати нарративний спосіб подачі матеріалу дослідження, що творить активний діалог авторів, читачів із тими, хто приходить із далекого минулого і залишили спадок ідей, які і донині незреалізовані».

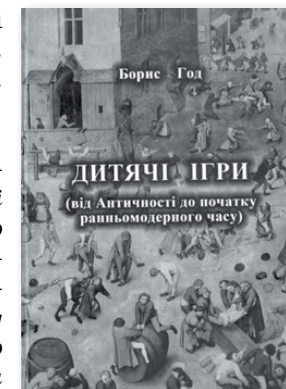
Усатенко, Т. (2016). Розширення горизонту історії педагогіки (міркування про видання (2012, 2015, 2016 рр.) професора Б. В. Года і доцента Н. В. Год). *Естетика і етика педагогічної дії*. Вип. 14. С. 202–207.

Год, Б. В. (2015). Дитячі ігри (від Античності до початку ранньомодерного часу) : монографія. Полтава : Вид-во ПНПУ імені В. Г. Короленка. 182 с.

ISBN 978-966-2538-39-7

У монографії автор здійснив систематизацію провідних філософсько-антропологічних і теоретико-педагогічних ідей та положень щодо феномена гри як такої; представив історіографію проблеми; в історичній ретроспективі проаналізував досвід використання гри як методу виховання від Античності до ранньомодерного часу (вписання її в науково-педагогічну думку й практику Я. А. Коменського); розкрив історико-педагогічний досвід використання ігрового методу в сучасній виховній теорії та практиці.

Науковий текст супроводжується маловідомими гравюрами античних і середньовічних авторів, фрагментами картин відомих європейських жи-

вописців XVI–XVIII століть (П. Брейгель, Ж.-Б. Грез, С. Леклерк, Б. Мурильо та інші), а також репродукціями малюнків до праці Я. А. Коменського «Світ чуттєвих речей у малюнках» (1658 рік).

Видання стане в нагоді як фахівцям, так і всім, хто цікавиться історією педагогіки та культурою загалом.

Для оформлення обкладинки монографії використано репродукцію картини «Гра дітей» південнонідерландського живописця Пітера Брейгеля Старшого (XVI століття).

Із рецензії на видання:

«<...> У рецензованій монографії Б. Гога «Дитячі ігри (від Античності до початку ранньомодерного часу)» науково обґрунтована авторська історико-педагогічна парадигма дитячої гри, яка включає теоретико-методологічний, науково-методичний і орієнтаційно-проективний аспекти. Вона стане у нагоді науковцям (філософам, історикам, педагогам, дослідникам гри та спорту), фахівцям у галузі професійної та післядипломної педагогічної освіти, учителям середніх загальноосвітніх шкіл і вихователям дошкільних навчальних закладів, батькам, усім, хто цікавиться проблемами історії педагогіки гри та спорту.

У теоретико-методологічному розділі Б. Год аналізує гру в філософсько-антропологічному та культурно-історичному контекстах, що дозволило виявити її генезу, класифікацію та природу. Наприклад, читач може звернути увагу на інформацію про надзвичайно популярний нині футбол, який свого часу заборонявся в університетах як «гра підручних м'ясника» [с. 19]. Він виокремлює теоретико-педагогічні підходи й положення щодо методу гри та пропонує історіографію наукової проблеми, представлену загалом біля 400 персоналіями (філософи, педагоги, культурологи, історики, психологи, медики, письменники, поети, художники, музиканти, громадські діячі, спортсмени, військові та інші), що засвідчує потужну ерудицію автора, глибину аналізу й осмислення ним предмету дослідження. З огляду на це монографія може виконувати завдання своєрідного довідника і навігатора із проблеми гри для нової генерації науковців.

У другому розділі представлено результати історико-компаративістського аналізу гри в педагогічній теорії та практиці Античності й Середньовіччя (Стародавня Греція, Стародавній Рим, Європа). Б. Год спирається на дані тогочасної науки, матеріали археологічних розкопок, твори мистецтва, античну міфологію та епос, супроводжує оповідь репродукціями гравюр і картин, що надає презентації матеріалу естетизму та художньої вишуканості. У кожній добі автор відзначає втрати й здобутки. Так, він наголошує, що протягом доби Античності трансформувалися грецький агон та олімпійські традиції,

було утрачено «зв'язок фізичної гри і гармонійно-тілесно-душевного розвитку особистості», але осмислено феномен ділової гри [с. 164]. На його переконання, в педагогічній думці Середньовіччя заперечувалися ігрові методи, бо вона була ще не готова до вирішення проблеми дитячих ігор, проте, останні розвивалися в лицарській підготовці, а в народній ігровій культурі зароджувалися окремі форми сучасного спорту.

Як відомий знавець історико-педагогічної думки епохи європейського Відродження, Б. Год блискуче аналізує гру в суспільно-педагогічному дискурсі XIV–XVII століть. Учений вільно оперує ідеями й концепціями, теоретичними положеннями й підходами, трактатами й нарративами, численними новаціями ренесансного педагогічного досвіду. Він доходить висновку, що саме за цієї доби стверджується інтерес до фізичного виховання, гімнастики, рухливих ігор, формування здорового способу життя як найефективніших шляхів профілактики захворювань і гармонійного розвитку особистості на принципах гуманізму.

Незважаючи на усвідомлення філософами й педагогами доби Відродження потенційних можливостей гри, зазначає автор, у її онтологічний простір не входили навчальні заклади: вона побутувала в родині, на вулиці, у товаристві ровесників і дорослих.

Натхненні сторінки монографії присвячено аналізу ролі гри в педагогічній системі великого чеського учителя Я. А. Коменського, який «започаткував якісно новий етап розвитку педагогіки ігор – етап науковості й узагальнення» [с. 166] як результат «античного, ренесансного та езуїтського досвіду навчання і виховання» [с. 152]. На думку автора, Я. А. Коменський розробив цілісну концепцію гри: теоретичні положення щодо її дидактичної, виховної, психологічної та фізичної цінності; сім умов, за яких гра є доцільною та педагогічно виправданою; методику організації ігор із правилами, які він вважав найкориснішими; вимоги до педагогічного керування дитячими іграми; шляхи подолання «прихованої небезпеки цього феномена» через цілеспрямоване моральне виховання особистості».

Лобач, О. О., Ставнюк, В. В. (2016). Год, Б. (2015).

Дитячі ігри (від Античності до початку ранньомодерного часу) : монографія. Полтава : Вид-во ПНПУ імені В. Г. Короленка. 182 с. Історична пам'ять. Вип. 34–35. С. 149–151.

Год, Б. В., Год, Н. В. (2016). «Наука доброчесності» гуманіста Еразма Роттердамського : монографія. Полтава : Полтавський літератор. 198 с. ISBN 978-966-192-047-6

У монографії здійснено теоретичну систематизацію ідей морального виховання особистості в спадщині «наставника Європи» Еразма Роттердамського. З'ясовано генезис, ідейні джерела, науково обґрунтовано наявність у гуманіста цілісної системи морального виховання людини; виокремлено етапи її формування та розкрито теоретичні основи. Наголошено на соціально-етичному напрямі виховання в педагогічній системі мислителя. Схарактеризовано погляди Еразма Роттердамського на роль освіти, сім'ї, школи та церкви у виховному процесі. Проаналізовано методи морального виховання, запропоновані й апробовані гуманістом; вивчено доцільність розвитку та використання ідей морального виховання Еразма Роттердамського в сучасних умовах.

Видання стане у нагоді як фахівцям, так і всім, хто цікавиться історією педагогіки та культурою взагалі.

Для оформлення обкладинки книги використано гравюру «Портрет Еразма Роттердамського в оточенні чотирьох євангелістів» голландських художників Теодора Матама та Мартина Шагена.

На монографію отримано свідоцтво про реєстрацію авторського права на науковий твір.

Із рецензії на видання:

«<...> У педагогічному наративі професор і доцент діляться із читачем своїм осмисленням спадщини гуманіста, своїми рецепціями, на актуалізовані Еразмом Роттердамським ідеї, а саме: відкриття світу дитини; усебічний розвиток дитини; гуманне до неї ставлення; теорії раннього виховання; високі вимоги до вчителя; формування новоевропейських ідеалів людини; моральність і духовність; роздуми про освіту і виховання (правила і методичні прийоми; роздуми про гру; питання війни і миру); моральні і соціальні цінності; міжнародні відносини; миротворчість у політиці, міжконфесійних стосунках; вивчення античної спадщини; організація церкви; виховання правлячої еліти; Європа як єдиний християнський дім та інші.

Авторами зібрано, класифіковано методи морального виховання, запропоновані Еразмом Роттердамським: «м'якої руки», «приманки», бесіди і поведомлення, настанови, напучування, умовляння, позитивного прикладу, переконання, ігровий метод.

У центрі уваги опиняється унікальний життєсвіт неповторного мислителя пізнього Середньовіччя Еразма Роттердамського, поданий як захоплююча розповідь. Повернення особистості в центр аналізу історичних європейських процесів XVI–XVII століть розкриває перспективу дослідження освіти, що підпорядковується історичності людського буття. Відзначаючи багатогранну діяльність лідера «республіки вчених», «наставника Європи» голландського гуманіста Еразма Роттердамського (теолога, філософа, біблеїста, педагога, лінгвіста, політика, державника), автори розкривають життєвий шлях, долю людини, «жадібною» до знань, яка відродила античні традиції в Європі. Підготований ним текст Святого Письма грекою та латиною, виданий у типографії, зіграв помітну роль у культурно-просвітницьких взаємозв'язках усієї Європи. Вплив Еразма Роттердамського на шкільні реформи XVI століття, які зламали стару освітню систему, зберігався у Європі до XVII століття. На початку XXI століття настанови просвітителя європейського відродження є актуальними.

У наративі через Еразма Роттердамського повідомляється значна інформація про освітні заклади тієї епохи – монастирські, церковні, приватні, університети та інші. Стають відомими гуманітарні науки, які в той час вивчали (література, філософія, моральна філософія, етика та інші). Особливий інтерес викликають відомості про створення і друкування у Середньовіччі підручників, різноманітних посібників як для вчителів, так і для учнів. Серед праць Еразма Роттердамського, різних жанрів і призначень, назавжди залишилися в історії педагогіки ті, що сприяли педагогічній практиці та досвіду викладання мови: трактати «Про спосіб навчання», «Про написання листів», «Про подвійне багатство слів і речей», «Промова, присвячена доброчесності», «Розмови запросто», «Про словесне багатство», «Про виховання дітей», «Формули повсякденних розмов» і методологічний посібник «Про пристойність дитячих звичаїв» та інші. Принагідно згадуються праці Еразма Роттердамського, у яких подаються педагогічні міркування типу: «Зброя християнського воїна», «Виховання християнського державця».

Не втратили своєї естетичної та історико-пізнавальної цінності й нині праці мислителя середньовіччя «Похвала Глупоті, або Похвальне слово Дурості, виголошене Еразмом Роттердамським». «Похвала Глупоті» охоплює всі сторони існування людини, усі ступені громадського сходження, всі соціальні та особистісні зв'язки між людьми. Крім того, у ній як розмаїття картини світу, так і світовідчуття автора, близьке до нинішньої доби.

Праця мислителя «Розмови запросто», незважаючи на переслідування, користувалася величезною популярністю. Прижиттєвих видань було близько сотні.

А потім упродовж двох із половиною століть вона була в руках усіх школярів Європи і заморських колоній, улюбленим розважальним читанням і для дорослих. Навіть на початку ХХ століття в Англії «Розмови запросто» друкувалися як підручник. Літературний вплив «Розмов запросто» виявляють у творчості багатьох письменників: Ф. Рабле, М. Сервантеса, Ж. Мольєра, Вольтера, В. Скота та інших.

Із визначеної дослідниками концептосфери педагогічних ідей мислителя епохи Середньовіччя (освіта, виховання, схоластика, дитина, світ дитини, моральне виховання, школа, сім'я, церква, моральність, духовність та інші) увага авторів дослідження зосереджується на концептах гра, добродієність.

Наратив про гру наповнений невідомими і маловідомими фактами. Професор Б. В. Год оповідає про досвід використання гри як методу виховання від Античності до початку ранньомодерного часу. Його роздуми особливо важливі, коли йдеться про введення концепту гри у науково-педагогічну теорію та практику Я. А. Коменського; про природу і значення гри як явища культури в концепції голландського історика культури Й. Гейзінги. Аналізується також роль ігрового методу, розробленого гуманістом, з'ясовується його місце в сучасній виховній теорії і практиці.

Концепту «добродієності» Б. В. Год та Н. В. Год присвятили монографію, у якій з'ясовано, генезис джерела, цілісну систему морального виховання людини. Доведено, що формування моральної й добродієної особистості бачилося «наставнику Європи» в освіті. «Наука добродієності» Еразма Роттердамського наповнена любов'ю, ширістю, терпимістю, чистотою, добротою, доброзичливістю і скромністю. Соціальний аспект християнської добродієності мислитель підсилював, посиляючись на апостола Павла: «Радіти вдачам братів у Господі, як своїм, допомагати їх бідам, як власним <...> направляти заблудлого, навчати незнаючого, піднімати впалого тощо». Добродієність у християнсько-гуманістичній інтерпретації – це, насамперед, людяність, яку, на думку мислителя, має плекати школа, сім'я і церква.

Нове прочитання надбань Еразма Роттердамського є не лише важливим для педагогічної науки, але й своєчасним, актуальним, особливо нині, у період глибоких трансформаційних процесів у суспільстві, освіті, творенні української національної ідентичності. Професор і доцент як історики, педагоги, дослідники історії педагогіки, розкривають спадщину мислителя, аналізуючи витoki багатьох проблем, що хвилюють людство на всіх етапах його історії. Їм вдається звернути увагу читачів на педагогічні ідеї Еразма Роттердамського, які б сприяли вихованню добродієної людини, її світогляду, розвиненої особистості. Прикметно, що добродієність нині введена в систему виховання, суспільного життя».

Усатенко, Т. (2016). Розширення горизонту історії педагогіки (міркування про видання (2012, 2015, 2016 рр.) професора Б. В. Года і доцента Н. В. Года). *Естетика і етика педагогічної дії*. Вип. 14. С. 202–207.

Год, Б. В., Басенко, Р. О. (2019). *Ренесанс європейської молоді в ранній Новий час : педагогічні виклики гуманістів та єзуїтів : монографія*. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. 316 с. *Studies of Humanism Jesuits – 4*.

ISBN 978-966-2538-62-5

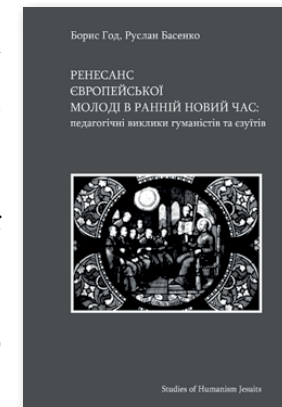
У монографії представлено історико-педагогічне та освітосфське осмислення інтеграції ренесансно-гуманістичних ідей освіти і виховання в теорію та практику європейської молодіжної політики католицького ордену єзуїтів у ранній Новий час. Окреслено передумови, висвітлено зміст, з'ясовано етапи, особливості, тенденції, закономірності та суперечності заснування вчителями-єзуїтами молодіжної політики у другій половині XVI – XVII століттях. Автори, долаючи антиєзуїтські суспільні міфи та стереотипи, говорять про ренесанс європейської молоді як соціальний та культурний ефект успішної взаємодії ідейних опонентів – гуманістів та єзуїтів, перші з яких – закликали суспільство звернути увагу на молоде покоління, другі – на практиці стали агентами інтегрованої та системної піклування про європейську молодь.

Монографія продовжує видавничу серію «Studies of Humanism Jesuits», засновану авторами 2016 року. Книга розрахована на теоретиків і практиків педагогічної праці, істориків, філософів, релігієзнавців, культурологів, здобувачів гуманітарних спеціальностей, учителів, учасників громадянського суспільства, усіх, кого цікавить соціокультурний і духовно-педагогічний контекст становлення і розвитку європейської молоді.

Для оформлення обкладинки використано вітраж із каплиці Дальєре-на, Джорджтаунський університет, США.

Із рецензії на видання:

«<...> Ми маємо перед собою системне та комплексне дослідження, у якому на прикладі ордену єзуїтів прослідковано еволюцію духовно-педагогічних ідеалів європейського суспільства на зламі Середньовіччя й Нового часу. Авторами виявлено закономірності, логіку та механізми подолання педагогічних стереотипів у практиці молодіжної політики єзуїтів, осмислено співвідношення традицій і новацій в їхній педагогічній думці та практиці, окреслено короткострокові та далекосяжні перспективи рефлексії педагогічного змісту європейського Відродження у змісті та напрямках реалізації молодіжної політики Товариства Ісуса. «Ренесанс європейської молоді» – метафора, завдання якої

вияскравити виняткове значення консолідації зусиль ренесансного гуманізму та ордену єзуїтів у заснуванні молодіжної політики, соціальний ефект якої забезпечив сприятливе цивілізаційне, педагогічне та соціально-культурне середовище для становлення і розвитку ранньомодерної європейської молоді.

Автори стверджують, що молодіжна політика, сміливість у запозиченні та трансформації педагогічних переконань ідейних опонентів – ренесансних гуманістів, класно-урочна система, увага до педагогічних кадрів і суспільного іміджу вчителя, звеличення активної та діяльнійшої, раціональної і розважливої життєвої позиції, розвиток партнерства і лідерства інтеграція соціальних й освітніх послуг, філософія соціального ліфта, маніфест освіченості та інтелігентності й багато іншого – це ті атрибути, появою яких у модерну добу ми завдячуємо ченцям-єзуїтам. Це ті «інновації», які забезпечили справжній ренесанс європейської молоді в ранній Новий час.

Необхідно наголосити, що наукова праця чітко виявляє свій міждисциплінарний статус, а її синергетика полягає в інтеграції на синтезно-парадигмальному рівні історичного, культурологічного, соціально-філософського, релігієзнавчого, політологічного, соціологічного та педагогічного наративів. Тексти розділів засвідчують потужну ерудицію авторів, глибину аналізу й осмислення ними предмета дослідження. Інформаційно-аналітичні можливості монографії додадуть комфортності у знайомстві та комунікації з західнохристиянською духовно-педагогічною традицією, стануть неспростовним свідченням гуманізму як магістральної лінії людиформуючих і людинообґрунтовуючих педагогічних стратегій.

Видавнича серія «Studies of Humanism Jesuits», без сумніву, є помітним внеском не лише в наратив українського історичного дискурсу, але й значно розширює межі історичного, духовно-релігієзнавчого та культурологічного пізнання соціокультурних феноменів європейського минулого, тим самим створює інтелектуальну платформу для вдосконалення педагогічно-гуманістичного методу сучасної теорії та практики освіти й виховання.

Науково-аналітичний та інформаційний потенціал видавничої серії «Studies of Humanism Jesuits» спрямований на формування інтересу суспільства до духовно-педагогічних і християнсько-гуманістичних вимірів облаштування сучасного життя, а форма представлення – до побудови інтелектуальної дискусії на засадах толерантності, вираженості й поваги, до визнання синергізму, спільної дії та дискусії засадничими критеріями суспільства знань. Її поява виявляє віру в перспективу історичної реконструкції ідей, подій і явищ минулого поза контекстом ідейної пропаганди, нетерпимості, категоричності й суспільних антагонізмів».

Рибачук, В. О. (2019).

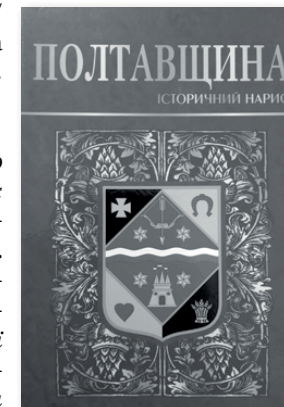
«Хвалить дітям добру науку»: реінтерпретації єзуїтського гуманізму в історичному дискурсі видавничої серії «Studies of Humanism Jesuits». *Історична пам'ять*. Вип. 2 (41). С. 104–108.

БОРИС ГОД – КЕРІВНИК АВТОРСЬКИХ КОЛЕКТИВІВ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ВИДАНЬ

Полтавщина : Історичний нарис (2005) / редколегія : Б. В. Год, В. Н. Жук, М. І. Лахижа та ін. ; авт. колект. Б. В. Год, О. Б. Супруненко та ін. Полтава : Дивосвіт. 592 с.
ISBN 966-7891-089-9

Це видання, яке заглиблює у світ минулого Полтавського краю, спонукає до роздумів і дає змогу кожному осягнути величезний і непростий шлях, пройдений багатьма поколіннями. Полтавщина: Історичний нарис – історико-краєзнавче видання, присвячене історії, культурі, пам'яткам і видатним особам Полтавської області. Більша частина книги присвячена історії Полтавщини від пізньопалеолітичної епохи до 2005 року. Книга має такі розділи:

«Полтавщина за первісної доби», «Полтавщина у 1239–1569 роках», «Полтавщина у 1569–1686 роках», «Полтавщина у 1687–1781 роках», «Полтавщина у 1782–1861 роках», «Полтавська губернія у пореформені роки (1861–1917)», «Полтавщина в добу Української революції (1917–1920)», «Полтавщина в 1920–1929 роках», «Полтавщина в період радянської модернізації країни (1929–1939)», «Полтавщина у роки Другої світової війни (1939–1945)», «Полтавщина у 1945–1965 роках», «Полтавщина в період кризи радянського ладу (1965–1985)», «Полтавщина у 1986–1996 роках», «Полтавщина у 1996–2004 роках», «Штрихи Помаранчевої революції на Полтавщині», «Діячі науки, літератури і мистецтва», «Пам'ятки історії та культури Полтавщини», «Народні ремесла Полтавщини», «Заповідна мережа Полтавщини» та інші.

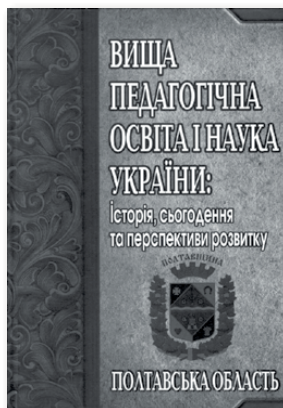

Вища педагогічна освіта і наука України : історія, сьогодення та перспективи розвитку. Полтавська область (2008) / Акад. пед. наук України ; Асоц. ректорів пед. ун-тів Європи ; Ін-т вищої освіти ; за заг. ред. В. О. Пащенко, М. І. Степаненка, Б. В. Гога. Полтава : АСМІ. 476 с.

ISBN 978-966-182-061-5

Запропонована монографія присвячена комплексному аналізу основних віх вищої педагогічної освіти і науки Полтавської області. Вони висвітлюються на тлі історії розвитку природничо-географічних і економічних умов Полтавщини. Послідовно розкрито багатство інтелектуально-культурного потенціалу краю, простежено історичний розвиток педагогічної освіти в регіоні. Проаналізовано сучасні проблеми та перспективи подальшого розвитку педагогічної освіти і науки Полтавської області.

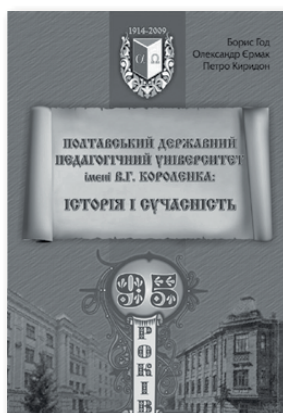
Книга адресована тим, хто зацікавлений проблемами розвитку освіти і педагогічної науки Полтавщини.

Год, Б. В., Єрмак, О. П., Кридон, П. В. (2009). Полтавський державний педагогічний університет імені В. Г. Короленка : історія і сучасність. Полтава. 194 с.

ISBN 978-966-8798-26-9

Книга видана з нагоди 95-річчя Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка – одного з найстаріших вищих педагогічних навчальних закладів в Україні. У ній розповідається про історію та сучасні здобутки вишу.

Із рецензії на видання:

«<...> Створенню колективної монографії передувала тривала пошукова робота авторів у державних архівах Києва, Полтави, Москви, Санкт-Петербурга, вивчення матеріалів періодичної преси, збір спогадів ветеранів навчального закладу, його випускників. Міцна джерельна база дозволила досить повно відтворити минуле вишу, познайомити читача із його здобутками, згадати сотні людей, життєвий шлях і діяльність яких були тісно пов'язані з цим вищим педагогічним закладом.

В основу архітектоніки праці покладено проблемно-хронологічний метод. Структура книги складається із вступу, семи розділів і висновків, концентрує увагу читачів на ключових аспектах минулого і сьогодення Полтавського педуніверситету.

У трьох розділах книги – «Полтавський учительський інститут», «Історико-філологічний факультет у Полтаві», «Інститут народної освіти та Інститут соціального виховання» – з'ясовується процес становлення вишу, підкреслюється, що починаючи з 1914 року і до середини 1930-х років духовну ауру педагогічного закладу творили видатні вчені й викладачі: основоположники національної української педагогіки Г. Г. Ващенко, історики Д. І. Багалій, І. Ф. Рибаків та Н. Ю. Мірза-Авакянц, філологи й етнографи М. Ф. Сумцов, В. О. Щепотьев, Г. Й. Майфет, математик В. С. Воропай, фізик О. А. Победоносцев, композитор і диригент В. М. Верховинець.

Лейтмотивом трьох наступних розділів – «Педагогічний інститут у довоєнні роки», «Виш у час Великої Вітчизняної війни та післявоєнний період», «Педінститут у 1960–1980-х роках» – є вклад колективу вищого навчального закладу в підготовку вчительських кадрів в умовах тоталітарної системи, у роки воєнного лихоліття та післявоєнної відбудови. Особлива увага звернута на досягнення ВНЗ у кінці 1970 – в 1980-х роках, коли у пошуках шляхів підвищення якості підготовки молодих спеціалістів у Полтавському педінституті розробили і впроваджували експериментальну програму «Учитель» (школа – виш – школа), були встановлені тісні й різноманітні взаємозв'язки зі школами області, насамперед сільськими, широко використовувалася теоретична спадщина ушлявлених вихованців ВНЗ А. С. Макаренка та В. О. Сухомлинського.

Найбільшим за обсягом є останній розділ монографії «Університет на зламі століть», коли перед колективом закладу постали принципово нові завдання розбудови власне національної концепції вищої педагогічної освіти, перегляду структурно-змістовних складових навчально-виховного процесу, оновлення стратегічних підходів і тактичних принципів щодо напрямів діяльності. Авторами детально з'ясовується як на зламі століть зростав науковий рівень професорсько-викладацького складу, здійснювалася диференціація й гуманітаризація навчального процесу, його технологізація й комп'ютеризація, оновлювалася та розширювалася науково-методична і матеріально-технічна база, які забезпечують готовність майбутнього спеціаліста до роботи в умовах вибору власної педагогічної позиції, альтернативних підручників, інноваційних технологій, нового змісту та форм навчання.

Книга ілюстрована 278 світлинами. У ній наводяться відомості про всіх ректорів (директорів) вишу з часу його заснування до наших днів, список співробітників педуніверситету станом на 1 жовтня 2009 року, відомості про викладачів, що мають почесні звання і урядові нагороди, є лауреатами державних, обласних і міських премій.

Можна з упевненістю стверджувати, що монографія знадобиться викладачам і вчителям, аспірантам, краєзнавцям, усім, хто цікавиться історією народної освіти і вищої школи. Книгу також можна використовувати в навчально-виховному процесі при підготовці спецкурсів, лекційних і семінарських занять з педагогіки, історії рідного краю тощо.

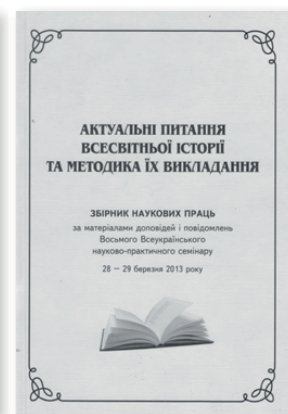
При подальшому доопрацюванні нариску історії вищого навчального закладу, а така робота необхідна у зв'язку з відзначенням у 2014 році столітнього ювілею Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, на наш погляд, авторам слід репрезентувати в книзі ґрунтовні довідки про факультети, кафедри, а також про фундаторів вишу, його керівників, викладачів, що відзначилися своїми педагогічними і науковими здобутками».

Капелюшний, В. П. (2010). Год, Б. В., Єрмак, О. П., Кридон, П. В. (2009). Полтавський державний педагогічний університет імені В. Г. Короленка : історія і сучасність. Полтава. 194 с. *Історична пам'ять*. Вип. 1. С. 144–145.

БОРИС ГОД – ЗАСНОВНИК І НАУКОВИЙ РЕДАКТОР ЗБІРНИКІВ НАУКОВИХ ПРАЦЬ, МАТЕРІАЛІВ КОНФЕРЕНЦІЙ І СЕМІНАРІВ

Професор Борис Год започаткував проведення Всеукраїнського науково-практичного семінару «*Актуальні питання всесвітньої історії та методика їх викладання*» та був науковим редактором одинадцяти збірників наукових праць за матеріалами наукових зібрань.

Кожен збірник було присвячено окремій проблематиці всесвітньої історії, як-от: «Актуальні проблеми історії світової освіти» (2011 рік), «Актуальні проблеми історії культури та духовного життя народів світу від найдавніших часів до сьогодення» (2013 рік), «Дискусійні проблеми вивчення місця і ролі особистості в цивілізаційному вимірі всесвітньої історії» (2015 рік), «Дискусійні питання історії Європейської Реформації XVI століття» (2017 рік), «Людина та людяність у світовій гуманітарній традиції» (2019 рік) тощо.

Актуальні питання дослідження та навчання всесвітньої історії (1999) : матеріали науково-практичної конференції. Полтава. 84 с.

Актуальні питання всесвітньої історії і методика їх викладання (2004) : матеріали доповідей і повідомлень Всеукраїнського науково-практичного семінару (6–7 жовтня 2004 року). Полтава : АСМІ. 292 с.

Актуальні питання всесвітньої історії та методика їх викладан-

ня (2006) : матеріали доповідей і повідомлень Третього Всеукраїнського науково-практичного семінару (23–24 березня 2006 року). Полтава : АСМІ. 328 с.

Актуальні питання всесвітньої історії та методика їх викладання (2007) : матеріали доповідей і повідомлень Четвертого Всеукраїнського науково-практичного семінару (27–28 березня 2007 року). Полтава : АСМІ. 352 с.

Актуальні питання всесвітньої історії та методика їх викладання (2008) : матеріали доповідей і повідомлень П'ятого Всеукраїнського науково-практичного семінару (26–27 березня 2008 року). Полтава : АСМІ. 272 с.

Актуальні питання всесвітньої історії та методика їх викладання (2010) : матеріали доповідей і повідомлень Шостого Всеукраїнського науково-практичного семінару (25–26 березня 2010 року). Полтава : Друкарська майстерня. 248 с.

Актуальні питання всесвітньої історії та методика їх викладання (2011) : матеріали доповідей і повідомлень Сьомого Всеукраїнського науково-практичного семінару (30–31 березня 2011 року). Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. 196 с.

Актуальні питання всесвітньої історії та методика їх викладання (2013) : збірник наукових праць за матеріалами доповідей і повідомлень Восьмого Всеукраїнського науково-практичного семінару (28–29 березня 2013 року). Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. 248 с.

Актуальні питання всесвітньої історії та методика їх викладання (2015) : збірник наукових праць за матеріалами доповідей і повідомлень Дев'ятого Всеукраїнського науково-практичного семінару (26–27 березня 2015 року). Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. 207 с.

Епоха Реформації та сучасна Україна (2017) : збірник наукових праць за матеріалами доповідей і повідомлень Десятого Всеукраїнського науково-практичного семінару «Актуальні питання всесвітньої історії та методики їх викладання. До 500-ліття Реформації в Європі» (28–29 березня 2017 року). Полтава : Астрея. 278 с.

Людина та людяність у світовій гуманітарній традиції (2019) : збірник наукових праць за матеріалами доповідей і повідомлень Одинадцятого Всеукраїнського науково-практичного семінару «Актуальні питання всесвітньої історії та методики їх викладання (28–29 березня 2019 року). Полтава : ІВЦ ПНПУ. 174 с.

Професор Борис Год більше двадцяти років був заступником головного редактора наукового збірника Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка *«Історична пам'ять»*, який упродовж цього часу постійно був включений до «Переліку фахових видань України».

За редагування Б. В. Года світ побачило понад 20 чисел наукового збірника.

Науковий збірник користувався широким попитом з-поміж учених-істориків. На його сторінках публікувалися статті з історії України, всесвітньої історії, історії освіти, культури, історичного краєзнавства, а також рецензії на наукові видання та огляди наукового життя.

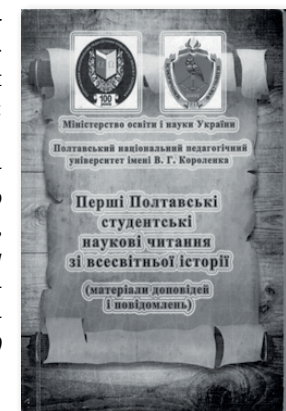
У науковому збірнику були традиційні та варіативні рубрики, з-поміж них: «Освіта і культура», «Релігія і церква», «Питання зарубіжної історії», «Джерелознавство та історіографія», «Слово молодого автора», «Історія господарства», «З історії Полтавського педуніверситету», «Хроніка», «Критика та бібліографія» тощо.

Професор Борис Год також працював членом редколегії таких наукових фахових видань: «Педагогічні науки» (Полтава), «Витоки педагогічної майстерності» (Полтава), «Постметодика» (Полтава), «Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології» (Суми) та інших.

Перші Полтавські студентські наукові читання зі всесвітньої історії (2014) : матеріали доповідей і повідомлень, 20–21 березня 2014 року / голова редколег. Б. Год. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. 220 с.

До збірника ввійшли матеріали доповідей і повідомлень студентів Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка та Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди з актуальних питань всесвітньої історії від найдавніших часів до наших днів.

Видання адресовано студентам, учителям, учням шкіл і всім тим, хто цікавиться історією зарубіжних країн.

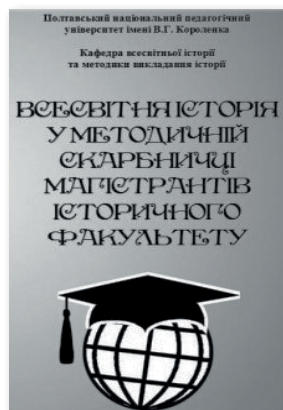

17 листопада 2020 року кафедрою всесвітньої історії та методики викладання історії (завідувач – доцент Тронько Т. В.) було проведено Другі Полтавські студентські наукові читання зі всесвітньої історії, які присвячено 60-літтю з Дня народження професора Бориса Года.

Всесвітня історія у методичній скарбничці магістрантів історичного факультету (2016) : зб. ст. / упоряд. Б. Год. Полтава : ПП Шевченко Р. В. 110 с.

У збірнику – статті з актуальних проблем викладання всесвітньої історії у старшій школі та вишах. З-поміж них: проблеми плюралістичного змісту всесвітньої історії та національне виховання молодого покоління, питання про місце особистості в цивілізаційному вимірі всесвітньої історії, наукові засади інтенсифікації та фундаменталізації вишівського викладання всесвітньої історії та інші.

Суттєвим доповненням видання є укладений аспірантом кафедри всесвітньої історії та методики викладання історії Русланом Басенком перелік випускників магістратури історичного факультету – «Магістерська родина істориків у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка в 2002–2016 роках».

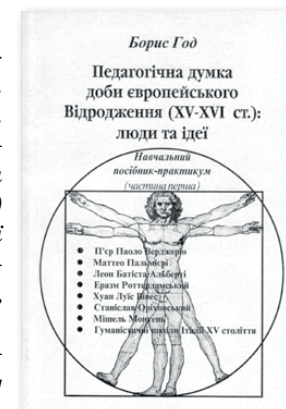
Видання стане у нагоді як фахівцям, так і всім, хто цікавиться методикою викладання історичних дисциплін у вищій та загальноосвітній школах.

НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ

Год, Б. В. (2004). Педагогічна думка доби європейського Відродження (XV–XVI ст.) : люди та ідеї. Ч. I. : навч. посіб.-практикум. Полтава : АСМІ. 204 с.

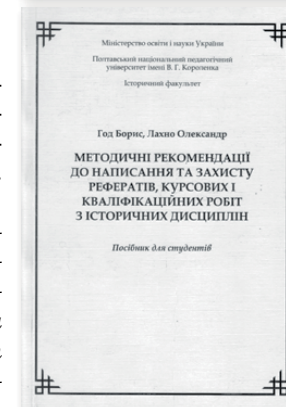
У посібнику-практикумі репрезентовано погляди найвідоміших мислителів і педагогів доби європейського Відродження (XV–XVII століть) на формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості. Розглядається широкий спектр думок і уявлень гуманістів про мету, завдання, принципи та методи виховання.

Розрахований на науковців, викладачів, вихователів, студентів, усіх, хто бере активну участь у навчально-виховному процесі.

Год, Б. В., Ляхно, О. П. (2013). Методичні рекомендації до написання та захисту рефератів, курсових і кваліфікаційних робіт з історичних дисциплін : [посіб. для студ.]. 4-е вид., перероб. і допов. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. 140 с.

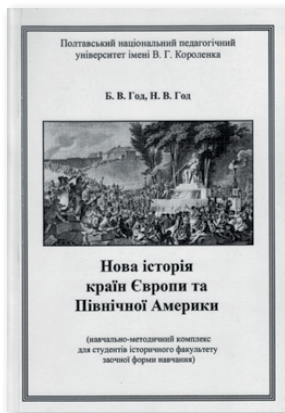
Посібник укладено відповідно до навчальних програм для підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів «Бакалавр», «Спеціаліст», «Магістр» за спеціальністю «Історія», а також до «Положення про виконання та захист курсових, бакалаврських і дипломних кваліфіка-

ційних робіт (проектів) у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка», затвердженого вченою радою 25 лютого 2010 року, протокол № 7. Він містить рекомендації для студентів щодо написання, оформлення та захисту рефератів, курсових, дипломних (кваліфікаційних) робіт бакалавра, спеціаліста, магістра з історичних дисциплін. Посібником можуть скористатися викладачі – наукові керівники робіт, рецензенти, студенти.

Год, Б. В., Год, Н. В. (2014). Нова історія країн Європи та Північної Америки (навчально-методичний комплекс для студентів історичного факультету заочної форми навчання). Полтава : ПНПУ. 216 с.

Курс «Нова історія країн Європи та Північної Америки» є поряд з іншими складовою частиною всесвітньої історії й охоплює тривалий період в історії країн Європи та Північної Америки – від Великих географічних відкриттів до початку Першої світової війни. Його вивчення передбачає типовою програмою підготовки бакалавра педагогічної освіти з історії. Основною метою курсу є вивчення загальних закономірностей та особливих тенденцій соціально-економічного, політичного та культурного розвитку країн Європи та США за період з 1492 до 1914 року в контексті основних напрямів розвитку людської цивілізації. Завдання курсу: визначити зміст та особливості, хронологічні межі та внутрішню періодизацію історичної епохи «Новий час»; вивчити основні напрями соціально-економічного, політичного та ідеологічного розвитку країн Європи та США; зміни в системі міжнародних відносин і зв'язків; розвиток культури, науки, техніки, побуту, традицій та звичаїв народів Європи та США кінця XV – початку XX століття; сформувати базовий понятійний апарат дисципліни, познайомити студентів із науковими підходами до вивчення історії Нового часу, що склалися у вітчизняній та зарубіжній історіографії; розширити й удосконалити раніше набуті знання і вміння, необхідні для роботи з історичними документами, науковою літературою, періодичними виданнями тощо. Курс містить шість змістових модулів: «Ранній Новий час (1492–1640 роки)»; «Ранні буржуазні революції (1640–1783 роки)»; «Французька буржуазна революція кінця XVIII століття і наполеонівський світ (1789–1815 роки)»; «Монархічна реставра-

ція і революції (1815–1870 роки)», «Еволюційно-реформістський розвиток європейських країн і США (1871–1914 роки)»; «Культура країн Європи та США у XIX – на початку XX століття».

Год, Б. В., Год, Н. В. (2014). Історія країн Латинської Америки (навчально-методичний комплекс для студентів історичного факультету денної форми навчання). Полтава : ПНПУ. 92 с.

Курс «Історія країн Латинської Америки» є поряд з іншими складовою частиною всесвітньої історії й охоплює тривалий період в історії регіону – від найдавніших часів до початку XXI століття. Його вивчення передбачене програмою підготовки бакалавра історії.

Основною метою курсу є вивчення загальних закономірностей та особливих тенденцій соціально-економічного, політичного та культурного розвитку країн Латинської Америки за період з найдавніших часів до сьогодення в контексті основних напрямів розвитку людської цивілізації. Завдання курсу: визначити зміст та особливості поняття «Мезоамерика», хронологічні межі та внутрішню періодизацію історії країн Латинської Америки; вивчити основні напрями соціально-економічного, політичного та ідеологічного розвитку країн регіону; зміни в системі міжнародних відносин і зв'язків; розвиток культури, науки, техніки, побуту, традицій та звичаїв населення континенту; сформувати базовий понятійний апарат дисципліни, ознайомити студентів із науковими підходами до вивчення історії Латиноамериканських держав, що склалися у вітчизняній та зарубіжній історіографії; розширити й удосконалити раніше набуті знання і вміння, необхідні для роботи з історичними документами, науковою літературою, періодичними виданнями тощо.

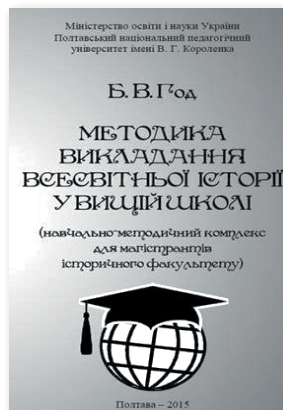
Курс містить шість змістових модулів: «Латинська Америка від найдавніших цивілізацій до кінця XVIII ст.»; «Латинська Америка у XIX – на початку XX ст.»; «Латинська Америка між Першою та Другою світовими війнами (кінець 10-х – кінець 30-х рр. XX ст.)»; «Латиноамериканський регіон у 50 – 60-х рр. XX ст.»; «Латинська Америка 70-х – 90-х рр. XX ст.»; «Сучасні регіональні та світові проблеми Латинської Америки».

Год, Б. В. (2015). Методика викладання всесвітньої історії у вищій школі : навчально-методичний комплекс для магістрантів історичного факультету. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. 110 с.

Магістерський курс «Методика викладання всесвітньої історії у вищій школі» присвячений вивченню теоретико-методологічних, методико-технологічних та організаційно-педагогічних засад викладання всесвітньої історії у вищій школі. Запропонований авторський курс уперше в Україні впроваджується до змісту професійної підготовки магістрантів-істориків. Унаслідок чого майже відсутня наукова і навчально-методична література з його вивчення. Тому магістрантам доведеться послуговуватися переважно інформаційними ресурсами, які присвячені загальним питанням методики викладання історії, висвітленню методичних аспектів викладання у вищій школі загалом, відшуковуючи в них необхідний матеріал. З огляду на те, що очевидний брак наукової і навчально-методичної літератури породжує чимало труднощів під час вивчення дисципліни, у запропонованому навчально-методичному комплексі цілісно представлено зміст тем курсу, тематика планів лекцій, запропоновано методичні поради для підготовки до семінарських занять, сформульовано завдання для самостійної роботи.

Мета курсу: вивчення теоретико-методологічних, методико-технологічних та організаційно-педагогічних засад методики викладання всесвітньої історії у вищій школі. Завдання: визначити місце методики викладання всесвітньої історії у змісті професійної підготовки викладачів вищих педагогічних навчальних закладів, сформулювати понятійний апарат дисципліни; вивчити теоретико-методологічні засади викладання всесвітньої історії у вишій тощо. Курс містить два змістові модулі: «Теоретико-методологічні підходи до викладання курсу»; «Організаційно-педагогічні та методичні засади викладання всесвітньої історії у вищій школі».

ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

• 1986 •

Год, Б. В. (1986). Эстетическое воспитание студентов средствами театрального искусства (из опыта Полтавского пединститута). *Нравственные и эстетические проблемы коммунистического воспитания студенческой и школьной молодежи в свете решений XXVII съезда КПРС* : тезисы докл. областной науч. конф. Полтава. С. 85–87.

• 1987 •

Год, Б. В. (1987). Из опыта историко-краеведческой работы Полтавского пединститута имени В. Г. Короленко. *Первая Всесоюзная научная конференция по историческому краеведению* : тезисы докл. и сообщений. Киев. С. 138–141.

Год, Б. В. (1987). Некоторые аспекты интернационального воспитания студентов-историков. *Патриотическое и интернациональное воспитание молодежи в свете решений XXVII съезда КПРС* : тезисы городской науч. конф. Полтава. С. 61–83.

• 1988 •

Год, Б. В. (1988). Развитие профессионального и высшего образования на Лубенщине в 1920–1937 гг. *1000-летие города Лубны* : тезисы докл. и сообщений областной науч. конф. Лубны. С. 43–45.

• 1989 •

Год, Б. В. (1989). Робітничий клас півдня України в організації промислового виробництва в роки громадянської війни. *IV Республіканська наукова конференція з історичного краєзнавства* : тези доп. і повідомлень. Миколаїв. С. 225–227.

Год, Б. В. (1989). Робітничий контроль на підприємствах міста Полтави в роки громадянської війни (1917–1920 рр.). *Перша Полтавська наукова конференція з історичного краєзнавства* : тези доп. і повідомлень / Полт. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 22–24.

Год, Б. В. (1989). Трудовая активность рабочего класса Украины в годы гражданской войны. *Молодежь и актуальные проблемы исторической науки* : тезисы общественно-политических чтений, посвященных 70-летию комсомола Украины. Киев. С. 116–118.

• 1990 •

Год, Б. В. (1990). Участь робітників малих і середніх міст України в перших перетвореннях у промисловості. *Дослідження історії малих і середніх міст України в контексті подальшого розвитку історичного краєзнавства*. Чернігів. С. 187–193.

Год, Б. В. (1990). Формирование нового отношения к труду у рабочих Украины в годы гражданской войны. *Актуальные вопросы исторической науки* : материалы науч.-практ. конф. молодых историков. Киев. С. 78–83.

• 1991 •

Год, Б. В. (1991). Рабочий класс Украины в управлении промышленностью в годы гражданской войны (1919–1920) : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02 – История СССР / Харьковский Ордена Трудового Красного Знамени и Ордена Дружбы народов государственный университет имени А. М. Горького. Харьков. 190 л.

Год, Б. В. (1991). Рабочий класс Украины в управлении промышленностью в годы гражданской войны (1919–1920) : автореф. дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02 – История СССР / Харьковский Ордена Трудового Красного Знамени и Ордена Дружбы народов государственный университет имени А. М. Горького. Харьков. 20 с.

Год, Б. В. (1991). З історії націоналізації промислових підприємств України в роки громадянської війни. *Розвиток історичного краєзнавства в контексті національного і культурного відродження України* : тези доп. і повідомлень V Всеукр. наук. конф. Кам'янець-Подільський. С. 218–219.

Год, Б. В. (1991). Міста та промисловість Полтавщини напередодні революції 1905–1907 рр. *Тези доповідей і повідомлень другої Полтавської наукової конференції з історичного краєзнавства* / Полт. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 20–21.

Год, Б. В. (1991). Репресоване краєзнавство (20–30 роки) / ред. І. С. Винокур, Б. В. Год та ін. ; Ін-т історії України, Всеукраїнська спілка краєзнавців, М-во культури України. Київ : Рідний край. 477 с.

• 1992 •

Год, Б. В. (1992). «Записки про Полтаву та її пам'ятники» В. Є. Бучевича як джерело дослідження культових і архітектурних пам'яток. *Релігійна традиція в духовному відродженні України* : матеріали Всеукр. наук. конф. / Ін-т історії України, Полт. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 99–100.

Год, Б. В. (1992). Методичні вказівки по написанню дипломних робіт з циклу історичних дисциплін / Полт. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. 18 с.

• 1993 •

Год, Б. В. (1993). З досвіду роботи по підвищенню професійної підготовки вчителів історії. *Технологія навчання у процесі фахової підготовки майбутнього вчителя* : матеріали Міжрегіон. наук.-практ. конф. [«Соціально-педагогічні проблеми професійної підготовки майбутніх учителів»]. Житомир. Т. 2. Ч. 1. С. 13–14.

Год, Б. В. (1993). Матеріали до вивчення теми «Нові індустріальні країни Азії» для студентів V курсу історичного ф-ту / Полт. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. 12 с.

Год, Б. В. (1993). Нові індустріальні країни Південно-Східної Азії на сторінках вітчизняної наукової періодики (II пол. 80-х – поч. 90-х рр. XX ст.) : *Макаренківські читання* / Полт. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. 12 с.

Год, Б. В. (1993). Перший путівник по Полтаві. *Шоста Всеукраїнська наукова конференція з історичного краєзнавства* : тези доп. і повідомлень. Луцьк. С. 77–78.

Год, Б. В. (1993). Проблеми викладання курсу всесвітньої історії ХХ століття. Ч. I : на допомогу вчителям історії, учням 10–11 класів. Полтава : ПО-ШОПШ. 27 с.

Год, Б. В. (1993). Сторінки історії голоду на Хорольщині. *Голодомор 1932–1933 років на Полтавщині. До 60-річчя трагедії* : матеріали наук. конф. / Полт. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 36–38.

Год, Б. В. (1993). Японія, Південна Корея, Сінгапур, Тайвань і механізм «економічного дива» (70–90-і рр.) : матеріали на допомогу вчителям історії, учням 10–11 кл. / Полт. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. 21 с.

• 1994 •

Год, Б. В. (1994). Єфрем Переяславський – організатор перших лікарень на Русі. *Третя Полтавська наукова конференція з історичного краєзнав-*

ства : матеріали доп. і повідомлень / Полт. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 42–43.

Год, Б. В. (1994). Методичні поради до семінарських занять з історії країн Азії та Африки для студентів історичного факультету заочної форми навчання / Полт. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. 19 с.

Год, Б. В. (1994). Методичні рекомендації до вивчення теми «Національно-визвольна боротьба народів Азії періоду «пробудження» для студентів історичного факультету» / Полт. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. 14 с.

• 1995 •

Год, Б. В. (1995). Арабські держави після Другої світової війни : матеріали на допомогу вчителям, студентам, учням шкіл / Полт. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. 15 с.

Год, Б. В. (1995). Внесок жінок Полтавщини у Велику Перемогу. *Велика Вітчизняна війна у пам'яті народній* : матеріали конф. до 50-річчя Перемоги (Полтава, 25–26 квіт. 1995 р.). Полтава. С. 22–24.

Год, Б. В. (1995). Койнаш Петро Михайлович. *Історія Полтавського педагогічного інституту в особах* : матеріали конф., присвяченої 80-річному ювілею інституту / Полт. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 122–125.

Год, Б. В. (1995). Країни Латинської Америки. *Постметодика*. № 3–4 (10). С. 46–53.

Год, Б. В. (1995). Соколовський Олексій Хрисанфович. *Історія Полтавського педагогічного інституту в особах* : матеріали конф., присвяченої 80-річному ювілею інституту / Полт. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 155–158.

Год, Б. В. (1995). Унікальна колекція далекосхідних старожитностей у зібранні Полтавського краєзнавчого музею. *Історичне краєзнавство в Україні : традиції і сучасність* : матеріали VII Всеукр. наук. конф. Київ. Ч. II. С. 169–171.

• 1996 •

Год, Б. В. (1996). Аргентина. *Всесвітня історія (1945–1996 рр.)* : посіб. для 11-го кл. Полтава. С. 153–156.

Год, Б. В. (1996). Бразилія. *Всесвітня історія (1945–1996 рр.)* : посіб. для 11-го кл. Полтава. С. 156–158.

Год, Б. В. (1996). З досвіду роботи кафедри всесвітньої історії Полтавського педінституту в школах нового типу. *Організація навчально-виховного процесу*

в середніх загальноосвітніх закладах нового типу : досягнення, проблеми, перспективи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Полтава. С. 103–106.

Год, Б. В. (1996). Ідея української державності в політичній діяльності М. І. Міхновського. *Суспільно-політична думка в Україні : історія, сучасність, перспективи* : матеріали регіональної наук.-теорет. конф. (Полтава, 20–21 листоп. 1996 р.). Полтава. С. 64–67.

Год, Б. В. (1996). Китай. *Всесвітня історія (1945–1996 рр.)* : посіб. для 11-го кл. Полтава. С. 115–119.

Год, Б. В. (1996). Мексика. *Всесвітня історія (1945–1996 рр.)* : посіб. для 11-го кл. Полтава. С. 150–153.

Год, Б. В. (1996). Плани та методичні поради до семінарських занять з нової історії країн Азії та Африки для студентів V курсу історичного факультету денної форми навчання / Полт. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. 24 с.

Год, Б. В. (1996). Повторювально-узагальнюючий урок. *Всесвітня історія (1945–1996 рр.)* : посіб. для 11-го кл. Полтава. С. 145.

Год, Б. В. (1996). Суспільно-політичний розвиток країн Латинської Америки. *Всесвітня історія (1945–1996 рр.)* : посіб. для 11-го кл. Полтава. С. 145–149.

Год, Б. В. (1996). Участь профспілок України у формуванні органів управління промисловим виробництвом у 1917–1920 рр. *Профспілковий рух в Україні: актуальні проблеми теорії, історії і сучасності* : матеріали наук. конф. присвяченої 90-річчю виникнення масового профспілкового руху в Україні. Київ. С. 109–111.

• 1997 •

Год, Б. В. (1997). Довідник для вступників до Полтавського державного педагогічного інституту ім. В. Г. Короленка / Полт. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. 138 с.

Год, Б. В. (1997). Запрошуємо до Полтавського державного педагогічного інституту ім. В. Г. Короленка : проспект / Полт. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. 6 с.

Год, Б. В. (1997). Маловідомі сторінки історії та культури Полтавщини. Ч. 2 : матеріали на допомогу вчителям, студентам, учням шкіл і шанувальникам історії рідного краю / Б. В. Год та ін. ; Полт. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. 23 с.

Год, Б. В. (1997). Масонські ложі на Полтавщині. *Історичне краєзнавство і культура* : VIII Всеукр. наук. конф. : наукові доп. і повідомлення. Харків. Ч. II. С. 29–32.

Год, Б. В. (1997). Організація творчої самостійної роботи студентів-

істориків у процесі вивчення зв'язків України з країнами Сходу. *Актуальні питання дослідження вітчизняної історії та методики її навчання. До першої річниці з дня прийняття Конституції України* : зб. наук. статей учасників регіональної наук.-практ. конф. / Полт. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 101–106.

Год, Б. В. (1997). Плани та методичні поради до семінарських занять з нової історії країн Європи та Америки (1640–1870 рр.) для студентів II курсу історичного факультету заочної форми навчання / Полт. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. 14 с.

Год, Б. В. (1997). Християнська антропология П. Д. Юркевича і російська релігійна філософія кінця XIX – поч. XX ст. / Б. В. Год та ін. *Слов'янська культура : здобутки і втрати*. Полтава. С. 102–106.

Год, Б. В. (1997). Чичиков – представитель промислово-капіталістической цивілізації в поємє Н. В. Гоголя «Мертвые души» / Б. В. Год та ін. *IV Гоголівські читання* : зб. наук. статей / Полт. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 47–49.

• 1998 •

Год, Б. В. (1998). Довідник для вступників до Полтавського державного педагогічного інституту ім. В. Г. Короленка / Б. В. Год та ін. ; Полт. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. 144 с.

Год, Б. В. (1998). Доля політичних діячів України перших років революційно-визвольних змагань / Б. В. Год та ін. *Видатна історична віха : до 80-річчя Української національно-демократичної революції 1917–1920 років* : матеріали Всеукр. наук. конф. (Полтава, 12 черв. 1997 р.) / Полт. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 42–46.

Год, Б. В. (1998). Історико-філологічному – 80 : минуле і сьогодення / Б. В. Год та ін. ; Полт. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. 34 с.

Год, Б. В. (1998). Передмова. *Збірник матеріалів I наукової студентської конференції історичного факультету, присвяченої 825-річчю міста Полтави* (Полтава, квіт. 1998 р.) / Полт. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 3–6.

Год, Б. В. (1998). Перша студентська наукова конференція історичного факультету. *Історична пам'ять*. № 1. С. 212–214.

Год, Б. В. (1998). Плани семінарських занять з історії держави і права України для студентів I курсу історичного факультету (спец. : «Історія та основи правознавства») / Полт. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. 19 с.

Год, Б. В. (1998). Полтавський краєзнавчий музей (20-і – поч. 30-х рр.). *Четверта Полтавська наукова конференція з історичного краєзнав-*

ства : матеріали до 825-річчя з часу першої літописної згадки м. Полтави та 1100-річчя появи перших поселень та її території / Полт. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 56–62.

Год, Б. В. (1998). Французька революція кінця XVIII ст. і Полтавщина / Б. В. Год та ін. *Збірник матеріалів I наукової студентської конференції історичного факультету, присвяченої 825-річчю міста Полтави* (Полтава, квіт. 1998 р.) / Полт. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 15–16.

Год, Б. В. (1998). Характеристика Ісуса Христа та інтерпретація християнства у філософії Ф. Ніцше. *Християнство і культура : історія, традиції, сучасність* : зб. наук. пр. / Полт. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 134–137.

• 1999 •

Год, Б. В. (1999). Бойові дії зведеного полку Полтавського тракторного училища в період Великої Вітчизняної війни (серпень–вересень 1941 р.). *Вікопмний подвиг : до 55-річчя визволення Полтавщини від німецько-фашистських загарбників* : матеріали регіональної наук. конф. / Полт. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 9–13.

Год, Б. В. (1999). Вплив християнства на народні світоглядні уявлення українців. *Християнські старожитності Лівобережної України*. Полтава. С. 173–178.

Год, Б. В. (1999). Діяльність формувань місцевої протиповітряної оборони Полтави в 1941–1945 рр. *Безсмертя полум'яних літ : до 55-річчя визволення України від німецько-фашистських загарбників* : матеріали регіональної наук. конф. (Полтава, 28 жовт. 1999 р.). Полтава. С. 19–24.

Год, Б. В. (1999). До питання про об'єднання п'ятидесятників із союзом євангельських християн-баптистів (II-пол. 40-х – середина 50-х років). *Історія України. Маловідомі імена, події, факти* : зб. ст. Київ. Вип. 7. С. 145–151.

Год, Б. В. (1999). М. В. Довнар-Запольський і вітчизняна історична наука. *Історична пам'ять*. № 1–2. С. 81–91.

Год, Б. В. (1999). Дослідження навчання історії на Полтавщині. *Історична пам'ять*. № 1–2. С. 198–200.

Год, Б. В. (1999). Історико-краєзнавчі дослідження на Полтавщині. *Краєзнавство*. № 1–4. С. 92–102.

Год, Б. В. (1999). Латинська Америка – далека і близька. *Актуальні питання дослідження і навчання всесвітньої історії* : матеріали наук.-практ. конф. / Полт. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 43–45.

Год, Б. В. (1999). Масонські організації на Полтавщині на межі XVIII –

XIX ст. *Історія України. Маловідомі імена, події, факти* : зб. статей. Київ. Вип. 9. С. 66–75.

Год, Б. В. (1999). Передмова. *Збірник матеріалів науково-педагогічних читань Зінківського навчально-виховного комплексу № 2 Полтавської обл.* (Зінків, трав. 1999 р.). Зінків. С. 3–6.

Год, Б. В. (1999). Плани та методичні поради до семінарських занять з нової історії країн Європи та Америки (1870–1918 рр.) для студентів 4-го курсу історичного факультету денної форми навчання / Полт. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. 18 с.

Год, Б. В. (1999). Плани та методичні поради до семінарських занять з нової історії країн Європи та Америки (1640–1870 рр.) для студентів II-го курсу історичного факультету заочної форми навчання / Полт. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. 12 с.

Год, Б. В. (1999). Політика радянської держави щодо релігійного сектанства наприкінці 20-х – у 30-х рр. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень АН України*. Київ. Вип. 9. С. 120–124.

Год, Б. В. (1999). Реформування шкільної освіти – завдання сьогодення. *Збірник матеріалів науково-педагогічних читань Зінківського навчально-виховного комплексу № 2 Полтавської області* (Зінків, трав. 1999 р.). Зінків. С. 4–10.

Год, Б. В. (1999). Яків Наумович Дробніс. *Матеріали другої студентської наукової конференції історичного факультету* / Полт. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 36–40.

• 2000 •

Год, Б. В. (2000). Академік Петро Тимофійович Тронько : портрет ученого. *Історична пам'ять*. № 1–2. С. 5–8.

Год, Б. В. (2000). Боротьба за владу чи за майбутнє народу? *Полтавський вісник*. 2000. 31 берез. С. 1.

Год, Б. В. (2000). Вода для Полтави : до 100-річчя міського «Водоканалу». *Краєзнавство*. № 1–2. С. 181–187.

Год, Б. В. (2000). Географічна освіта на Полтавщині. *Краєзнавство. Географія. Туризм*. № 37 (186). С. 4.

Год, Б. В. (2000). Деякі методи діяльності Ради в справах Російської православної церкви і Ради у справах релігійних культур з ліквідації Української греко-католицької церкви (1945–1947 рр.). *Праці X-ї міжнародної наукової конференції* (Львів, 16–19 трав. 2000 р.). Львів. С. 101–107.

Год, Б. В. (2000). Історичний факультет. *Довідник для вступників до Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка* / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 10–11.

Год, Б. В. (2000). Конституція США – документ на віки. *Збірник матеріалів IV студентської наукової конференції історичного факультету* (Полтава, квіт. 2000 р.) / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 52–55.

Год, Б. В. (2000). Методичні рекомендації щодо написання кваліфікаційних робіт із циклу історичних дисциплін / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. 35 с.

Год, Б. В. (2000). Місцева протиповітряна оборона Полтави в роки Великої Вітчизняної війни. *Подвигу народу жити у віках* : матеріали наук.-практ. конф. (Полтава, 19 квіт. 2000 р.) / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 105–111.

Год, Б. В. (2000). Передмова. *2000-ліття християнства і шкільна історична освіта* : матеріали міської наук.-практ. конф. / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 3–5.

Год, Б. В. (2000). Підготовка кадрів істориків у Полтавському державному педагогічному інституті. *Історія України. Маловідомі імена, події, факти* : зб. ст. Київ. Вип. 10. С. 230–242.

Год, Б. В. (2000). Плани та методичні поради до семінарських занять з нової історії країн Європи та Америки (1640–1870 рр.) для студентів IV-го курсу історичного факультету денної форми навчання / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. 16 с.

Год, Б. В. (2000). Плани та методичні поради до семінарських занять з нової історії країн Європи та Америки (1870–1918 рр.) для студентів III-го курсу історичного факультету заочної форми навчання / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. 12 с.

Год, Б. В. (2000). Плани та методичні поради до семінарських занять з нової історії країн Європи та Америки (1870–1918 рр.) для студентів IV-го курсу історичного факультету денної форми навчання / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. 16 с.

Год, Б. В. (2000). Політологія – наука про державотворення (політичні терміни : коментарі, політична мудрість : афоризми) : навч. посіб. до семінарських занять / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. 82 с.

Год, Б. В. (2000). Релігійне життя в Україні у 1920–1928 рр. Виникнення Української автокефальної православної церкви (УАПЦ). *2000-ліття християнства і шкільна історична освіта* : матеріали міської наук.-практ. конф. / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 54–62.

Год, Б. В. (2000). Рец. на кн. : Єрмак О. П. (2000). *Історія обласного державного підприємства «Полтава-водоканал»*. До 100-річчя заснування Полтавського міського водопроводу. 1900–2000. Полтава : Дивосвіт. 311 с. *Історична пам'ять*. № 1–2. С. 217–219.

Год, Б. В. (2000). Становище громад евангельських християн-баптистів на Хмельниччині у повоєнний період (друга половина 40-х рр. ХХ століття). *Матеріали Х Подільської історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 55-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні*. Кам'янець-Подільський. С. 197–201.

Год, Б. В. (2000). Чумацтво на Полтавщині. *Директорська пошта*. № 8. С. 5–6.

• 2001 •

Год, Б. В. (2001). Громади церкви ЄХБ у містах і селах Донбасу (середина 40-х – 50-і рр. ХХ ст.). *Історія України. Маловідомі імена, події, факти* : зб. ст. Київ ; Донецьк. Вип. 18. С. 289–295.

Год, Б. В. (2001). Державна політика СРСР щодо протестантських конфесій України у 40-х – 50-х рр. *Краєзнавство*. № 1–4. С. 191–198.

Год, Б. В. (2001). Досвід місцевого самоврядування США для України. *10 років незалежності : досвід, проблеми, перспективи* : матеріали обласної наук.-прак. конф. до 10-річчя проголошення незалежності України. Полтава. С. 66–70.

Год, Б. В. (2001). З історії заселення Канади (за матеріалами зарубіжної історіографії). *Збірник матеріалів IV студентської наукової конференції історичного факультету* (Полтава, квіт. 2001 р.) / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 63–68.

Год, Б. В. (2001). Категорія «цивілізація» як монада історичного розвитку людства в історіографічній ретроспективі. *Збірник матеріалів IV студентської наукової конференції історичного факультету* (Полтава, квіт. 2001 р.) / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 4–8.

Год, Б. В. (2001). Критика антропоцентризму та спроби його подолання у російському персоналізмі. *Актуалізація ідей антропоцентризму в умовах реформування загальноосвітньої і вищої школи* : матеріали Всеукр. наук.-прак. конф. / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 27–32.

Год, Б. В. (2001). Плани семінарських занять з історії Латинської Америки для студентів історичного факультету / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. 16 с.

Год, Б. В. (2001). Плани та методичні поради до семінарських занять з нової історії країн Європи та Америки (1640–1870 рр.) для студентів історичного факультету заочної форми навчання / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. 15 с.

Год, Б. В. (2001). Рец. на кн. : Данилюк Ю. З., Бажан О. Г. (2000). *Опозиція в Україні (друга половина 50-х – 80-і рр. ХХ ст.)*. Київ : Рідний край. 216 с. *Історична пам'ять*. № 1–2. С. 184–185.

Год, Б. В. (2001). Трагічна сторінка вітчизняної історії (до питання про людські втрати у війні). *Велика Вітчизняна : історія, пам'ять, долі* : матеріали конф. до 60-річчя початку Великої Вітчизняної війни 1944–1945 рр. / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 29–32.

Год, Б. В. (2001). Україна та історичні симпатії Миколи Гоголя. *Імідж сучасного педагога*. № 1 (12). С. 38–40.

Год, Б. В. (2001). Християнська філософія В. В. Зінківського. *Філософські обрії*. № 5. С. 168–178.

• 2002 •

Год, Б. В. (2002). Виховання за Монтенем, або «мистецтво жити достойно». *Імідж сучасного педагога*. № 6–7 (25–26). С. 38–41.

Год, Б. В. (2002). Демократична селянська партія Німеччини : складний шлях становлення, пошуків і помилок. *Історична пам'ять*. № 1–2. С. 134–140.

Год, Б. В. (2002). Засади громадянського виховання у творчості Г. С. Сквороди. *Збірник матеріалів V студентської наукової конференції історичного факультету* (Полтава, квіт. 2002 р.) / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 12–15.

Год, Б. В. (2002). Еразм Роттердамський про дошкільне виховання дітей. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання* : зб. наук. пр. / за заг. ред. академіка АПН України М. Б. Євтуха, уклад. О. В. Михайличенко. Київ. Вип. 22. С. 164–167.

Год, Б. В. (2002). Інтеграційний підхід до вирішення проблеми виховання за доби європейського Відродження (XIV – перша половина XVII століть). *Географія* : матеріали Всеукр. наук.-прак. конф. «Інтегративні навчальні курси і спецкурси для вивчення світу на рубежі тисячоліть». Полтава. С. 31–35.

Год, Б. В. (2002). Італійський гуманіст П. П. Верджеріо про виховання підлітків та юнацтва. *Постметодика*. 2002. № 5–6 (43–44). С. 65–68.

Год, Б. В. (2002). Італійські мислителі-гуманісти про моральне виховання особистості. *Педагогічні науки : зб. наук. пр. Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка*. Полтава. Вип. 5–6 (26–27). С. 70–78.

Год, Б. В. (2002). Мудрість вихователя (видатний іспанський гуманіст Х. Л. Вівес про виховання і навчання особистості). *Наукові праці. Педагогічні науки* : наук.-метод. журн. / Миколаївський держ. гуманіт. ун-т імені Петра Могили. Миколаїв. Т. 24. Вип. 11. С. 107–114.

Год, Б. В. (2002). Північна війна та Полтавська битва у вузівській програмі історичного факультету. *Карл XII : постать на тлі епохи* : матеріали Міжнар. наук. семінару (Полтава, 22–24 квіт. 2002 р.). Полтава. С. 158–165.

Год, Б. В. (2002). Проблеми громадянського виховання у творчій спадщині історика М. С. Грушевського. *Збірник матеріалів V студентської наукової конференції історичного факультету* (Полтава, квіт. 2002 р.) / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 29–31.

Год, Б. В. (2002). Г. С. Сковорода та ідеї західноєвропейської гуманістичної педагогіки XV–XVI ст. *Творча спадщина Г. С. Сковороди і сучасність* : матеріали міжвузівської наук.-практ. конф. (Полтава, 10–11 груд. 2002 р.) / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 117–122.

Год, Б. В. (2002). Соціал-демократія на слов'янському ґрунті. *Слов'янський збірник*. Полтава. Вип. 1. С. 161–170.

Год, Б. В. (2002). Український гуманіст Станіслав Оріховський про навчання та виховання. *Педагогіка та психологія* : зб. наук. праць / за заг. ред. акад. І. Ф. Прокопенка, чл.-кор. В. І. Лозової. Харків. Вип. 23. С. 36–42.

Год, Б. В. (2002). Фашизм на теренах пострадянської Росії. *Збірник матеріалів V студентської наукової конференції історичного факультету* (Полтава, квіт. 2002 р.) / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 72–75.

• 2003 •

Год, Б. В. (2003). Виховання філософією (питання етики в гуманістичній педагогіці Італії XV ст.). *Філософські обрії*. № 9. С. 200–209.

Год, Б. В. (2003). Вплив західноєвропейського Ренесансу на освіту і виховання в Україні (XV–XVII століття). *Історична пам'ять*. № 1–2. С. 81–88.

Год, Б. В. (2003). Вплив українофільської інтелігенції на національно-культурний розвиток Полтавщини (кінець XIX – перша третина XX ст.). *П'ята Полтавська наукова конференція з історичного краєзнавства* : матеріали доп. і повідомлень (Полтава, 3–4 груд. 2003 р.) / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 189–197.

Год, Б. В. (2003). Дитина та її світ в епоху європейського Відродження. *Постметодика*. № 2 (48). С. 27–32.

Год, Б. В. (2003). Європейське Відродження у пошуках виховного ідеалу. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка. Полтава. Вип. 5 (32). С. 77–93.

Год, Б. В. (2003). Ідеологи українського націоналізму : М. І. Міхновський і Д. І. Донцов. *Збірник матеріалів VI студентської наукової конференції історичного факультету* (Полтава, квіт. 2003 р.) / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 25–30.

Год, Б. В. (2003). Ідея виховання у ренесансних утопіях XVI–XVII століть. *Науковий вісник Ізмайльського державного гуманітарного університету*. Ізмайл. Вип. 14. С. 38–44.

Год, Б. В. (2003). Масонський рух на Полтавщині наприкінці XVIII – на початку XIX ст. *Наукові та технологічні засади шкільного курсу «Історія Полтавщини»* : зб. наук. пр. Полтава. С. 23–31.

Год, Б. В. (2003). Методичні рекомендації щодо написання кваліфікаційних робіт з циклу історичних дисциплін / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. 3-є вид., доп. і виправлене. Полтава. 35 с.

Год, Б. В. (2003). Особистість і професія вчителя у педагогічній думці епохи Відродження (XIV–XVII ст.) / *Педагогіка і психологія професійної освіти* : наук.-метод. журн. Львів. № 3. С. 169–180.

Год, Б. В. (2003). Педагогічна думка в контексті європейського Відродження. *Євроюлеть*. № 4. С. 44–48.

Год, Б. В. (2003). Плани та методичні поради до семінарських занять з нової історії країн Європи та Америки (1640–1870 рр.) для студентів 3-го курсу історичного факультету денної форми навчання / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. 3-є вид., доп. і виправлене. Полтава. 35 с.

Год, Б. В. (2003). Політична культура соціал-демократії. *Збірник матеріалів V студентської наукової конференції історичного факультету* (Полтава, квіт. 2003 р.) / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 70–74.

Год, Б. В. (2003). Ренесансний гуманізм та ідея громадянського виховання в Україні (XVI–XVII століття). *Громадянське виховання молоді засобами мови та літератури* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Полтава, 4–5 лютого 2003 р.) / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 26–31.

Год, Б. В. (2003). Системний підхід до розв'язання проблем виховання особистості за доби європейського Відродження (XIV – початок XVII ст.). *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка. Полтава. Вип. 1–2 (28–29). С. 108–111.

Год, Б. В. (2003). Сторінки історії історичного факультету Полтавського педагогічного університету. *Археологічний літопис Лівобережної України*. № 12–13. С. 199–204.

Год, Б. В. (2003). Увесь світ – розкрита книга. Мислителі та педагоги епохи Відродження про освітнє значення екскурсій. *Роль навчальних і виробничих екскурсій в професійній підготовці майбутнього вчителя природничих дисциплін* : зб. наук. пр. Всеукр. наук.-практ. семінар (Полтава, 23–24 жовт. 2003 р.) / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 58–61.

Год, Б. В. (2003). Ян Амос Коменський і педагогічна думка епохи Відродження. *Імідж сучасного педагога*. 2003. № 2 (31). С. 22–27.

• 2004 •

Год, Б. В. (2004). «Багато може праця істориків пильних ...»: Українські гуманісти XVI–XVII ст. про виховання історією. *З непереможною правдою життя* : зб. наук. праць на пошану Є. М. Скляренка. Київ. С. 95–101.

Год, Б. В. (2004). Виховання в епоху європейського Відродження (середина XIV – початок XVII століття) : [монографія]. Полтава : АСМІ. 464 с.

Год, Б. В. (2004). Виховання працею як компонент формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості в педагогічній думці доби європейського Відродження (XIV–XVI століття). *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Полтава. Вип. 3 (36). С. 4–12.

Год, Б. В. (2004). Відродження як культурно-історичний феномен. *Актуальні питання всесвітньої історії і методика їх викладання* : матеріали доп. і повід. Всеукраїнського наук.-практ. семінару (Полтава, 6–7 жовт. 2004 р.) / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 116–138.

Год, Б. В. (2004). Гуманістичне виховання за доби європейського Відродження (кінець XIV – початок XVII століття) : програма спецкурсу. Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава : ЮЦ ПДПУ. 38 с.

Год, Б. В. (2004). Гуманістична школа в епоху європейського Відродження. *Наукові записки. Педагогічні науки* / Кіровоградський держ. пед. ун-т. Кіровоград. Вип. 54. С. 48–53.

Год, Б. В. (2004). Гуманістичне виховання у Німеччині в епоху Відродження (XV–XVII ст.). *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка. Полтава. Вип. 2 (35). С. 120–130.

Год, Б. В. (2004). Європейський вектор в освітній традиції України (епоха Відродження). *Формування стратегії конкурентоспроможності освіти в регіоні* : матеріали регіон. наук.-практ. конф. / Дніпропетровський нац. ун-т. Дніпропетровськ ; Жовті води. С. 232–234.

Год, Б. В. (2004). Європейський Ренесанс та освітня політика в роки Реформації (XVI століття). *Дидаскал* : часопис / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. № 2. С. 114–117.

Год, Б. В. (2004). З історії організації шкільної справи в Європі за доби Відродження (XIV – початок XVII століття). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир. Вип. 19. С. 35–39.

Год, Б. В. (2004). З педагогічної династії (Лариса Леонідівна Безобразова). *Історична пам'ять*. № 2. С. 210–216.

Год, Б. В. (2004). З увагою і повагою до людини (Алла Микитівна Бойко). *Історія Полтавського педагогічного університету в особах (на по-*

святу 90-річчя заснування навчального закладу) / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 20–27.

Год, Б. В. (2004). Ідеї гуманістичного виховання особистості в «Утопії» Томаса Мора. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка. Полтава. Вип. 5 (38). С. 35–39.

Год, Б. В. (2004). Ідеї гуманістичної педагогічної думки в українсько-російських культурних зв'язках XVI–XVII століть. *Україна і Росія : досвід історичних зв'язків та перспектива співробітництва* : зб. наук. пр. / за ред. О. І. Кожухаря, В. О. Ветохіної. Кривий Ріг. С. 318–325.

Год, Б. В. (2004). Ідеї громадянського виховання у ренесансній думці Італії XIV–XV століть. *Єдність особистісного і соціального факторів у виховно-му процесі навчального закладу* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 48–51.

Год, Б. В. (2004). Ідеї сімейного виховання в педагогічній думці доби європейського Відродження. *Євробюлетень*. № 5. С. 34–38.

Год, Б. В. (2004). Ідея всебічного й гармонійного виховання особистості в історико-педагогічній ретроспективі. *Шлях освіти*. № 3. С. 43–48.

Год, Б. В. (2004). Із скарбниці світової педагогічної думки: гуманіст М. Монтень і його уроки виховання. *Науковий потенціал світу 2004* : матеріали Першої Міжнар. наук.-практ. конф. / Дніпропетровський нац. ун-т. Дніпропетровськ. Т. 41 : Методичні основи виховного процесу. С. 8–9.

Год, Б. В. (2004). Іспанський гуманіст Хуан Луїс Вівес про принципи і методи виховання. *Наука і освіта – 2004* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. Дніпропетровськ. Т. 41 : Методичні основи виховного процесу. С. 16–18.

Год, Б. В. (2004). Італійський гуманіст-педагог Маффео Веджо про навчання і виховання дітей. *Динаміка наукових досліджень 2004* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. Дніпропетровськ. Т. 24. С. 25–26.

Год, Б. В. (2004). Його покликання – пошук (О. П. Єрмак). *Історична пам'ять*. № 1. С. 202–206.

Год, Б. В. (2004). Крах біполярної системи світу і його вплив на діяльність ООН (кінець XX – поч. XXI століття). *Збірник матеріалів VII студентської наукової конференції історичного факультету* (Полтава, квіт. 2004 р.) / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 80–84.

Год, Б. В. (2004). Нова історія країн Європи та Америки : навч.-метод. комплекс до самостійної роботи студентів історичного ф-ту / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава : АСМІ. 86 с.

Год, Б. В. (2004). Образ магістра у трактаті Псевдо-Боеція «Про шкільну науку». *Магістратура : історія становлення, перспективи розвитку* : матеріали регіональної наук.-практ. конф. (Полтава, 21 квіт. 2004 р.). Полтава. С. 35–40.

Год, Б. В. (2004). Педагогічна думка доби європейського Відродження (XV–XVI ст.) : люди та ідеї. Ч. I : навч. посіб.-практикум. Полтава : АСМІ. 204 с.

Год, Б. В. (2004). Позиція Сполучених Штатів Америки щодо інтеграції України до світових економічних організацій. *Збірник матеріалів VII студентської наукової конференції історичного факультету* (Полтава, квіт. 2004 р.) / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 77–80.

Год, Б. В. (2004). Роль studia humanitatis (гуманитарних наук) в культурно-образовательній парадигмі європейського Возрождения. *Перспективні розробки науки і техніки* : матеріали навч.-практ. конф. Белгород. Т. 13. С. 47–50.

Год, Б. В. (2004). Слово про Вчителя (Василь Єгорович Лобурець). *Історія Полтавського педагогічного університету в особах (на посвяту 90-річчя заснування навчального закладу)* / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 104–108.

Год, Б. В. (2004). Слов'яни під новим кутом зору. Рец. на кн. : Слов'янський збірник. 2003. Вип. 2. Полтава : Слов'янський клуб. 209 с. *Вісник Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Філологічні науки* : зб. наук. пр. Полтава. Вип. 1 (34). С. 205–207.

Год, Б. В. (2004). Соціал-демократичні погляди В. Г. Короленка. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія*. Київ. Вип. 63–65. С. 36–38.

Год, Б. В. (2004). Україна, Росія, Білорусія : культурно-освітні зв'язки XVI–XVII століть. *Слов'янський збірник*. Полтава. Вип. 3. С. 50–59.

Год, Б. В. (2004). Українська діаспора США у другій половині XIX ст. *Збірник матеріалів VII студентської наукової конференції історичного факультету* (Полтава, квіт. 2004 р.) / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 36–40.

• 2005 •

Год, Б. В. (2005). Ідея всебічного й гармонійного виховання особистості в епоху європейського Відродження : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Полтав. держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава. 537 арк.

Год, Б. В. (2005). Ідея всебічного й гармонійного виховання особистості в епоху європейського Відродження : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків. 44 с.

Год, Б. В. (2005). Виховання у братських школах України і європейська педагогіка XVI–XVII століть. *Рідна школа*. № 1. С. 52–55.

Год, Б. В. (2005). Гуманіст як homo politicus. Франческо Гвіччардині та його «Нотатки про справи політичні й громадянські». *Історична пам'ять*. № 1–2. С. 145–152.

Год, Б. В. (2005). Епоха Відродження в контексті європейської освітньої традиції. *Дидаскал* : часопис / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. № 3. С. 115–119.

Год, Б. В. (2005). «Если ты мудрый, то я свободный ...». Идеал просвещенного монарха в произведениях Станислава Ориховского. *Гуманитарные науки Сибири*. № 6. С. 124–132.

Год, Б. В. (2005). З досвіду організації навчально-виховного процесу в гуманістичних школах Італії XV століття. *Виховна робота в школі*. № 1 (2). С. 12–13.

Год, Б. В. (2005). Ідея виховання правителя у ренесансній педагогічній думці (XV–XVI століття). *Педагогічні науки : зб. наук. пр. Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка*. Полтава. Вип. 2 (41). С. 3–15.

Год, Б. В. (2005). Полтавщина у 1996–2004 роках. *Полтавщина. Історичний нарис*. Полтава. С. 380–425.

Год, Б. В. (2005). Польща – стратегічний партнер України на шляху до європейського Визнання. *Збірник матеріалів VIII студентської наукової конференції історичного факультету* (Полтава, квіт. 2005 р.) / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 113–118.

Год, Б. В. (2005). Ренесансні ідеї виховання правителя й сучасні проблеми вдосконалення діяльності державної служби в Україні. Полтава. 54 с.

Год, Б. В. (2005). «Rocsolani, rutheni ...». Українські імена на культурно-освітніх теренах Європи (XV–XVII століття). *Слов'янський збірник*. Полтава. Вип. 4. С. 71–76.

Год, Б. В. (2005). Самовдосконалення як складова гуманістичної концепції виховання особистості за доби європейського Відродження. *Самостійна робота студентів у структурі сучасної освіти* : матеріали регіон. наук.-практ. конф. (Полтава, 22 квіт. 2004 р.) / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 33–36.

Год, Б. В. (2005). Україна – ЄС : проблеми залишаються. *Збірник матеріалів VIII студентської наукової конференції історичного факультету* (Полтава, квіт. 2005 р.) / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 118–122.

Год, Б. В. (2005). Українська педагогічна думка про всебічне й гармонійне виховання особистості (XVI–XX століття). *Імідж сучасного педагога*. № 1–2. С. 17–19.

Год, Б. В. (2005). «Універсальна людина» епохи європейського Відродження як історико-педагогічний феномен. *Педагогічні науки : зб. наук. пр.*

Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Полтава. Вип. 7 (46). С. 139–147.

• 2006 •

Год, Б. В. (2006). Епоха європейського Відродження в особах (історико-педагогічні нарис). Полтава : АСМІ. 144 с.

Год, Б. В. (2006). Великі проблеми маленької повісті. *Бразов Леонід. Батько*. Полтава. С. 213–216.

Год, Б. В. (2006). Виховання людини в гуманістичних школах Італії епохи європейського Відродження. *Імідж сучасного педагога*. № 7. С. 18–21.

Год, Б. В. (2006). Еволюція політичних поглядів у ренесансній думці Італії наприкінці XIV – на початку XVII ст. *Історичний журнал*. № 4. С. 39–46.

Год, Б. В. (2006). Європейське Відродження : між Середньовіччям і Новим часом. *Історична пам'ять*. № 1. С. 132–140.

Год, Б. В. (2006). Європейське Відродження і християнська традиція. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. № 3. С. 147–155.

Год, Б. В. (2006). Європейські гуманісти XV–XVI століть про виховання правителя. *Вісник державної служби України*. № 4. С. 15–18.

Год, Б. В. (2006). Ідея виховання правителя у європейській ренесансній педагогіці XV–XVI століть. *Краєзнавство*. № 1–4. С. 113–119.

Год, Б. В. (2006). Ідея виховання історією у творчій спадщині гуманістів епохи європейського Відродження. *Збірник матеріалів ІХ студентської наукової конференції історичного факультету* (Полтава, квіт. 2006 р.) / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 117–121.

Год, Б. В. (2006). Масонство на Полтавщині. *Постметодика*. № 5 (69). С. 56–59.

Год, Б. В. (2006). Маттео Пальмієрі – «гонфалоньєр справедливості» (до 600-річчя від дня народження видатного гуманіста епохи європейського Відродження). *Євробюлетень*. № 6–7. С. 51–57.

Год, Б. В. (2006). Тетчеризм : позитивне чи негативне явище в історії Великобританії другої половини ХХ століття? *Збірник матеріалів ІХ студентської наукової конференції історичного факультету* (Полтава, квіт. 2006 р.) / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 135–140.

Год, Б. В. (2006). Триумф розуму та здорового глузду. Людина і суспільство у творчій спадщині діячів епохи Просвітництва. *Актуальні питання всесвітньої історії та методика їх викладання : матеріали доп. і повідомлень Третього Всеукраїнського наук.-практ. семінару* (Полтава, 23–24 берез. 2006 р.) / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 124–138.

Год, Б. В. (2006). Формування західноєвропейської інтелігенції в епоху Відродження. *Культура народів Причорномор'я*. № 74. С. 143–147.

Год, Б. В. (2006). Школи та університети Італії епохи європейського Відродження. *Імідж сучасного педагога*. № 3–4. С. 119–122.

• 2007 •

Год, Б. В. (2007). Вплив гуманізму і Реформації на розвиток шкільної справи в Європі XIV – на початку XVII століття. *Євробюлетень*. № 8. С. 45–49.

Год, Б. В. (2007). Генеза ідеї фізичного виховання в педагогічній думці епохи європейського Відродження. *Європейська наука ХХІ века – 2007 : матеріали ІІ Междунар. науч.-практ. конф. Днепропетровск, 2007. Т. 5 : Педагогические науки. Психология и социология*. С. 46–49.

Год, Б. В. (2007). «Державець» Ніколо Макіавеллі : принципи чистого прагматизму правителя XVI століття. *Збірник матеріалів Х студентської наукової конференції історичного факультету* (Полтава, квіт. 2007 р.) / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 103–107.

Год, Б. В. (2007). Джироламо Савонарола й ренесансний гуманізм в Італії. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Історичні науки*. Кіровоград. Вип. 10. С. 54–61.

Год, Б. В. (2007). Європейська ідея у гуманізмі XV–XVI століть. *Історична пам'ять*. № 1. С. 172–182.

Год, Б. В. (2007). Ідеї громадянського гуманізму в педагогічній думці Італії другої половини XIV–XVI століть. *Педагогічні науки : зб. наук. пр. Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка*. Полтава. Вип. 2 (54). С. 3–16.

Год, Б. В. (2007). Італійські гуманісти XV–XVI століть про історію та її вплив на становлення особистості. *Збірник матеріалів Х студ. наукової конференції історичного факультету* (Полтава, квіт. 2007 р.) / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 95–98.

Год, Б. В. (2007). Меценатка, засновниця Київської братської школи Галшка Гулевичівна. *Слов'янський збірник*. Полтава. Вип. 6. С. 51–57.

Год, Б. В. (2007). Моральне виховання людини в педагогічній системі Х. Л. Вівеса. *Європейська наука ХХІ века – 2007 : матеріали ІІ Междунар. науч.-практ. конф. / Днепропетровский нац. ун-т. Днепропетровск. Т. 5 : Педагогические науки. Психология и социология*. С. 50–52.

Год, Б. В. (2007). Освіта в Європі за доби Відродження (кінець XIV – початок XVII століття). *Соціально-економічні трансформації в епоху глобалізації : матеріали другої Всеукр. наук.-практ. конф. / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. Т. 2. С. 20–24.*

Год, Б. В. (2007). Політична боротьба під час прийняття американської конституції 1787 року і проблема розподілу влади. *Актуальні питання всесвітньої історії та методика їх викладання* : матеріали доп. і повідомлень Четвертого Всеукраїнського наук.-практ. семінару (Полтава, 27–28 берез. 2007 р.) / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 137–151.

Год, Б. В. (2007). Політичне та релігійне життя Полтавщини в 1996 році – на початку XXI століття. *Полтавщина : історичні шляхи та перспективи розвитку* : зб. матер. Всеукр. наук. конф. (Полтава, 19 верес. 2007 р.). Полтава. С. 37–42.

Год, Б. В. (2007). Про людину, про Тамрі і не тільки ... *Тамрі : життя серед людей* / упоряд. Л. Л. Безобразова. Полтава. С. 52–55.

Год, Б. В. (2007). Проблеми стабільності влади і соціальної злагоди в гуманістичній думці кінця XIV–XVI століть. *Вивчення та впровадження в Україні іноземного досвіду вдосконалення діяльності органів державної влади* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Полтава, 6 груд. 2006 р.) / Полт. ун-т споживчої кооперації. Полтава. С. 20–27.

Год, Б. В. (2007). Сунь Ятсен і становлення нової суспільної свідомості в Китаї. *Збірник матеріалів X студентської наукової конференції історичного факультету* (Полтава, квіт. 2007 р.) / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 125–129.

Год, Б. В. (2007). Філософсько-антропологічне обґрунтування ідеї фізичного виховання в італійському гуманізмі епохи Відродження. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Полтава. Вип. 5 (57). С. 123–133.

Год, Б. В. (2007). «Християнський гуманізм» і морально-релігійне виховання в епоху європейського Відродження (XV–XVI століття). *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Полтава. Вип. 3–4 (55–56). С. 277–292.

• 2008 •

Год, Б. В. (2008). Антропологічне підґрунтя ренесансних уявлень про людину. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Полтава. Вип. 4 (62). С. 28–38.

Год, Б. В. (2008). Виховна роль публічного керівника. *Проблеми удосконалення якості публічного управління*. Полтава. С. 26–33.

Год, Б. В. (2008). Влада і суспільство у творчій спадщині мислителя доби Ренесансу Станіслава Оріховського. *Вивчення та впровадження в Україні інноваційного досвіду вдосконалення діяльності органів влади* : матеріали другої Всеукр. наук.-практ. конф. (Полтава, 4 груд. 2007 р.) / Полт. ун-т споживчої кооперації. Полтава. С. 17–22.

Год, Б. В. (2008). Всеукраїнський науково-практичний семінар зі всесвітньої історії у Полтаві. *Історична пам'ять*. № 1. С. 171–173.

Год, Б. В. (2008). Гуманістична ідеологія і становлення інтелектуальної еліти ренесансного суспільства. *Актуальні питання всесвітньої історії та методика їх викладання* : матеріали доп. і повідомлень П'ятого Всеукр. наук.-практ. семінару (Полтава, 26–27 берез. 2008 р.) / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 100–112.

Год, Б. В. (2008). Європейське Відродження : історія, політика, педагогічна думка : нариси. Полтава : АСМІ. 220 с.

Год, Б. В. (2008). Загальноєвропейський виховний ідеал у ренесансних мислителів XV–XVI століть і Г. Ващенко. *Духовно-моральна парадигма творчості Григорія Ващенка* : матеріали педагогічного конгресу : зб. ст. (Полтава, 22–23 квіт. 2008 р.) / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. Ч. 1. С. 77–53.

Год, Б. В. (2008). Збираючи каміння. *Безобразова Лариса. Вибране* : зб. статей. Полтава. С. 3–12.

Год, Б. В. (2008). Історична пам'ять у працях українських гуманістів XVI–XVII століть. *Слов'янський збірник*. Полтава. Вип. 7. С. 150–155.

Год, Б. В. (2008). Людина і суспільство в системі цінностей інтелектуальної еліти епохи Просвітництва. *Євробюлетень*. № 9. С. 58–62.

Год, Б. В. (2008). Кременчуцьке педагогічне училище імені А. С. Макаренка. *Вища педагогічна освіта і наука України : історія, сьогодення та перспективи розвитку. Полтавська область*. Полтава. С. 315–362.

Год, Б. В. (2008). Муза Кліо в царині педагогіки. *Шлях освіти*. № 2. С. 48–51.

Год, Б. В. (2008). Музика в системі естетичних цінностей епохи європейського Відродження (кінець XIV – початок XVII століття). *Професійна підготовка вчителя музичного мистецтва: від традицій до інновацій* : зб. наук. пр. / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 6–11.

Год, Б. В. (2008). Нова історія країн Європи та Америки : навч.-метод. комплекс для студентів історичного фак-ту / Б. В. Год та ін. ; Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава : АСМІ. 152 с.

Год, Б. В. (2008). Полтавський державний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. *Вища педагогічна освіта і наука України : історія, сьогодення та перспективи розвитку. Полтавська область*. Полтава. С. 165–248.

Год, Б. В. (2008). Проблеми виховання дитини у філософських поглядах Еразма Роттердамського. *Збірник матеріалів XI студентської наукової конференції історичного факультету* (Полтава, квіт. 2008 р.) / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 148–153.

Год, Б. В. (2008). Соціально-економічні погляди Сунь-Ятсена : теорія розбудови соціальної ринкової економіки з китайською національною специфікою. *Збірник матеріалів XI студентської наукової конференції історичного факультету* (Полтава, квіт. 2008 р.) / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. С. 174–179.

Год, Б. В. (2008). Терміни та поняття у навчальних курсах всесвітньої історії. *Слово многогрішне*. № 3. С. 17–24.

Год, Б. В. (2008). Традиції та новаторство в педагогічній думці епохи європейського Відродження. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Полтава. Вип. 6 (64). С. 169–179.

Год, Б. В. (2008). Українсько-польський гуманіст Станіслав Ориховський о вихованні «просвещеного монарха». *Россия в современном мировом образовательном пространстве* : матеріали Міжнарод. науч.-практ. конф. [Седьмые Есиповские чтения] / под ред. М. А. Захаричевой ; Глазговский гос. пед. ин-т. Глазгов. С. 46–50.

• 2009 •

Год, Б. В., Срмак, О. П., Киридон, П. В. (2009). Полтавський державний педагогічний університет імені В. Г. Короленка : історія і сучасність. Полтава : РВВ ПДПУ. 194 с.

Год, Б. В. (2009). Бойко А. М.: уроки науковості й моральності. *Рідна школа*. № 10 (958). С. 79–80.

Год, Б. В. (2009). Дитячі ігри в історико-педагогічному ракурсі. *Рідна школа*. № 8–9. С. 63–68.

Год, Б. В. (2009). Держава і суспільство в політичній концепції Ніколо Макіавеллі. *Історична пам'ять*. № 1. С. 18–27.

Год, Б. В. (2009). Тьюторська технологія – важливий крок до інтернаціоналізації засобів формування українського фахівця. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Полтава : Техсервіс. Вип. 6 (64). С. 281–282.

Год, Б. В. (2009). «Галатео, або Про звичаї» : забутий жанр педагогічної літератури XVI століття. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Полтава. Вип. 1. С. 98–105.

Год, Б. В. (2009). Особливості формування «істинної людини» в філософсько-педагогічній спадщині Г. С. Сковороди. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : наук.-метод. зб. Слов'янськ : Вид. центр СДПУ. Вип. XLVII. С. 146–150.

Год, Б. В. (2009). Проблеми громадянськості в контексті «ідеальний гро-

мадянин – ідеальний правитель» у суспільно-політичній думці Італії XIV–XVI століть. *Вивчення та впровадження в Україні іноземного досвіду удосконалення діяльності органів влади* : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнародною участю. Ч. I. Полтава : РВВ ПУСКУ. С. 19–25.

Год, Б. В. (2009). Полтавський державний педагогічний університет імені В. Г. Короленка : буклет. Полтава. 6 с.

Год, Б. В. (2009). Ренесансні мислителі XV–XVI століть про виховання державця – «філософа на троні». *Слов'янський збірник*. Полтава : Слов'янський клуб. Вип. 8. С. 5–14.

Год, Б. В. (2009). Людина і суспільство в системі цінностей інтелектуальної еліти епохи Просвітництва. *Євробюлетень*. № 9. С. 58–62.

Год, Б. В. (2009). Алла Микитівна Бойко є і назавжди залишається Учителем. *Алла Бойко : наукові, навчальні й моральні уроки. Наукова педагогічна школа*. Полтава : АСМІ. С. 18–25.

Год, Б. В. (2009). Ренесансні погляди Ніколо Макіавеллі про державу і владу. *Вивчення та впровадження в Україні іноземного досвіду вдосконалення діяльності органів влади* : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю, 24 листопада 2009 р. Ч. 1. Полтава : ПНТУ. С. 27–30.

• 2010 •

Год, Б. В. (2010). Відображення полікультурності суспільства у професійній підготовці вчителів у вищій педагогічній освіті Канади. *Вісник Черкаського університету. Педагогічні науки*. Вип. 189. Ч. 1. С. 13–17.

Год, Б. В. (2010). Образ тьютора в історико-педагогічній літературі епохи європейського Відродження (XIV–XVII ст.). *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Полтава. Вип. 2. С. 114–120.

Год, Б. В. (2010). Флорентійський проповідник Джироламо Савонарола і гуманістичний рух у Європі XV–XVI століть. *Історична пам'ять*. № 1. С. 124–132.

Год, Б. В., Срмак, О. П. (2010). Полтавський педінститут у роки Великої вітчизняної війни та післявоєнний період. *Історична пам'ять*. № 1. С. 58–71.

Год, Б. В. (2010). Історія країн Латинської Америки : навч.-метод. комплекс для студ. істор. факультету. Полтава : ІОЦ ПНПУ. 60 с.

Год, Б. В. (2010). Британський кабінет міністрів в історичній ретроспективі. *Актуальні питання всесвітньої історії та методика їх викладання* : зб. наук. праць за матеріалами Шостого Всеукраїнського наук.-практ. семінару, 25–26 березня 2010 року. Полтава : Друкарська майстерня. С. 160–171.

Год, Б. В. (2010). Великі проблеми маленької повісті. *Втеча заради жит-*

тя : науково-художнє видання / упоряд. Л. Л. Безобразова. Полтава : Фірма «Техсервіс». С. 153–157.

Год, Б. В. (2010). Гуманізм XIV–XVII століть і формування інтелігенції в Європі. *Слов'янський збірник*. Полтава : Слов'янський клуб. Вип. 9. С. 5–13.

Год, Б. В., Єрмак, О. П. (2010). Заклади вищої педагогічної освіти в Полтаві у 1918–1933 роках. *Історична пам'ять*. № 2. С. 104–118.

• 2011 •

Год, Б. В. (2011). Місце і роль епохи Відродження в історії Європи. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*. № 106. С. 10–13.

Год, Б. В., Год, Н. В. (2011). Екуменічна ідея у творчості Еразма Роттердамського. *Історична пам'ять*. № 1 (25). С. 77–86.

Год, Б. В. (2011). Ігри у вихованні дітей і молоді Стародавньої Греції. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Полтава. Вип. 2. С. 90–97.

Год, Б. В. (2011). Німецький університет як суб'єкт інтернаціоналізації : ретроспективний аналіз. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології* / голов. ред. А. А. Сбруєва. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка. № 2 (12). С. 134–141.

Год, Б. В. (2011). Универсальная личность европейского Возрождения (XIV–XVI века). *Тенденции развития современной науки* : науч.-практ. конф., 15 апреля 2011 года, г. Волоколамск Московской области : сб. науч. статей. Москва ; Щёлково : Издатель Мархотин П. Ю. С. 50–56.

Год, Б. В., Єрмак, О. П. (2011). Полтавський педінститут у 1960–1980-их роках. *Історична пам'ять*. № 1 (25). С. 111–135.

Год, Б. В., Год, Н. В. (2011). Моральні цінності особистості у філософсько-педагогічній спадщині Еразма Роттердамського. *Філософські семінари* : матеріали історико-філос. читань, присвячених Всесвітньому Дню філософії – 2010. Полтава : ПолтНТУ. Вип. 8. С. 89–94.

Год, Б. В., Год, Н. В. (2011). Італійський мислитель Нікколо Макіавеллі – постать суперечлива, але вічна. *Слов'янський збірник* / уклад. Л. Л. Безобразова. Полтава : Техсервіс. Вип. 10. С. 162–170.

Год, Б. В. (2011). Магістр у середньовічному університеті західної Європи. *Актуальні питання всесвітньої історії та методика їх викладання* : зб. наук. праць за матеріалами VII Всеукр. наук.-практ. семінару (30–31 березня 2011 р.). Полтава : ПНПУ ім. В. Г. Короленка. С. 50–64.

• 2012 •

Год, Б. В., Год, Н. В. (2012). Еразм Роттердамський – «наставник Європи» : історичні та педагогічні нариси. Полтава : ПП Шевченко Р. В. 206 с.

Год, Б. В., Год, Н. В. (2012). Проблема моральності вчителя в європейській суспільно-політичній думці XV–XVI століть. *Естетика і етика педагогічної дії* : [зб. наук. пр.]. Київ ; Полтава. Вип. 3. С. 112–122.

Год, Б. В., Вільховий, Ю. В. (2012). Населення Полтавщини в роки Другої світової війни : героїзм і трагедія. *Полтавщина : історичні шляхи та перспективи розвитку (від губернії – до області)* : зб. статей регіональної наукової конференції ; Полтава, 20 вересня 2012 р. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. С. 142–152.

Год, Б. В. (2012). Рух за реформи в період «джексонівської демократії» в США (20–40-і роки XIX століття). *Історична пам'ять*. № 28. С. 132–139.

Год, Б. В. (2012). Питання сімейного виховання у педагогічній спадщині викладачів Київської духовної академії (друга половина XIX століття). *Педагогіка та психологія* / за заг. ред. І. Ф. Прокопенка, В. І. Лозової. Харків : Цифрова друкарня №1. Вип. 42. С. 132–138.

Год, Б. В. (2012). Дитячі ігри та їх педагогічна інтерпретація (XVI–XVII ст.). *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Полтава : ПНПУ. Вип. 53. С. 68–75.

Год, Б. В. (2012). Зародження екологічної освіти в епоху європейського Відродження (XV–XVI століття). *Слов'янський збірник*. Полтава : Фірма «Техсервіс». Вип. 11. С. 92–97.

Год, Б. В. (2012). Ігри в житті й вихованні середньовічного європейця. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Полтава : ПНПУ. Вип. 54. С. 81–87.

Год, Б. В., Кравченко, Д. М. (2012). Наукові підходи дослідження проблеми професійної підготовки вчителя історії у вітчизняних педагогічних інститутах (1934–1958 рр.). *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. № 6 (24). Суми : СумДПУ. С. 16–24.

Год, Б. В., Окопна, В. Г. (2012). Особливості навчання і виховання обдарованих дітей. *Наукові пошуки* : зб. наук. пр. магістрантів. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка. Вип. 7. С. 276–281.

• 2013 •

Год, Б. В. (2013). Еразм Роттердамський : у истоков европейского экуменизма. *Zod's voice Coptic Church*. № 3 (121). 8 august. P. 9–13.

Год, Б. В. (2013). Шкільний театр і шкільна драма епохи Відродження.

Збірник матеріалів регіонального теоретико-практичного семінару викладачів театральних відділень спеціалізованих мистецьких навчальних закладів і майстер-класу з курсу історії театрального мистецтва та театральної майстерності, 6 листопада 2013 року. Полтава : ОБМНЗМіК. С. 39–44.

Год, Б. В. (2013). Джерелознавча база дослідження педагогічної думки доби європейського Відродження : особливості, підходи, методи опрацювання. *Педагогічний дискурс* / голов. ред. І. М. Шоробура. Хмельницький : ХГПА. Вип. 15. С. 156–161.

Год, Б. В. (2013). Місце освіти в суспільно-політичному русі США 20–40-х років XIX століття. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Полтава : ПНПУ. Вип. 1 (57). С. 103–110.

Год, Б. В. (2013). Українсько-польський мислитель Станіслав Ориховський о вихованні ідеального правителя – «філософа на троне». *Основные задачи подготовки рабочих кадров и специалистов в условиях введения закона «Об образовании в Российской Федерации»* : матеріали XIV Всерос. науч.-практ. конф., 16 мая 2013 г. Воронеж : ВГПГК. С. 33–38.

Год, Б. В. (2013). У витоків педагогічної освіти Полтавщини : П. М. Койнаш. *Освітнє краєзнавство і формування лідерської компетентності у сучасній школі : дослідження біографій випускників* : матеріали обл. наук.-практ. сем., 5 листопада 2013 року. Полтава : ПОППО. С. 43–47.

Год, Б. В., Чорней, О. Б. (2013). Інноваційна діяльність у загальноосвітньому навчальному закладі як управлінська проблема. *Педагогічна майстерність : навчально-методичне забезпечення теорії і технології професійного розвитку вчителя (до 95-річчя від дня народження В. О. Сухомлинського)* : матеріали Всеукр. наук.-практ. сем., 26 вересня 2013 р. Полтава : ПНПУ. С. 19–20.

Год, Б. В., Ляхно, О. П. (2013). Методичні рекомендації до написання та захисту рефератів, курсових і кваліфікаційних робіт з історичних дисциплін : посіб. для студ. 4-е вид., перероб. і допов. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. 140 с.

Год, Б. В., Год, Н. В. (2013). Родинне виховання у творчій спадщині гуманістів епохи європейського Відродження. *Слов'янський збірник* / уклад. Л. Л. Безобразова. Полтава : Техсервіс. Вип. 12. С. 5–12.

Год, Б. В. (2013). Духовна виховна традиція у східнослов'янських народів (XVI – початок XVII століття). *Актуальні питання всесвітньої історії та методики їх викладання* : зб. наук. праць за матер. доп. і повід. Восьмого Всеукр. наук.-практ. сем. (28-29 березня 2013 року). Полтава : ПНПУ. С. 127–139.

• 2014 •

Год, Б. В., Год, Н. В. (2014). Нова історія країн Європи та Північної Америки (навчально-методичний комплекс для студентів історичного факультету заочної форми навчання). Полтава : ПНПУ. 216 с.

Год, Б. В., Год, Н. В. (2014). Історія країн Латинської Америки (навчально-методичний комплекс для студентів історичного факультету денної форми навчання). Полтава : ПНПУ. 92 с.

Год, Б. В., Год, Н. В. (2014). Флорентієць Джироламо Савонарола і гуманістична та реформаційна традиції XV–XVI століть у Європі. *Історія філософії у вітчизняній духовній культурі* : Вісник Товариства російської філософії при Українському філософському фонді. Вип. 11; Український часопис російської філософії. Полтава : «АСМІ». С. 599–609.

Год, Б. В., Год, Н. В. (2014). Релігійний чинник протестних рухів у Європі XVI–XVII століть. *Історична пам'ять*. № 30–31. С. 138–147.

Год, Б. В. (2014). Кафедра всесвітньої історії та методики викладання історії Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка : історія і сучасність. *Перші Полтавські студентські наукові читання зі всесвітньої історії* : матеріали доповідей і повідомлень, 20–21 березня 2014 року. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. С. 8–23.

Год, Б. В., Пилипенко, В. В. (2014). Виховний ідеал всебічно і гармонійно розвиненої особистості у творчому доробку О. В. Строніна. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка. № 1 (35). С. 66–77.

Год, Б. В. (2014). Гвіччардіні Франческо. *Історія політичної думки* : навч. енцикл. словник-довідник для студентів вищ. навч. закл. / за ред. Н. М. Хоми. Львів : Науковий світ. С. 150–151.

Год, Б. В. (2014). Мореллі Ет'єнн. *Історія політичної думки* : навч. енцикл. словник-довідник для студентів вищ. навч. закл. / за ред. Н. М. Хоми. Львів : Науковий світ. С. 453.

Год, Б. В. (2014). «Інтелектуальний туризм» як чинник розвитку вітчизняної освіти (XIV–XVIII століття). *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. № 3 (37). Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка. С. 33–39.

Год, Б. В., Год, Н. В. (2014). Кафедра всесвітньої історії та методики викладання історії. *Історичний факультет Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка : історія і сучасність*. 2-е вид., перероб. і доповн. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. С. 40–51.

Год, Б. В. (2014). Столітня історія Полтавського педагогічного університету / Б. В. Год, О. П. Єрмак, П. В. Киридон ; за ред. М. І. Степаненка, Л. М. Кравченко. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. С. 7–120.

Год, Б. В. (2014). Висвітлення проблеми суспільно-політичного життя

України на сторінках часопису «Рідний край» (1905-1916). *Журналістика. Філологія. Медіаосвіта* : зб. наук. пр. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. С. 33–37.

Год, Б. В. (2014). Його покликання – пошук. *Олександр Єрмак : біографічний показчик до 70-ліття від дня народження*. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. С. 10–20.

Год, Б. В. (2014). Постать учителя в європейській гуманістичній традиції XIV–XVI століть. *Освітнє краєзнавство і формування лідерської компетентності в сучасній школі : дослідження біографій учителів* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (21 листопада 2014 р.) / наук. ред Л. В. Литвинюк. Полтава : ПОІППО. С. 33–45.

Год, Б. В. (2014). Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка – 100 років на освітньому олімпі / М. І. Степаненко, Л. М. Кравченко, Б. В. Год та ін. Київ : ТОВ «Видавничий центр «Логос України». С. 9–59.

Год, Б. В., Єрмак, О. П. (2014). Театральні традиції Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. *Естетика і етика педагогічної дії*. Київ ; Полтава. Вип. 8. С. 50–64.

• 2015 •

Год, Б. В. (2015). Маттео Пальмієрі : життя, віддане боротьбі за справедливість. *Актуальні питання всесвітньої історії та методика їх викладання* : зб. наук. пр. за матеріалами доповідей і повідомлень IX Всеукраїнського науково-практичного семінару, 26-27 березня 2015 року. Полтава : ПНПУ. С. 75–87.

Год, Б. В., Токуєва, Н. В. (2015). Михайло Андрієвський і його педагогічно-просвітницька діяльність на Полтавщині. *Актуальні питання всесвітньої історії та методика їх викладання* : зб. наук. пр. за матеріалами доповідей і повідомлень IX Всеукраїнського науково-практичного семінару, 26–27 березня 2015 року. Полтава : ПНПУ. С. 163–185.

Год, Б. В., Год, Н. В. (2015). Людина пробудженої індивідуальності з сильною і різнобічною натурою. *Слов'янський збірник* / уклад. Л. Л. Безобразова. Полтава : ТОВ «Фірма Тех-сервіс». Вип. 14. С. 32–41.

Год, Б. В., Год, Н. В. (2015). Історія країн Латинської Америки (навчально-методичний комплекс для студентів історичного факультету заочної форми навчання). Полтава : ПНПУ. 92 с.

Год, Б. В., Басенко, Р. О. (2015). Європейська молодь і музичні традиції ордену єзуїтів XVI–XVII століть. *Естетика і етика педагогічної дії*. Київ ; Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. Вип. 10. Спецвипуск «Мистецтво і християнські цінності». С. 142–150.

Год, Б. В. (2015). Педагогіка и религія : на матеріалах произведений християнського гуманіста XVI століття Еразма Роттердамського. *Вифанія* : духовно-видавничий християнський журнал. Sacramento, USA, CA 95827. № 8. С. 35–41.

Год, Б. В. (2015). Религіозно-педагогіческие идеи гуманіста Еразма Роттердамського в его философском наследии (XVI століття). *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка. №5 (49). С. 67–77.

Год, Б. В. (2015). Дитячі ігри (від Античності до початку ранньомодерного часу) : монографія. Полтава : Вид-во ПНПУ імені В. Г. Короленка. 182 с.

Год, Б. В. (2015). Методика викладання всесвітньої історії у вищій школі : навчально-методичний комплекс для магістрантів історичного факультету. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. 110 с.

Год, Б. В. (2015). Становлення політехнічної моделі вищої освіти в країнах Західної Європи. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. № 9. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка. С. 15–20.

• 2016 •

Год, Б. В. (2016). Полікультурний підхід у сучасній мистецькій освіті : методологічний аспект. *Мистецька освіта : зміст, технології, менеджмент* : зб. наук. пр. Серія : Педагогічні науки. Київ : Вид-во ТОВ «ТОНАР». Вип. 11. С. 49–62.

Год, Б. В., Год, Н. В. (2016). «Наука доброчесності» гуманіста Еразма Роттердамського : монографія. Полтава : Полтавський літератор. 198 с.

Год, Б. В., Год, Н. В. (2016). Місце та роль магістра в середньовічних і ранньомодерних західноєвропейських університетах. *Історична пам'ять*. Полтава. Вип. 34–35. С. 84–96.

Год, Б. В., Год, Н. В. (2016). «Громадянин світу» Еразм Роттердамський : його місце та роль у розвитку європейського Просвітництва. *Історія філософії у вітчизняній духовній культурі* / відп. ред. Г. Аляєв, Т. Суходуб ; Т-во рос. філософії при Укр. філос. фондї ; Центр гум. освіти НАН України. Полтава : АСМІ. С. 196–204.

Год, Б. В., Год, Н. В. (2016). Європейські гуманісти XV–XVI століть про фізичне вдосконалення особистості. *Фізичне виховання* : часопис кафедри теорії і методики фізичного виховання, адаптивної та масової фізичної культури ПНПУ імені В. Г. Короленка. Полтава. № 3. С. 66–76.

Год, Б. В., Год, Н. В. (2016). Всесвітня історія в столітньому поступі Полтавського педагогічного. *Всесвітня історія у методичній скарбниці магістрантів історичного факультету* : зб. ст. / упоряд. Б. Год. Полтава : ПП Шеченко Р. В. С. 9–26.

Год, Б. В. (2016). Теоретико-методологічні засади упровадження магістерського курсу «Методика викладання всесвітньої історії у ВНЗ». *Всесвітня історія у методичній скарбниці магістрантів історичного факультету* : зб. ст. / упоряд. Б. Год. Полтава : ПП Шеченко Р. В. С. 32–47.

Год, Б. В., Басенко, Р. О. (2016). Учитель-сзуїт у ранньомодерному європейському суспільстві. *Освітнє краєзнавство : біографічні дослідження / Полт. обл. ін-т післядип. пед. освіти імені М. В. Остроградського ; ред. Л. В. Литвинюк. Полтава : ПОППО. С. 152–158.*

• 2017 •

Год, Б. В. (2017). Велична постать європейської педагогіки: іспанський наставник і гуманіст Х. Л. Вівес (1492–1540 роки). *Витоки педагогічної майстерності. Серія : Педагогічні науки. Вип. 20. С. 66–71.*

Год, Б. В., Лобода Д. О. (2017). «Тираничні збочення» і пошук способів утілення концепції «Граду Божого» в суспільно-політичній думці іспанського Ренесансу другої половини XVI – початку XVII століття. *Історичні і політичні дослідження* : наук. журн. Вінниця. № 1 (60). С. 7–16.

Год, Б. В., Лобода Д. О. (2017). «Вальядолідська хунта» – перший прояв концептуальної антиномії в суспільно-політичній думці Католицького Відродження XVI століття. *Історична пам'ять. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. Вип. 36. С. 114–121.*

Год, Б. В., Сітарчук Р. А. (2017). Епістемологічний поворот в українознавстві. Рецензія : Усатенко Т. П. *Епістемологія українознавства : педагогічний контекст (2014) : монографія. Кіровоград : Імекс-ЛТД. 128 с. Історична пам'ять. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. Вип. 36. С. 163–168.*

Год, Б. В. (2017). Ідея свободи волі в епоху Католицької Реформації. *Епоха Реформації та сучасна Україна* : зб. наук. пр. за матеріалами доп. і повід. X Всеукраїнського науково-практичного семінару «Актуальні питання всесвітньої історії та методики їх викладання. До 500-ліття Реформації в Європі», 28–29 березня 2017 року. Полтава : Астрей, 2017. С. 32–42.

Год, Б. В. (2017). Витоки психопедагогіки вчительської дії у системі духовної освіти Чернігівського колегіуму XVIII століття. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету* : Педагогічні науки. Херсон : [Б. в.]. Вип. LXXX. Т. 3. С. 13–17.

• 2018 •

Год, Б. В., Лобода Д. О. (2018). Кібербезпека – головний виклик НАТО й України в XXI столітті. *Молодий учений. № 8 (60). С. 234–238.*

Год, Б. В., Год Н. В. (2018). Духовність у виховній традиції гуманістів

епохи європейського Відродження (кінець XIV – XVI століття). *Естетика і етика педагогічної дії : зб. наук. пр. Київ ; Полтава. Вип. 18. С. 56–69.*

Год, Б. В., Лобода Д. О. (2018). Брати Д'єсте : феррарські «гуманісти на троні». *Історична пам'ять. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. Вип. 37. С. 78–83.*

Год, Б. В. (2018). Кафедра всесвітньої історії та методики викладання історії. *Історичний факультет Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка : збірник матеріалів і біобібліографічні покажчики. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. С. 78–87.*

Год, Б. В. (2018). Мудраченко Петро Дементійович. *Історичний факультет Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка : збірник матеріалів і біобібліографічні покажчики. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. С. 99.*

Год, Б. В. (2018). Авдєєва Маргарита Олександрівна. *Історичний факультет Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка : збірник матеріалів і біобібліографічні покажчики. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. С. 148.*

Год, Б. В., Вільховий Ю. В. (2018). Бака Михайло Васильович. *Історичний факультет Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка : збірник матеріалів і біобібліографічні покажчики. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. С. 149.*

Год, Б. В., Бабенко, Л. Л., Демиденко, Т. П. (2018). Воловик Віктор Степанович. *Історичний факультет Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка : збірник матеріалів і біобібліографічні покажчики. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. С. 150.*

Год, Б. В., Булава, Л. М. (2018). Лахижа Микола Іванович. *Історичний факультет Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка : збірник матеріалів і біобібліографічні покажчики. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. С. 151.*

Год, Б. В. (2018). Ставнюк Віктор Володимирович. *Історичний факультет Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка : збірник матеріалів і біобібліографічні покажчики. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. С. 152.*

Год, Б. В. (2018). Збираючи каміння. «Гори, гори, зоре моя ...» (Спогади про Ларису Безобразову) / упоряд. Л. А. Чередник. Полтава : ТОВ «АСМІ». С. 25–34.

Год, Б. В. (2018). Кафедра всесвітньої історії та методики викладання історії. *Рідний край. Вип. 2 (39). С. 95–106.*

Год, Б. В. (2018). Кафедра всесвітньої історії та методики викладання історії. *Освіта на Полтавщині в історичній ретроспективі : збірник ста-*

тей (до 100-річчя з часу створення історико-філологічного факультету в Полтаві). Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. С. 65–80

Год, Б. В. (2018). Микола Петрович Ключник : ще одна постать у музичному краєзнавстві Полтавщини. *Міжнародні науково-мистецькі читання пам'яті Олени Костянтинівни Наталевич : до 100-ліття з дня народження* : збірник матеріалів, доповідей і повідомлень, 3 жовтня 2018 року. Полтава : Формат+. С. 39–42.

• 2019 •

Год, Б. В. (2019). Людина в антропологічному вимірі європейського Ренесансу. *Людина та людяність у світовій гуманітарній традиції (2019)* : зб. наук. пр. за матеріалами доп. і повід. Одинадцятого Всеукраїнського науково-практичного семінару «Актуальні питання всесвітньої історії та методики їх викладання, 28–29 березня 2019 року. Полтава : ІВЦ ПНПУ. С. 22–33.

Год, Б. В., Год, Н. В. (2019). Ідея цілісної освіти у ренесансно-гуманістичній парадигмі виховання «Нової людини» у ранній Новий час. *Технології інтеграції змісту освіти* : зб. наук. пр. Всеукр. круглого столу «Інтеграція змісту освіти в профільній школі», Полтава, 17 квітня 2019 р. / голов. ред. В. Р. Ільченко. Полтава : АСМІ. Вип. 11. С. 101–108.

Hod, B., Hod, N., Basenko, R. (2019). The Youth Policy Humanistic Relevance of the Society of Jesus in the Early Modern Period : the Newest Navigation of Foreign Historiography. *East European Historical Bulletin*. № 13. P. 179–191.

Год, Б. В., Басенко, Р. О. (2019). Ренесанс європейської молоді в ранній Новий час : педагогічні виклики гуманістів та єзуїтів : монографія. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. 316 с. *Studies of Humanism Jesuits* – 4.

• 1988 •

Почесна Грамота Міністерства освіти УРСР.

• 1995 •

Почесна Грамота Полтавської обласної державної адміністрації.

• 1996 •

Відомча відзнака Міністерства освіти України – знак «Відмінник освіти України».

• 1997 •

Почесна Грамота Управління освіти Полтавської обласної державної адміністрації.

• 1998 •

Почесна Грамота Міністерства освіти України.

• 1999 •

Член-кореспондент Української академії історичних наук.

• 2000 •

Почесна Грамота Полтавської обласної державної адміністрації.

• 2006 •

Почесна Грамота Полтавської обласної ради з врученням нагрудного знака.
Голова Полтавського обласного осередку Всеукраїнської асоціації європейських студій.

• 2008 •

Відомча відзнака Міністерства освіти і науки України – знак «За наукові досягнення».

Почесна Грамота виконавчого комітету Полтавської міської ради з врученням нагрудного знака.

Лауреат Полтавської обласної премії імені Панаса Мирного.

• 2009 •

Відомча відзнака Національної Академії педагогічних наук України – знак «К. Д. Ушинський».

Академік НАН Вищої освіти України.

• 2010 •

Почесне звання України «Заслужений працівник освіти України».

• 2011 •

Лауреат Полтавської обласної премії імені Леоніда Бразова.

• 2013 •

Подяка Полтавського міського голови з врученням нагрудного знака.
Почесна Грамота Національного студентського союзу.

• 2014 •

Подяка Полтавського міського голови.

Медаль Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка «За особистий вагомий внесок у розбудову університету» з нагоди 100-річчя утворення Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Подяка Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського.

• 2015 •

Грамота Департаменту освіти і науки Полтавської обласної державної адміністрації.

• 2017 •

Грамота Історичного студентського сенату Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка «Кращий викладач історичного факультету – 2017».

• 2018 •

Подяка Полтавської обласної ради.
Грамота Полтавської обласної ради.

VI

ПУБЛІКАЦІЇ
ПРО
БОРИСА
ВАСИЛЬОВИЧА
ГОДА

Краєзнавці України (сучасні дослідники рідного краю) (2003) : Довідник. Київ ; Кам'янець-Подільський. Т. 1. С. 46.

Українські історики ХХ століття (2006) : біобібліографічний довідник. Серія «Українські історики». Київ : Інститут історії НАН України. Вип. 2. Ч. 3. С. 48.

Зінківщина. Історичні нариси (2006). Полтава: ІнтерГрафіка. С. 132.

Енциклопедія сучасної України (2007). Т. 7. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. С. 60.

Лавріненко О. А. (2009). Педагогічна майстерність в історико-педагогічному вимірі : теорія, практика, поступ : монографія. Київ : Богданова А. М., 2009. С. 275–276.

Алла Бойко : наукові, навчальні й моральні уроки. Науково-педагогічна школа (2009). Полтава : АСМІ. С. 77–88.

Полтавіка. Полтавська енциклопедія (2009). Т. 12 : Релігія і церква. Полтава : Полтавський літератор. С. 167–168.

Історичний факультет Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка : історія і сучасність (2009). Полтава : Полтавський літератор. С. 18, 42–43, 46–47.

Борис Васильович Год. Біобібліографічний покажчик (2010) / укл. : Ю. Вільховий, О. Єрмак. Полтава : ПНПУ. 95 с.

Вища педагогічна освіта і наука України : історія, сьогодення та перспективи розвитку. Полтавська область (2008) / Акад. пед. наук України ; Асоц. ректорів пед. ун-тів Європи ; Ін-т вищої освіти ; за заг. ред. В. О. Пащенко, М. І. Степаненка, Б. В. Года. Полтава : АСМІ. С. 388–389.

Степаненко, М. (2013). Літературно-мистецька Полтавщина : довідник. Гадяч : Вид-во «Гадяч». С. 49.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. 100 років на освітньому олімпі (2014) / голов. ред. М. І. Степаненко. Київ : ТОВ Видавничий центр «Логос України». С. 55.

Історичний факультет Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка : історія і сучасність (2014). 2-е вид., переробл. і доп. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. С. 40–51.

Басенко Р. О. (2018). Год Борис Васильович. **Історичний факультет Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка** : збірник матеріалів і біобібліографічні покажчики. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. С. 113–123.

Наукове видання

ЖИТТЯ ДЛЯ СПРАВ, ДЛЯ ПОДВИГУ, ДЛЯ ЛЮДЕЙ:

слово про професора
Бориса Васильовича Гога

Автори-упорядники – Руслан Басенко, Наталія Год
Науковий і бібліографічний редактор – Руслан Басенко

Технічний редактор – Михайло Коваленко

Літературний редактор – Тетяна Ніколашина

Дизайн обкладинки і верстка – Лариса Кіреєва

Комп'ютерний набір і коректура – Руслан Басенко,
автори спогадів

Підписано до друку 26.04.2021 р. Формат 70x100 1/16.

Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 23,6.

Тираж 100 прим. Зам. 18123.

Видавець і виготовлювач ТОВ «АСМІ».

36011, м. Полтава, вул. В. Міщенко, 2. Тел./факс: (0532) 60-76-50.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК №4420 від 16.10.2012 р.

Батько – Год Василь Григорович

Мати – Год Наталія Гаврилівна

Учні 3-В класу Бобровницької середньої школи № 1, у якому навчався Боря Год,
м. Бобровиця Чернігівської обл., 1971 рік

Боря Год, 2 роки

Борис Год - студент Київського
державного університету
імені Тараса Шевченка, 1981 рік

Борис Год - курсант військової кафедри Київського державного
університету імені Тараса Шевченка, 1983 рік

Із Петром Захарченком на військових зборах, 1983 рік

Випусники історичного факультету Київського державного
університету імені Тараса Шевченка, 1983 рік

Борис Год - випускник Київського державного
університету імені Тараса Шевченка, 1983 рік

Старший викладач Б. В. Год
на кафедрі всевітньої історії ПДП, 1986 рік

Заступник декана історичного факультету Б. В. Год з колегами
на випускному вечорі, 1988 рік

Год Борис Васильович – Декан історичного факультету, 1997 рік

На подвір'ї батьківської хати

Кафедра всевітньої історії ДДШ, 1998 рік

Із Донькою-першокласницею Оксанкою, 1999 рік

Заснований деканом історичного факультету ДДПУ Б. В. Годом пісенно-фольклорний гурт «Чебрець», художній керівник – доцент О. А. Лавріненко, 1999 рік

Із дружиною Наталією, 2000 рік

Декан історичного факультету ДДШ Б. В. Год
у робочому кабінеті, 2000 рік

Зі студентами під час започаткованого деканом історичного факультету
Б. В. Годом щорічного концерту «Екватор», 2000 рік

Із колегами ПНПУ, які працювали у ЗОШ № 2 м. Зіньків Полтавської області
(зліва-направо: Л. М. Булава, Б. В. Год, Г. В. Лаврик, О. В. Саенко)

Із мамою Н. Г. ГоД, 2000 рік

Із доцентом М. Й. Бакою та Т. В. Тронько на рідній кафедрі

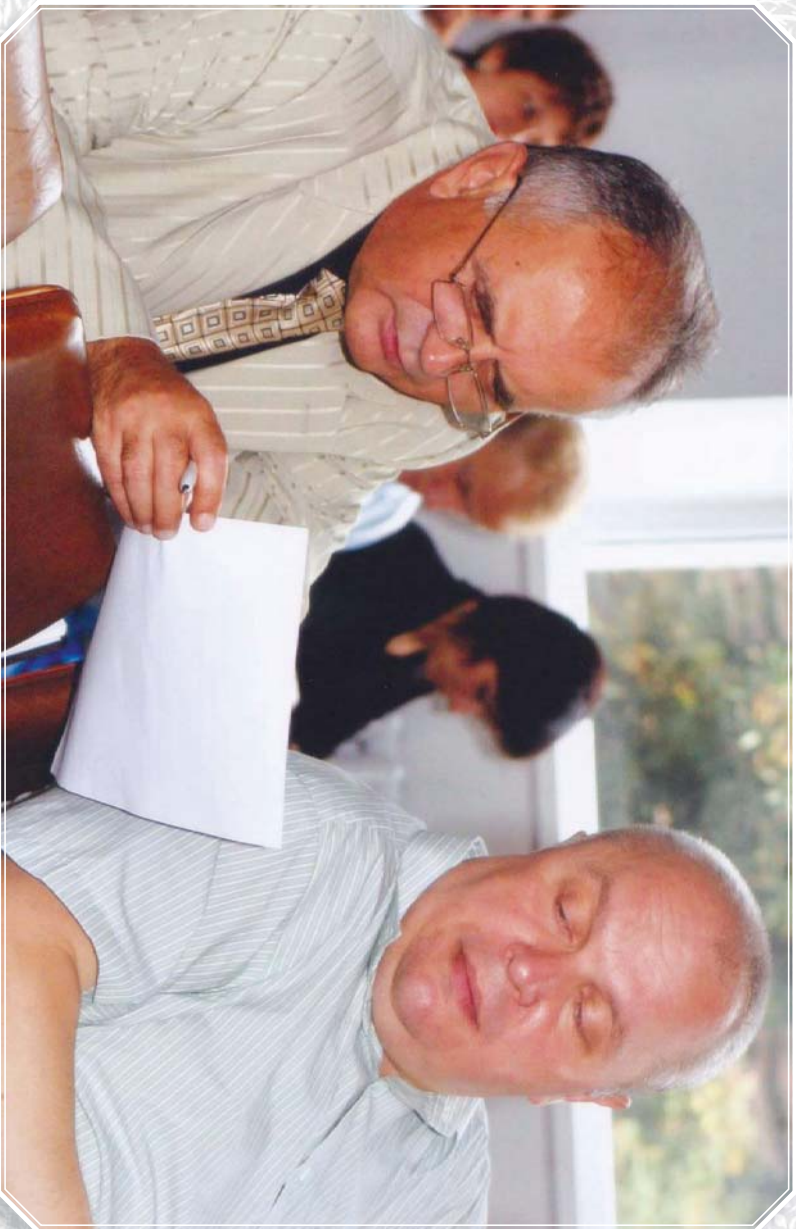
Зі студентами-колядниками, 2002 рік

Завідувач кафедри всевітньої історії та методики викладання історії,
професор Б. В. Год читає лекцію студентам історичного факультету ДДПУ
з історії країн Латинської Америки, 2006 рік

Під час ярмарки народних страв на історичному факультеті

Із професором В. І. Лагном, 2008 рік

Із ректором академіком В. О. Пащенко, 2008 рік

Из профессором В. И. Лагном

Кафедра всевітньої історії ДДПУ, 2009 рік

На засіданні редакційної колегії фахового наукового збірника
«Історична пам'ять» (зліва-направо: професор Р. А. Сітарчук, доцент О. П. Ермак,
професор Б. В. Год, професор П. А. Кравченко, професор В. О. Пашенко), 2009 рік

Професор Б. В. Год на врученні дипломів магістрантам ПНПУ, 2009 рік

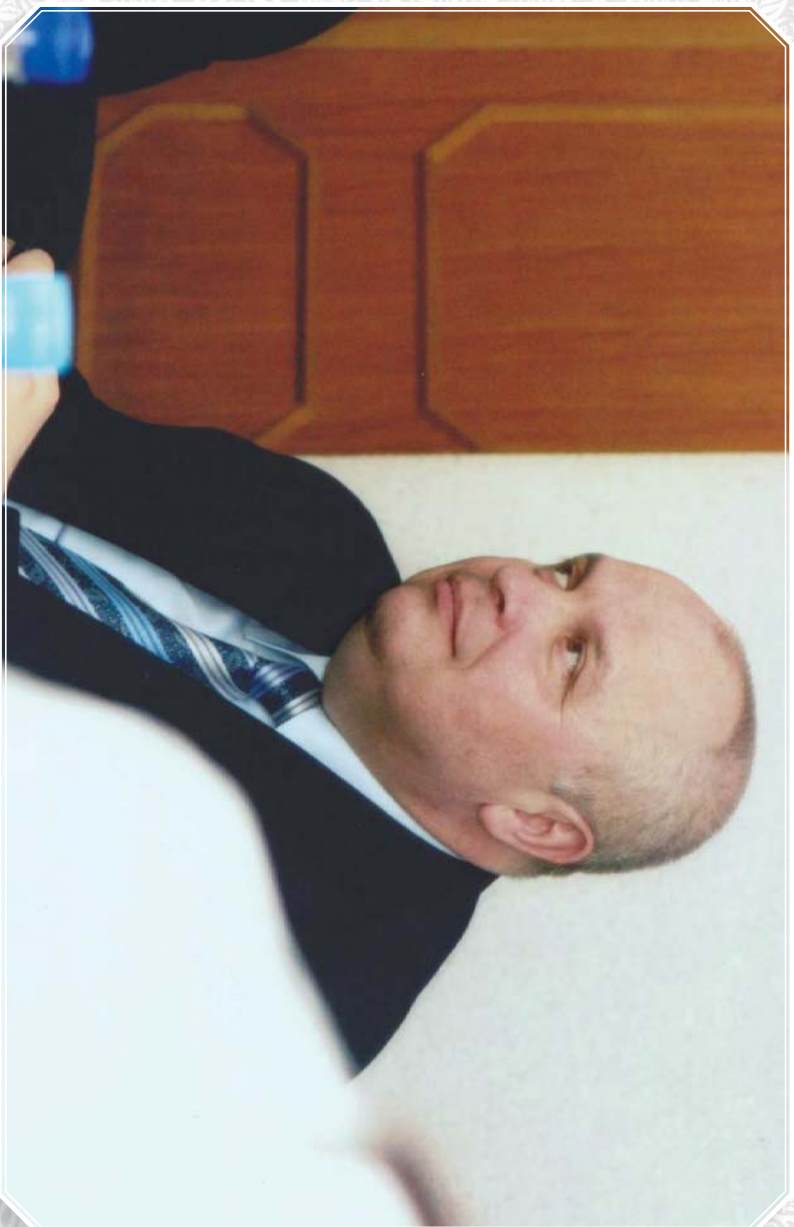
Із друзями колегами професорами П. В. Киридоном та В. І. Лагном, 2009 рік

У день випуску магістрів університету

Із колегами біля університету

На засіданні спеціалізованої вченої ради, 2009 рік

Дружина Н. В. Год під час захисту кандидатської дисертації, 2009 рік

У колі студентів

Під час розподілу випускників університету на їхнє перше робоче місце

Проректор з науково-педагогічної роботи ПНПУ
професор Б. В. Год з випускниками кафедри всесвітньої історії
та методики викладання історії, 2010 рік

Проректор з науково-педагогічної роботи ПНПУ професор Б. В. Год
під час наради з заступниками деканів факультетів університету, 2010 рік

На відпочинку з кафедрою всевітньої історії та методики викладання історії
(Зліва-направо: асистент Ю. М. Левченко, старший викладач Л. М. Швець,
завідувач кафедри, професор Б. В. Год, доцент Н. В. Беседіна,
старший лаборант В. В. Домненко), 2010 рік

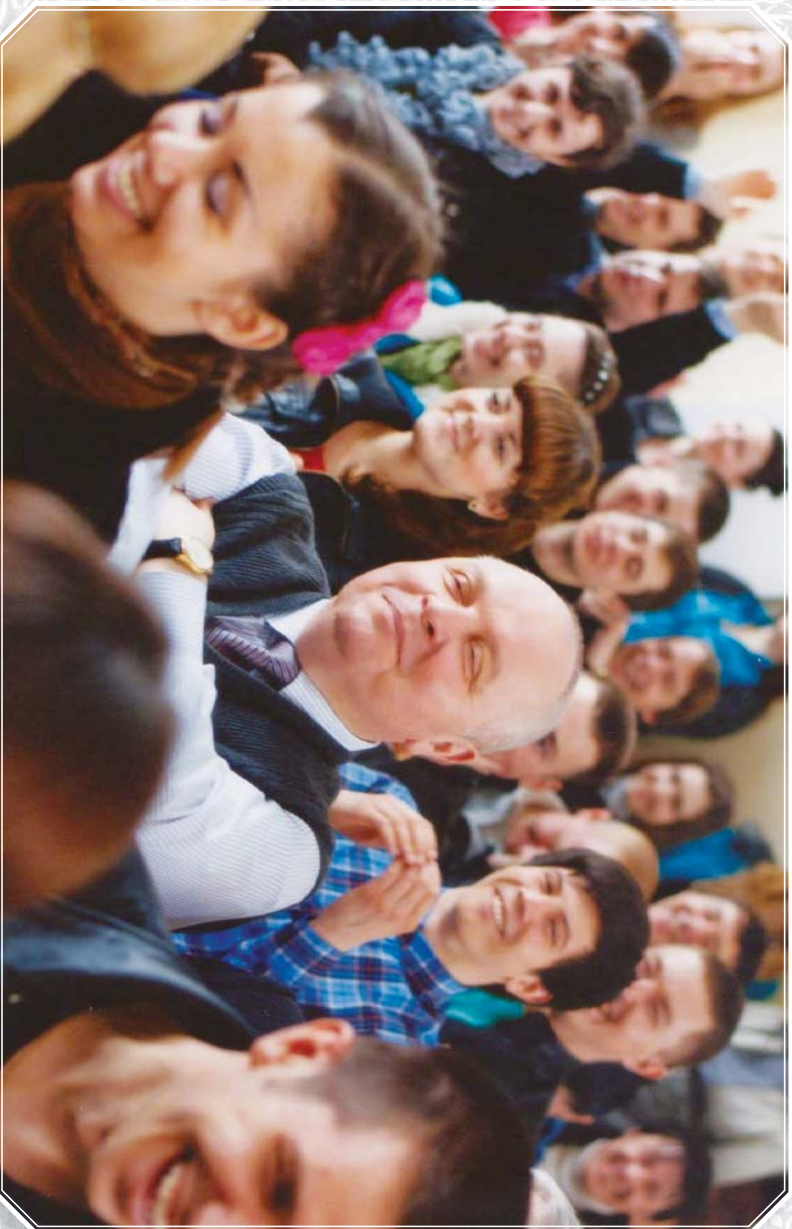
Із колегами професорами Н. І. Шиян та Л. М. Кравченко

На засіданні спеціалізованої вченої ради у СумДПУ імені А.С. Макаренка

Із доктором філософських наук, проректором з наукової роботи
ПОППО імені М. В. Остроградського С. Ф. Клепком під час
подорожі до СумДПУ, 2010 рік

Серед студентів під час концерту

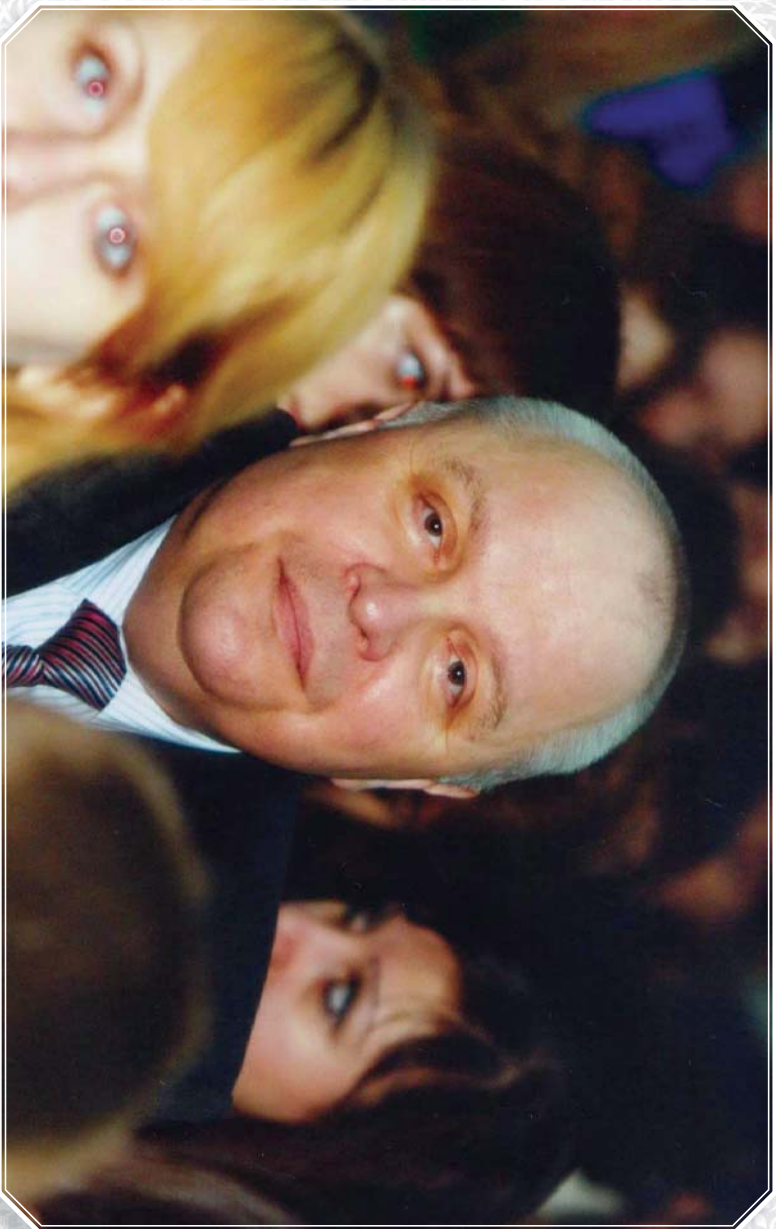
На виробничій нараді керівників закладів освіти із І. В. Гальченком

Із колегами у Сумському ДПУ імені А. С. Макаренка

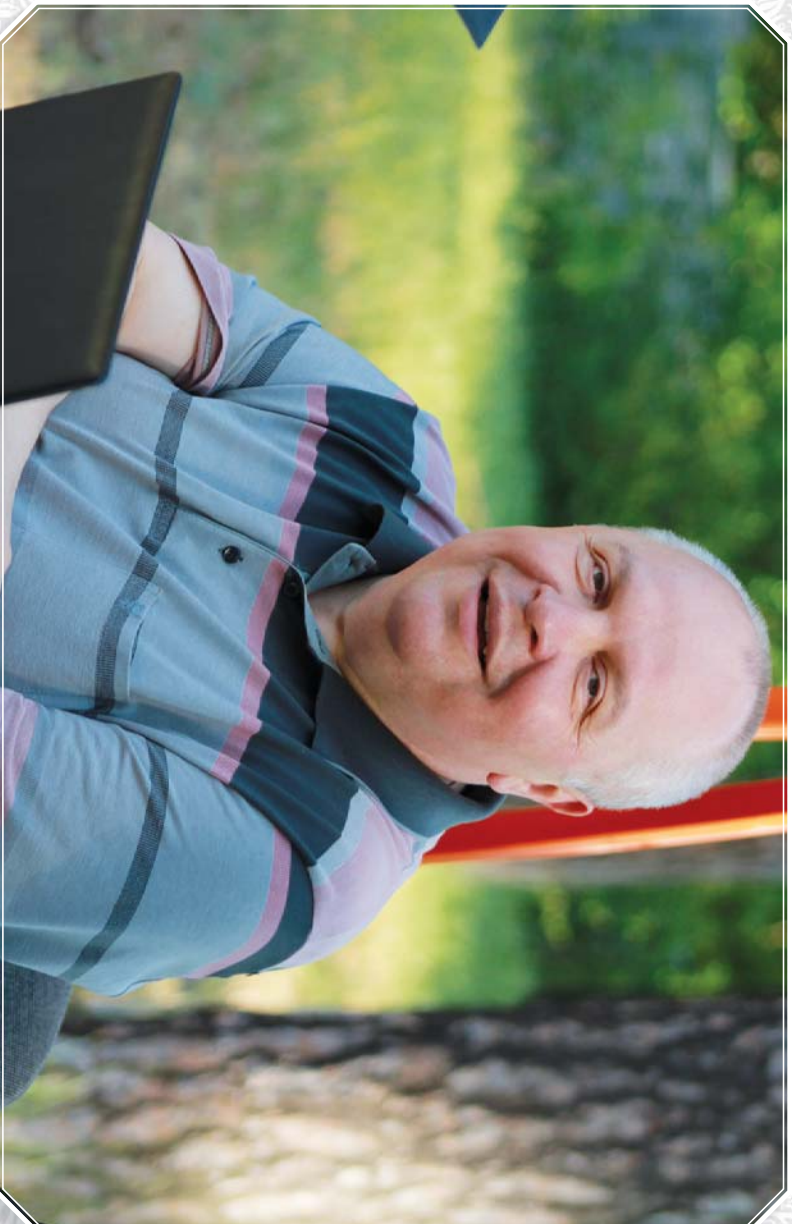
На науково-методичному семінарі із В. А. Мелешко та С. В. Горбаньовою

На концерті серед студентів

У робочому кабінеті, 2010 рік

На «Школі вожатого», 2013 рік

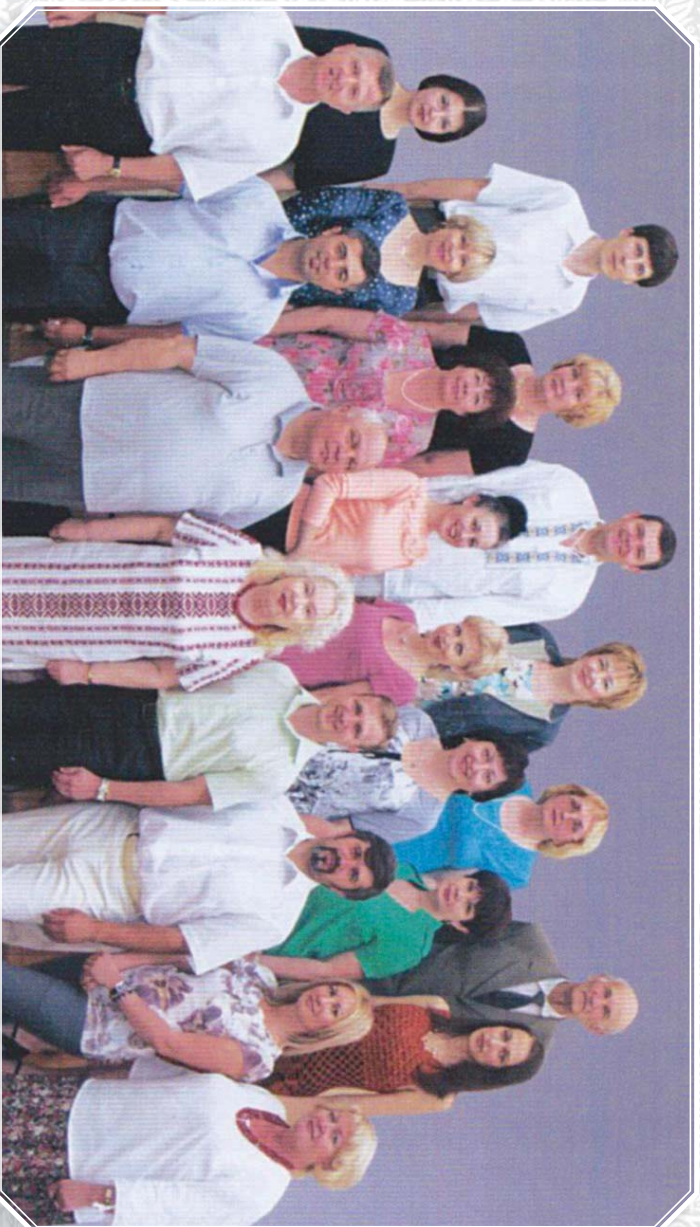
Зі студентками історичного факультету під час ритуалу чайної церемонії

Е. В. Тоҙ, 2014 пік

Професорський склад ПНПУ імені В. Г. Короленка

Наукова школа професора А. М. Бойко, 2014 рік

Ректор ПНПУ професор М. І. Степаненко на урочистому спільному засіданні вченої ради, ради молодих учених та президії студентського наукового товариства нагороджує професора Б. В. Года грамотою до Днів науки в Україні, 2014 рік

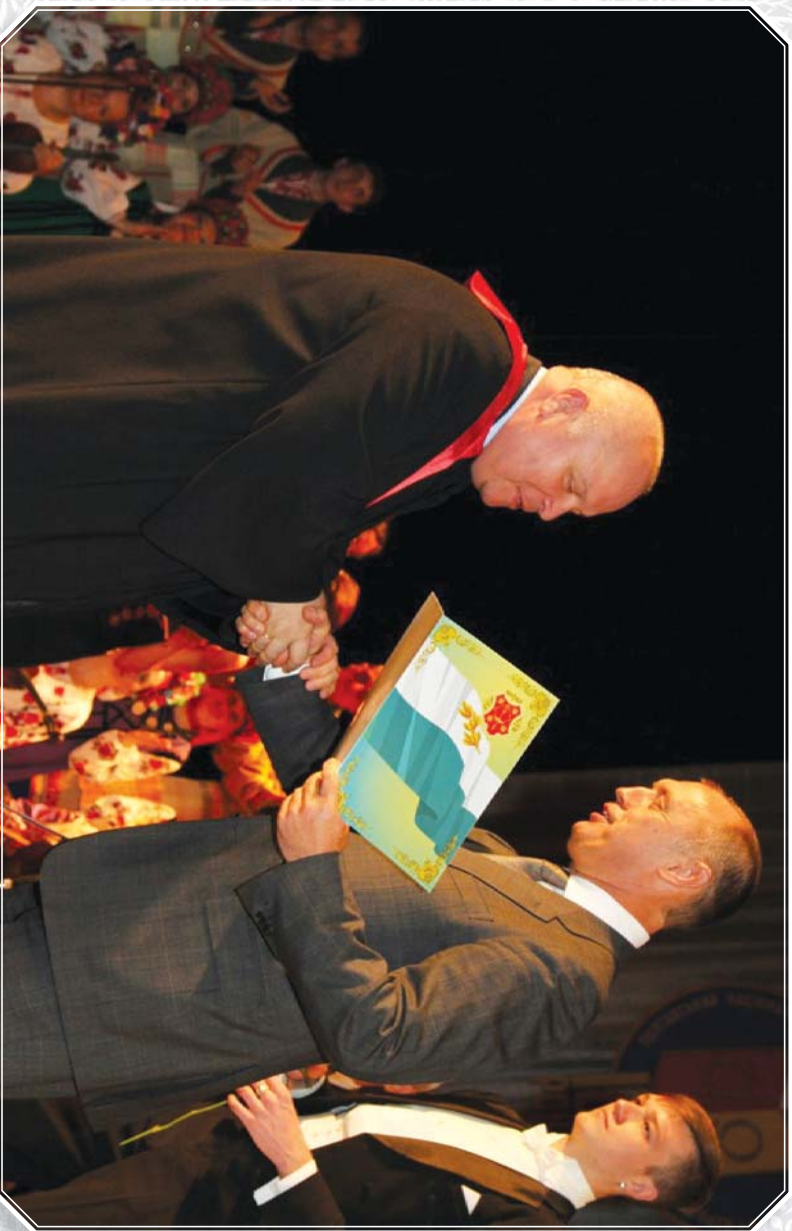
Ректор ПНПУ професор М. І. Степаненко та професор Б. В. Год нагороджують студента Р. О. Басенка грамотою з нагоди перемоги у Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт у галузі всевітньої історії, 2014 рік

На відкритті започаткованих професором Б. В. Годом «Перших Полтавських студентських наукових читань зі всевітньої історії», 2014 рік

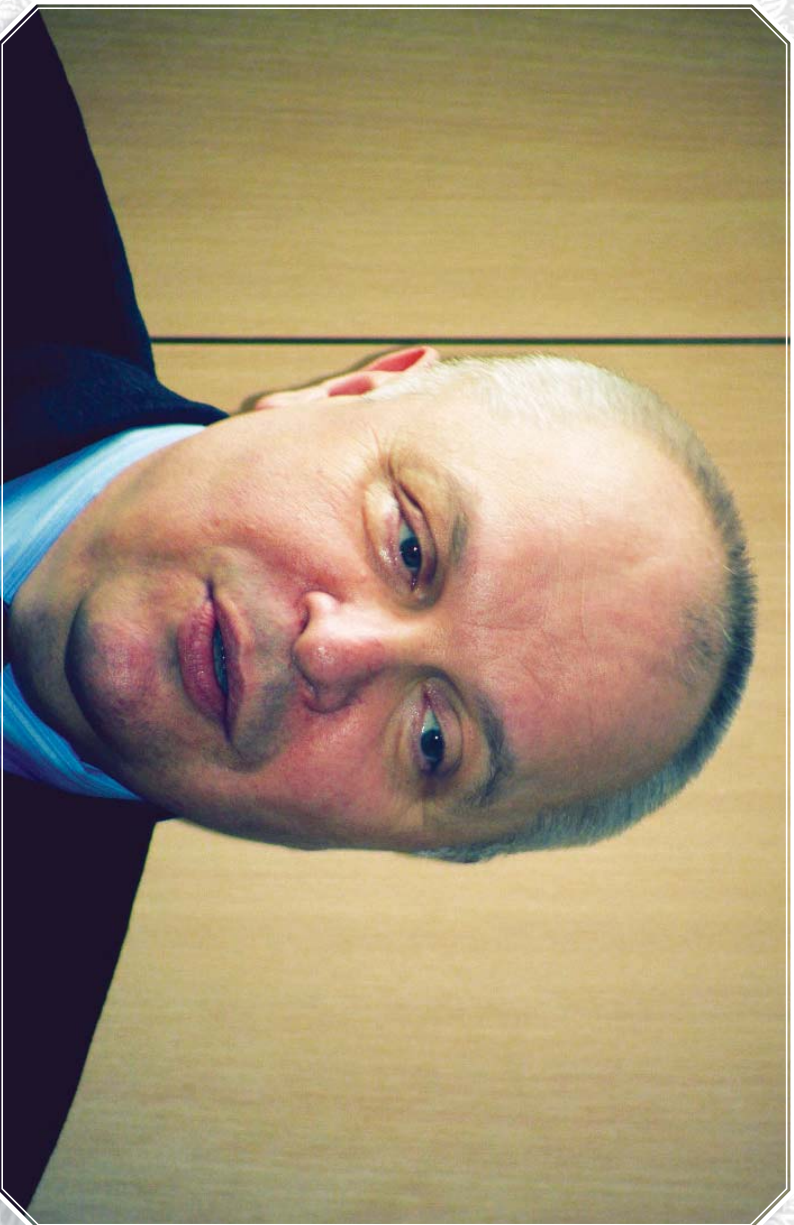
Під час наукової дискусії на «Перших Полтавських студентських наукових читаннях зі всевітньої історії», 2014 рік

Із міським головою м. Полтава О. Ф. Мамаєм під час нагородження
Подякою Полтавського міського голови, 2014 рік

Із ректором ПНПУ професором М. І. Степаненком під час нагородження
медаллю «За особистий вагомий внесок у розбудову університету», 2014 рік

Під час «Перших Полтавських студентських наукових читань зі всевітньої історії», 2014 рік

Під час відкриття Всеукраїнського науково-практичного семінару «Актуальні питання всевітньої історії та методика їх викладання», 2015 рік

На засіданні спеціалізованої вченої ради Д 44.053.03 ПНПТУ

(зліва-направо: професори, голова ради Б. В. Год, вчений секретар ради

Л. А. Семеновська, член-кореспондент НАПН України, декан природничого

факультету М. В. Гриньова, професори В. В. Фазан і Л. М. Кравченко), 2016 рік

Із колегами професорками Л. Л. Бабенко та Л. П. Вішнікіною, 2016 рік

На чолі кафедри всевітньої історії та методики викладання історії під час виставки наукових здобутків історичного факультету ПНПУ
(Зліва-направо: доцент О. П. Лахно, ст. викладач Л. М. Швець, зав. кафедри, професор Год Б. В., заст. зав. кафедри, доцент Тронько Т. В., заст. декана іст. фак-ту, доцент Вільховий Ю. В., доцент кафедри історії України Бабенко Л. Л.), 2016 рік

Із учасниками профорієнтаційного зібрання кафедри всевітньої історії та методики викладання історії для вчителів та учнів шкіл м. Полтава, 2016 рік

Під час нагородження відзнакою
«Кращий викладач історичного факультету», 2016 рік

Кафедра всевітньої історії та методики викладання історії, 2016 рік

Із колективом кафедри всевітньої історії та методики викладання історії,
2016 рік

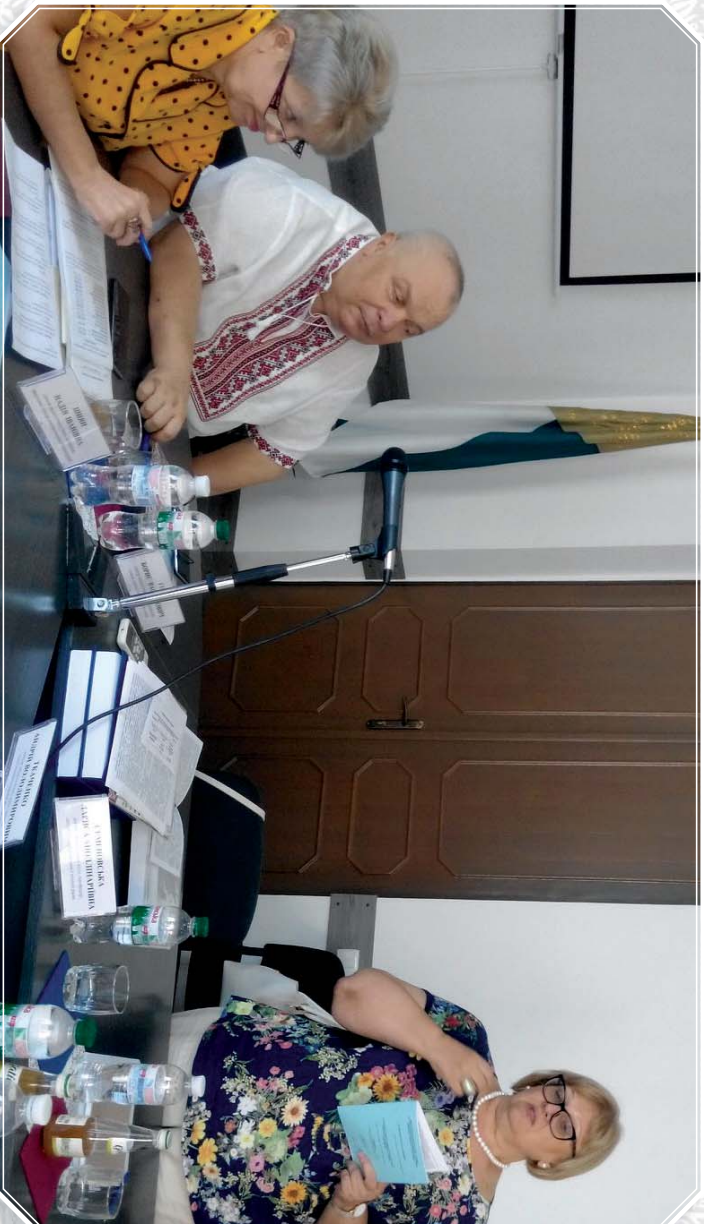
Із аспірантом Р. О. Басенком, 2016 рік

На зборах грудового колективу ПНПУ, 2017 рік

Виступ на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 44.053.03 ПНПУ під час захисту аспіранта Р. О. Басенка, 2018 рік

На засіданні спеціалізованої вченої ради Д 44.053.03 ПНПУ
(зліва-направо: заступниця голови ради, професорка Н. І. Шиян, голова
ради, професор Б. В. Год, членкиня ради, професорка, завідувачка кафедри
педагогіки СумДПУ А. А. Сбруева), 2019 рік

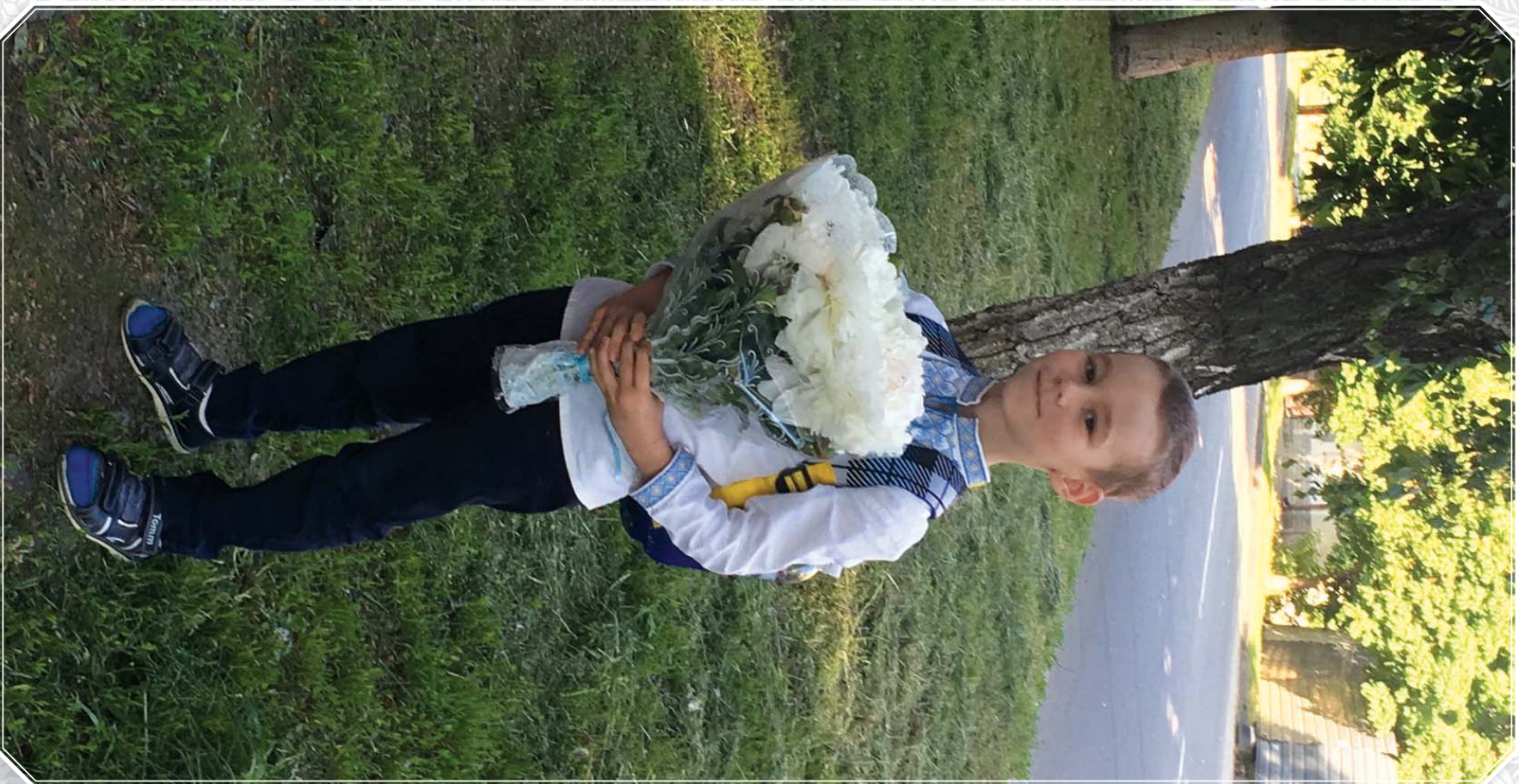
Головування на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 44.053.03

Доньяка – Оксана Чорней

Донька Оксана Чорней, онук Богдан Чорней
і дружина Наталія Год, 2018 рік

Онук Богдан Чорней, 2018 рік

Із дружиною Н. В. Год, 2019 рік

Пам'ятник на місці поховання Б. В. Года
під Полтавою у с. Затуріно

